

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Мовні і концептуальні картини світу

Випуск 49

Видання здійснюється за фінансової підтримки Японської фундації
The proceedings are published under the financial support of the Japan Foundation

Наукові розвідки, присвячені проблемам японської мови, літератури та міжкультурної комунікації.

Научные исследования, посвященные проблемам японского языка, литературы и межкультурной коммуникации.

Scientific entries devoted to problems of the Japanese language, literature and cross-cultural communication.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	А.Д. Белова, д-р філол. наук, проф.
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	А.Д. Белова, д-р філол. наук, проф.; В.Б. Бурбело, д-р філол. наук, проф.; І.О. Голубовська, д-р філол. наук, проф.; Н.Ю. Жлуктенко, канд. філол. наук, проф.; В.І. Карабан, д-р філол. наук, проф.; Н.Ф. Клименко, д-р філол. наук, проф.; Н.М. Корбозерова, д-р філол. наук, проф.; Г.Г. Крючков, д-р філол. наук, проф.; О.С. Снитко, д-р філол. наук, проф.; Л.І. Шевченко, д-р філол. наук, проф.
Адреса редколегії	01030, м. Київ, б-р Тараса Шевченка, 14 Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології, тел. 239-32-58
Рекомендовано	Вченою радою Інституту філології 22.04.14 (Протокол № 9)
Зареєстровано	Міністерством юстиції України, свідоцтво про реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ №16155-4627Р Постанова президії ВАК України Протокол №1-05/7 від 09.06.99
Засновник	Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Відповідальний за випуск	Ю.В. Осадча, канд. філол. наук
Адреса видавця	04080, Україна, м. Київ-80, а/с 41 Тел./факс: (044) 227-38-48, 227-38-28; www.burago.com.ua , e-mail: info@burago.com.ua

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ВПЦ "Київський університет", 2014

УДК 811.521'02'42'282

І. Батюк, асист.

Львівський національний університет
імені Івана Франка, Львів

ЛІНГВО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВЖИВАННЯМ ДІАЛЕКТІВ У ЯПОНСЬКИХ КЛАСИЧНИХ ТЕКСТАХ

У статті розглянуто деякі приклади вживання діалектів у класичних японських літературних та нелітературних текстах, наприклад у «Піснях сторожі», «Східних піснях» з «Манйюшо» та ін. Зачінається культурологічний бік пояснення тих чи інших причин використання у тексті діалекту.

Ключові слова: японська мова, східні діалекти, старояпонська мова

Японська мова, як інші мови, має велику кількість діалектів. У різні історичні періоди вони відігравали свою особливу роль у японському суспільстві. В основу літературної японської мови лягла мова токійців, базою якої був діалект Канто. Але, як відомо, в давнину економічно-політичний центр країни розташовувався не у районі Канто, а в Кансай. Через це не можна заперечувати деякої мовної та культурної розбіжності між мешканцями цих районів. Доказом цього можуть бути класичні японські тексти, звідки можна почерпнути цікавий матеріал для дослідження. З доступних нам джерел стало відомо, що цієї теми деякою мірою торкався професор Оксфордського університету Б'ярке Фреллесвіг у книзі «Історія японської мови»; вивченням східної старояпонської мови займався дослідник Джон Купчік, працювала над цією темою також Юко Маршал.

Для початку ми звернулися до поетичних текстів, написаних старояпонською мовою (VII – VIII ст.). Як відомо, записувалися ці тексти манйоганою, тобто китайськими ієрогліфами, які використовували фонетично. Переважна більшість цих текстів, тобто 4000 поезій та деяка проза походили з рівнини Ямато, що у Західній Японії, де розташовувався уряд Ямато. Однак деякі тексти мають специфічний матеріал зі Східних провінцій. Можемо перелічити такі:

- «Східні пісні» (『東歌』 *Azuma uta*) – 238 віршів з XIV тому поетичної антології «Манйюшо» (『万葉集』 *Manyōshuu*, 759 р.), представлених як вірші Східного регіону (8 з яких є варіантними);

- «Пісні сторожі» (『防人歌』 *Sakimori uta*) – 93 вірша з XX тому тієї ж поетичної антології, складених охоронцями кордону зі Східних провінцій, призваних на службу на Кюсю, а також їх дружинами;

- 9 віршів з «Хітачі фудокі» (『常陸国風土記』 *Hitachi no kuni fudoki*, 713 р.) – географічно-етнографічного опису провінції Хітачі, що розташовувалася у Східній Японії.

У текстах відображено деякі специфічні фонологічні, граматичні та лексичні елементи, які можна віднести до східних діалектів, оскільки більшість старояпонських текстів написано західною старояпонською, мовою політичного центру Ямато, а наведені вище тексти містять елементи мови східних провінцій, тобто теперішніх районів Тохоку, Канто та частини Чюбу [Pellard 2008, с. 134].

Найчастіше ці особливості можна відшукати у «Піснях сторожі», оскільки там чітко вказано, що автори походять зі східних провінцій. З іншого боку, деякі вірші «Східних пісень» нечітко написані східною старояпонською, прослідковується непослідовне використання часток, хоча наявні деякі діалектні слова. У більшості віршів цього тому нема авторства, хоча відомо, що їх складали сановники зі столиці, яких уряд вислав на Схід.

Наведемо приклад зі «Східних пісень», де вжито таку заперечну форму дієслова, що використовувалася лише у східних провінціях, а саме -(a) ну:

對馬能祢波 之多具毛安良南敷 可牟能祢尔 多奈婢久君毛乎 見都追思努<波>
毛[東歌] 對馬の嶺は下雲あらなふ可牟の嶺にたなびく雲を見つつ思はも

Tusima no ne ra sita-gumo ara naru kamu no ne ni tanabiku kumo wo mitutu sinopamo
Від піку гір Цусіма

Хмарини долу не сягають.

Вони пливають в височині,

Милуюся я ними,

А думка все до тебе лине.

Окремо можна згадати про спосіб утворення наказової форми дієслова у східній старояпонській, який відбувався за допомогою ゼго, натомість у центральній старояпонській для цього використовували よう (見ろ *miro* та 見よ *miyo* відповідно) [Frellesvig 2010, с. 154].

У літературній пам'ятці «Фудокі» (Географічно-етнографічні описи провінцій древньої Японії) 『風土記』 *Fudoki* (713-720) крім географічних, включені також етнографічні матеріали, легенди і пісні, записані діалектом тієї чи іншої провінції. 9 віршів з «Хітачі фудокі» містять деякі риси східної старояпонської. Цей матеріал не відображає лише один діалект, а дозволяє виділити три основні групи старояпонської: північно-східну (провінції Кадзуса, Муцу та Шімоцукі), центрально-східну (провінції Хітачі, Кодзуке, Мусаші, Сагамі та Шімоса) та південно-східну (провінції Шінано, Суруга та Тотомі). Діалекти на цих територіях дуже відрізняються один від одного [Frellesvig 2010, с. 151].

У древніх буддійських «Речитативних книгах храму Тодайджі» (кін. IX ст.) 『東大寺諷誦文橋』 *Toudaiji fuji monkou* згадуються діалекти тогочасних східних провінцій Хіда (північна частина сучасної префектури Гіфу) і Тогоку (сучасний район Канто). У цих книгах можна також віднайти перше вживання терміну 方言 *hougen* «діалект». Поряд з терміном 東国方言 *tougoku hougen* «діалекти східних провінцій», вживається також 飛騨方言 *Hida hougen* «Діалект Хіда». Варто зазначити, що і в

«Манійосю» і в «Речитативних книгах храму Тодайджі» увагу звернено не на західні діалекти, а на східні. Поява терміну «діалект» у тексті свідчить про культурну розбіжність між тогочасною столицею та східними провінціями [Marshall 2008, с. 15]. Підтвердження цього можна віднайти ще в «Манійосю». Наприклад, у цій поетичній антології поряд зі словом 東 *azuma* «східні провінції» зустрічається 枕詞 *makurakotoba* (сталий епітет) 鶏が鳴く *tori ga naku* «пташки цвірінкають», що вказує на несприйняття мешканцями столиці мови людей зі східних провінцій, яка була настільки їм незрозумілою, що нагадувала щебіт пташок. Для прикладу можемо навести такий вірш Отомо но Якамочі з 20 сувою:

等里我奈久 安豆麻乎等故能 都麻和可礼 可奈之久安里家牟 等之能乎奈我美 [万葉集] 鶏が鳴く 東壮士の妻別れ悲しくありけむ年の緒長み [万葉集 2004, с. 321] *Tori ga naku Aduma wotoko no tuma wakare kanasiku arikemu toshi no wonagami* [Pierson 1958, с. 41]

Птахи голосять,
на Сході чоловік в зажурі
свою дружину залиша на самотині
якою ж довгою
нитка років розлуки буде?

У період Хейан також спостерігається подібна тенденція. Хоча в той час, порівняно з іншими епохами, з'явилося чимало літератури, завдяки дослідженню якої можна зробити висновки про розвиток мови. Однак ця інформація переважно обмежується мешканцями Кіото, які не надто цікавилися провінціями. У деяких класичних творах цього періоду відображено ставлення до мешканців східних провінцій, яке торкалося не лише мовного аспекту, але й культурного загалом. Наприклад, у 『拾遺和歌集』 *Shuii wakashui* «Шюї вакашю» (1005 р.) у вірші (413), написаному анонімом, згадується про мову людини з Адзума:

あづまにて
養はれたる人の子は
しただみてこそ
物は言ひけれ
Azuma nite
yashinawaretaru hito no ko wa
shita damite koso
mono wa iikere

У Східному краї
Хлопці та дівчата
Росли-підростали
Та про все на світі
Говіркою оповідали

Фраза しただみ *shitadami* означає «говорити місцевою говіркою». Деколи це слово використовували як 掛詞 *kakekotoba* - гру слів (掛詞 *kakekotoba*), оскільки однакове за звучанням 小唄子 *shitadami* може також означати один з видів равликів [Marshall 2008, с. 15; 藤井 2009].

У романі «Генджі-моногатарі» Мурасакі Шікібу так описувала мешканців східних провінцій:

...邸の内も輝くように美しく、こざっぱりと生活し、風流を好むわりには、妙に荒々しく田舎人めいた性情もついていたのであった。

若くから、そのような東国の方の、遙か遠い世界に埋もれて長年過ごしてきたせいか、声などもほとんど田舎風になって、何か言うと、すこし訛りがあるようで、権勢家のあたりを恐ろしく厄介なものと気兼ねし恐がって、すべての面で実に抜け目ない心がある。

風雅な方面の琴や笛の芸道には疎遠で、弓をたいそう上手に引くのであった。身分の低い家柄を問題にせず、財力につられて、よい若い女房連中が、衣裳や身なりは素晴らしく整えて、下手な歌合せや、物語、庚申待ちをし、まぶしいほど見苦しく、遊び事に風流めかしている... [紫式部]

...Yashiki no uchi mo kagayaku you ni utsukushiku, gosappari to seikatsu shi, fuuryuu wo konomu wari ni wa, myou ni arearashiku inakauda meita seijyou mo tsuite ita no de atta.

Wakakukara, sono you na tougoku no hou no, haruka tooi sekai ni uzumorete naganen sugushite kita sei ka, koe nado mo hotondo inakafuu ni natte, nani ka iu to, sukoshi namari ga aru you de, kenseika no atari wo osoroshiku yakkai na mono to kiganeshi kowagatte, subete no men de jitsu ni nukeme nai kokoro ga aru.

Fuuga na houmen no koto ya fue no geidou ni wa soen de, yumi wo taisou jouzu ni hiku no de atta. Mibun no hikui iegara wo mondai ni sezu, zairyoku ni tsurarete, yoi wakai nyoubou renchuu ga, ishou ya minari wa subarashiku totonoete, heta na utaawase ya, monogatari, koushinmachi wo shi, mabushii hodo migurushiku, asobigoto ni fuuryuu mekashite iru...

«Його дім виблискував розкішним оздобленням, але, на жаль, занадто багато мало на собі сліди поганого смаку і провінційних звичок. Ще в молоді роки не зі своєї волі він поховав себе у східних провінціях і провів там багато років, можливо тому голос його огрубів і мова стала по-провінційному недорікуватою. Соромлячись цього, він намагався не наближатися до знатних вельмож і поведився вкрай обережно. Він взагалі не мав жодного уявлення про гру на кото або флейті, зате на диво вправно стріляв з лука. У його більш ніж пересічному будинку служило чимало красивих і знатних молодих дам, яких приваблювала можливість жити у достатку. Вони наряджалися в розкішні сукні, складали посередні вірші, розповідали одна одній старовинні повісті, не спали в ночі Мавпи - словом, з незвичайним запалом віддавалися усіляким втіхам» [Сикибу 1993, с. 104].

В цьому уривку, взятого з розділу «Альтанка», йдеться про правителя провінції Хітачі (теперішня префектура Ібаракі). Тут авторка наголосила не стільки на мові самих мешканців східних провінцій, а на тому, що провінційні правителі хоча і жили в достатку, але не знали усіх тогочасних елітарних тонкощів столичного життя, і подекуди їм бракувало смаку.

Подібні приклади можна віднайти і в літературі пізніших епох. Оскільки тема культурних та мовних відмінностей мешканців східних та західних регіонів Японії все ще залишається малодослідженою, то ця праця може слугувати початковим етапом для проведення масштабнішого вивчення поданого питання.

Список використаних джерел

1. Сикибу М. Повесть о Гэндзи / М. Сикибу; пер. с яп. Т. Соколовой-Делюсиной. – М.: Наука. Издательская фирма «Восточная литература», 1993. – Кн. 4. – с. 256.
2. Frellesvig B. A History of the Japanese Language / B. Frellesvig. – Cambridge: Cambridge University Press, 2010. – p. 436.
3. Marshall Y. Heterogeneous Japan: The Cultural Distinctions Between Western and Eastern Japan. Thesis: 1453523 / Y. Marshall. – Ann Arbor: ProQuestU, 2008. – 73 p.
4. Pellard T. Proto-Japonic *e and *o in Eastern Old Japanese / T. Pellard // Cahiers de Linguistique – Asie Orientale. – Paris, 2008. – № 37 (2). – p. 133-158.
5. Pierson J. L. The Manyosu [Електронний ресурс] / J. L. Pierson. – Leiden: Brill Archive, 1958. – Vol. 10. – p. 251. – Режим доступу:
http://books.google.com.ua/books?id=O583AAAAIAAJ&pg=PA41&dq=Tori+ga+naku&hl=en&sa=X&ei=Y741U4_GKOHС7AbnqYHABQ&ved=0CC4Q6AEwAQ#v=onepage&q=Tori%20ga%20naku&f=false
6. 東歌[Electronic resource] // 万葉集. – Access mode: <http://etext.lib.virginia.edu/japanese/manyoshu/AnoMany.html>
7. 藤井 禎子. 日本語の歴史の中の位相と性差(第3回国際日本学コンソーシアム) / 藤井 禎子 // 大学院教育改革支援プログラム「日本文化研究の国際的情報伝達スキルの育成」活動報告書 平成20年度 学内教育事業編, 2009. – 163-165頁.
8. 万葉集[Electronic resource]. - 第二十卷 – Access mode: <http://etext.lib.virginia.edu/japanese/manyoshu/AnoMany.html>
9. 万葉集. 下巻 / [伊藤薄校注]. – 東京: 角川文庫, 2004. – 二冊. – 496頁.
10. 紫式部. 東屋: [Electronic resource] / 紫式部 // 源氏物語. - Access mode: <http://etext.lib.virginia.edu/japanese/genji/modern.html>

И. Батюк, ассист.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов

В статье рассмотрены некоторые примеры употребления диалектов в классических японских литературных и нелитературных текстах, например в «Песнях стражей», «Восточных песнях» с «Манйюшю» и др. Затрагивается культурологическая сторона объяснения тех или иных причин использования в тексте диалекта.

Ключевые слова: японский язык, восточные диалекты, старояпонская речь.

I. Batyuk, teaching assistant

Ivan Franko National University of Lviv

This article deals with some examples of dialect usage in the classical Japanese literary and non-literary texts, such as “Borderguard songs”, “Eastern songs” from “Manyoshu” etc. It also deals with the culturological aspect of explanation of whatever reasons of the dialect usage in the text.

Key words: Japanese, eastern dialects, old Japanese.

СПЕЦИФІКА ЗАСТОСУВАННЯ КУЛЬТУРНО-СЕМАНТИЧНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ДОСЛІДЖЕННЯ “УКРАЇНСЬКО-НІППОНСЬКОГО СЛОВНИКА А. ДІБРОВИ І В. ОДИНЦЯ”

У статті розглянуто культурно-семантичний методологічний підхід як засіб дослідження національно-культурного пласту слів “Українсько-ніппонського словника А. Діброви і В. Одинця”, а також проблему національно-культурної адаптації мовних одиниць при перекладі.

Ключові слова: культурно-семантичний підхід, реалія, референція, контекст, словник.

Проблема взаємозв’язку мови та культури як об’єкту комплексного дослідження має виключно важливе значення для сучасної гуманітарної науки. Шляхом лексичних запозичень, лексико-семантичного перекладу, мови відіграють першочергову роль у процесах інтернаціоналізації культур, глобалізації міжнародної комунікації та діалозі культур Сходу та Заходу. Сучасний етап розвитку лінгвістики та перекладознавчої науки характеризується вивченням мовних явищ з антропологічної точки зору. У зв’язку з поширенням глобалізаційних процесів, поглибленням економічних відносин України зі східними країнами, зокрема Японією, переосмислюється теорія та практика лінгвістичних досліджень. Мова вивчається вже не лише як автономне системно-структурне утворення, а й як засіб доступу до всіх ментальних процесів, що мають місце у свідомості представника тієї чи іншої етнокультурної формації [Антонов 2001, с.50]. Таким чином, антропоцентричний вимір дослідження мовних явищ спричинив активний розвиток семантичної теорії, на тлі якої актуальним стає *культурно-семантичний підхід*.

Надрукований у 1944 році у Харбіні “Українсько-ніппонський словник А.Діброви та В. Одинця під ред. Ясуда Сабуро” став першою і на довгий час єдиною науковою працею, за допомогою якої японська культурна та політична еліта змогли доторкнутися до реалій та світоглядних особливостей українського народу. Він став не просто інструментом для перекладачів, а в першу чергу – лінгвокраїнознавчим джерелом пізнання України. Однак, говорячи про лінгвокраїнознавство, важливо зазначити, що предметом його виступає не власне культура, а її вираження у мові певного народу. При цьому, на думку Мальцевої [Мальцева 1991, с.131] дуже цінною та надзвичайно цікавою є національно-культурна семантика мови, тобто поняття, які в певній мірі відносяться до сфери економіки, географії, фольклору, літератури, всіх видів мистецтва, особливостей побуту та звичаїв народу-носія відповідної мови. Якщо розглядати словник за його основною функцією, а саме, як інструмент перекладача, то ми знову зіштовхнемося з культурологічною складовою, адже у сучасному перекладознавстві зазначається, що визначальним для всієї перекладацької діяльності є культурний фактор, так як при перекладі контактують не тільки дві мови, а дві культури, отже, ми

перекладаємо не мови, а культури. А відтак, культурно-семантичний методологічний підхід слугує важливим інструментом нашого дослідження.

Під терміном “культура” мається на увазі широке коло явищ етнографічного, історичного та географічного характеру. Деякі дослідники включають у поняття “культура” своєрідність мовної культури світу. Інші особливо підкреслюють необхідність обліку “локальної культури”. У книзі “Мова і культура” [Верещагин 2005, с. 32] Е.М.Верещагин і В.Г. Костомаров дають таке визначення: “культура – це творча діяльність людини, як минула, зафіксована, відображена в культурних цінностях, так і справжня, яка ґрунтується на розподілі цих цінностей, тобто перетворює багатство людської історії у внутрішнє багатство живих особистостей, втілювана в універсальному освоєнні, переробці дійсності і самої людини”.

Таким чином, розглядаючи словник, як інструмент для контакту двох культур, під культурою ми розуміємо “своєрідні історично-конкретні форми людської життєдіяльності в рамках певних етнічних, національних та мовних спільнот” [Гарбовский 2004, с.374].

Культурно-семантичний підхід реалізується двома варіантами, які в свою чергу відповідають двом рівням наукового дослідження.

Перший полягає у застосуванні категорій і термінологічного апарату лінгвістики до дослідження нелінгвістичних, у нашому випадку, культурних та соціальних явищ, у яких значення власне є методологічним засобом аналізу соціальних явищ і процесів, матеріалом, на основі якого вони пояснюються. Це теоретичний рівень.

Другий рівень розглядає культуру і суспільство через сукупність текстів, порожнених відповідними суб'єктами та інституціями. Культурним текстом в даному випадку є словник, який містить великий набір культурних артефактів і явищ будь-якої природи, які здатні виконувати функції носіїв змісту поняття. Ми вступаємо у взаємодію з об'єктом дослідження для того, щоб зібрати емпіричний матеріал. Далі цей матеріал піддається інтерпретації за допомогою різних методів аналізу.

Зміст процедур на першому етапі дослідження полягає у визначенні переліку семіотизованих елементів семантичного середовища соціально-культурного простору (концепти, ключові слова, повторювані відрізки моделей поведінки і схем мислення тощо), які дозволяють отримувати доступ до культурної складової і закономірностей її використання.

Однак дослідження, спрямоване на опис репертуару культурних складових, не є самодостатнім. Ці складові виступають або способом проникнення у суть досліджуваних соціокультурних явищ і об'єктів, або засобом взаємодії з предметом дослідження або пояснювальною конструкцією. І це являє собою суть наступного етапу семантичного дослідження. Цей етап є ключовим і визначає успіх всього дослідження в галузі соціально-культурних процесів і явищ. На другому етапі виділений перелік семіотизованих елементів піддається аналізу з метою визначення їх змісту. Тут також виявляється певна типологічна єдність різноманітних засобів семантичного аналізу. Вони можуть бути згруповані у три основні класи методів опису культурної складової:

1) через етимологію одиниці аналізу та історію його застосування в різних соціальних контекстах (еволюційно-історичний підхід);

2) через опис семантичного поля і всіх необхідних складових виділеного елемента, створення переліку практик застосування його на конкретному синхронному зрізі для певної соціально-культурної групи (структурно-функціональний і феноменологічний підходи);

3) через перенесення в семантичне поле інших культур, пошук відповідних семантичних еквівалентів в рамках іншого соціально-культурного досвіду (компаративний підхід).

Виділені засоби можуть виступати різними аспектами однієї процедури. А. Вежицька, формулюючи принципи лінгвокультурологічного аналізу концептів, використовує всі три описані процедури [Вежицкая 2001, с. 228].

Отже, культурно-семантичний підхід представлений рядом методологічних процедур, які піддаються певній концептуалізації. Насамперед, підхід передбачає дві моделі його застосування, пов'язані з двоїстою роллю соціально-культурної складової у пізнавальній процедурі: вона виступає або об'єктом, або методом дослідження. Ця двоїстість визначає двоїстість розуміння категорії “культурний текст”. Але і в тому, і в іншому випадку прийнято говорити про культурно-семантичний методологічний підхід. Цей підхід, на нашу думку, є найбільш ефективним при дослідженні українсько-японського словника А. Діброви та В. Одинця, що вийшов друком у м. Харбіні (тепер КНР) у 1944 р., а також слугує інструментом дослідження культурного та соціального пізнання, застосування якого знаходиться у прямій залежності від соціально-культурного контексту українсько-японських взаємовідносин у першій половині ХХ століття.

Особливістю словника є те, що автори не оминули увагою культурно-марковану лексику (*етнолексми* або *реалії*). Як правило, така лексика є найважчою для розуміння не носіями мови, оскільки називає поняття, традиції та обряди кардинально відмінні від японського світосприйняття. Метою її введення було ознайомлення японців із найвидатнішими українськими культурними та суспільними діячами, предметами побуту, обрядами та культурними символами українського народу (*вечерниці, гайдук, дума, затірка, мазанка, козак тощо*). Цікавими є спроби перекладу таких слів укладачами словника, оскільки, в основному вони вдавалися до описового перекладу, адже підібрати прямий еквівалент у мові, у свідомості носіїв якої зовсім відсутнє таке поняття дуже важко: *вечерниці* – 青年男女の夜の集まり, *дума* – ウクライナ民族の古い歌, *затірка* – ウクライナ麦粉料理の一種, *мазанка* – 粘土壁の小屋.

У цьому контексті відома дослідниця А. Вежицька зауважувала, що поняття можуть існувати без слів, однак, по-перше, наявність слова (окремої лексичної одиниці) слугує прямим свідченням існування цього поняття, а за його відсутності, у кращому випадку, лише побічним свідченням. По-друге, при людському спілкуванні недостатньо лише „володіння” поняттям, важливими є також засоби передачі його іншим людям. Для таких культурно-маркованих понять передача можлива лише за допомогою описових конструкцій чи парафраз, проте для інших – необхідно мати пряме лексичне вираження. Отже, А. Вежицька вказує на важливість використання не тільки понять, але й слів, які виражають їх зміст у нерозривній єдності з ними. Ця єдність має особливе значення при перекладі з української мови на японську, яка

абсолютно відмінна у своїх виражальних засобах, оскільки в цьому процесі неможливо уникнути випадіння певних елементів і слова не можуть зберегти абсолютного значення, не маючи точних еквівалентів [Дротянко 2010, с. 85]. Деякі мовознавці, наприклад, В. фон Гумбольдт дотримувалися точки зору, що усі мови у своїй основі є етно- та культурно-специфічними утвореннями, і лише невелика кількість слів у мові, має точні смислові еквіваленти в усіх інших мовах [Гумбольдт 2000, с. 164]. Одночасно, думка, що слово у мові не може мати точного відповідника не то щоб в усіх, а навіть у багатьох світових мовах також має своїх прибічників.

Як висновок можна зазначити, що культурно-семантичний підхід у нашому дослідженні українсько-японського словника дозволить класифікувати способи перекладу слів та встановити зв'язок між обраним способом перекладу та значенням слова, адже цей методологічний підхід розглядає мовні одиниці на рівні словникових дефініцій та контексту. Вибір того чи іншого варіанту перекладу україномовної реальності японською мовою також залежить від того, який саме компонент значення слова укладач хотів або мав можливість активізувати у значенні перекладу. До того ж, за допомогою порівняльно-семантичного аналізу на базі української та японської мов, ми зможемо сформулювати необхідні висновки стосовно зв'язків та розходжень між значеннями реальності у досліджуваних мовах, а також виокремити специфіку мовних понять характерних для культур України та Японії. Виходячи з цього, при дослідженні першого українсько-японського словника культурно-семантичний методологічний підхід дозволяє виділити нам такі завдання:

- розкрити значення українських культурних реальностей у реєстрі словника та визначити, яким чином вони були перекладені японською мовою;
- виявити ступінь трансформації значення українських лексем у японському перекладі та охарактеризувати їх;
- виявити на скільки способів перекладу українських реальностей обумовлений значення їх у японській мові;
- провести порівняльно-семантичний аналіз культурно-маркованої лексики;
- визначити роль референції у встановленні значення слова;
- класифікувати культурні реальності за тематичними групами.

Емпіричний аналіз різних мов світу говорить про те, що їх словниковий склад містить безліч абсолютно чужорідних для нас понять. Значення цих слів, вагомих для розуміння української культури і українського національного характеру, все-ж-таки можна висловити японською мовою. Однак ніяке розуміння цих важливих та своєрідних для даної культури слів неможливе без першочергового усвідомлення того, що вони „нам не властиві”.

Список використаних джерел:

1. Антонов В.И. Язык и культура: особенности этносемантической интерпретации // Вестник Московского университета, серия 7. Философия. – 2001. – № 2. – С. 50–59.;
2. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.;
3. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. М.: Индрик, 2005. – 1038 с.;
4. Гарбовский Н.К. Теория перевода. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 544 с.;

5. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. – М.: ОАО ИГ “Прогресс”, 2000. – 400 с.;
6. Дротянко Л.Г. Філософія наукового пізнання: підручник / Л.Г.Дротянко. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту, 2010. – 224 с.;
7. Мальцева Д.Г. Страноведение через фразеологизмы. Пособие по немецкому языку: учеб. пособие / Д.Г. Мальцева. – М.: Высш. шк., 1991. – 173 с.;
8. Українсько-ніппонський словник [уклад. А.Діброва та В.Одинець]. — Х.: Українська Національна колонія, 1944. — 267с.

カテリーナ・ゴロフコ
シェフチェンコ記念キエフ国立大学、キエフ市

「アナトリ・ジブローワやワシーリ・オジネツによるウクライナ・日本語辞典」
の研究に用いる文化・意味・方法論的なアプローチの特徴

本論文では、「アナトリ・ジブローワやワシーリ・オジネツによるウクライナ・日本語辞典」の民族文化的な単語層の研究手段である文化・意味・方法論的なアプローチ、また、翻訳における民族文化的な言語単位の適応問題を考察。

キーワード：文化・意味的なアプローチ、実在物、指示、文脈、辞典。

K. Golovko
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

**THE SPECIFICITY OF CULTURAL SEMANTIC
APPROACH IMPLEMENTATION IN THE COURSE OF THE
“UKRAINIAN-NIPPONESE DICTIONARY BY DIBROVA A.
AND ODINETZ V.” RESEARCH**

This article is mainly focused on the research of the cultural semantic methodological approach as a means to study national cultural layer of words in the «Ukrainian-Nipponese dictionary by Dibrova A. and Odinetz V.», as well as the problem of the national and cultural language units adaptation during the translation.

Key words: *cultural semantic approach, realia, reference, context, dictionary.*

ПРОБЛЕМИ ВІДБОРУ ТА СЕМАНТИЧНОГО ОПИСУ МОВНОГО МАТЕРІАЛУ ПРИ УКЛАДАННІ СЛОВНИКА СОМАТИЧНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ

Обґрунтовуються принципи структурування словника, відбору та лексикографічного опису фразеологічних одиниць, розглядаються приклади розбіжностей у складі словника, граматичній формі та семантичному описі фразеологічних одиниць у різних лексикографічних джерелах

Ключові слова: *соматична фразеологія, семантичний опис, лексикографічні джерела*

Соматична фразеологія за підрахунками спеціалістів складає близько чверті усього фразеологічного фонду будь-якої мови світу. Японська мова у цьому сенсі не становить винятку. Частина цього фонду активно використовується у сучасній комунікації, частина використовується менш активно, але є цікавою з точки зору семантики, внутрішньої форми, способу концептуалізації світу тощо.

На теренах України нашими колегами з Одеси у серії книг «Современный японский язык» видана низка навчально-методичних посібників, в одному з яких («Идиомы. Пословицы. Афоризмы») розглядається соматична фразеологія. Проте її обсяг (18 лексем-соматизмів та 149 фразеологічних одиниць) свідчить швидше про мету авторів посібника представити найуживаніші вирази, ніж дати максимально повний перелік таких одиниць.

Що ж до україномовної лексикографії японської мови, то слід зазначити, що й досі серед її здобутків немає фразеологічних словників. Ми зробили спробу укласти перший в україномовній лексикографії словник соматичної фразеології японської мови. Опрацьовано 49 лексем, загальна кількість представлених фразеологічних одиниць – 865.

У побудові словника використовуємо два принципи: тематично-гніздовий та алфавітний. Весь відібраний матеріал поділяється на 5 тематичних груп (голова, шия – лексеми; тулуб, кінцівки, внутрішні органи, уявні органи. У межах однієї групи лексеми розташовані за принципом холонім – партонім (ціле – частина, наприклад, голова – обличчя). У випадку полісемії ключової лексеми вказуються усі її значення. У гнізді з ключовим словом-соматизмом фразеологічні одиниці подаються за японським алфавітом – канною. Кожен вираз супроводжується латинською транскрипцією та перекладом українською мовою. Значна частина виразів проілюстрована прикладами з їх перекладом, до частини виразів підібрані фразеологічні відповідники української мови або вирази, близькі за змістом. Приклади запозичені із японських лексикографічних джерел, у квадратних дужках після виразу вказується номер джерела у списку та через кому номер сторінки. Виявлені синонімічні або антонімічні зв'язки між виразами подаються відповідно з позначками ~ (синонімічний вираз),

* (антонімічний вираз). Варіанти виразів, які не впливають на зміну значення, попадають у круглих дужках.

В роботі над укладанням словника соматичної фразеології японської мови були використані як двомовні словники, видані в Росії та Україні, так і одномовні тлумачні лексикографічні джерела, видані в Японії.

При зіставленні цих джерел виникли певні проблеми в питаннях відбору та семантичного опису фразеологічних одиниць.

Перш за все впадає в око **невідповідність корпусу фразеологічних одиниць** у російських та японських лексикографічних джерелах. У двох японсько-російських джерелах цей корпус, а також тлумачення семантики виразів фактично повністю збігаються. Щодо зіставлення відібраних на їх основі даних з даними японських джерел, з'ясовується, що приблизно 20 відсотків фразеологічних одиниць, відібраних в першій групі джерел, відсутні у другій і, навпаки, фразеологічні одиниці, представлені в японських джерелах, не включені до складу японсько-російських. Продемонструємо це спостереження на прикладі кількох виразів з ключовим словом «голова». У таблиці представлено наявність зазначених виразів у восьми джерелах:

1. 成語林。故事ことわざ慣用句。OBUNSHA。1992。1367p。
2. 江口克彦。からだ言葉の辞典。日本語表現研究会。東京。1995。167 p。
3. 国語慣用句大辞典。白石大二。東京。1995。
4. 日本語コロケーション辞典。GAKKEN。2006。399 p。
5. 日本語大辞典。KODANSHA。1989。東京。2302 p。
6. Большой японско-русский словарь./ Под ред. Н.И.Конрада. – М.: Советская энциклопедия, 1970 (т.1 – 807с.), (т.2 – 919 с.)
7. Быкова С.А. Японско-русский фразеологический словарь. – М.: Издательский дом «МУРАВЕЙ-ГАЙД», 2000. – 267 с.
8. Мигдальская В.И., Мигдальский В.И., Мигдальский Д.И., Мигдальский А.И. Идиомы пословицы афоризмы. Учебно-методическое пособие. – Одесса: Астропринт, 2012. – 90 с.

Фразеологічна одиниця	1	2	3	4	5	6	7	8
頭がいい	-	*	+	-	-	-	+	-
頭が悪い	-	-	+	-	-	-	+	-
頭がある	-	-	-	-	-	+	+	-
頭がない	-	-	-	-	-	+	+	-
頭が変だ	-	-	-	-	-	+	+	-
頭が足りない	-	-	-	-	-	+	+	-

* вираз, який на виноситься в заголовок, але використовується для пояснення значення, або зазначається як синонімічний до заголовного виразу (вираз 頭がいい у словнику 2 вказується як синонімічний до виразу аたま が けりゆ)

По-друге, привертають увагу **невідповідності у трактуванні семантики виразів**. Наведемо декілька прикладів.

1. 鼻っ柱が強い hanappashira ga tsuyoi (досл.: перенісся міцне)

1) Дж. 9¹, с. 240

鼻っ柱が強い ханаппасира га цуей букв. «носовая перегородка сильная» – зазна-
ваться

2) Дж. 8, т. 2, с. 428

鼻柱が強い зазнаваться

3) Дж. 2, с. 61

鼻っ柱が強い 「気が強く、人の意見を取り入れない頑固な人の形容。

Тверда у своїх переконаннях людини, яка не піддається впливу думок інших людей.

Приклад використання фразеологізму:

どんなに困っても助け入らないなんて、ずいぶん鼻っ柱が強い女だ。

Як би скрутно не було, завжди каже, що допомога їй не потрібна, справді горда
жінка.

4) Дж. 6, с. 266

自分の気持ちを強く主張して誤らない。

Твердо наполягаючи на власній позиції, не поступатися.

あの二人はどっちも鼻っ柱が強いから、どうしても喧嘩になってしまう。

Ці двоє дуже затяті, тому будь що сперечаються.

5) Дж. 7, с. 579

頑固で主張を曲げない。強情だ。

Непоступливий, не відступає від власної позиції. Впертий.

У даному випадку бачимо, що значення виразу, зазначене в російських джерелах
(зазнаваться), не відповідає тлумаченням японських джерел (впертий, непоступливий).

2. 腰を折る koshi wo oru (досл.: ламати поперек)

1) Дж. 9, с. 116

腰を折る коси о ору букв. «сломать поясницу» - падать духом, перебивать

2) Дж. 8, т. 1, с. 485

腰を折る падать духом

話の腰を折る перебить

3) Дж. 2, с. 108

1) 体をかがめて頭を下がった姿勢になること。

Схилити голову, схилитися.

Приклад:

天井の低いトンネルをくぐるために腰を折る。

Схилилися, аби пройти через тунель з низькою стелею.

2) 人前でおじぎをするような姿勢になり、その人に仕えたり、敬服している
意を表す。

Вклонитися, висловлюючи пошану, готовність прислужитися

3) 今まで行われていたことが、邪魔が入ったりして、中断されること。

Перервати щось, наприклад, розмову.

4) Дж. 6, с. 116

1) 腰をかがめる

Зігнути попереk, схилитися.

2) (物事の) 勢いをくじく。(話などを) 途中で妨げる。

Перервати хід події, наприклад, втрутитися в розмову.

Приклад:

あいづちも多すぎると、相手の話の腰を折ることになる。

Зловживання айдзучі може перебити слова мовця.

3) 人に屈服する。

Підкорятися комусь, капітулювати.

5) Дж. 1, с. 410

1) 頭を下げる。屈服する。

Опустити голову. Зігнути.

2) 物事の途中でじゃまをして中断させる。

Перервати, перебити.

Приклад:

第三者に話の腰を折られて、彼と大事な打ち合わせがうまくできなかった。

Розмову перервала третя особа, тому не вдалося провести як слід важливе обговорення.

3) 下手な歌や句をつくる。

Невдало скласти вірш або пісню.

6) Дж. 7, с. 698

1) 腰をかがめる。stoop

Нахилитися, зігнути.

2) 人に屈服する。yield

Поступатися, здаватися.

3) いきおいを中断でくじく。interrupt

Перервати хід подій.

Цей приклад засвідчує, що значні відмінності у поясненні семантики можна спостерігати і у японських словниках. Зокрема значення «підкорятися, капітулювати» наведено у двох з чотирьох джерел, а значення «невдало скласти вірш» лише в одному. Відповідника тлумаченню, представленому в російських джерелах (падать духом), нами не виявлено.

3. 胸がすく

1) Дж. 9, с.146

胸がすく *букв.* «грудь пустеет» - стало легче в желудке

2) Дж. 8, т.1 с.637

胸がすく *легче* в желудке

3) Дж. 2, с. 92

心の中にあったわだかまりがなくなって、すっきりすることの形容。「胸が晴れる」とも。

У душі зникає неприязнь, неспокій, настрої покращується. Синонім: у душі прояснилось.

Приклад:

ラグビーの試合で負け続けた相手に、やっと勝つことができ胸がすく思いがした。

Думаю, що спортсмени, які постійно програвали у регбі і нарешті виграли, мають гарний настрій.

4) Дж. 6, с. 328

心のつかえがなくなり、気持ちがさっぱりする。

Зникає важкість у серці, настрої покращується.

Приклад:

予想を上回る大勝に、胸がすく思いだ。

Великій перемозі, що перевищила (усі) сподівання, серце радіє.

4. 胸が仕える

1) Дж. 9, с.146

胸がつかえる букв. «душа заполняется» - давит под ложечкой

2) Дж. 8, т.1 с.637

胸がつかえる давит под ложечкой

3) Дж. 2, с. 92

1.食べ物、胃にいかず途中で止まったしまった感じがすること。

Їжа застрягає в стравоході, не доходить до шлунку.

2.激しい悲しみや心配事などで胸がふさがったようになる。

Стискає груди великий сум, переживання.

胸がつかえて何も言えない。

Стисло в грудях, сказати нічого не можу.

4) Дж. 6, с. 328

1.食べ物のがどに詰まる。

Їжа застрягає в горлі.

2. 精神的に胸が苦しくなる。

Груди стискає через нервові напруження.

彼を前に胸がつかえて、何も言えなかった。

(Побачила) його попереду – перехопило подих, сказати нічого не змогла.

Очевидно, що значення «давит под ложечкой» певною мірою можна співвіднести із значенням «їжа застрягає», проте власне фразеологічне значення виразу, що номінує психофізичний стан, в російських джерелах не зазначене.

У деяких випадках можемо спостерігати необґрунтоване **звуження значення**. Наприклад, вираз 口をかける (досл.: вішати рот) пояснюється таким чином:

1) Дж. 9, с.123

口をかける букв. «вешать слова» - предложить место (службы); пригласить гейшу

2) Дж. 6, с. 88

誘う。声をかける。

Запросити. Покликати.

Приклад:

彼にも口をかけておいた。

Його також запросили.

3) Дж. 7, с.331

誘う。声をかける。話をとおしておく。

Запросити. Покликати. Домовитися.

Приклад:

君に頼まれたプロジェクトチームの陣容だが、五人に口をかけておいた。

До складу команди, що працює над проектом, як ти просив, запрошено п'ятеро осіб.

Тобто, з наведених прикладів бачимо, що запрошення може стосуватися не лише гейші.

Слід, на нашу думку, наголосити і на **відмінностях у конотативному значенні виразів**, що інколи трапляються при перекладах. Зокрема вираз

目から鼻へ抜けるよう (досл.: такий, що пролізе з ока у ніс) пояснюється:

1) Дж. 9, с.150

目から鼻へ抜けるような букв. «такой, словно пройдет из глаза в нос» - очень хитрый и ловкий, большой пройдоха

2) Дж. 10, с.11

目から鼻へ抜ける умный, мыслрый, очень быстро соображающий

3) Дж. 1, с. 1124

非常に賢くて物事の理解がすばやい、また、手ぬかりのないさまのたとえ。 Дуже розумний, швидко мислить, розуміє обставини; а також спритний тощо

4) Дж. 6, с. 332

抜け目がなくすばしこいようす。また、たいへん賢いようす。

Спритний, кмітливий. Дуже розумний.

Приклад:

彼は目から鼻へ抜けるような才気を感じさせる。

У ньому відчуються такі здібності, що зможе (як кажуть) й крізь вушко голки пролізти.

5) Дж. 7, с. 1929

頭が切れる。また、抜け目がなく、すばしこい。

Швидко мислить. Спритний, кмітливий.

Отже, негативна конотація, яку містить вираз «большой пройдоха», не знаходить підтвердження у тлумаченнях виразу в інших джерелах, а також в ілюстративному матеріалі.

Трапляються також випадки, коли у деяких джерелах **зазначені не усі значення**. Крім наведеного раніше прикладу, розглянемо ще один:

目が覚める

1) Дж. 9, с.149

目が覚める проснуться, очнуться

2) Дж. 6, 331

1.眠りから覚める。 Прокинутися.

2. 眠くなくなる。また、新鮮さや鮮やかさなどに驚く。

Перестати бути сонним. Бути враженим чимось дуже яскравим, сліпучим тощо.

Приклад:

目が覚めるような、真っ赤なドレスに身を包む。

Обгорнути себе яскраво-червоною сукнею, яка аж сліпить очі.

3. Дж. 2, с. 37

心の迷いや悪心などから抜け出て、正しい方向に向かう。

Позбутися помилкових поглядів, поведінки, стати на правильний шлях.

Приклад:

ろくに働かなかった男が、子どもが生まれて目が覚めたようだ。

Чоловік, який фактично не працював, після народження дитини, схоже, взявся за розум.

Привертає увагу також деякі **невідповідності у граматичній формі** виразів:

1. В російських джерелах у багатьох випадках вираз подається у формі атрибутивної позиції, в японських – у словниковій формі 口の悪い、口の重い — 口が悪い、口が重い.

2. Трапляються також у російських джерелах форми дієприслівникові на те/де, яким в японських виданнях відповідають словникові форми 口をそろえて — 口をそろえる.

3. Виразам з дієсловом у формі тривалого виду часто відповідають словникові форми 口が肥えている — 口が肥える.

4. Трапляються випадки, коли в російських джерелах вираз має більш розширену форму у порівнянні з аналогом в японських словниках 大きな口を利く — 口を利く.

Таким чином, спостерігаються певні відмінності у складі словника різних лексикографічних джерел, деякі відмінності у трактуванні семантики виразів, а також трапляються розбіжності у граматичній формі фразеологічних одиниць. Це створює відповідні проблеми не лише при укладанні на їх основі словників, але й вимагає від дослідників-мовознавців, які досліджують відповідний матеріал, прискіпливої уваги до різних джерел та верифікації результатів своїх досліджень.

Список використаних джерел:

1. 成語林。故事ことわざ慣用句。OBUNSHA。1992。1367p。
2. 江口克彦。からだ言葉の辞典。日本語表現研究会。東京。1995。167 p。
3. 立川昭二。からだ言葉。東京。2000。249 p。
4. 佐竹隆三。腹と胸。「身体言語」ものしり辞典。大正大学選書10。東京。1984。172p。
5. 国語慣用句大辞典。白石大二。東京。1995。
6. 日本語コロケーション辞典。GAKKEN。2006。399 p。
7. 日本語大辞典。KODANSHA。1989。東京。2302 p。
8. Большой японско-русский словарь./ [Под ред. Конрада Н.И.] – М.: Советская энциклопедия, 1970. – (т.1 – 807с.), (т.2 – 919 с.)
9. Быкова С.А. Японско-русский фразеологический словарь. – М.: Издательский дом «МУРАВЕЙ-ГАЙД», 2000. – 267 с.
10. Идиомы пословицы афоризмы. Учебно-методическое пособие./ В.И.Мигдальская, В.И. Мигдальский, Д.И.Мигдальский, А.И.Мигдальский – Одесса: Астропринт, 2012. – 90 с.
11. Пирогов В.Л. Словник японських прислів'їв і приказок./В.Л.Пирогов. – К.: НАН України, Ін-т сходознавства ім. А.Кримського., 2009. – 271 с.
12. Фразеологічний словник української мови. Кн.1, 2. – К.: Наукова думка, 1999 (кн. 1 – 528 с., кн. 2 – 980 с.)

О. Горошкевич, ст. преподаватель
Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, Львов

**ПРОБЛЕМЫ ОТБОРА И СЕМАНТИЧЕСКОГО ОПИСАНИЯ ЯЗЫКОВОГО
МАТЕРИАЛА ПРИ СОСТАВЛЕНИИ СЛОВАРЯ СОМАТИЧЕСКОЙ ФРАЗЕОЛОГИИ
ЯПОНСКОГО ЯЗЫКА**

Обосновываются принципы структурирования словаря, отбора и лексикографического описания фразеологических единиц, рассматриваются примеры различий в составе словника, грамматической форме и семантическом описании фразеологических единиц в разных лексико-графических источниках

Ключевые слова: *соматическая фразеология, семантическое описание, лексикографические источники*

O.Horoshkevych, senior teacher,
Ivan Franko National University of Lviv

**THE PROBLEM OF SELECTION AND DESCRIPTION OF LANGUAGE MATERIAL
IN ARRANGING DICTIONARY OF JAPANESE SOMATIC PHRASEOLOGY**

The principles of the dictionary structuring, the selection of the phraseological units and their lexicographical description are substantiated. The examples of distinction in the word-list, grammar form and description of meaning of the phraseological units between various dictionaries are considered.

Key words: *the somatic phraseological units, description of meaning, the lexicographical sources*

УДК 81' 27'42~255.4=521=161.1

江川裕之、講師
タラス・シェフチェンコ記念キエフ国立大学、キエフ市

ロシア語訳三島由紀夫『わが友ヒットラー』における男性語表現

三島は『わが友ヒットラー』は男性を意識した戯曲作品であると自ら述べている。『わが友ヒットラー』は、グリゴリー・チハルトウィシヴィーリ（ボリス・アクーニン）によってロシア語に訳されている。作品の中で男性語表現はどのように使われ、「男らしさ」はいかに表現されているのか、また翻訳においては男性語表現が可能か考察した。

キーワード：ジェンダー、男性語表現、性差、男らしさ

1. 研究動機

日本語におけるジェンダー研究は、日本語ジェンダー学会の活動や多くの研究者によって一定の成果が得られている。また日本語ジェンダー研究の最近の

傾向として、女言葉を役割語として注目し、現代社会ではほぼ消滅していると既定する研究者もいる。現代では女言葉は外国映画や小説などの翻訳での限定的現象であり、現実の日本語とはかけ離れており、さらに翻訳が日本語の女言葉をつくるという考え方である[中村2013]。

しかし意味論の研究者として知られる国広哲弥は、このような考え方に対して言語学的常識からは無理があり、「女ことばは小説以前にすでに広く行き渡っていて、小説はそれを活写したの」であると述べ[国広2007]、ジェンダー表現が現在の事象として使用頻度が低くなったとしても、現実の言語現象から表出されるものであるとして、中村の仮説を批判している。1932年生まれの評論家の樋口恵子が中学生のころは、家庭では父母にも敬語で話し、女子高生時代は「欠席でございます」「ごめんあそばせ」といった言葉遣いをしていたことを回想しているように[樋口2013]、社会や時代の変化によってジェンダー表現の用法や頻度も変化していくことは周知のことである。

小説などに現れるジェンダー表現は、作者個人あるいは言語環境としての社会が実際に得た言語活動を文章表現化したものである。同時に、実際の発話などに比べ、作者が恣意的にその使用を調整することも可能である。特に戯曲は登場人物の会話を中心として読者あるいは観客に内容を直接伝える作品形態であり、ジェンダー表現が顕著に現れやすい。戯曲は、まとまった状況や会話の中でジェンダー表現を評価することができ、ジェンダー表現研究の対象としてもっと注目されるべき研究対象である。

また日本語のジェンダー表現研究は女性語表現に関するものが多く、男性語表現の研究は限定的であり男性語表現のより深い考察が、ジェンダー表現研究の発展には欠かせない。加えて日本語の原文を翻訳と比較することで日本語と外国語のジェンダー表現の特徴が顕著に見て取れるはずである。また日本語とは異なるあるいは似た性格を持つ外国語であるロシア語訳との比較によって、翻訳者が意識的あるいは無意識に日本語原文のジェンダー表現をロシア語に変換している事象が観察できるはずである。

以上のように本研究によって、今まで深く研究されてこなかった日本語とロシア語における男性語表現を考察することで、更なる今後の発展が期待できる。

2. 先行研究

佐々木は言語の性差化を、第一に終助詞「～わ」や「～よ」などの文末表現や「まあ」などの間投詞など、話し手の性にもとづく表現方法を「女言葉・男言葉」とし、第二に「女房」や「女々しい」など名詞や形容詞として日本語に現れるものを「言及対象の性にもとづくもの」として、二つに大別している[佐々木2009, p.506]。日本語のジェンダー表現研究においてはこの二つの基本的な分類を常に考慮する必要がある。本研究では特に男言葉を中心に考察していくこととする。

小川は先行研究をまとめジェンダー表現が現れるのは、「① 終助詞（文末表現）② 呼称（1人称、2人称、3人称）③ 音変化（促音化・長音化・音便化）④ イントネーション⑤ 語彙（副詞、「お」、～じゃん・奴・食う……）⑥ 文法（主語の欠如、格助詞の欠如・体言止め）⑦ 敬語（ていねいさ）⑧ パラ言語⑨ 聞き手の性別（社会的地位）⑩ その他（呼びかけ、言いよどみ、繰り返し

の表現etc)」であると分類化している。また小川は1996年に首都圏の大学生127名に親しい者同士の会話を録音してそれを文字化、分析し、男言葉に特徴的な文末表現として、「～な、～よな、～ぞ、～ぜ、～よ」などを挙げている〔小川2004〕。また陳は、同様に大学生の会話分析を行い、1) 女性が女性語を使うことより男性は男性語を中心にジェンダー表現を多用する。2) ジェンダー表現が使われやすい環境は目上から目下、もしくは親しい者同士の会話である。3) ジェンダー表現の機能としては起伏のある感情の表現、親密化のストラテジー等があるという考察を行っている〔陳2012〕。これら実際の会話分析調査の結果は戯曲を対象とする本研究にとっても十分考慮する必要がある。

翻訳におけるジェンダー表現は、今後注目されるべき研究対象である。小説などに現れる「様々な人によって行われる会話文は、作家の想像に基づくステレオタイプでしかない」しかし、「会話の運びによってキャラクターを作り出して微妙な人間関係にリアリティをもたせ、読者を引きつける物語を展開することが小説家の仕事」とレイノルズ秋葉が指摘するとおり〔レイノルズ秋葉2012〕、文学作品そのものはファクションであるが、ジェンダー表現を研究する上で実際の会話分析などと比べ優越をつけることのできない対象となりうる。また翻訳との対照研究は、日本語を単独に研究することよりも複雑ではあるが、言語の特徴を顕著に見出すためには有効な手段である。

小原は、日本語からロシア語訳よしもとばなな『キッチン』の性転換男性が使う女言葉の終助詞の考察を行っており、注目に値する。またロシア語から和訳チェーホフの女言葉の終助詞が新しい訳ほど少なくなっているという報告し〔小原2003〕、これは女言葉の使用が現実の言語生活で減少しているという考察を裏付けるものであろう。また江川による三島由紀夫の戯曲『サド侯爵夫人』の女性語表現とウクライナ語訳での翻訳上の表現や技巧を考察した研究は〔江川2013〕、本稿との相関を考察すれば、言語の性差を研究する上で有効な素材となるであろう。

3.研究対象

本研究では、三島の戯曲『わが友ヒットラー』〔三島1979〕とグリゴリー・チハルトウィシヴィーリ（ボリス・アクーニン）によって訳されたロシア語訳〔ミスィマ 2005〕を使って男性語表現の考察を試みた。本戯曲の登場人物はアドルフ・ヒットラー（Адольф Гитлер）（Adolf Hitler, 1889年4月20日 - 1945年4月30日）ドイツ国首相 Reichskanzler、突撃隊幕僚長（SA-Stabschef）エルンスト・レーム（Эрнст Рем）（Ernst Julius Röhm, 1887年11月28日 - 1934年7月1日）、グレゴール・シュトラッサー（Герер Штраппер）ナチス左派（Gregor Straßer, 1892年5月31日 - 1934年6月30日）、グスタフ・クルップ（Густав Крупп）（Gustav Krupp von Bohlen und Halbach, 1870年8月7日 - 1950年1月16日）重工業会社クルップ（Krupp）会長。彼らは歴史上の実在の人物であり、実際に起きた「長いナイフの夜事件」«Ночь длинных ножей»（Nacht der langen Messer）というヒットラーが主導した粛清を題材としている。題材自体が政治闘争や軍事であり力強いヒットラーの演説や男性だけの会話の中で演劇は進んでいく。

時代設定は第一幕と第二幕は1934年6月中ごろ、第三幕はその数日後で粛清が始まった6月30日の夜半。登場人物の年齢を計算するとヒットラー45歳、レー

ム46歳、シュトラッサー42歳、クルップ63歳となり、登場人物間の親密さや利害関係と共に年齢による言葉遣いの差にも注目される点がある。事象や人物の設定や性格描写、言語表現などは、もちろん三島の創作である。本研究では作品の台詞の部分を対象とし、ト書きなどは対象外とした。

4. 考察

文末が「だ・である」などで終わる普通体（常体）、は一般に会話として用いられる場合は、男性語表現としてとらえられる。主に目上が目下の立場に対して用いるほか、同じ立場の男性たちの親近感を表す言語行為として観察されている。またヒットラーの演説は政治問題を大衆に訴えかけており、演説調の力強い男性的な文体をなしている。これは権力者であるヒットラーが、大衆の意思のある方向へと誘導するアジェンションである。聴衆に対し上から下へ自らの権威を誇示しつつ共感を求め、テーマ自体も政治、軍事、社会であり男らしさを強調した演説である。

4.1. 会話部分

普通体は一般に会話として用いられる場合は、男性語表現として認識されるが、翻訳される過程ではロシア語にはジェンダー表現としては反映されない。ロシア語では、性差ではなく**ты**の文体や**вы**の文体を使って親近差や丁寧さを表している。

日本語原文の普通体を使う場面は次の1) 目上が目下の立場に対して用いる場合と2) 親しい男性たちの親近感を表す言語行為として大きく二つに分かれる。文末表現も「ある」「ない」「だ」など言い切りの表現や、終助詞「ぜ」、「ぞ」、「のさ」さらにそれらの派生形など、また質問や確認などに現れる「か」などの多用が見られる。

4.1.1. 目上が目下に用いる普通体

普通体は年上のクルップが年下のヒットラー、レーム、シュトラッサーにと話す際に使用されている。しかし本作品のロシア語訳では、通常訳出で使われるであろう普通体を**ты**の文体ではなく**вы**の文体を使用して訳出している。例えばクルップがレームに対し「そして君のその、突撃隊の使命は何だね。」[三島1979, 126] は、*А в чем, собственно, миссия ваших штурмовых отрядов?* [Мисима2005, 704] となっている。一般的に丁寧体は**вы**の文体、普通体は**ты**の文体と考えがちであるが、登場人物の中のクルップの役割は、粛清の当事者である他の三人に対して傍観的でもあり批評家的でもある。親近の差や心理的な距離を考慮して翻訳者は**вы**の文体を使ったと思われる。またクルップはレームに対し「レーム君」[三島1979, 121] と呼びかけているが、ロシア語訳では*Милейший Рем* [Мисима 2005, 700] を使い親密化のストラテジーも使われている。

クルップがシュトラッサーに対し「そして君は牛乳愛好家の、健やかな未来に賭けた社会主義か。牛乳色の未来というわけか。やれやれ私はいきていたくないね。」[三島1979, 131] は、*А вы – любитель молока, да? Социалист, ратующий за крепкое, здоровое завтра? За молочное-белое будущее? Нет уж, слуга покорный, по мне лучше умереть.* [Мисима2005, 707] と訳出されている。ここで

はクルップが皮肉をこめて発言しているので確認を得る表現 *любитель молока, да?* は、女性も使用可能でもあるが粗野な表現であり、さらに間投詞 *уж* によってストレートな否定的感情を強めている。

4.1.2. 親しい男性たちの親近感を表す普通体

ヒトラーとレームは同志として普通体の会話をしており、ロシア語訳でもお互いに *ты* の文体を使用して親密さを出している。ヒトラーがレームに対し「このところをよく考えてくれ、エレンスト。俺も今晚じっくりと考えよう。」[三島1979, 147]

と述べているところは、ロシア語訳でも *Поразмысли над этим сегодня ночью, Эрнст. И я тоже поразмыслю.* [Мисима 2005, 716] という表現で男性語表現を使っている。

特に注目されるのは第二幕で思想的にも対立するレームとしシュトラッサーの会話と、その訳出である。はじめは丁寧体でお互いに「あなた」「あんた」[三島1979, 165] と呼び合い一定の心理的距離を出しており、ロシア語訳でも *вы* の文体を使用している。レームがシュトラッサーに「あんたが俺の感情をするいわれはないでしょう。」という台詞は *Фу-ты ну-ты, все мои мысли и чувства видит как на ладони.* [Мисима 2005, 727] と訳して嫌味も表現している。

日本語原文ではシュトラッサーによる長い台詞 [三島1979, 167-170] の中で呼称もシュトラッサーもレームも互いに「君」となっていく、文体も丁寧体からこの長い台詞の後は普通体となって微妙な親近感が発生している。しかしロシア語訳では *вы* の文体のままで、この心理的な変化は特に表現されていない。

4.2. ヒットラーの演説部分

全体に普通体を基本としているが、「のだ・である」を使った語尾表現を多用し演説調の力強い男性的な文体となっている。「十八年前を思い出したまえ」[三島1979, 119] は、日本語では男性語表現であるが、訳出において *Вспомните, что было восемнадцать лет назад.* [Мисима 2005, 699] のように特に男性語表現としては訳さず一般的表現になっている。否定形「非国民の寄り集まり社会民主党はおらぬ」[三島1979, 120] も同様に *Нет больше антинародной своры социал-демократов!* と一般的表現として訳出されている。一方、原文訳文共に男性的な演説表現の例としては、「思ってもみよ、諸君」[三島1979, 119] とそのロシア語訳 *Вдумайтесь, господа!* [Мисима 2005, 699] が挙げられる。ともに命令形と呼称を使った大衆への呼びかけは、通常女性は使わない男性語表現である。また「どう思う？諸君」[三島1979, 120] では *Как вам это нравится, а?* [Мисима 2005, 699] ロシア語訳で間投詞 *а* を追加して粗雑な表現を付加している。

宇佐美も「力のある者は、丁寧でないことば使いをしても、「下品」とは見なされないという事実である。それは、「親しみを込めた話し方」となる。」[宇佐美2005] と述べているように、演説においても卑語、罵倒表現の使用は、権力者が大衆との親密化を狙ったストラテジーの一つであるといえる。ヒットラーの「の穴より臭い民主主義は」[三島1979, 120] という台詞はロシア語訳では *и это смрадная демократия* [Мисима 2005, 699] として「悪臭を放つ民主主

義」程度に下品さが調整され訳されているが、親密化のストラテジーや男性語表現の観点、文学作品の中で三島が創造したヒットラーの人格描写を考慮すれば、原文に近い訳が必要であったかもしれない。

次に男性語表現に近いものとして考えられるのは、文章の切れのよさスピード感である。日本語原文では「あのころの私は、勇敢な兵士として戦って負傷し、バーリッツの病院にいたが、そこでの煮えけるような思いがしていた」〔三島1979、119-120〕と一つの文章であるが、ロシア語訳ではЯ простой мужественный солдат. Ранен на фронте, лечусь в Беелитцком госпитале. И одолевают меня мысли, от которых все нутро как огнем горит. [Мисима 2005, 699] 演説のテンポを速め、切れのよさを際立たせるために文を三つに分けて、さらに過去形を現在形にして訳している。

5. 結論

本研究の対象である『わが友ヒットラー』の日本語原文では多くの男性語表現が見られた。三島の戯曲『サド侯爵夫人』が、演劇という虚構の中の究極の女らしさを表現したものであるならば、『わが友ヒットラー』は男らしさを強く内包した作品だといえる。本作品の中で男性語表現は、先行研究を裏付けるかたちで、同レベル同士の会話中で多様されること、目上から目下への関係で使用されること、権威者が大衆へ親近を表すためのストラテジーとして使う例などを確かめることができた。

通常、男性語表現をあらわす文末表現はロシア語訳には反映されない。考察した以外にも通常女性が用いない語彙も「諸君」〔三島1979、119〕を вы、「さん」〔三島1979、124〕を он とするなど一般化されてしまう傾向にある。しかしロシア語訳では多くの場合、粗雑さや丁寧さを考慮した訳出など対人的な表現によって男らしさを表現しようとしている。訳出の際にテンポを速め文章の切れを良くするために時制を変更させたり、文章を分割する例も見られた。

今後さらにこの作品を深く詳細に検討し系統立てることでさらに日本語の男性語表現がより明確になるであろう。また翻訳作品のさらなる分析によって日本語と外国語のジェンダー表現の用例を採取、整理分類し、日本語や一般言語学のジェンダー研究に寄与することができるはずである。

使用文献

1. Мисима Ю. Мой друг Гитлер // Смерть в середине лета: Романы, драмы, рассказы. Пер. с яп. Г. Чхартишвили. – СПб.: Азбука-классика, 2005. – С.697–749;
2. 宇佐美まゆみ。ジェンダーとポライトネス—女性は男性よりポライトなのか？— // 日本語ジェンダー学会誌第5号、2005。 — http://www.gender.jp/journal/no5/1_usami.html;
3. 江川裕之。ウクライナ語訳三島由紀夫「サド公爵夫人」における女性語表現 // 日本語ジェンダー学会誌第13号、2013。 — <http://www.gender.jp/journal/no13/1legawa.html>;
4. 小川早百合。話し言葉の男女差 — 定義・意識・実際—女性語表現 // 日本語ジェンダー学会誌第4号、2004。 — http://www.gender.jp/journal/no4/B_ogawa.html;

5. 小原信利。ロシア語と日本語を対照して見るジェンダー観—職業を示す名詞の女性形、男性形と、動詞の「女性形」過去形を中心に—//日本語ジェンダー学会誌第3号、2003。—http://www.gender.jp/journal/no3/No3_3.html#C00;

6. 国広哲弥。書評；『日本語とジェンダー』// 日本語ジェンダー学会誌第7号、2007。—http://www.gender.jp/journal/no7/05_kunihiro.html;

7. 佐々木瑞枝。日本語ジェンダー辞典。—東京：東京堂出版、2009。—545頁;

8. 陳一吟。大学生の雑談に表れるジェンダー表現の機能 // 日本語ジェンダー学会誌第10号、2010。—http://www.gender.jp/journal/no10/12_chin.html#4;

9. 中村桃子。翻訳がつくる日本語—ヒロインは「女ことば」を話し続ける。—東京：白澤社2013;

10. 樋口恵子。私の日本語ジェンダー体験。第13回年次大会基調講演要旨// 日本語ジェンダー学会誌第13号、2013。—<http://www.gender.jp/journal/no13/01higuchi.html#1>;

11. 三島由紀夫。サド侯爵夫人・わが友ヒットラー。—東京：新潮社、1979。—225頁;

12. レイノルズ秋葉かつえ。村上小説におけるにおける「女ことば」『世界の終わりとハードボイルドワールド』から『1Q48』まで // 日本語ジェンダー学会誌第12号、2012。—<http://www.gender.jp/journal/no12/05-04-akiba.html>.

Етава Х., ст. викладач

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ВИРАЗИ ЧОЛОВІЧОЇ МОВИ В РОСІЙСЬКОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ ТВОРУ «МІЙ ДРУГ ГІТЛЕР» МІШИМИ ЮКІО

Мишіма Юкіо сам вважає совою п'єсу «Мій друг Гітлер», акцентуючи твором з чоловічим характером. Ця п'єса була перекладна Г. Чхартішвілі (Б. Акуніном) російською мовою. В ній розглядаються такі аспекти: використання виразів чоловічої мови, також, можливості проявлення вирази чоловічої мови при перекладі.

Ключові слова: *гендер, вирази чоловічої мови, відмінність меж полами, мужність.*

Этава Х., ст. преподаватель

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ВЫРАЖЕНИЯ МУЖСКОГО ЯЗЫКА В РУССКОЯЗЫЧНОМ ПЕРЕВОДЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ «МОЙ ДРУГ ГИТЛЕР» МИСИМЫ ЮКИО

Мисима Юкио сам считает свою пьесу «Мой друг Гитлер», акцентирующим произведением с мужским характером. Данная пьеса была переведена Г. Чхартішвілі (Б. Акунином) на русский язык. В ней рассматриваются такие аспекты: исполь-

зование выраженный мужского языка в пьесе, также, возможность проявления выраженный мужского языка при переводе.

Ключевые слова: *гендер, выражения мужского языка, отличие между полами, мужественность.*

УДК 811.521

О. Кобелянська, канд. філол. наук
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

ЛЕКСИЧНІ ПОВТОРИ ТА ОНОМАТОПИ-РЕДУПЛІКАТИ В МОВІ ЯПОНСЬКОЇ КЛАСИЧНОЇ ПОЕЗІЇ VIII–XX СТ.

Основною метою дослідження є встановлення кількісних показників, а також визначення головних художньо-стилістичних функцій лексичних повторів і ономатопів-редуплікатів у мові японської класичної поезії VIII–XX ст.

Насамперед у дослідженні чітко розмежовано поняття «лексичний повтор» і «онматоп-редуплікат», з'ясовано ключові цілі їх активного залучення до японських поетичних творів VIII–XX ст. Окрему увагу приділено визначенню художньо-стилістичних функцій лексичних повторів і онматопів-редуплікатів у японській класичній поезії жанрів танка та хайку.

Основним матеріалом дослідження послужили поетичні твори у складі історико-міфологічного літопису «Коджікі», антологій «Ман-йо-шю», «Кокін-шю», «Шінкокін-шю», а також окремі вірші-хайку таких відомих майстрів цього поетичного жанру, як Мацуо Башо, Кобаяші Ісса, Масаока Шікі, Танеда Сантока та ін.

Ключові слова: *лексичний повтор, японська онматопея, онматоп-редуплікат, танка, хайку, художньо-стилістична функція, японська класична поезія*

I

Уже в самій назві нашого наукового дослідження міститься дихотомічне протиставлення різногалузевих понять: «лексичний повтор» як художньо-стилістичний засіб відноситься до сфери поезики та літературознавства, тоді як «онматоп-редуплікат»¹ є суто лінгвістичним терміном. Проте навіть побіжне знайомство з історією японської класичної поезії, зокрема з практикою використання в поетичних творах (особливо на ранньому етапі її розвитку /VIII–XV ст./) лексичних повторів як досить частотного художньо-стилістичного засобу, а також активне залучення до поетичних текстів поетами пізнішої історичної доби (XVI–XX ст.) онматопеїчної лексики редуплікаційного типу, яка поступово перебрала на себе практично всі функції лексичних повторів, дає нам всі підстави для компаративного аналізу цих мовних одиниць і їхніх функцій на матеріалі японської класичної поезії. Йдеться насамперед

¹ Зазвичай, редуплікацією вважається подвоєння кореневої морфеми, що може вживатися як самостійно, так і входити до складу інших (похідних від онматопеї) слів, наприклад: ちらちら [чіра-чіра] – «миготяти», «мерехтяти»; похідні слова зі схожим значенням: ちらっと [чіратто], ちらと [чірато], а також дієслово ちらつく [чірацуку] – «миготіти», «мерехтіти»; «іскритися».

про поетичні твори у складі історико-міфологічних літописів «Коджікі» (712 р.) і «Ні-хон-шюкі» (720 р.), поетичних антологій «Ман-йю-шю» (759 р.), «Кокін-шю» (905 р.), «Шінкокін-шю» (1205 р.), а також окремі вірші-хайку таких відомих майстрів цього поетичного жанру, як Мацуо Башьо (1644–1694), Кобаяші Ісса (1763–1828), Масаока Шікі (1867–1902), Танеда Сантока (1882–1940) та ін.

Лексичні повтори, характерні для раннього періоду японської класичної поезії (VIII–XV ст.), ми пропонуємо поділяти на **змістовні** та **формальні**. До змістовних лексичних повторів ми відносимо такі, що використовувалися для передачі конкретного змісту художнього твору. Яскравим прикладом такого «змістовного» використання лексичних повторів є вірш імператора Темму з першої японської поетичної антології «Ман-йю-шю» («Збірка старих та нових японських пісень», 759 р.):

よき人の	[yoki hito-no]
よしとよく見て	[yoshi to yoku mite]
よしと言ひし	[yoshi to iishi]
吉野よく見よ	[yoshino yoku miyo]
よき人よく見	[yoki hito yoku mi]

Імператор Темму)

*Людина гарна, придивившись гарно,
Сказала гарно, Йошіно колись
Назвавши «гарним».
Тож як люди гарні дивились гарно
Гарно й ти дивись!»²*

У цьому вірші японське слово «йоку» (укр.: «гарно») у різних його формах повторюється вісім разів, проте кожне таке повторення додає віршу нової змістовної інформації, сприяє динамічному розвитку ліричного сюжету поетичного твору.

Такими ж «змістовними» сюжетними повторами, покликаними водночас надати особливої урочистості поетичному твору в цілому або ж наголосити на окремих його сюжетних деталях зокрема, насичені також такі давні японські поетичні жанри, як *норіто* – церемоніальні синтоїстські молитви та *семьо* – імператорські укази, едикти, розпорядження тощо.

Що ж стосується «формальних» лексичних повторів, то до цієї групи ми відносимо такі повтори, які не впливають на зміст поетичного твору, а виконують суто формальні (структурні чи інші зумовлені багатовіковою поетичною традицією) функції. Одним із прикладів такого формального повтору можна вважати обов'язкове повторення останнього рядка у віршах жанру *буссокусекі-ка* (або *буссокусекі-но ута*; 5-7-5-7-7-7 складів відповідно у кожному з шести рядків вірша), що було однією з

² Тут і далі українськомовні варіанти японських віршів наводяться в перекладах І.П. Бондаренка.

головних структурних ознак строфічної форми цього поетичного жанру буддійської релігійної лірики. Ці релігійно-ліричні вірші датуються переважно добою Нара (710–794 рр.), а тому до нашого часу зберігся лише 21 вірш цього рідкісного поетичного жанру [докл. *про це див.*: 12]. Один із таких віршів жанру був викарбований поруч із відбитком ступні Будди на камені, що знаходиться у храмі Якусі (преф. Нара), а його авторство приписується відомому буддійському священику Дзьосану (Фумуя-но махіто):

釋迦の御足跡	[shyaka-no miato]
いはに写しおき	[iwa-ni utsushioki]
行きめぐり	[iki meguri]
敬ひまつり	[uyamai matsuri]
わが世は終へむ	[waga yo-wa oemu]
この世は終へむ	[kono yo-wa oemu]

(Дзьосан /Фумуя-но махіто/)

З благоговінням бриду кам'яну
Зі слідом від ступні самого Будди
Обходжу я!
Кружляючи довкіл,
**Свій шлях закінчити хотів би в цьому світі,
Закінчити життя на цій землі!**

До повторів мовознавці відносять досить широкий спектр відповідних мовних одиниць і конструкцій на різних мовних рівнях (фонетичному, морфемному, лексичному, синтаксичному, семантичному), які, на думку лінгвістів, є «невід'ємним атрибутом усного мовлення, де вони застовуються з метою акцентуації певної думки мовця, привернення уваги адресата, заповнення паузи (гезитація), висловлення згоди тощо» [Урбаева 2007, 3]. При цьому сам повтор тлумачиться фахівцями як «повне або часткове повторення кореня, основи чи цілого слова (іноді з його незначною зміною), як спосіб творення слів, синтетичних і описових форм, а також фразеоло-гічних одиниць» [Ахманова 1969, 327]. Саме лексичні повтори, тобто повтори цілого слова в межах певного чітко визначеного мовного чи мовленнєвого контексту, фахівці вважають найчастотнішими практично у всіх мовленнєвих жанрах та стилях мовлення – розмовному, художньому, публіцистичному, науковому, а також у поезії, фольклорі, різноманітних ритуальних молитвах і піснях під час богослужіння тощо [Урбаева 2007, 3].

Якщо ж розглядати повтор як стилістичну фігуру, то в цьому випадку він визначається як «один із засобів виразності, притаманний головним чином поетичному стилю мовлення» [КЛЭ 1968, 821]. Суть повтора як художньо-стилістичного засобу, на думку фахівців, зокрема І.Р. Гальперіна, О.Н. Гвоздева, Е.Г. Різель, М.П.

Брандес, Н.М. Наєр, О.П. Урбаєвої та ін., які так чи інакше торкалися цієї проблематики у своїх працях зі стилістики, поезики і перекладознавства, «полягає в особливому, посиленому впливі на читача як в емоційному, так і в логічному плані. Експресивність повтору ґрунтується на його надлишковості в номінативному плані. Повторюючись, мовна одиниця несе в собі певну інформацію, яка має емоційно-експресивний зміст» [Урбаєва 2007, 5].

Вірш поета Мьое (明恵, 1173–1232) є чудовим прикладом такого емоційно-експресивного лексичного повтору:

あかあかや	[aka-aka ya]
あかあかあかや	[aka-aka-aka ya]
あかあかや	[aka-aka ya]
あかあかあかや	[aka-aka-aka ya]
あかあかや月	[aka-aka ya tsuki]

(Мьое)

Який яскравий!
О! Який яскравий!
Яскравий-преяскравий
 Місяць цей –
 Такий **яскравий!**

Нагадаємо, що в спеціальній літературі дослідники виділяють такі типи лексичних повторів, як:

а) анадиплозис – повтор останнього слова або словосполучення з попереднього рядка вірша на початку наступного рядка;

б) анафора (лексична) – повтор початкових слів або словосполучень у двох чи більше суміжних рядках одного вірша;

в) епіфора – повтор однакових слів чи словосполучень наприкінці двох чи більше суміжних рядках одного вірша;

г) симплока – сполучення анафори й епіфори, тобто лексичний повтор як на початку так і наприкінці кількох рядків одного вірша [докл. про це див.: Урбаєва 2007, 5–6]. Усі ці типи лексичних повторів трапляються і в японській класичній поезії VIII–XV ст.

Палітра функцій лексичних повторів, які використовувалися в поетичних текстах як спеціальний художньо-стилістичного засіб також досить різноманітна:

- фіксація уваги читача на конкретному явищі, події, ознаці тощо;
- підкреслення повторюваності певної дії;
- виділення головної думки, ідеї вірша і таким чином сприяння їхньому усвідомленню;
- надання монотонності поетичному твору (вірші-жарти, вірші-відмовки, колицкові тощо);

- посилення емоційності висловлювання;
- збільшення загальної експресивності поетичного твору.

II

До того часу, поки в японській класичній поезії панували такі поетичні жанри, як *натаута* (чьока), *седока*, *танка*, *ренга* тощо, а поетична традиція категорично забороняла залучати до вишуканої аристократичної літературної мови *бунго*, якою писалися тогочасні поетичні твори, будь-які елементи розмовної мови *кого*, а тим більше просторічну чи вульгарну лексику, саме лексичні повтори використовувалися японськими поетами в якості головного художньо-стилістичного засобу посилення емоційності та експресивності поетичного тексту.

Однак час минав і починаючи з XVI ст. в японській класичній поезії відбуваються кардинальні зміни. Насамперед йдеться про демократизацію мови поезії³ і вихід на провідні позиції такого лаконічного поетичного жанру як *хайку* (*хокку*). Надзвичайний лаконізм строфічної форми цього поетичного жанру (5-7-5 складів, відповідно, у кожному з трьох рядків тривірша) вимагав від поетів максимальної економії мовних засобів для створення необхідних художніх образів, передачі змісту і головної ідеї поетичного твору, що, безумовно, вступало в протиріччя з традицією використання лексичних повторів як одного з найпоширеніших до цього часу художньо-стилістичних прийомів, покликаних сприяти посиленню експресії та емоційності поетичного тексту. Однак демократизація мови літератури в цілому і мови поезії зокрема підказала японським поетам простий і зручний вихід, а саме – замінити лексичні повтори в поезії значно лаконічнішими ониматопейчними словами-редуплікатами, якими надзвичайно багата японська мова, однак більшість з яких відноситься до розмовної, просторічної чи навіть діалектної лексики. Економії мовних засобів сприяло й те, що на відміну від звичайної лексики, використання ониматопів-редуплікатів не вимагало від авторів віршів-*хайку* їх додаткового граматичного оформлення за допомогою відпо-відних постфіксів, закінчень, часток тощо.

Услід за неперевершеним майстром поетичного жанру *хайку* Мацуо Басьо (1644–1694) японські поети все частіше починають залучати до своїх віршів ониматопейчну лексику всіх типів (*гюн-го*, *гісей-го*, *гітай-го*), яка поступово перебирає на себе всі функції лексичних повторів у поетичних творах їхніх попередників – майстрів жанрів *натаута*, *седока*, *танка*, *ренга*.

Безперечно, що всі ці зміни сприяли також значним змінам в тематиці японської класичної поезії XVI–XX ст. Героями віршів-*хайку* стають вже не шляхетний кавалер і дама його серця, а самурай, купець, вугляр, пічник, селянин або навіть опудало;

³ На думку японських і зарубіжних фахівців, основи сучасної японської розмовної мови *кого*, яка згодом розповсюдилась і на мову японської поезії, були закладені саме за цієї історичної доби завдяки надзвичайно популярній свого часу військовій повісті (*гункі-моногатарі*) «Гікей-кі» (義経記 – «Повість про Йосіцуне», кін. XIV – поч. XV ст.), що була насичена численними діалогами як головних, так і другорядних героїв [докл. про це див.: Елисеєфф В., Елисеєфф Д., 2005, 403].

не фазани, олені, солов'ї та зозулі, а жаби, коти, ворони, горобці, равлики, цикади і навіть мухи, воші та блохи [докл. *про це див.*: Японська література, Т.2, 2011, 45–47]. Учень Мацуо Башьо, поет Хатторі Дохо (1657–1730) про головні відмінності тематики поезії *хайку* від традиційної тематики віршів жанрів *танка* та *рента* у своїх спогадах під назвою «Три зошити» (яп.: «*Сандзосі*», 1702 р.) писав: «Якщо давні поети оспівували солов'я, який тьохкає на сливовій гілці, то нинішні помічають, як він гидить на *мочі*⁴». Сам же Мацуо Башьо з цього приводу зауважував: «Верба під весняним дощем належить світові пісень; ворона, що видлубала равлика з грязюки, – виняткова приналежність поезії *хайкай*» [Басє 1991, 12].

Поступово перебравши на себе функції лексичних повторів, ониматопи-редуплікати у свою чергу значною мірою розширили палітру художньо-стилістичних функцій, які вони також почали паралельно виконувати в поезії *хайкай* XVI–XX ст. Зокрема, до вже зазначених нами функцій лексичних повторів додалися:

- *Звукообразжальна функція*, що перекликається з відповідною функцією звичайного звукопису, тобто безпосередньо віддзеркалює головне призначення ониматопеїчної (переважно звуконаслідувальної) лексики в мові, а саме – адекватно передавати мовними засобами звуку довкілля:

リンリンと
 飴上りけり
 青田原

[rin-rin-to]
 [tako agari keri]
 [ao ta hara]
 (Кобаясі Ісса)

Дзень-дзень-дзень! –
 Над смарагдовим полем
 Паперового змія танок.

- *Ідентифікаційна функція*, коли використання в поетичному творі того чи іншого ониматопа-редупліката дозволяє читачеві легко ідентифікувати об'єкт, який є джерелом відповідних звуків чи дій, і намалювати у своїй уяві його типовий образ із характерними ознаками. Доволі часто назва цього об'єкта має ониматопоетичне походження, а тому не потребує залучення інших характерних звуконаслідувань:

⁴ *Мочі* (餅) – японські традиційні солодощі: маленькі колобки, зліплені з рисового тіста, часто начинені солодкою бобовою масою і присипані цукровою пудрою. Новорічні *мочі* зазвичай готуються без цукру і мають вигляд сухих коржів, які перед вживанням необхідно підсмажувати на вогні.

鳴いて

きりぎりす

生きてはゐる

[naite]

[kirigirisu]⁵

[ikite-wa iru]

(Танеда Сантока)

Цвірчи, цвіркунчику!

Цвірчи,

Поки живий!

- Означальна (атрибутивна) функція, коли той чи інший ониматоп-редуплікат використовується для художньо-образної характеристики героя поетичного твору, його емоційного стану, особливостей поведінки, звичок тощо:

ジャジャ馬の

つくねんとして

かすむ也

[jya-jya⁶ uma-no]

[tsukunen to shite]

[kasumu nari]

(Кобаясі Ісса)

Про щось задумався

*Мій **норовистий** кінь.*

Туман довкола.

Однак заради об'єктивності слід зауважити, що не зважаючи на початок активного залучення до мови поетичних творів ониматопеїчної лексики, японські поети все-таки не відмовилися повністю від традиції використання лексичних повторів як художньо-стилістичного прийому ні за доби Едо, ні пізніше, хоча кількісні показники такого використання з часом значно знизились. Типовими прикладами вживання саме лексичних повторів у поезії XVI–XX ст. можуть слугувати вірші-*хайку* все того ж Мацуо Башьо, Кобаяші Ісси, Масаоки Шікі, Танеди Сантоки та багатьох інших відомих японських поетів. Наведемо відповідні приклади:

⁵ Хатторі Дохо натякає на відомий вірш Мацуо Башьо: «鶯や / 餅にふんする / 縁のさき» – «Таки нагидив із дашка веранди / На тістечка мої / Цей соловей!».

⁶ きりぎりす («кірігірісу») – «цвіркун». Порівн.: ざりざり («гірі-гірі») – «скреготати / зубами»; きりきり («кірі-кірі») – «пронизливо»; «зі скрипом» тощо.

小萩ちれ [kohagi chire]
ますほの小貝 [masuhono kogai]
小盃 [kosakazuki]
(Мацуо Башьо)

*Підкинь, хай⁷, **маленьких** пелюстків
В рожевих цяточках **маленьких** черепашок
В мою **маленьку** чарочку sake!*

雀の子 [suzume-no ko]
そのけそのけ [sokonoke sokonoke]⁸
御馬が通る [o-uma-ga tooru]
(Кобаяші Ісса)

*Тікай, тікай,
Горобчику мій любий!
Його Величність виступає – кінь!*

梅雨晴や [tsuyubare ya]
ところどころに [tokoro dokoro-ni]⁹
蟻の道 [ari-no michi]
(Масаока Шікі)

*Уицхнув дощ.
І мурашина стежка
Подекуди жсавішає нараз.*

安か安か [yasuka yasuka]
寒か寒か [samuka samuka]
雪雪 [yuki yuki]
(Танеда Сантока)

⁷ Хай (萩) – кущовидна рослина родини бобових з квітами рожевого або білого кольору (лат.: Lespedeza).

⁸ そのけそのけ («соконоке соконоке») – «Геть звідси! Геть звідси!».

⁹ ところどころ («токоро-докоро») – «місцями», «подекуди».

*Байдужий, байдужий,
Холодний, холодний
Сніг, сніг!*

А своєрідним «апогеем» використання лексичних повторів у японській поезії можна вважатися вірш Ямамури Боцьо (1884–1924) під назвою «Пей- заж» (яп.: 風景 «Фукей»):

風景

いちめんのなのはな
いちめんのなのはな
いちめんのなのはな
いちめんのなのはな
いちめんのなのはな
いちめんのなのはな
いちめんのなのはな
かすかなるむぎぶえ
いちめんのなのはな

いちめんのなのはな
いちめんのなのはな
いちめんのなのはな
いちめんのなのはな
いちめんのなのはな
いちめんのなのはな
いちめんのなのはな
ひばりのおしゃべり
いちめんのなのはな

いちめんのなのはな
いちめんのなのはな
いちめんのなのはな
いちめんのなのはな
いちめんのなのはな
いちめんのなのはな
いちめんのなのはな
やめるはひるのつき
いちめんのなのはな

ПЕЙЗАЖ

І тут, і там суріпиця квітує,
І тут, і там суріпиця квітує,
І тут, і там суріпиця квітує,
І тут, і там суріпиця квітує,
І тут, і там суріпиця квітує,
І тут, і там суріпиця квітує,
І тут, і там суріпиця квітує...
Сопілки звук, ледь чутний, долина.
І тут, і там суріпиця квітує.

І тут, і там суріпиця квітує,
І тут, і там суріпиця квітує,
І тут, і там суріпиця квітує,
І тут, і там суріпиця квітує,
І тут, і там суріпиця квітує,
І тут, і там суріпиця квітує,
І тут, і там суріпиця квітує...
Спів жайворонка вдалині луна.
І тут, і там суріпиця квітує.

І тут, і там суріпиця квітує,
І тут, і там суріпиця квітує,
І тут, і там суріпиця квітує,
І тут, і там суріпиця квітує,
І тут, і там суріпиця квітує,
І тут, і там суріпиця квітує,
І тут, і там суріпиця квітує...
Посутеніло. Місяць випливає.
І тут, і там суріпиця квітує.

(Ямамура Боцьо)

Таким чином, можна констатувати, що в японській класичній поезії в VIII–XV ст. в якості одного з ефективних фоностилістичних засобів посилення звукової виразності мови, надання поетичним творам жанрів *норіто*, *семмьо*, *нагаута*, *буссокусекі-ка*, *седока*, *танка*, *рента* додаткової емоційності та експресії використовувалися переважно лексичні повтори. Проте з XVI ст. разом з поступовою демократизацією мови японської художньої літератури в цілому і поезії зокрема таким художньо-стилістичним засобом все частіше починає виступати оноματοпеїчна лексика редуплікативного типу, яка, маючи потужний експресивний потенціал, поступово перебирає на себе всі функції лексичних повторів. Феноменальне багатство і розмаїття японської оноματο-поетичної системи надавали японським поетам унікальні можливості для змалювання яскравих образів, створення емоційно насичених, експресивно забарвлених і надзвичайно динамічних поетичних творів, чим вони не забарилися скористатися. Якщо поети-аристократи доби Хейан намагалися уникати використання у своїх віршах оноματοпеїчної лексики, як такої, що належить до розмовної мови, то поети доби Токугава (Едо, 1603–1867 рр.), які вслід за Мацуо Башьо намагалися зробити поезію доступною для всіх верств населення країни, не лише не цуралися таких слів, а навпаки, активно залучали їх до своїх поетичних творів, максимально використовуючи експресивний потенціал оноματοпеїчної лексики для створення яскравих емоційних образів, посилення динамічності сюжету тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – 608 с.
2. Елисеефф В., Елисеефф Д. Японская цивилизация / Пер. с фр. И. Эльфонд. / В. Елисеефф, Д. Елисеефф. – Екатеринбург: У-Фактория, 2005. – 528 с.
3. КЛЭ. Краткая литературная энциклопедия / Гл. ред. А.А. Сурков: В 7 т. –М., 1968. – Т.5. – 976 с.
4. Урбаева А.П. Многообразие видов повтора в современном немецком языке. Автореф. канд. филол. наук (специальность 10.02.04 – германские языки) / А.П. Урбаева. – М.: МГПУ, 2007. – 19 с.
5. Японська література: Хрестоматія. Том II (XIV–XIX ст.) / Упорядник Бондаренко І.П. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – 639 с.
6. http://yeblog.cocolog-nifty.com/nouse/2008/03/post_89f0.html

О. Кобелянская, канд. филол. наук
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ЛЕКСИЧЕСКИЕ ПОВТОРЫ И ОНОМАТОПЫ-РЕДУПЛИКАТЫ В ЯЗЫКЕ ЯПОНСКОЙ КЛАССИЧЕСКОЙ ПОЭЗИИ VIII–XX вв.

Основной целью исследования является установление количественных показателей, а также определение главных художественно-стилистических функций лексических повторов и онома-топов-редупликатов в языке японской классической поэзии VIII–XX вв.

В первую очередь в исследовании четко разделены понятия «лексический повтор» и «оно-матопеическое слово-редупликат», выяснены основные цели их активного включения в япон-

скую поэзию VIII–XX вв. Отдельное внимание уделено определению художественно-стилистических функций лексических повторов и ониматопов-редупликатов в японской классической поэзии жанров танка и хайку.

Основным материалом исследования послужили поэтические произведения в составе историко-мифологической летописи «Кодзики», антологий «Ман-йю-сю», «Кокин-сю», «Синкокин-сю», а также отдельные стихи-хайку таких известных мастеров этого поэтического жанра, как Мацуо Басё, Кобаяси Исса, Масаока Сики, Танеда Сантока и др.

Ключевые слова: лексический повтор, японская ониматопея, онимато-пейческое слово, редупликат, танка, хайку, художественно-стилистическая функция, японская классическая поэзия.

O. Kobelyanska, PhD in Philology

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

LEXICAL REITERATIONS AND ONOMATOPOEIA-REDUPLICATIONS IN THE LANGUAGE OF CLASSICAL JAPANESE POETRY OF THE VIII–XX CENTURIES

The main objective of the study is to establish quantitative indicators and identify the main artistic and stylistic functions of lexical reiterations and onomatopoeia-reduplications in the language of classical Japanese poetry of the VIII–XX centuries.

In the first place, the study clearly delineates the concepts of “lexical reiteration” and “onomatopoeia-reduplication” and elucidates the key goals of their extensive use in Japanese poetry of the VIII–XX centuries. Special attention is given to the artistic and stylistic functions of lexical reiterations and onomatopoeia-reduplications in the poems of haiku and tanka genres.

The study is based on the poetic works of the Kojiki (historical-mythological chronicle), the Kokinshu, Manyoshu, and Shinkokinshu (3 Japanese poetry anthologies) and separate haiku poems of the distinguished representatives of this poetic genre, such as Matsuo Basho, Kobayashi Issa, Masaoka Shiki, Taneda Santoka etc.

Key words: lexical reiteration, Japanese onomatopoeia, onomatopoeia-reduplication, tanka, haiku, artistic and stylistic function, classical Japanese poetry

УДК 81'255.2+226.2/4=321

Є. Козирєв, аспірант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЄВАНГЕЛІЯ ЯПОНСЬКОЮ МОВОЮ

Статтю присвячено дослідженню особливостям перекладу канонічних християнських текстів японською мовою. На основі лексико-семантичного та структурно-стилістичного аналізу перекладного тексту визначено та описано деякі специфічні особливості та проблеми перекладу, способи їх розв'язання у перекладах різних християнських конфесій.

Ключові слова: Євангеліє, японська мова, переклад, Молитва Господня, притчі.

Культура будь-якої країни, будь-якого народу відображає традиційно властиві їм уявлення та цінності. Пізнання чужої культури виходить далеко за межі вузькоакадемічних завдань. Вивчаючи іншу культуру, ми вивчаємо і свою, при цьому своєрідність того чи іншого культурного організму виявляється не стільки на рівні ізольовано розглянутих процесів і явищ, скільки в характері зв'язків між ними, з яких і виростають домінанти конкретної традиції [Главева 2003, с.3].

Дві засадничі думки Е. Сепіра («мова є символічним керівництвом до розуміння культури» і «лексика — дуже чутливий показник культури народу») [Sapir 1946, с.27, 162] лежать в основі теоретичних положень сучасних вчених, які стверджують, що в наш час осердям наук про людину є аналіз культури, який може набути нових ідей з лінгвістики, зокрема з лінгвістичної семантики, адже слово являє собою витвір культури, пояснити який можна тільки звернувшись до історії народу, його традицій і релігійних вірувань. Мова та культура — два взаємопов'язані поняття.

Люди-носії різних культур бачать світ по-різному, як в переносному, так і в буквальному значенні слова. Наприклад, японський вислів «звукити очі» позначає радість, а «розширити очі» — гнів. Українською мовою ж кажуть: «його зіниці звужилися від люті», а «відкривають», «витріщають» очі лише від подиву. З цієї точки зору дослідження специфіки світосприйняття видається неодмінною умовою розуміння закономірностей функціонування та особливостей традиційної японської культури.

Біблія, Святе писмо, зібрання священних текстів християн — найпопулярніша книга у світі. Загальний наклад у світі становить майже 8 мільярдів примірників. За даними Об'єднаного біблійного товариства (The United Bible Society), станом на 2012 рік Біблію перекладено 2551 мовою, з них у повному обсязі, із второканонічними книгами — 141 мовою, без второканонічних — 484 мовами, Старий та Новий Заповіти окремо — 1257 мовами. Рештою 810 мовами Біблію перекладено частково [Bible translations...]. Тексти в різних мовах нерідко суттєво відрізняються, що спричинено особливостями мов перекладу. Окрім того, в історії траплялися випадки, коли католицька церква намагалася завадити перекладам Біблії іншими мовами, аргументуючи це прагненням унеможливити неправильне тлумачення та здійснення помилок при перекладі.

Історія розвитку різних християнських конфесій на історично і культурно нехристиянській землі яскраво відображає відмінності в християнській антропології католицької, православної та протестантської конфесій. Починаючи з найпершого християнського місіонера — єзуїтського послушника, а згодом приставленого до лику святих Франциска Ксав'єра (XVI ст.) в Японії робилися спроби перекласти основний біблійний канон, виконувалася велика кількість перекладів, що еволюціонували, редагувалися і перевидувалися паралельно з розвитком мови та суспільства. Першим перекладом можна вважати переклад Євангелія від Матвія, здійснений Ксав'єр спільно з японцем Яджіро.

Як писав японський історіограф Кітагава, своїм успіхам перші місіонери-єзуїти завдячували тому, що вони не цуралися місцевої термінології. Наприклад, головний перекладач Ксав'єр, колишній буддист школи Шінгон, переконав його, аби той іменував у проповідях Бога словом *Дайнічі* 大日 («Великий Сонячний [Будда]»). Іншими поширеними серед християн буддійськими термінами були *Хотоке* 仏 («Будда» як

синонім *Бога*), *Джьодо* 浄土 («Чиста земля» в сенсі *Небес*), *Бунпо* 仏法 («Закон Будди» в сенсі *Закону Божого* або релігії в цілому) та ін. [Китагава 2005, с.191-192]. Таким чином, ще у XVI ст. спостерігалися перші спроби культурної адаптації, застосовувалися елементи комунікативної прагматики.

Та все ж католицькі місіонери довгий час залишалися вірними ідеї непоширення тубільних перекладів Святого Письма в середовищі простих людей, яка офіційне затвердження отримала ще на Таррагонському соборі у XVI ст. Навіть у кінці XIX ст. католики воліли утримувати народ від безпосереднього читання Біблії, і натомість пропонували катехізаторські повчання, проповіді, тлумачення на книги Старого і Нового Завіту та спрощені євангельські синопсиси.

Нині в Японії існує не так багато актуальних і повних перекладів Біблії. В історії японськомовних перекладів представники протестантських конфесій виявили себе найактивнішими перекладачами. Ними було створено перший повний переклад під назвою *Мейджі Ген'яку Сейшью* 明治元訳聖書 (1887 р.) та більш новий, виправлений *Тайшью Кай-яку Сейшью* 大正改訳聖書 (1917 р.), обидва виконаних класичною японською письмовою мовою бунго. У 1954 р. Японським біблійним товариством *Ніхон Сейшью Кьокай* 日本聖書協会 було видано перший повний переклад Біблії розмовною мовою кого, *Кого-яку Сейшью* 口語訳聖書, а у 1987 р. — новий міжконфесійний розмовний переклад *Шінкьодо-яку Сейшью* 新共同訳聖書. Японська православна церква використовує бунго-переклад Рівноапостольного Миколая Японського (Касаткіна), виконаний ним разом із учнем та головним помічником Павлом (Накаї) Цугумаро, та вперше виданий у 1901 р. Від часу першого видання по сьогоднішній день цей переклад перевидається майже без змін.

Труднощі при перекладі Святого Євангелія спіткали перекладачів від самого початку. Католицькі та протестантські місіонери не мали за мету глибоко асимілювати термінологію, і тому, зокрема назви конфесій було просто транслітеровано: *カトリック* (*каторікку*), *プロテスタント* (*пуротестанто*). Назву ж Японської Православної Церкви, *Ніхон Сейкьо-кай* 日本正教会, було утворено калькуванням слова *Православ'я*, що в свою чергу є калькою грецького слова *ортодоксія* (ὀρθοδοξία), «вірне вчення»: слово *сейкьо* складається з двох морфем: *сей/тадаші* 正 («вірний, правильний») та *кьо/ошіе* 教 («вчення»). Базові термінопоняття християнської віри також було передано по-різному. Наприклад, у православному перекладі на позначення Святої Трійці вживається вираз *шісей саншя* 至聖三者 («Трійця найвищої святості»). Таким чином, стверджується недосяжність, незбагненність Божої суті. У той же час, католики та протестанти вживають вираз з акцентом на фізичну єдність трьох окремих сутностей: *санмі іттай* 三位一体 («три титули — одне тіло»). Окремої уваги заслуговує переклад імені Бога Святого Духа. У екуменічному перекладі Святого Письма вживається слово *сейрей* 聖霊. Воно складається з ієрогліфа *сей/хіджірі* 聖 та синтоїстського анімістичного поняття *рей* 霊, котрим японці називали духів померлих людей або неживих предметів. Православні перекладачі пропонують інше слово — *сейшін* 聖神, у якому другий ієрогліф — 神 (*шін/камі*, «бог, божество»). Таким чином, Святий Дух є однією з трьох невіддільних іпостасей Бога, стверджується його рівність між 父子 — Богом отцем та Богом сином.

Молитва Господня

При зіставленні різних японськомовних перекладів Біблії виявляються значні відмінності на рівні лексики. Так, на основі співставлення текстів молитви Господньої («Отче наш», Мт. 6: 9-13) кількість спільних лексичних одиниць у католицькому та православному перекладах класичною японською мовою бунго становить 66%, а у православному та розмовному — 34%.

Православний переклад

天に在す我等の父よ、願はくは爾の名は聖とせられ、爾の國は來り、爾の旨は、天に行はるゝが如く、地にも行はれん、我が日用の糧を今日 我等に與へ給へ、我等に債あるを我等 すが如く、我等の債を し給へ、我等を誘に導かず、猶我等を凶惡より救ひ給へ

Католицький бунго-переклад

天にいます 我らの 父よ、願はくは御名の崇められん事を。御國の來らんことを。御意の天のごとく 地にも行はれん事を。我らの日用の糧を今日もあたへ給へ。我らに負債ある者を我らの免したる 如く、我らの負債をも免し給へ。我らを嘗試に遇はせず、惡より救ひ出したまへ

Розмовний переклад

天にいます われらの父よ、御名があがめられます ように。御國が來ます ように。みこころが天に行われる とおり、地にも行われます ように。わたしたちの目ごとの食物を、きょうもお与えください。わたしたちに負債のある者をゆるしましたように、わたしたちの負債をもおゆるしください。わたしたちを試みに会わせないで、悪しき者からお救いください。

У екуменічному та католицькому перекладах при звертанні до Творця перекладачі уникають вживання особових займенників, що властиво для сучасної ввічливої японської мови в цілому. Замість них вжито звеличувальний префікс *мі/о*御: *мікокоро* 御意 «Твоя воля», *мікуні* 御国 «Твоє Царство», *міна* 御名 «Твоє Ім'я». Цікаво, що слово 御名 наявне в японській мові, але з іншим читанням, *гьомей-гьомей* ぎよめい. Воно перекладається як «ім'я імператора» та входить до виразу *гьомей-гьоджі* ぎよめいぎよぢи 御名御璽 «Ім'я та сигнатура імператора». Православний переклад оперує особовим займенником другої особи *нанджі* 爾 («Ти») у присвійній формі: *нанджі-но* муне 爾の旨, *нанджі-но куні* 爾の国, *нанджі-но на* 爾の名. Слово *артос* (ц.-сл. *хлѣбъ*, «хліб»), що позначає їжу в цілому, у тому числі й духовну, у православному перекладі відображено словом *кате* 糧 («їжа, продовольство»), що також утворює словосполучення *кокоро-но кате* 心の糧 («духовна їжа»). Біблійне товариство ж пропонує утилітарне *шьокумоцу* 食物 («продукти харчування»).

Формули *да сгінтсг...*/да *прїдєтсг...*/да *бдєтсг...* в розмовному перекладі виражено через конструкцію *йо-ні* 「～ように」, яка вживається переважно в контексті побажань, напр. 「あなたがいつも幸福でありますように！」 «Бажаю, щоб ти завжди був щасливий!». Зичачи комусь чогось хорошего, ми відділяємо себе та свої інтереси від побажання, і безпосередню «вигоду» від реалізації побажання може отримати лише його «отримувач». В православному ж перекладі вжито вислів *негаваку-ва* 「願わくは」, що виражає особисте прагнення, і найкраще може бути передане англійським «*I wish...*» («Якби ж то...», «Сподіваюся, що...»). Примітно також, що лише в

православному перекладі ім'я Господнє *святиться* (*сей-то серареру* 「聖とせられる」), у той час як в розмовному та католико-протестантському бунго-перекладі — *шанується, благословляється* (*агамеру* 崇める), пор.: 爾の名は聖とせられ(прав.); 御名の崇められん(кат.); 御名があがめられます(розм.).

Аналіз різномовних перекладів Нового Заповіту свідчить про складність розуміння та/або передачі поняття *лукавий* у різних мовах. Оригінальне слово повнроф перекладене англійською мовою в залежності від версії як *evil* («зло» — Біблія Короля Якова) та *Evil One* («Злий» у значенні «диявол» — Bible in Basic English), французькою — *diable* («диявол»), німецькою — *böse* («злий» — Біблія Мартіна Лютера). Церковнослов'янський словник тлумачить слово *лѡкавыи* як «злий, підступний», а також в значенні однієї з номінацій диявола, аналогічно до давньогрецької мови. Як зазначає у своїй «Тлумачній Біблії» проф. О. П. Лопухін, «спокуса», про яку йдеться у вірші, розуміється в значенні не випробування *від* Бога, а злої напасті *від* диявола [Лопухин 1911, с. 109], а тому *лѡкавыи* вже не можна розглядати як синонім диявола через неминучу тавтологічність висловлювання. Отже, *лукаве* — це абстрактний субстантивований прикметник, що позначає все негативне, що може спіткати християнина на праведному шляху, і чого ми прагнемо уникнути, просячи Бога про звільнення. У католико-протестантському перекладі вжито загальне поняття *аку* «зло» («зло»). Святий Миколай пропонує в якості еквівалента лексему *кѡоакѹ* 凶惡 «зло, жорстокість» [新明解], що найбільш глибоко, на нашу думку, передає двоїстість поняття *лукавий*. Виходячи з усього вищезазначеного, найменш вдалим перекладом видається розмовний варіант — *ашікі-моно* 悪しき者 («злі люди»).

«Притча про доброго самарянина»

Вчення Ісуса Христа, представлене в Євангелії великою мірою спирається на притчі-параболи (яп. *татае-банаши* たとえ話, розповідь-приклад) та особливі метафори. Його афористичні слова та вирази спонукають людей «підставляти ліву щоку», «шукати колоду у своєму оці», і представляють Бога як «сіятеля», «царя», «отця» або «пастиря». Оскільки наша стаття не торкається питання текстової семантики, розглянемо деякі особливості японськомовних перекладів на прикладі «Притчі про доброго самарянина» (Євангеліє від Луки 10: 25-37).

Суттєвою особливістю православного перекладу від усіх інших є повна відмова від знаків, що позначають пряму мову. Пор.: 彼を試みて曰へり、師よ、我何を為して永遠の生命を嗣がんか (прав.) / イエスを試みようとして言った、「先生、何をしたら永遠の生命が受けられましょうか」 (розм.) / 立ちてイエスを試みて言ふ『師よ、われ永遠の生命を嗣ぐためには何をなすべきか』 (кат.). Вочевидь, це зумовлено прагненням максимально наблизити синтаксис до церковнослов'янського оригіналу: *и ѡушѡа сѣго и глагола: ѡучѣлю, что сотворѣхъ, живѡтъ вѣчный наладѣю*.

Розмовний переклад оперує засобами мінімальної категоричності. У репліці Ісуса про спасіння душі та наслідування вічного життя читаємо: *そうすれば、いのちが得られる* «якщо так чинити, можна отримати життя» (розм.). Пор.: 之を為せ、乃生さん «роби так, і тоді житимеш» (прав.) / 之を行へ、さらば生くべし «якщо чинитимеш так, житимеш» (кат.). що відповідає церковно-слов'янському «*иже* сотвори, и живз вѣдеш» та грецькому *τοῦτο ποίει καὶ ζήσῃ* «це роби, і будеш жити». Це явище

пояснюється, з одного боку, тим, що сучасна японська розмовна мова уникає різкості та безапеляційності висловлювань, а з іншого, тим, що, японці, вперше стикаючись із християнством, нерідко сприймали його догматику занадто буквально.

У всіх перекладах у тій чи іншій мірі збережено рівність у спілкуванні учнів з Христом. У розмовному перекладі діалоги виражені нейтрально-ввічливою мовою тейнейго, без використання ввічливих форм кейго навіть стосовно Ісуса. Це стосується як реплік співрозмовників, так і слів автора. Однак ім'я Ісуса в розмовному перекладі не замінюється займенниками, а звертання виражені іменником «вчитель»: 「先生、何をしたら永遠の生命が受けられましょうか」. В православному перекладі наявний займенник *каре* 彼 «він», а в розмовному для формального наближення до оригіналу з одного боку, та уникнення вживання особових займенників з іншого, застосовано транспозицію та пасивну форму дієслова 言う «говорити». Пор.: 彼は之に謂へり、律法に何をか録せる «*він [Ісус] на це каже: що записано в законі?*» (прав.) / 彼に言われた、「律法にはなんと書いてあるか。」 «*йому [законнику] сказано: “що написано в законі?”*» (розм.). Відмінною рисою католико-протестантського перекладу є вживання звороту *іітамау* 言ひたまふ «ректи», яке застосовується лише у відношенні Христа: イエス言ひ給ふ『なんちの答は正し。』 «*Ісус зрік: “твоя відповідь правильна”*». Пор.: イイスス之に謂へり、爾の答へし所正し «*Ісус сказав: твоя відповідь вірна*». У православному тексті одне дієслово зі значенням «говорити»: 謂ふ (альтернативне написання 言う) та 曰ふ («зволити сказати»), яке японський тлумачний словник визначає як синонім слова おっしゃる (ввічливо-шаноблива форма 言う), але у їхньому вживанні не простежується системи, і останнє урочисто-поважне дієслово вживається частіше у відношенні до учнів, а не до вчителів: 彼曰へり、此の人にあはれみを施し、者なり。イイスス彼に謂へり、往きて、爾も是くの如く行へ。 («*він [законник] зрік: та людина, що вчинила милість. Ісус сказав: іди й ти роби подібно до нього*»). Окрім того, 曰ふ має оригінальне читання *нотамару*, але в тексті перекладу воно читається аналогічно до 言う. У церковнослов'янському та грецькому першоджерелах жодних відмінностей немає: Он же рече: сотворный многотъ съ нимъ. Рече же еѡѡ ѡнъ: нѡн, н ты твори такожде. / ὁ δὲ εἶπεν, ὁ ποιήσας τὸ ἔλεος μετ' αὐτοῦ. εἶπεν δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Πορεύου καὶ σὺ ποίει ὁμοίως.

Очевидною проблемою для всіх перекладачів виявився переклад слова *ближній*. У тлумачному словнику української мови подаються такі його тлумачення: 1) [рідко] Те саме, що «близкий»; 2) [у знач. ім.] Про всяку людину стосовно до іншої [СУМ 1970, с.197]. Грецьке слово-оригінал *πλησίον* у академічному словнику грецької мови тлумачиться так: 1) поблизу, на невеликій відстані; 2) людина, близька іншій людині; 3) сусідній [Dictionary of Greek]. Церковнослов'янське слово *блнжнїй* тлумачиться так: 1) наступний; 2) істинний; 3) найближчий родич. В даному контексті слово використовується у другому та третьому значеннях. Найближчим за значенням японським іменником є *тонарі* 隣 «той, що поряд», але жоден з японських тлумачних словників не подає необхідного значення, окрім: 1) предмет чи людина, що знаходиться поруч; 2) сусідній будинок, сусід. [大辞泉] У православному та католицькому перекладі найбільш близько до оригіналу вжито слово 隣 як самостійний іменник: 我が隣とは

誰ぞや (正教会訳) / わが隣とは誰なるか (文語訳) («ким є мій *ближній*?»), а в розмовному – як означення: わたしの隣り人とはだれのことですか («хто є та людина, що поряд зі мною?»). Втім, у японській мові наявні прикметники *шітайші* (親しい) та *шімміцу* (親密), котрі за своїм значенням підходять краще: 1) *взаємно дружній, прихильний*; 2) *кровний родич*; 3) *здавна добре знайомий* [大辞泉], але перекладачі пішли шляхом дослівного перекладу та вжили прикметник на позначення простору. Таким чином, слово *тонарі* в японському релігійному дискурсі здобуло нове значення, як колись це сталося із старослов'янською лексемою *ближній*.

Отже, зіставний аналіз текстів Євангелія виявляє суттєві відмінності у підборі лексичних, граматичних, художніх та інших мовних засобів у перекладах Євангелія різних конфесій. Православний переклад видається найбільш *традиційним*, він яскраво відображає православну християнську традицію, але при цьому він лишається найскладнішим для розуміння, що вимагає додаткових досліджень, матеріалів та пояснень. Втім, щоденникові записи святителя Миколая свідчать про те, що саме це й є найголовнішим у Святому Письмі та богослужінні — не канон повинен опускатися до рівня невоцерковленого народу, а люди мають самі піднятися до рівня розуміння Божого Окровення.

Список використаної літератури:

1. Главева Д.Г. Традиционная японская культура: Специфика мировосприятия – М.: Вост. лит., 2003. – 264 с.
2. Китагава, Дж. М. Религия в истории Японии. / Пер. с англ. Н.М.Селивестрова. — СПб.: Наука, 2005. — 592 с.
3. Лопухин А.П. Толковая Библия или комментарий на все книги Священного Писания Ветхого и Нового Заветов. Том 8., СПб: Приложение к журналу «Странник», 1911. — 478 с.
4. Мещеряков А.Н. Взгляд и нечто. Близорукость и дальновзоркость японской культуры. // Ориентация — поиск. Восток в теориях и гипотезах. М., 1992. — С. 7-14.
5. Словник української мови: в 11 томах. — Київ: «Наукова думка», 1970. — Том 1, 1970. — 799 с.
6. Український переклад І. Огієнка / Біблія онлайн [електронний ресурс] — режим доступу: <http://bibleonline.ru/bible/ukr/> — (Назва з заголовку)
7. Bible translations | United Bible societies [електронний ресурс] — режим доступу: <http://www.unitedbiblesocieties.org/sample-page/bible-translation/> — (Назва з заголовку)
8. Dictionary of Greek. [електронний ресурс] — режим доступу: http://greek_greek.enacademic.com/ — (Назва з заголовку)
9. Sapir Edward. Selected writings of Edward Sapir in language, culture and personality. Ed. by David Mandelbaum. — Berkeley: University of California Press, 1946. – 362 p.
10. 『我主イイススハリストスの新約』 — ハリストス正教会聖書出版事務所, 東京, 1902年版.
11. 『口語訳聖書』 — 日本聖書協会発行 — 初版, 1955年版.
12. 『大正改訳 新約聖書』 — 日本聖書協会, 1950年版.
13. 『新明解国語辞典』 — 第五版 — 三省堂, 1997年版.
14. 『大辞泉』 — 小学館; 増補・新装版, 1998年版.

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ЕВАНГЕЛИЯ НА ЯПОНСКИЙ ЯЗЫК

Статья посвящена исследованию особенностей перевода канонических христианских текстов на японский язык. На основе лексико-семантического и структурно-стилистического анализа переводимого текста определены и описаны некоторые специфические особенности и проблемы перевода, а также способы их решения в переводах разных христианских конфессий.

Ключевые слова: Евангелие, японский язык, перевод, Молитва Господня, притчи

E. Kozryiev, graduate student
National Taras Shevchenko University of Kyiv, Kyiv

LINGUISTIC PECULIARITIES OF GOSPELS TRANSLATION INTO JAPANESE

The article is devoted to the peculiarities of translating the canonical Christian texts into Japanese. Basing on the lexical-semantic, structural and stylistic analysis of the translated text some distinctive features of translations as well as some problems of translation and their solutions are described.

Keywords: Gospel, the Japanese language, translation, Lord's Prayer, the parables

УДК 316.36

КОЛУМШ・ОРИГА、講師
キエフ国立言語大学

親の子にたいする愛情表現の諸特性にかんする考察 －日本とウクライナの比較をとおして－

本研究では、ウクライナと日本の親子の愛情表現の方法を比較した。両国で認められている愛情を表す行為を子育てに関する本やアドバイス集で調べた。アンケート調査を行って、実際に日本とウクライナにおける、親と子どもの間の愛情表現の比較を行った。

キーワード：親子関係、愛情表現、スキンシップ。

1. はじめに

私は日本の電車やお店、遊園地などでよく親子を見かけた。少し観察すると、驚くこともたくさんあった。母国のウクライナ人の親子と違って、日本人の両親はあまり子どもとキスをしたりハグをしたりしないと気付いたのだ。しかも、たまに携帯電話に夢中でメッセージを送ったりして、自分の子どもを無視している母親たちさえ見かける。また、日本人の友だちと話して、母親と父親に「パパもママも〇〇ちゃん大好き！」と、子どものころに言われたことがあまりなかったということを知った。

ウクライナ人と比べてハグやキス、愛情表現の言葉をあまり経験していない日本人は、どうやって両親に愛されているとわかるのだろう。日本人の親もウクライナ人の親も自分の子どもを同じくらい愛していると思うので、愛情表現が違

うのではないだろうかと考えた。そこで、日本とウクライナの親の愛情表現に強い好奇心を持って、研究のテーマに選んだ。

両親にとっては、自分の子どもがかわいくて仕方がないのは当たり前のことだ。子どもの世話をして、子どもに様々なことをしてやるのも自然の気持ちである。このような気持ちや行為が一般的に「親の愛情」と呼ばれている。本研究ではそのような親の行為を「親子の愛情表現」と定義にして、それについて調べたいと思う。

2. 愛情の伝え方についての先行研究

2.1 日本の愛情表現

親は自分の子どもが好きなので、子どものために努力している。厳しくしつけて、色々なことをやらせていることも少なくない。それを全て自分の子どもへの愛情だと考えている。しかし、阪井敏郎（1969年）によれば、親の子に対する行為は、「真実の愛」（本当の愛）と「虚偽の愛」（ニセの愛）に分けられる。現代の日本では、子どもを教育するのが最も大事な親の役割だと考えているようだ。そして、子どもにスポーツや音楽をやらせたり、勉強させたりするのは、多くの親が本当の愛だと思っている。しかし、それは親の本当の愛ではなく、ニセの愛だ。では、日本の社会学者や心理学者は、「本当の愛」を表す行為というのはどんな行為だと考えているのだろうか。その答えを日本の両親向けの本やアドバイス集で調べてみた。阪井（2011）と明橋（2005、2006）に書いてある様々なアドバイスをまとめてみると、以下のとおりである。

1) 徹底的に甘えさせる

10歳までの子どもを甘えさせるのは、どうしても必要なことである。甘えさせるのは、甘やかすのと違って、子どものペースを尊重することである。徹底的に甘えさせられた子どもが自分は愛されていると感じている。また、自分は愛される価値のある存在だと感じている。

2) 一緒に時間を過ごす

アメリカの研究によれば、親と過ごす時間が長いほど、子どもは発育がよく、発達も早いということが明らかにされている。

3) ほほえみ

母親は、子どもが3歳くらいのときまでは、子どもにとっても優しい声で話しかけている。しかし、その後、他の子と比べ始めて、叱るようになる。優しいお母さんが急に厳しくなるので、子どもが驚く。自分のことがもう愛されていないのではないかと考え始めるので、子どもが3歳過ぎても、10歳過ぎても、お母さんのほほえみは愛情の一つの証拠となる。

4) 子どもの話を聞く

子どもにとって親はやはり言葉の先生であるので、子どもが小さいうちにたくさん話しかけなければならない。

5) 褒める

子どもにとって褒められることは、非常に重要である。親に褒められることで、自分が価値のある子どもであり、役に立っていると感じる。

6) 感謝の気持ちやごほうび

「ありがとう」という言葉は、非常に重要である。特に、自己評価の低い子どもは、感謝の言葉を言われると、うれしくなる。自分の存在は親にとって大切だと感じて、自己評価が高くなる。

7) 手をつなぐ

子どもが小学生になっても、周りに危ないことはたくさんある。危ないところでは、両親は、きちんと子どもの手をつながなければならない。危ないから、親が心配しているという気持ちが子どもに伝わる。

8) お風呂に入ることと一緒に寝ること

子どもが長い時間、親と一緒に寝ることは、やはり日本の子育ての一つの習慣とも言える。親と寝ることで子どもが安心できるので、非常に大事なスキンシップである。また、父親と一緒にお風呂に入ると、母親に言えないことについて話せる。大切な話を聞いてもらったので、子どもはうれしく、やはり愛されていると感じる。

以上をまとめると、日本では、家族で愛について話したりするより親の愛情を行為で表したほうが良いと考えられている。子どもを十分に甘えさせたり、褒めたりして、感謝の気持ちを伝えたりすることなどが必要だとされている。

2.2 ウクライナの愛情表現

もともとソ連の一部であったウクライナと隣のロシアの親子関係では、まだ大きなずれは見られないと言われている。そのため、ウクライナ人の愛情表現については、ウクライナの著者だけではなく、ロシアの研究者の本でも調べた。

ウクライナでは、日本と同じようにできるだけたくさん子どもと一緒に時間を過ごすのが非常に大切だと考えられている。親は、子どもと一緒に時間を過ごせば過ごすほど、子どもの心がわかってくる。そして、子どもを理解できるようになる。親に理解されている子どもが愛されていることも感じる。

子どもの意見を尊重し、子どもと相談するのが良い愛情表現の方法である。また、子どもを褒めるのが日本と同じように大事だと考えられている。そして、何かすでに出来ていることを褒めるだけではなく、頑張ったことや努力も必ず褒めることが大切なポイントである。

スキンシップは、やはり愛情表現の大事な一部だと思われる。アメリカの社会学者バージニア・サティールは、家庭内に健全な関係を作り出す方法があると主張している。子どもは、生存のために1日4回、今の状態を維持するために8回、そして成長のために12回、受容を必要としていると彼女は言う。ウクライナでは、その言葉が有名である。キスやハグだけではなく、髪をなでることや父親とゲームとして戦うことなどが非常に大切だと思われる。

以上をまとめると、ウクライナでは愛情を表す行為が大切だと思われるが、愛情をスキンシップや言葉で表すのも非常に必要という考えが強いとわかった。

3. アンケート調査

3.1 調査方法

調査対象者は、日本とウクライナにおける、18歳から23歳までの男女である。日本人には日本語、ウクライナ人にはウクライナ語でアンケートを行った。

アンケート調査は平成24年5月に行い、回答者は76人。回答者に自分の小学校低中学年を思い出して回答してもらった。回答者の国の区別及び性別は以下のとおりである。

表1. 回答者の性別

	男性	女性	計
日本	20	21	41
ウクライナ	16	19	35

3.2 結果及び考察

3.2.1 親と子どもの生活と接触の実態

親と子どもの接触を調べるために、まず、「あなたは、母親あるいは父親と一緒に、おしゃべりしたり、遊んだり、勉強を教えてもらったりしたことが一日のうち、だいたいどのくらいありましたか?」と尋ねた。

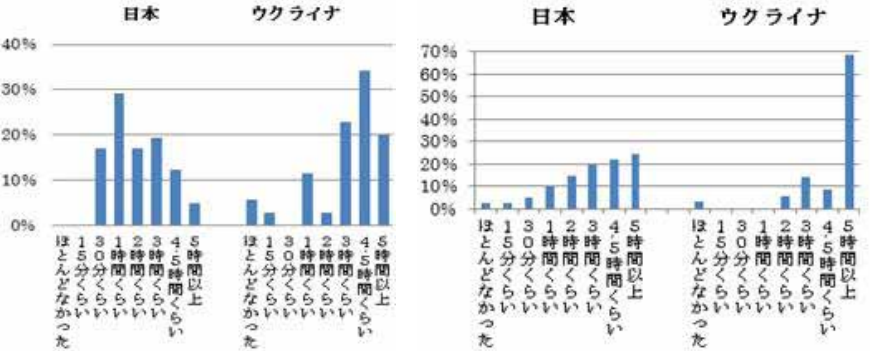

図1.1 親との接触時間（平日の場合） 図1.2 親との接触時間（休みの日の場合）

図1.1のとおり、平日の場合は、日本では「1時間くらい」と答えた人が最も多く、29%となっている。ウクライナでは「3時間」から「5時間以上」までをあげる人がそれぞれ多く、「1時間くらい」という人が11%、日本の半数程度である。

休みの日の場合は、日本では親と一緒に過ごしたのが「4-5時間」と「5時間」と答えた人が多く、それぞれ22%と24%である。ウクライナでは、「5時間」という人が最も多く、その割合は69%となっている。一緒に過ごすことが「ほとんどなかった」という人は、日本(2%)でもウクライナ(3%)でも少ないとわかった。

このように、休みの日には、親と接する時間は両国に多いが、平日となると、日本では3割近くの人は親と1時間しか過ごせず、日本のほうが短い。

日常生活において、親と子どもが共に行う行動の頻度を調べるために次の質問をした。「あなたは、以下のようなことを、母親あるいは父親と一緒にどれくらいしていましたか？」

- a) 一緒に夕食をとった
- b) 一緒におしゃべりした

「ほぼ毎日」「週に3・4回」「週に1・2回」「月に1・2回」「たまにあった」「全くなかった」から最も当てはまるものを選んでもらった。

まず、夕食についての結果を説明する。

両国とも「ほぼ毎日」と「週3・4回」一緒に夕食をとったと答えた人が多く、「全くなかった」と答えた人はいなかった。

一緒におしゃべりすることについては、両国とも「ほぼ毎日」していたとする者が多い。その割合は、日本では88%、ウクライナでは94%である。

さらに「あなたは一年間の間に家族と泊りがけの旅行をしましたか」という質問に対して、日本でもウクライナでも「はい」と答えた人が多く、その割合でも83%、80%とあまり差が見られなかった。

3.2.2 親と子どものスキンシップ

スキンシップは親子にとって大事な行為であり、愛情表現の一部だと考えられる。そのため私が子どものころ経験したスキンシップの種類を思い出し、まとめてみた。そして、日本人とウクライナ人によく経験したことを選んでもらった。結果は、表2のとおりである。

表2. スキンシップ

(%)

	日本	ウクライナ
親に頭をなでられたこと	49	60
親に髪をなでられたこと	20	46
親に肩を軽くたたかれたこと	22	29
親と手をつないだこと	23	40
親と一緒に寝たこと	71	23
親と一緒に風呂に入ったこと	63	3

表2を見ると、両国とも「親に頭をなでられたこと」を経験した人が多いとわかる。日本では半数近くとなり、ウクライナでは6割である。また、ウクライナ人の半数近くが髪をなでられたことを経験したとする。一方、日本ではその割合が低く、2割しかない。

日本の場合、親と一緒に寝ることやお風呂に入ることをよく経験したと答えた人が多く、その割合がそれぞれ71%と63%である。親と一緒に寝たり、お風呂に入ったりする習慣がないウクライナでは、その割合が低く、親とお風呂に入ったことを経験した人がわずか3%である。

両国の本や両親向けのアドバイス集では、子どもと手をつなぐことが非常に大事だと書いてある。しかし実際にそれを小学校低学年のときに経験した人は意外と少ないことがわかった。ただし、その割合をみると、日本では23%であるのに対し、ウクライナでは2倍の4割となっている。

次に、私が最初から気になっていたキスやハグについて尋ねた。

「親はあなたにキスしましたか」という質問に対し、日本人とウクライナ人の答えには、大きな差が見られる。キスしたことがあると答えたウクライナ人は86%である。一方、日本では全く反対の傾向が見られる。キスしたことないと答えた人が9割近くとなっている。「はい」と答えたのは、41人のうちにわずか5人だ。その5人にさらに「どのくらいキスしましたか」と尋ねてみた。その結果、5人のうち1人が「年に1回くらい」、2人が「月に1回くらい」と答えた。残りの2人だけが「1日1回」と答えた。

一方、ウクライナ人では同じ質問に対し、「1日2・3回」と「1日5・6回」という答えが多かった。

また、ハグの結果をみると、キスと大きな差がないとわかる。ウクライナ人では、親とハグしたことがあると答えた人の割合が9割を超えている。それに対して、日本人ではしたことがあると答えた人は、わずか17%であり、したことがないと答えた人は83%だった。

「どのような場合にハグしましたか」という質問に対して、日本人は「転んではがしたとき」、「慰めとして」、「励ましとして」と答えた。一方、ウクライナ人では「特に理由なし」という答えが多かった。

さらに自分が将来、親になった時、「あなたは、子どもをキスしたりハグしたりすることは大切だと思いますか?」と聞いた。

ウクライナ人の97%がキスもハグも大切だと考えている。一方、「必要だと思う」と答えた日本人の割合は、37%である。24%がハグは大切だが、キスは必要ないと考えている。そして、最も多い39%が両方必要ないと答えた。

このように、ウクライナ人にとって、キスとハグは大切な愛の表し方だということがわかった。一日に何回もキスをしたり、理由なしにハグをしたりする。日本ではそのような傾向がみられない。多くの人が子どもにキスすることも、ハグすることも必要ではないと考えている。

3.2.3 親と子どもの感情面でのつながり

本節では、親子の感情面でのつながりについて探っていく。

回答者に「親は、あなたが悲しい時や困った時になぐさめてくれましたか?」と尋ねた。

子どもが悲しい時や困った時になぐさめてくれた親は両国とも多い。しかし、その割合を見ると、日本は76%であるのに対し、ウクライナでは91%もあり、日本はウクライナに比べ少し低い。

さらに、両親があなたのことを好きだと感じたかどうかについて尋ねた。この質問では、回答者が子どものころに親が子どもに向けている愛情を受け止めていたかについて検討した。

ウクライナ人と日本人の答えの割合には、あまり大きな差が見られない。日本人の85%、ウクライナ人の94%が、子どものころに親に愛されたと感じていたと回答している。

しかし、「母親あるいは父親は、あなたのことを『好き』だと言葉にしていきましたか?」という質問に対し、ウクライナ人と日本人の答えでは、大きな差が見られる。

ウクライナ人の6割近くが「よく言った」と答えた。「全く言わなかった」とあげた人は少なく、1割に満たない。一方、日本人では「全く言わなかった」と「あまり言わなかった」という答えが多く、その割合は、それぞれ22%と44%である。よく「好き」と言われた人が一番少なく、わずか7%である。

最後に、両国の人に「あなたの親は、あなたへの愛情をどのように表しましたか？」と尋ねてみた。その結果、ウクライナ人では「心配してくれた」、「手伝ってくれた」と「応援してくれた」という答えが最も多かった。また、「なぐさめてくれた」、「キスしてくれた」、「プレゼントしてくれた」をあげた人も多かった。一方、日本人の半数近くが「料理を作ってくれた」あるいは「一緒に料理を食べていた」とあげた。「たくさんしゃべってくれた」、「信じてくれた」、「叱ってくれた」という答えも多く見られた。

4. おわりに

親が子に対して愛情を注ぐ。これは万国共通、人間の本能的なことであろう。今回のアンケート調査では、直接、ウクライナと日本における「親の愛情」の深さの違いを示すには至らなかった。だが、少なくとも、両国の子どもが親の愛情を感じた割合の差はわずか9%であるとわかった。両国の「親の愛情」の度合いに差はなく、かつ、多くの親が子どもに愛情を注いでいると間接的に示す結果となったと言える。

ウクライナと日本のスキンシップの取り方の違いは、私が抱いた印象どおりの結果となった。キス・ハグの経験者は、日本では2割を下回るのに対し、ウクライナでは8割を超える。ウクライナでは、ほぼ全員がキス・ハグの必要性を感じているのに対し、日本では4割弱しかその必要性を感じていると回答しなかった。日本人は、キス・ハグ経験者が2割に満たないにもかかわらず、4割近くが「必要だ」と考えている。この現象自体が研究の対象となりうるだろう。

両親が「好き」と言葉にするかについても、スキンシップ同様、両国間で明確な違いが現われた。印象どおり、日本人の6割強が言われなかったのに対し、ウクライナ人の約8割が言われた経験があるという結果となった。

しかし、特筆すべきは「あなたの親はあなたへの愛情表現をどのように表しましたか？」という問いへの回答だ。ウクライナ人の多くは「心配してくれた」、「手伝ってくれた」、「応援してくれた」と答えた。必ずしもスキンシップや「好き」という言葉によって「親の愛情」を感じているわけではないようだ。

さらに、本研究を通して子どもは、スキンシップや、「好き」という言葉などの愛情表現を、どのように消化しているのか、また、彼らの発育にとってどのように役立っているのかなどのような疑問が浮かび上がってきた。これらの愛情表現が“ない”日本と、“ある”ウクライナを比較することによって、疑問を解決することができるのではないかと思うので、このことは今後の課題とした。

参考文献

1. Гиппенрейтер Ю. Общаться с ребенком. Как? / Юлия Борисовна Гиппенрейтер. — М.: АСТ, 2011 г. — 352 с.
2. Комаровский Е. Здоровье ребенка и здравый смысл его родственников / Евгений Олегович Комаровский. — М.: Эксмо, 2011 г. — 592 с.
3. Корчак Я. Как любить ребенка / Януш Корчак. — М.: АСТ, 2009 г. — 272 с.
4. Сухомлинский В.А. Мудрость родительской любви / Василий Александрович Сухомлинский. — М.: Молодая гвардия, 1988 г. — 304 с.
5. 明橋 大二 (2001) 『子育てハッピーアドバイス』1万年堂出版
6. 明橋 大二 (2001) 『子育てハッピーアドバイス3』1万年堂出版
7. 阪井 敏郎 (1969) 『愛の社会学：家庭のなかの親子関係』法律文化社
8. 外山 滋比古 (2011) 『子育てのヒント』新学社
9. 菅原 裕子 (2007) 『子どもの心のコーチング』PHP研究所

О. Кормуш, викладач

Київський національний лінгвістичний університет

ПОРІВНЯННЯ СПОСОБІВ ПРОЯВУ БАТЬКІВСЬКОЇ ЛЮБОВІ ДО ДИТИНИ В ЯПОНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ РОДИНАХ

Статтю присвячено порівнянню способів вираження батьківської любові до дітей в японській та українській родині. На матеріалі підручників та збірників порад для батьків досліджені способи, що рекомендуються батькам обох країн. За результатами анкетування зроблено спробу порівняти способи вираження батьківської любові в Японії та Україні.

Ключові слова: стосунки між батьками та дітьми, способи вираження любові, тілесне спілкування.

O. Kormush, teacher

Kyiv National Linguistic University

THE WAYS OF PARENTAL EXPRESSIONS OF LOVE TO CHILDREN: THE COMPARISON BETWEEN UKRAINIAN AND JAPANESE FAMILIES

This article is devoted to the problem of parental love expressions in Japanese and Ukrainian families. Using parenting advice books we researched love expression ways that are recommended in both countries. We also conducted a questionnaire survey to compare differences between love expression ways in Japanese and Ukrainian families.

Key words: parent-child relationships, ways of love expression, touching.

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ, УКРАЇНСЬКИХ ТА ЯПОНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОЧУТТІВ КОХАННЯ ТА ЛЮБОВІ

Дослідження присвячене фразеології, а саме аналізу фразеологічних одиниць англійської, української та японської мов, що позначають почуття кохання та любові. Метою дослідження є визначення культурних особливостей, закладених у фразеологічних одиницях досліджуваних мов, а саме: різниці у засобах вираження, використаних у фразеологічних зворотах цих мов, а також асоціацій, які використані у фразеологізмах та притаманні кожній окремій мові.

Ключові слова: фразеологія, фразеологічна одиниця, почуття кохання, почуття любові, культурні особливості.

Фразеологія займає особливе місце у кожній мові. Використання фразеологічних одиниць дозволяє широко описати всю різноманітність процесів нашого життя. Вони є доказом не лише багатства, але й гнучкості, різноманітності та точності мови. Фразеологічні одиниці будь-якої з мов є одним з найголовніших джерел пізнання культури та мудрості нації, яка містить широкий спектр свідчень про історію, традиції, ідеали, мрії та надії.

Філолог-японіст Н. І. Васіна зазначає, що мова – це засіб вивчення самої країни та її культури. Мова – найбільший скарб народу. Він формується та змінюється віками [Васіна 2006, с.13]. Однак в ньому лишаються думки та мрії народу, його досвід, вираження яких сконцентроване саме у афоризмах, прислів'ях та приказках [Васіна 2006, с.14].

Фразеологія як наука виникла, у 40-50х рр. XX ст. в російській лінгвістиці (завдяки роботам В. Виноградова та його школи, яка розвивала ідеї Ч. Балі). Визначальними для фразеології були також роботи А. Потебні, І. Бодуена-де-Куртене, А. Шахматова, К. Бругмана, Пауля та Есперсена.

Сучасні мовознавці теж зробили свій вклад у дослідження цієї науки та започаткуванні різних підходів до визначення понять фразеологізму. О. Гаращенко, як і М. Кочерган визначили фразеологію як науку про фразеологічні одиниці [Гаращенко 2001, с.176], відтворювані одиниці мови з двох або більше слів, цілісні за своїм значенням і стійкі за складом та структурою [Кочерган 2006, с.242].

Дещо раніше І. Арнольд запропонувала термін «сталий вираз», який він вважав більш коректним, оскільки перша частина визначення вказує на найважливішу характеристику цих одиниць [Арнольд 1966, с.182].

Досить багато визначних психологів, таких як П. Екман, Р. Плутчик, П. Перротс, Дж. Гросс, Р. Левенсон та І. Павлов та ін. вивели свої класифікації людських почуттів, незважаючи на те, що зробити чіткий поділ почуттів є досить великою проблемою. Частково складність полягає в тому, що почуттів є надто багато, а інколи людина

може відчувати кілька почуттів одночасно. До того ж, почуття мають свої характеристики, ступені та інтенсивності [Якобсон 1980, с.85]. Все ж, майже всі з перелічених психологів виділяють почуття кохання або любові як окреме та конкретне.

Попередні дослідження дозволили виявити, що в українських та англійських фразеологізмах переважають негативні емоції (в українській – страх, а в англійській – злість), в той час як в японських фразеологізмах переважає значення кохання.

Саме це і спонукало до детальнішого дослідження фразеологізмів на позначення кохання та любові. Внаслідок детальнішого дослідження, аналізу та добору відповідників у англійській, українській та японських мовах була виведена **порівняльна таблиця фразеологічних одиниць на позначення почуттів кохання та любові**

Ознака	Англійська мова	Українська мова	Японська мова
Епітети «любові»	- <u>Глибока</u> (<i>Deep love</i>); - <u>сліпа</u> (<i>Love is blind</i>)	- <u>Глибока</u> (<i>Глибокі почуття</i>); - <u>сліпа</u> (<i>Любов сліпа</i>)	- <u>Глибока</u> (情が深い (<i>Joo ga fukai</i>)); - <u>сліпа</u> (恋は盲目 (<i>Koi wa tootoku</i>))
«Відповідники» до слів «кохання»/ «любов»	- <u>Почуття</u> (<i>To have feelings</i>); - <u>душа</u> (<i>After one's soul</i>)	- <u>Почуття</u> (<i>Мати до когось почуття</i>); - <u>душа</u> (<i>До душі</i>)	- <u>Почуття</u> (気がある (<i>Ki ga aru</i>))
Прив'язаність до людського тіла	- <u>Очі</u> (<i>Beauty lies in lovers eyes</i>); - <u>серце</u> (<i>Give one's heart to one</i>); - <u>вуха</u> (<i>Be head over ears in love</i>)	- <u>Очі</u> (<i>Бути зіницею ока</i>); - <u>серце</u> (<i>Віддати своє серце комусь</i>); - <u>вуха</u> (<i>Бути закоханим по самі вуха</i>); - <u>кров</u> (<i>Хвилювати кров</i>)	- <u>Очі</u> (目の中へ入れても痛くない (<i>Me no naka e hairete mo itakunai</i>)); - <u>серце</u> (思心を寄せる (<i>Kokoro wo yoseru</i>)); - <u>груди</u> (胸を焦がす (<i>Mune wo kogasu</i>)); - <u>кров</u> (血道をあげる (<i>Ketsudoo wo ageru</i>))
Природні процеси	- <u>Горіння</u> (<i>Burn with love</i>)	- <u>Горіння</u> (<i>Згорати від кохання; Кохання погасло</i>);	- <u>Горіння</u> (身を焦がす (<i>Mi wo kogasu</i>));
Наявність твердження про рівність	- <u>Наявне</u> (<i>Love makes all men equal</i>)	- <u>Наявне</u> (<i>Перед обличчям любові всі рівні</i>)	- <u>Наявне</u> (恋に上下の隔てなし (<i>Koi ni jooge no hedate nashi</i>))
Наявність твердження про суперництво	- <u>Наявне</u> (<i>A rival in love</i>)	- <u>Наявне</u> (<i>Два півні на одному подвір'ї</i>)	- <u>Наявне</u> (恋の鞘当て (<i>Koi no sayaate</i>))
Наявність твердження про швидкоплинність	- <u>Наявне</u> (<i>Love becomes deep easily, but cools down soon</i>)	- <u>Наявне</u> (<i>Як загорілося, так і потухло</i>)	- <u>Наявне</u> (恋は熱しやすく冷めやすい (<i>Koi wa nesshi yasuku same yasui</i>))

Забування коханої людини	- <u>Очі/Зір</u> (<i>Out of sight, out of mind; What eye doesn't see the heart doesn't grieve over</i>)	- <u>Очі/Зір</u> (<i>Чого очі не бачать, того серцю не жаль</i>); - <u>холодок</u> (<i>Пройшов холодок</i>); - <u>крига</u> (<i>Братися/ Взятися кригою</i>)	- <u>Очі/Зір</u> (<i>見ぬこと清し (Minu koto kiyoshi)</i>) - <u>незнайомець</u> (<i>去るもの 日々に疎し (Saru mono hibi ni utoshi)</i>); - <u>осінній вітер</u> (<i>秋風が吹く / 秋風が立つ (Aki kaze ga fuku / Aki kaze ga tatsu)</i>)
Стан людини	- <u>Забуття</u> (<i>Be gone on one</i>)	—	- <u>Забуття</u> (<i>夢中になる (Muchuu ni naru)</i>)
Зміцнення кохання/ любові	- <u>Відсутність</u> (<i>Absence makes the heart grow fonder</i>); - <u>присутність</u> (<i>Absence sharpens love, presence strengthens it</i>)	- <u>Розлука</u> (<i>Розлука зміцнює любов</i>)	- <u>Відсутність</u> (<i>会えない時間が長くなるほど人の心は愛情が深くなる (Aenai jikan ga chikaku naru hodo hito no kokoro wa aijoo ga fukaku naru)</i>); - <u>присутність</u> (<i>会えないことで思いが募り、共にいることで愛情が強まる (Aenai koto de omoi ga tsunoi, tomo ni iru koto de aijoo ga tsuyomaru)</i>)
Вищі сили	- <u>Небеса</u> (<i>Marriages are made in heaven</i>)	- <u>Доля</u> (<i>Зв'язані долею</i>);	- <u>Доля</u> (<i>縁は異なもの (En wa i-na mono)</i>); - <u>небеса</u> (<i>結婚は天国で決められる (Kekkon wa tengoku de kimerareru)</i>)
Любов до дітей	- <u>Квітка</u> (<i>Bring up like a delicate hothouse flower</i>); - <u>принцеса</u> (<i>Bring up like a princess</i>); - <u>прут</u> (<i>Spare the rod and spoil the child</i>)	- <u>Принцеса</u> (<i>Ростити, як принцесу</i>); - <u>прут</u> (<i>Діти любі, а за прутину держи</i>)	- <u>Метелик</u> ; - <u>квітка</u> (<i>蝶よ花よ (Cho yo hana yo)</i>); - <u>Скоба</u> (<i>子は鎚 (Ko wa kasugai)</i>); - <u>подорож</u> (<i>可愛い子には旅させよ (Kawaii ko ni wa tabi saseyo)</i>)
Подружжя	- <u>Тварини</u> * <i>Кішка та пес (To lead a cat-and-dog life)</i>	- <u>Тварини</u> * <i>Кішка та пес (Живе як кішка з собакою)</i> ; * <i>Гуска та свиня (Живе як гуска з свинею)</i> - <u>схожість</u> (<i>Чоловік і жінка – одна спілка</i>)	- <u>Тварини</u> * <i>Пес та мавпа (犬猿の仲 (Ken-en no naka)</i>); - <u>схожість</u> (<i>似た者夫婦 (Nita mono fuufu)</i>)
Наявність ревностів	- <u>Присутні</u> (<i>Love is never without jealousy</i>)	—	- <u>Присутні</u> (<i>愛に嫉妬はつきもの (Ai ni shitto wa tsukimono)</i>)

Любов до
народу/ Любов
особи вищого
статусу або
представни-
ків влади

- Негативне значення:
*ревності зі сторони
інших (愛多ければ憎
しみ至る (*Ai ookereba
nikushimi itaru*));
*беззаконня (愛多き者
は則ち法立たず (*Ai ooki
mono wa sunawachi hou
tatazu*))

Дана таблиця показує деякі спільні та відмінні риси фразеологічних зворотів досліджуваних мов.

Спільні риси:

- у всіх мовах любов глибока (*Deep love; Глибокі почуття; 情が深い (Joo ga fukai)*) та сліпа (*Love is blind; Любов сліпа; 恋は盲目 (Koi wa toomoku)*);
- в усіх мовах зачасти слово «кохання» або «любов» замінюється словом «почуття» (*To have feelings; Мати до когось почуття; 気がある (Ki ga aru)*), рідше, і лише в англійській та українській мовах – словом «душа» (*After one's soul; До душі*);
- значна частина фразеологічних одиниць на позначення почуттів кохання та любові пов'язана з людським тілом. Спільними для всіх трьох мов є фразеологізми, що пов'язані з очима (*Beauty lies in lovers eyes; Бути знищеною ока; 目の中へ入れても痛くない (Me no naka e haireru mo itakunai)*) та серцем (*Give one's heart to one; Віддати своє серце комусь; 思心を寄せる (Kokoro wo yoseru)*). В англійській та українській мовах це ще й вуха (*Be head over ears in love; Бути закоханим по самі вуха*), а в українській та японській – кров (*Хвилювати кров; 血道をあげる (Ketsudoo wo ageru)*);
- в усіх мовах фразеологізми про кохання містять асоціацію з горінням (*Burn with love; Згорати від кохання; 身を焦がす (Mi wo kogasu)*);
- у всіх мовах наявне твердження про рівність у коханні (*Love makes all men equal; Перед обличчям любові всі рівні; 恋に上下の隔てなし (Koi ni jooge no hedate nashi)*) та наявність суперництва (*A rival in love; Два півні на одному подвір'ї; 恋の鞘当て (Koi no sayaate)*);
- так само в усіх трьох мовах наявна швидкоплинність кохання (*Love becomes deep easily, but cools down soon; Як загорілося, так і потухло; 恋は熱しやすく冷めやすい (Koi wa nesshi yasuku same yasui)*);
- забування коханої людини у всіх мовах пов'язано із зором або очима (*Out of sight, out of mind; Чого очі не бачать, того серцю не жаль; 見ぬこと清し (Minu koto kiyoshi)*);
- англійська та японська мови містять асоціацію кохання із забуттям (*Be gone on one; 夢中になる (Muchuu ni naru)*);
- у англійській та японській фразеології фігурує думка про те, що кохання зміцнюється як відсутністю/розлукою (*Absence makes the heart grow fonder; えないう時間 ながくなるほど人の心は愛情が深くなる (Aenai jikan ga chikaku naru hodo hito no kokoro wa aijoo ga fukaku naru)*), так і присутністю (*Absence sharpens love, presence strengthens it; 会えないことで思いが募り、共にいることで愛情が強まる (Aenai*

koto de omoi ga tsunoi, tomo ni iru koto de aijoo ga tsuyomaru)). В українській мові це тільки розлука (*Розлука зміцнює любов*);

- усі мови приписують до любові вищі сили, такі як долю, або небеса (*Marriages are made in heaven; Зв'язані долею*; (縁は異なるもの (*En wa i-na mono*), 結婚は天国で決められる (*Kekkon wa tengoku de kimerareru*));

- любов до дітей, звичайно ж, відображається в усіх мовах як позитивно, так і негативно. Спільними рисами української та англійської фразеології є порівняння доньки з принцесою (*Bring up like a princess; Постити, як принцесу*) та необхідність задіяння у вихованні прута (*Spare the rod and spoil the child; Діти любі, а за прутину держи*). Спільними рисами англійської та японської фразеології є порівняння дитини з квіткою (*Bring up like a delicate hothouse flower; 蝶よ花よ* (*Cho yo hana yo*));

- подружжя у всіх мовах порівнюється з тваринами, але в англійській мові це кішка та пес (*To lead a cat-and-dog life*), в українській – гуска та свиня, або кішка та пес (*Живе як гуска з свинею, Живе як кішка з собакою*), а в японській – пес та мавпа (犬猿の仲 (*Ken-en no naka*)). В японській та українській фразеології також зазначається схожість подружньої пари (*Чоловік і жінка – одна спілка*; 似た者夫婦 (*Nita mono fuufu*)).

Відмінні риси:

- навідміну від інших мов, у японській мові кохання пов'язано ще з такою частиною тіла, як груди (胸を焦がす (*Mune wo kogasu*));

- як уже було згадано, забування коханої людини у всіх мовах пов'язано із зором або очима. Але в українській та японській мовах також є порівняння з холодом (*Пройшов холодок, Братися/Взятися кригою*; 秋風が吹く / 秋風が立つ (*Aki kaze ga fuku / Aki kaze ga tatsu*)). Зокрема, в японській мові також згадується незнайомець (去るもの日々に疎し (*Saru mono hibi ni utoshi*));

- навідміну від англійської (*Love is never without jealousy*) та японської фразеології (愛に嫉妬はつきもの (*Ai ni shitto wa tsukimono*)), українська фразеологія не містить посилання на ревності;

- як вже було згадано, любов до дітей відображається в усіх мовах як позитивно, так і негативно. Але в англійській та українській мовах елементом виховання був прут (*Spare the rod and spoil the child; Діти любі, а за прутину держи*), а в японській мові – це подорож (可愛い子には旅させよ * (*Kawaii ko ni wa tabi saseyo*)). В японській мові дитина, також, порівнюється з метеликом (蝶よ花よ (*Cho yo hana yo*)) та скобою (子は鯉 (*Ko wa kasugai*));

- навідміну від англійських та українських фразеологічних зворотів, японські фразеологічні звороти також відображають любов особи вищого соціального статусу та представників влади до простих людей і навпаки. Зачасту вони вживаються у негативному значенні як попередники заздоровів (愛多ければ憎しみに至る (*Ai ookereba nikushimi itaru*)) або беззаконня (愛多き者は則ち法立たず (*Ai ooki mono wa sunawachi hou tatazu*)).

Таким чином, можна судити, що фразеологізми української, японської та англійської мов на позначення почуттів кохання та любові мають багато спільного у структурі та вираженні. Хоча серед відмінностей також явно проглядаються ті, котрі

яскраво ілюструють життєвий стиль та зашифровані в них національні та культурні стереотипи, усталені у національно-специфічних концептах певних народів [Белобородова 2009, с.27].

Список використаних джерел:

1. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка / И. В. Арнольд. – Москва: Просвещение, 1966. – 348 с.
2. Белобородова А. В. Вариативность фразеологических единиц, репрезентирующих концепт «безразличие» в русском и английском языках. / А. В. Белобородова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота. – 2009. – №1 (3). – С. 27 –29.
3. Васина Н. И. Так говорят японцы. Крылатые фразы на японском и русском языках: учеб. Пособие / Н. И. Васина. – М.: Астрель: АСТ, 2006. – 175 с.
4. Гаращенко О. Фразеологічні одиниці та проблеми їх класифікацій / Гаращенко О. // Наукові записки: Серія: філологічні науки. – Черкаси: ЧДУ. – 2001. – Вип. 89(3). – С. 176 – 180.
5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник / М. П. Кочерган. – Київ: Академія, 2006. – 368 с.
6. Якобсон П. М. Психология чувств / П. М Якобсон. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 348 с.

Н. Костевич, преподаватель

Национальный университет «Львовская политехника», Львов

ОСОБЕННОСТИ АНГЛИЙСКИХ, УКРАИНСКИХ И ЯПОНСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ, ОБОЗНАЧАЮЩИХ ЧУВСТВА ЛЮБВИ

Исследование посвящено фразеологии, а именно анализу фразеологических единиц английского, украинского и японского языков, обозначающих чувства любви. Целью исследования является определение культурных особенностей, заложенных во фразеологических единицах изучаемых языков, а именно: разницы в способах выражения, использованных во фразеологических оборотах этих языков, а также ассоциаций, используемых во фразеологизмах и присущих каждому отдельному языку.

Ключевые слова: фразеология, фразеологическая единица, чувства любви, культурные особенности.

N. Kostevych, teacher

Lviv Polytechnic National University, Lviv

PACULIARITIES OF ENGLISH, UKRAINIAN AND JAPANESE PHRASEOLOGICAL UNITS MEANING FEELINGS OF LOVE

The research is devoted to phraseology, namely the analysis of English, Ukrainian and Japanese phraseological units denoting feelings of love. The aim of the research is to reveal cultural peculiarities, implied in English, Ukrainian and Japanese phraseological units. Namely, differences of means of languages' phraseological units, their expression and associations, used in phraseological units and immanent to the particular nations.

Key words: phraseology, phraseological unit, feelings of love, cultural peculiarities.

АКТУАЛІЗАЦІЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ ФОНЕТИЧНОГО РІВНЯ В ЯПОНСЬКОМУ РЕКЛАМНОМУ ТЕКСТІ У СФЕРІ КОСМЕТОЛОГІЇ

Пропоновану статтю присвячено дослідженню мовних одиниць фонетичного рівня в японському рекламному тексті. Звернено увагу на специфіку рекламних повідомлень у сфері косметології.

Ключові слова: рекламний текст, фонема, фоносемантика, косметологія, асонанс, алітерація, ономатопея.

Останнім часом реклама відіграє дуже важливу роль у житті сучасного суспільства. Вона формує стереотипи, вводить в обіг нові мовні формули і впливає на перетворення мовної картини світу: “з одного боку, реклама бере участь у формуванні типу особистості, відповідної ідеалу споживчого товариства, а з іншого – орієнтується на основоположні моральні цінності соціуму”. Необхідність спеціального відбору та вивчення мовних одиниць, у яких найбільш яскраво проявляється своєрідність національної культури, гостро відчувається у всіх випадках міжкультурної комунікації. У рекламі мовні одиниці з яскраво вираженою національно-культурною семантикою, апелюючи до фонових знань адресата, сприяють більш ефективному впливу на свідомість споживача. Для того щоб забезпечити ефективність збуту продукції, рекламні тексти адаптуються з урахуванням фонових знань споживачів. Для друкованого тексту мовний стереотип регулює відбір мовних одиниць усіх рівнів, алгоритм їхнього поєднання, відбір адекватного способу їхньої графічної презентації [Мечковська 1996, с.58-59].

Японський дослідник реклами Ю. Куросе запропонував чотири мовних рівні, на яких можна аналізувати засоби мовних одиниць у японському рекламному тексті: фонетичний, морфемний, лексичний і синтаксичний [Ю.Куросе 2002, с.17].

Традиційно починаючи аналіз фактичного матеріалу з розгляду мовних одиниць фонетичного рівня, зазначимо, що найбільш поширеними в японській мові є явища гри звуків (алітерації, асонансу), ритму і ономатопеї.

Матеріалом для дослідження було обрано рекламні тексти у сфері косметології тому, що тематичний аналіз показує, що до найбільш часто рекламованих товарів у Японії належать предмети косметики й парфумерії, але це й не дивно, адже Японія посідає друге місце у світі по споживанню косметичної продукції. Реклама косметики в більшості випадків характеризується вишуканим стилем, який насичений конкретними засобами виразності, що надає тексту зовсім інше звучання і неповторний тон.

Для кращого розуміння фонетичної будови сучасної японської мови потрібно зазначити різницю між фонемами і звуками. Звуки – фізичне явище (коливання повітря), а фонеми – ідеальне (еталони, з якими зіставляються почуті звуки мови). Крім того, звуки є індивідуальним явищем (варіюють залежно від мовця), а фонеми є соціальним (сприймаються однаково всіма членами соціуму). Фонем існує обмежена

кількість, а звуків безліч. Звук – величина залежна (звучить по-різному залежно від оточення, позиції у слові), фонема – величина стала, що сприймається незалежно від оточення і навіть звучання: у формах *おんがく* *o_n ga_ku* однаково виділяється фонема ц, хоча у другому випадку цього звука не чути [Комарницька, Комісаров 2012, с.57].

Отже, перше, до чого ми вирішили звернутися для належного аналізу фонетичного рівня мови рекламних повідомлень, це до фоносемантики, нової філологічної галузі — теорії змістовності звукової форми у мові. О.П. Журавльов досліджує вплив на людину звукової сторони слів, тих якостей звуків, з якими вони підсвідомо пов'язуються у нашій свідомості. На думку О.П. Журавльова, переважна більшість людей вважає, що О більше ніж И, а Р грубіше ніж И. А, наприклад, звук А має такі ознаки: “гарний, великий, мужній, світлий, активний, простий, сильний, безпечний, величний, яскравий, радісний, добрий, могутній”. Це означає, що назва “Аліса”, “Алекс” — це приклади вдалого слововживання, а такі назви, як “Темпбанк” - антирекламні. Звук Г “швидкий”, тому, що короткий, а Ш “повільний”, потому що довгий, а звук С посідає 36-е місце у категорії “гарний”. [Журавльов 1991, с.20]

У свою чергу, японські дослідники також аналізують вплив звуків на психіку людини. Наприклад, С. Макіно, стверджує, що звук *す* (су) в японській мові має значення “простий, тендітний, чистий”, тому дуже вдало може використовуватись у рекламі косметичних засобів. Наприклад, “素肌に素直しています” — укр.: “Легідний до Вашої шкіри”. Тому маємо змогу спостерігати, що виросання саме певних звуків є дієвим у рекламних текстах [Макіно 1995, с.140-145].

Аналіз рекламного матеріалу дає можливість стверджувати, що явище алітерації (у широкому розумінні – повторення приголосних або голосних на початку близько розташованих наголошених складів) досить характерне для японських рекламних текстів. Зазначимо, що алітерація використовується як прийом створення певного емоційного тону, що відповідає змісту висловлення, а також є дієвим засобом виразності:

“サテンのような肌、咲き誇る美しさ”

Також в японських рекламних повідомленнях доволі часто трапляються приклади повтору голосних, приголосних наприкінці слів або навіть повтору слів і словосполучень у кінці речення, за допомогою чого виникає ритм. Звукові повтори надають тексту ритмічності й експресивності:

“肌の差、女の差”

“進化とは何か？正しいとは何か？スキンケアに答えはあるか”

В японській мові виділяється ще така фонетична категорія, яка притаманна тільки японській мові. 5-7-5, 7-5 чи 7-7 — це стандарт японських традиційних віршів хайку. Цей тип ритму є природнім і приємним для японців, тому вони дуже легко запам'ятовують фрази рекламних текстів:

“厚くない、暑く見えない、くずれない “

Аналогічний ефект досягається завдяки використанню етимологічних омонімів, основним джерелом яких є запозичення й абревіація. Рекламні тексти чи не найпершими віддзеркалюють нові слова, що потрапляють у мовлення. З одного боку, за допомогою оголошень виробники повідомляють про винаходи у своїй галузі, що зу-

мовлює безпосереднє використання такої лексики. З іншого боку, в деяких випадках текст має свідчити, що рекламодавець знаходиться на гребені, є своїм у колі цільової аудиторії, добре знає, якою мовою говорити до неї. Такою є, у першу чергу, реклама, орієнтована на молодь і підлітків. Аналіз запозичень дає підстави казати, що інколи вони набувають додаткових відтінків у значенні [Колеснікова 2002, с.37]. Сам факт нових лексичних надходжень у мову є, без сумніву, ознакою її розвитку. Проте надмірне їхнє уживання, зокрема в рекламі, є небажаним, оскільки це може стати причиною засмічення мови, а також спричиняти нерозуміння тексту повідомлення споживачем.[К.Такаси, с. 56]. Наприклад:

“輝きのナチュラル ヘルシーグロウ肌”

У цьому прикладі етимологічним омонімом グロウ можуть бути відображені два запозичених з англійської мови слова “grow” й “glow.” Яке саме слово було використане у цьому випадку стає зрозумілим лише з пояснення на сторінці рекламного повідомлення.

Наступна стратегія, яка доволі часто використовується в японській рекламі – це повтор звуків завдяки використанню онomatopeї. Наприклад:

“つるつるのち輝き肌”

На думку японських дослідників реклами, онomatopeя є доволі дієвим мовним засобом, коли потрібно створити лаконічне, ємне й небагатослівне рекламне повідомлення.

Аналогічний ефект досягається при використанні графона – графічної фіксації індивідуальних артикуляційних особливостей мовця [Кухаренко 1998, с. 19]. Графон у рекламі може імітувати дитяче мовлення, наслідувати звуки природи або тварин. На графічному рівні в рекламному тексті можемо спостерігати такі засоби, як використання різноманітних шрифтів, спосіб написання тексту («на боці» або «догори ногами»), а також спосіб графічного написання слів:

夏 目
ハ 覚
リ。 め
よ、

Отже, аналіз фактичного матеріалу показав, що на фонетичному рівні в японських рекламних повідомленнях у сфері косметології використовуються і стратегії, що притаманні тільки японській мові (ритм віршів хайку, онomatopeя), і засоби, спільні для всіх мов (алітерація, асонанс, етимологічні омоніми). Це свідчить, з одного боку, про прагнення японців до збереження скарбів літератури й культури і їхнього відтворення у всіх сферах життя, у тому числі й у рекламних текстах. А з іншого боку, спостерігаємо, наскільки активно японці використовують у мові запозичення, навіть якщо існують абсолютні еквіваленти цих запозичень у рідній мові. Іноді використання запозичених слів у рекламному тексті сягає ста відсотків, що є ознакою прагнення цього народу до глобалізації. У подальшому дослідженні ми плануємо провести аналіз японських рекламних повідомлень на морфологічному рівні з метою виявлення в них культурно маркованих засобів.

Список використаних джерел:

1. Журавлев А.П. Звук и смысл / Журавлев А.П. – М.:Просвещение, 1990. – 160с.
2. Колесникова Н.В. Лексичні неологізми в рекламі. Вісник Запорізького державного університету, 2002. - №3. – с. 34-37
3. Комарницька Т.К. Сучасна японська літературна мова/ Т.К.Комарницька, К.Ю.Коміаров. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 318с.
4. Кухаренко В.А. Интерпретация текста : учебное пособие для студентов пед.институтів по спец. № 2103, 1998. – 256с.
5. Мечковская Н.Б. 1996, Социальная лингвистика: Пособие для гуманитарных вузов и учащихся лицее.- М.: Аспект Прогресс, 1996. - 207с.
6. Takashi, Keiko. A functional analysis of English borrowing in Japanese Advertising: linguistic and socio linguistic perspectives: Ph. Distination in Georgetown University. Washington. D. C, 1990. - 234 p.
7. Kurose, Yuki. The strategies used in Japanese advertisements. Department of East Asian Languages and Cultures, 2012. - 67 p.

Е. Кравец, аспірант

Киевский национальный лингвистический университет

АКТУАЛИЗАЦИЯ ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ ФОНЕТИЧЕСКОГО УРОВНЯ В ЯПОНСКОМ РЕКЛАМНОМ ТЕКСТЕ В СФЕРЕ КОСМЕТОЛОГИИ

Статья посвящена анализу языковых единиц фонетического уровня в японском рекламном тексте. Особое внимание уделено специфике рекламных текстов в сфере косметологии.

Ключевые слова: рекламный текст, фонема, фоносемантика, косметология, аллитерация, ассонанс, ониматопея

Е. Kravets, postgraduate

ACTUALISATION OF LINGUISTIC UNITS OF PHONETIC LEVEL OF JAPANESE ADVERTISEMENT IN COSMETOLOGY

The article is devoted to the analysis of the linguistic units of phonetic level of the Japanese copy. The attention is paid to the specificity of the copy in the field of beauty.

Key words: copy, phoneme, phonosemantics, cosmetology, alliteration, assonance, onomatopoeia

О. Куліш,
Київський національний університет
Імені Тараса Шевченка, Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЗАГОЛОВКІВ ЕКОНОМІЧНИХ СТАТЕЙ (НА ПРИКЛАДІ ЯПОНСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ)

Статтю присвячено особливостям та складним випадкам перекладів заголовків економічних статей з японської на українську мову та з української на японську. Висвітлюються характерні особливості заголовків економічних газет японською мовою.

Ключові слова: економічна термінологія, заголовки, економічні статті, ідіоматичні вислови.

Розвиток українсько-японських відносин зумовлює виникнення нових вимог до перекладів з японської на українську мову та навпаки. Газетні та журнальні статті є актуальним матеріалом для перекладу, а отже і розгляд особливостей та складних випадків такого перекладу можна назвати актуальною темою для статті. Новизна цієї статті полягає у тому, що до особливостей наукового та офіційно-ділового мовлення можна віднести те, що крім загальновживаної лексики, у ньому широко використовуються терміни. Терміни – це слова, словосполучення, які називають предмети, явища, дії, поняття з певної галузі суспільного життя і дають їм точне визначення. [Козлюк В.О., с. 1]

Економічні терміни – це слова, що функціонують в економічній сфері суспільства і утворюють термінологічне поле економіки як науки. На сьогодні економічні терміни широко використовуються не лише тими, хто здобуває економічну спеціальність чи працює в економічній сфері, а й тими, хто активно цікавиться подіями у сучасному світі. Багато термінів використовуються у газетах, журналах, сюжетах телевізійних новин, які розраховані на пересічного громадянина.

Економічні статті з японської мови перекладаються багатьма мовами світу. Для того, щоб передати зміст таких статей українською мовою, необхідно враховувати особливості економічної лексики, які притаманні українській мові.

Становлення української економічної термінології відбулося у XVI-XVIII ст., коли була вироблена термінологія фінансово-економічної сфери, у цей же час починається засвоєння українською мовою іншомовних економічних термінів. Інтенсивне формування економічної термінології припадає на XIX ст. Зокрема, великий внесок до формування економічної термінології української мови зробив Іван Франко, адже саме в його роботах закріпилися такі терміни, як податки, промисел, ціна, вартість, доход, капітал, дивіденд, конкуренція, обмін, продаж, бухгалтерія, промисловий капітал [Чорновол 2004].

У сучасній періодичній пресі виділяється дві основні групи термінолексем. Терміни, які використовуються у прямому значенні (номінативно-дефінітивна функція), і терміни, які використовуються у переносному значенні, набуваючи емоційно-експресивного забарвлення (метафоричне перенесення в різних групах лексики та поєднання спеціальної одиниці з конотативно забарвленими компонентами).

У випадку, коли публікація призначена для широкого кола читачів, мета тексту активно втручатися у життя, здійснювати вплив на реальні події. Щоб здійснювати такий вплив, необхідною умовою є розуміння читачем спеціальної лексики, використаної у статті. Без розуміння реципієнтом комунікативного ефекту не буде досягнуто. Ось чому іноді пояснення суті терміну є необхідним елементом комунікації. Дійсно, під час перекладу економічних статей з японської на українську мову іноді необхідним є пояснення терміну, оскільки певне поняття може мало вживатися в одній з мов, або взагалі не мати перекладацького еквіваленту. Наприклад, широко використовуване в українській пресі слово «люстрація» не має еквіваленту в японській мові, а японський термін アベノミクス буде незрозумілим українським читачам без пояснення.

Під час перекладу сталих або ідіоматичних виразів засобами перекладача можуть стати неповні еквіваленти, подібні, близькі за значенням ідіоматичні вирази або описовий переклад [Ярова 2009, с. 22].

Наприклад, для перекладу слову «стати на комерційні рейки», який часто зустрічається в українських виданнях, найкраще підійшов би описовий переклад на японську мову словом 商業化する, яке буквально може бути перекладене як «стати комерційним».

З іншого боку, вислів «вдарити по гаманцю», який має значення «спричинити збитки», не має ідіоматичного еквіваленту, який би широко використовувався в японських газетах, тому під час перекладу можна використовувати описовий еквівалент 経済損失をもたらす («спричинити економічні збитки»).

Проте, для перекладу заголовків статей з японської мови необхідно брати до уваги не лише особливості економічної лексики, а й особливості формування заголовків японських статей. За словами Ногучі Такако, заголовок – це дуже лаконічно переданий конспект самої статті (新聞の見出しは、「最も的確・簡潔に要約された記事」 [Noguchi, p. 94]).

Вважається, що до особливостей заголовків статей японською мовою можна віднести наступне: використання речень, які закінчуються на іменники та відмінкові частки (名詞止め、助詞止め); частотне використання іменників та відносно невелика кількість дієслів; безсполучниковість речень у випадку, коли в назві є більше, ніж одне речення; відсутність граматичних показників часу дії; використання ідіоматичних висловів та гри слів у заголовках. Також у назвах статей нерідко можуть використовуватися аббревіатури або скорочення, які часто потребують не лише перекладу, а й пояснення.

Заголовки українських газет дещо відрізняються від японських. За заголовками в українських виданнях не завжди можна легко передбачити зміст статті (на відміну від японських); у заголовках можуть використовуватися показники часу (в японських же заголовках не завжди зрозуміло, чи дія відбулася, чи тільки має відбутися). До спільних рис можна віднести те, що в українських заголовках теж використовується багато аббревіатур, гра слів, сталі ідіоматичні вирази.

Наприклад, під час перекладу заголовку статті 「金融庁が大証に報告命令 デリバティブ取引中継問題」 (MSN産経ニュース) можуть виникнути труднощі із скороченням 大証, яке є скороченням назви 株式会社大阪証券取引所. Ми пропонуємо

такий переклад: «Агентство фінансових послуг повідомляє Осацьську біржу цінних паперів про проблему транзакцій із похідними фінансовими інструментами».

При перекладі заголовку 「グリコ増税で自販機のアイスを値上げ」 (MSN産経ニュース) , необхідно знати, що 自販機 – це скорочення від自動販売機, а グリコ – це назва компанії-виробника солодошів (відома карамель «Гліко» та соломка у шоколаді під назвою «Rocky»). Наш варіант перекладу: «Підвищення цін на товари виробника солодошів «Гліко» в автоматах з морозивом через підвищення податків».

У заголовку 「韓国は「北朝鮮」より「アベノミクス」が恐い。。。」「円安・ヴォン高」で塗炭の苦しみか」 (MSN産経ニュース) складними елементами для перекладу є вислів 塗炭の苦しみ, який позначає незгоди, втрати і поняття та неологізм アベノミクス, який означає політичний курс у сфері економіки, запроваджений урядом прем'єр-міністра Японії Шіндзо Абе. Ми пропонуємо переклад: «Страх перед абеномікою у Південній Кореї більше, ніж у Північній... Проблеми через знецінення японської сні відносно південнокорейської вони».

У заголовку 「京銀、長岡支店をCO2排出ゼロに 最先端の省エネ技術を導入」 (MSN産経ニュース) використовується скорочення 京銀, яке позначає 京都銀行. Наш варіант перекладу: «Відділення Кіотського банку у місті Нагаока зведе до нуля викиди CO₂. Запровадження найсучасніших технологій у сфері економії енергії».

У випадку перекладу заголовків статей з української мови використання ідіом, гри слів, метафор, безеквівалентної лексики теж стає неабиякою перешкодою для перекладача. До простих заголовків можна віднести такі.

«Ефект бумеранга» [Газета «День», 13.03.2014], який можна перекласти, як 「ブーメラン効果」.

«Агрохолдинги хочуть урізати» [Газета «День», 13.03.2014], який може бути перекладеним, як 「アグロホールディング、カットされる見込み」.

«Фінансовий хаос на тлі економічного колапсу» [Газета «День», 12.03.2014], що може перекладатися японською мовою, як 「経済危機を背景に、金融市場の混乱」.

«Енергоемність української економіки зменшується» [Газета «День», 11.02.2014]. ウクライナ経済における。。。エネルギー消費量の減少.

До складних випадків перекладу заголовків статей можна віднести наведені нижче, оскільки вони містять ідіоматичні вислови, гру слів, суто українські реалії.

«Так солодко, що цукру вже не треба» [Газета «День», 12.02.14]. У статті йдеться про те, що за 2013 рік кількість виробленого цукру зменшилася вдвічі, проте вироблений обсяг є цілком достатнім для споживачів внутрішнього ринку, тому ціни на товар поки залишаться без змін. Відповідно до змісту статті адекватним варіантом перекладу її заголовку можна вважати резюмовану суть статті. Наприклад: 「ウクライナ、砂糖の値段はそのまま」. Також у якості варіанту для заголовку ми пропонуємо 砂糖の味わい.

У статті «Торгове «вікно» у Європу відкрито» [Газета «День», 13.03.2014] розповідається про підтримку України Європейськими країнами та поступовий перехід на європейські стандарти. Також згадується про можливість спрощення процедури перетину кордону в Європу для українських товарів. Оскільки в російській та україн-

ській мові ми досить часто використовується вислів «вікно в Європу», для російсько-мовних та україномовних читачів буде без пояснень зрозуміло, яке саме вікно має на увазі автор статті. Але для розуміння суті статті під час перекладу та прочитання матеріалу японською мовою, ми пропонуємо варіант перекладу ヨーロッパへの道のり.

Одним із аргументів на користь саме такого перекладу може слугувати те, що словом 道のり не позначають близьку відстань, тривалість. (道のりは、普通、物理的、心理的非常に短い距離の事柄には使われない [goo辞書]).

У статті «Труба кличе» [Газета «День», 18.03.2014] мова йде про стан української енергетики, зобов'язання уряду перед газовими та нафтогазовими компаніями, прогнози експертів щодо сплатування Україною газової заборгованості. Слово «труба», яке в усіх асоціюється із газовою трубою використовується у сталому вислові «труба кличе», який позначає проблему, яку негайно треба вирішувати. У цьому випадку ми вважаємо доцільним перекласти описово, передаючи головний зміст статті, наприклад: 「ウクライナが滞納するガス代金」. В японській мові існує вислів 警笛を鳴らす, який означає «вмикати сирену, попереджувальний дзвінок; дмухати у свисток», оскільки і труба, і свисток – це музичні інструменти, а ідіоми в обох мовах, до яких вони входять, позначають «давати попереджувальний сигнал», то ми вважаємо доцільним додати до назви: ガスプロム、警笛を鳴らす.

У статті із назвою «Борщовий набір подорожчає» [Газета «День», 07.02.2014] йдеться не про борщ, як можуть зрозуміти читачі, якщо буквально перекласти назву японською мовою, а про те, що ціни на українську продукцію залишаться незмінними, а ціни на імпортовані товари будуть зростати. Наприклад, м'ясо та молоко не подорожчають (хоча вітчизняні овочі та цибуля можуть), а імпортовані цитрусові, алкоголь, риба можуть зрости у ціні. Назву цієї статті, ми вважаємо, доцільно перекладати 「ウクライナ製品、価格はそのまま」.

Отже, спробувавши перекладати заголовки економічних статей з японської на українську мову та навпаки, ми переконалися, що під час перекладу слід брати до уваги особливості написання заголовків, які вже існують у різних мовах, варто ретельно читати статтю, зважати на ідіостилю автора. Під час перекладу заголовків статей економічного характеру ми виявили, що важливим елементом є адекватний переклад економічної лексики, що є досить проблематичним через відсутність посібників із перекладу економічної лексики з японської на українську мову. До складнощів перекладу заголовків з української мови на японську можна віднести те, що в україномовних виданнях, на протипагу японським статтям, досить часто використовуються розмовні вирази.

Список використаних джерел:

1. «День» [Електронний ресурс]: режим доступу до газети: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/ekonomika>
2. Козлюк В. О. Історія становлення української економічної термінології [Електронний ресурс]: Філологічні науки/8. Рідна мова і література. / В. О. Козлюк. – Режим доступу до статті: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Philologia/62350.doc.htm

3. Чорновол Г. В. Новітня економічна термінологія та її стилістичне вживання в сучасній українській мові (на матеріалі періодичних видань) : автореф. дис. канд. філол. наук. : 10.02.01 НАН України. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні / Чорновол Г. В. – К., 2004. – 23 стор.

4. Ярова Г. Г. The ONE: Навчальний посібник з усного та письмового перекладу для студентів старших курсів вищих навчальних закладів. – Київ : Логос, 2009. – 283 с.

5. 経済用語基礎辞典 [Електронний ресурс] – режим доступу до словника: <http://www.ikeizai.net/>

6. MSN産経ニュースWEST [Електронний ресурс] – режим доступу до електронного видання: <http://sankei.jp.msn.com/west/west.htm>

7. 野口崇子 「見出し」の“文法”解説への手引と著問題 [Електронний ресурс] Режим доступу: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:IXKeFlr2csUJ:dspace.wul.waseda.ac.jp/dspace/bitstream/2065/3385/1/30283_a.pdf+&cd=2&hl=uk&ct=clnk&gl=ua

О. Кулиш

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ЗАГОЛОВКОВ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СТАТЕЙ (НА ПРИМЕРЕ ЯПОНСКОГО И УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА)

Статья посвящена особенностям и сложным случаям перевода заголовков экономических статей с японского на украинский язык и с украинского на японский язык. В статье описаны особенности заголовков экономических газет на японском языке.

Ключевые слова: экономическая терминология, заголовки, экономические статьи, идиоматические выражения.

クリシ・オクサナ

タラス・シェフченко記念キエフ国立大学

経済新聞の見出しの翻訳の特徴について (日本語・ウクライナ語の用例から)

経済記事の見出しを日本語からウクライナ語に翻訳する場合、注意すべきポイントについての記事である。日本語の見出しの構成、形式、特徴についての記事である。

キーワード：経済用語、見出し、経済記事、慣用表現

ФУНКЦІОНУВАННЯ КОЛОРИСТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ В ПЕРЕКЛАДАХ ВІРШІВ СЕРГІЯ ЄСЕНІНА АНГЛІЙСЬКОЮ ТА ЯПОНСЬКОЮ МОВАМИ

Статтю присвячено порівняльному аналізу колористичної лексики в ліриці С. Єсеніна та її перекладах англійською та японською мовами. Звернено увагу на подібність та відмінність колористичних асоціацій у носіїв російської, англійської та японської мов, а також проаналізовано зв'язок сприйняття кольору зі світоглядом та мисленням представників різних культур.

Ключові слова: *колір, колірний образ, сприйняття, представники різних культур, ліричний текст, світосприйняття поета*

Кольори в історії різних народів здавна були уособленням певної культурної спадщини, особливим осередком культурологічного змісту. Саме від навколишньої природи, темпераменту народу, звичаїв і традицій, естетичних і релігійних поглядів залежало поширення одного чи іншого кольору ще у костюмах і предметах побуту, у творах мистецтва. Так, і кольори художнього тексту можуть багато розповісти нам про світогляд автора, його оточення тощо. Треба сказати, що лексика на позначення кольору стала предметом уваги у багатьох загальнолінгвістичних роботах, що розглядають проблеми семасіології, зокрема проблеми лексичних систем, семантичних полів в останні роки. І саме тому нам здається, що аналіз колористичної лексики в перекладах та оригіналах художнього тексту є актуальною та, на жаль, малодослідженою проблемою на сьогодні.

У творчості Сергія Єсеніна колір – це одне з фундаментальних понять. У російській мові існує певна лексико-семантична група слів, що репрезентує колір. Результатом семантичного розвитку таких слів стала поява безлічі їх прямих, переносних і символічних значень [Алмпиева 1986, с.15]. Єсенін, звертаючись до загальномовних значень і відношень слів, переосмислив їх, розширивши лексико-семантичну групу та створивши власну колірну картину світу. У нашій статті ми намагалися проаналізувати переклад подібної колористичної лексики японською та англійською мовами. На жаль, порівняльний аналіз колористичних одиниць, наявних у ліриці слов'яномовних поетів, у перекладах різними мовами сьогодні є доволі малодослідженою темою і саме тому, на нашу думку, може викликати певний інтерес та дати імпульс для багатьох досліджень.

Метою статті є дослідження лірики Сергія Єсеніна та аналіз особливостей перекладу колористичної лексики англійською та японською мовами.

Ми поставили такі завдання:

- 1) дослідити вибір поетом колірної лексики як прояв індивідуально-авторського сприйняття навколишнього світу;
- 2) дослідити функціонування колірної лексики у віршах Єсеніна та її символіку;

3) порівняти функціонування колірної лексики в тексті оригіналу з текстами перекладу.

Наукова новизна роботи визначається тим, що вона дозволяє пояснити особливості світогляду поета, виявити сенс виникнення і ускладнення асоціацій, поглибити уявлення про поетичну індивідуальності письменника та порівняти прояви суб'єктивно-авторського мислення на прикладі іншомовних перекладів лірики. Таким чином, це дозволить виявити не тільки характеристику образних рядів, але й поетико-філософську своєрідність лірики С.О. Єсеніна.

Методологічною і теоретичною базою роботи є праці дослідників у галузі теорії та історії літератури, стилістики та поезики (М.М. Бахтін, В.В. Виноградов, Ю.М. Лотман, Ю.М. Тинянов, Р.О. Якобсон та ін.). Серед праць, присвячених проблемам походження, символіки, естетики, психології та семантики кольору, особливої уваги, на наш погляд, заслуговують роботи С.С. Алексєєва, А.Г. Асмолова, У. Брегга, Л.С. Виготського, Й.В. Гете, О.О. Леонтьєва та М. Люшера.

Сергій Олександрович Єсенін був майстром у використанні кольору, він віртуозно володів мистецтвом слова та кольоропису, і тому під час аналізу колірної лексики треба брати до уваги те, що «колір у творі може бути виражений ясно (тобто шляхом прямого називання кольору чи ознаки за кольором), й імпліцитно (тобто шляхом називання предмета, колірна ознака якого закріплена у побуті чи культурі лише на рівні традиції)» [Уповава 1995, с 52].

Головне місце у своїй творчості Єсенін відводив поетичній концепції людини у величезному і барвистому світі. Використання колірної лексики в поезії Єсеніна – явище динамічне, воно постійно розвивається, рухається [Марченко 1989, с.135]. Переклад віршів, в яких присутня колористична лексика, іншими мовами дозволяє побачити, як сприймаються кольори Єсеніна представниками інших культур.

Національна своєрідність лірики Єсеніна нерозривно пов'язана з образами російської природи. Природа для Єсеніна – це всеохоплююча, головна стихія його творчості. Тема природи є близькою і російській, і англійській, і японській культурі, і саме тому образи природи та людини в перекладах віршів Єсеніна мають багато спільного, і часто символізм кольорів збігається. Цікаво те, що при дослідженні перекладів лірики Єсеніна японською мовою було виявлено, що в японській культурі існує набагато більше колірних каналів, і саме тому лексична одиниця, яка позначала певний колір в тексті оригіналу, може мати кілька відповідників у тексті перекладу, вибір яких залежав суто від сприйняття перекладача. Окрім того треба зауважити, що японці завжди відрізнялися особистісно-інтимним сприйняттям кольору. Увага і любов до нього поєднуються у сприйнятті японця з чуйним і надзвичайно тонким ставленням до природи.

Важливим фактом є те, що колористична лексика наявна у багатьох віршах Єсеніна різних періодів – починаючи з раннього періоду творчості, 1910 року, та закінчуючи кінцем 1925 року, коли Єсенін створював останні зі своїх віршів. Кольори Єсеніна змінюються з плином часу, в них з'являються нові грані, зміст, і саме сприйняття цих кольорів поступово стає іншим. Так, наприклад, присутність у віршах ранніх періодів синього, червоного, золотого, жовтого кольорів, світла дозволяє говорити про

потреби автора в цілісності, свободі, гармонії з навколишнім світом. Навіть чорний колір тут має позитивну символіку, яку ми яскраво бачимо в англomовному варіанті вірша «Ночь» (1910 -1912). Чорний колір тут асоціюється не тільки з природою, яка відпочиває та набирається сил, але і з тваринним світом, де цей колір є своєрідним супутником солов'їного співу, а ім'я цього птаха, як відомо, асоціюється в англійській культурі лише з позитивними рисами та якостями:

*И темный лес, склоняясь, дремлет
Под звуки песни соловья.
The forest, **dark** and bending, slumbers
To warbling of the nightingale.*

З плином часу і зміною емоційного стану поета, змінюються і кольори в його віршах. Яскравим прикладом можна назвати вірш «Мне грустно на тебя смотреть» (1923), в якому переважають червоний, мідний, жовтий та чорний колір.

Можна сказати, що в перекладі японською мовою вірш являє собою коротку розповідь, в якій майже без змін відображаються відтінки та кольори оригіналу (зберігається жовтий колір). Звісно, в перекладі можна знайти і відмінності в передачі кольорів: наприклад, мідний колір перетворюється на червоно-бурий (іржавий), стає більш відштовхуючим, неприємним для ока. Цікаво, що в перекладі ми можемо знайти ще один колір, або, скоріше, відтінок – темний, тьмяний, майже чорний, який в оригіналі був присутній імпліцитно і виражався за допомогою образів кладовища та мертвої душі, а в перекладі він є експліцитним (心を暗くする).

*Знать, только **иловая медь**
Нам в сентябре с тобой осталась.
この九月、僕らの物と言えは
どうやらしだれ柳の赤ちゃけた錆がある丈
Ведь не осталось ничего,
Как только **желтый тлен** и сырость.
うす黄色のむくろと陰湿なかげりその他に*

Явним та зрозумілим в ліриці Єсеніна є зв'язок природи з сутністю людини. Поет зображує еволюцію свого ліричного героя як частини природи, що проходить річний цикл життя: народження – весна, розквіт – літо, в'янення – осінь, смерть – зима. Доречним тут буде згадати про японську філософію життя, яка, на нашу думку, багато в чому співпадає зі світосприйняттям поета, адже відображає людину як частину природного циклу і стверджує, що кожна людина у своєму житті проходить всі чотири пори року – від весни в житті до зими. Саме тому вірші, які присвячені різним порам року майже повністю зберігають свій символізм саме в перекладах японською мовою.

У віршах всіх періодів творчості Єсеніна одним з головних кольорів є синій (блакитний). Треба сказати, що в перекладах англійською та японською мовами цей колір постійно змінює свої відтінки. Так, наприклад, в англomовному перекладі вірша «Никогда я не был на Босфоре» (1924) далекий рідний край має насичений колір індіго, а у перекладі вірша японською мовою – це не просто синій колір, а суміш світло-бузкових тонів.

*Разве ты не хочешь, персиянка,
Увидать далекий, **синий край**?*

*Don't you wish to see, my Persian princess,
The indigo world I've left behind?*

ペルシャの女よ、遠いあの

ふじ色の国へ行って見たいと 君は 思わない？

Цікаво, що в японському перекладі цей колір має ієрогліф, який читається «фуджі» і позначає квітку під назвою «гліцинія». Цей ієрогліф входить до складу прізвища одного з прадавніх та дуже поважних сімейств Японії – Фуджівара. Згідно з історією, після другої половини 19 сторіччя всім японцям було наказано мати прізвища (до цього прізвища були лише у знатних родів самураїв), які вони могли вибрати самі. Багато японців на знак поваги до роду Фуджівара в своїх прізвищах використали перший ієрогліф назви роду – 藤 (гліцинія). Саме цей ієрогліф ми можемо побачити в тексті перекладу вірша «Нікогда я не был на Босфоре».

Есенін використовує для зображення Батьківщини природні кольори. Блакитний і синій - кольори неба; малиновий - колір заходу сонця; золотий - колір сонця і полів пшениці. Цікаво, що в перекладах віршів японською мову малиновий колір часто перекладався як «шінку» (真紅) і якщо розглядати значення двох ієрогліфів, які входять до складу цього слова, то можна побачити що разом вони мають значення «істинно червоний» колір. А червоний колір має істотне значення для японців і також асоціюється у них з сонцем. Яскравим прикладом цього може бути прапор Японії, червоне коло в середині якого символізує схід сонця.

Підбиваючи підсумок, ми можемо сказати, що під час дослідження колористичної лексики в ліриці Есеніна ми встановили, що одним з найважливіших засобів створення образів для нього був колір. Відкриття Есеніна полягало у тому, що колірний образ, так само як і фігуральний, може вбирати в себе складне визначення думки. За допомогою слів та відповідних фарб, Есенін зумів передати найтонші емоційні відтінки. Його колірна гамма сприяла передачі різних настроїв, надала свіжість образам. Нами було встановлено, що серед інших колірних лексем у поезії Есеніна центральне положення займають лексеми зі значенням синього, червоного, жовтого та зеленого колірному тону, символізм яких визначається не тільки кількістю їх реалізацій, але і якістю поетичної інформації, яка передається з їхньою допомогою. Також нами було встановлено, що через відмінне колірне сприйняття світу представниками різних культур кольори в тексті російською мовою та в текстах, перекладених японською та англійською мовами, могли відрізнятися. Така відмінність могла проявлятися в тому, що перекладач обирав інші відтінки або навіть інші кольори під час перекладу. На нашу думку, найбільшу кількість відмінностей мали переклади віршів японською мовою, можливо, через те, що колірний спектр цієї мови значно переважає колірний спектр російської мови.

Список використаних джерел:

1. Алимбиева Р.В. Семантическая значимость слова и структура лексико-семантической группы (на материале прилагательных цветообозначений русского языка) - Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1986. - 177 с.
2. Есенин С.А. Собрание сочинений в трёх томах. Т. 1. / Сергей Есенин. – М.: Правда, 1970. - 400 с.

3. Марченко А. Поэтический мир Есенина - М.: Советский писатель, 1989. – 304 с.
4. Упорова Л.С. О методологии анализа цвета в художественном тексте / Л.С. Упорова // Гуманитарные науки в Сибири. – Новосибирск, 1995. – №4. – С. 51–54.
5. Yesenin Sergei. Collection of Poems. Electronic version –[электронный ресурс] – режим доступа до джерела: http://samlib.ru/a/as_w/yesen.shtml.
6. セルゲイ・エセーニン [электронный ресурс] – режим доступа до джерела: <http://byeryoza.com/topic/2005.htm>.

**И. Лепендина, препод.,
магистр филологии**

Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко, Луганск

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ КОЛОРИСТИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ В ПЕРЕВОДАХ СТИХОТВОРЕНИЙ СЕРГЕЯ ЕСЕНИНА НА АНГЛИЙСКИЙ И ЯПОНСКИЙ ЯЗЫК

Статья посвящена сравнительному анализу цветовой лексики в лирике Есенина и её переводов на английский и японский языки. Обращено внимание на сходство и различие колористических ассоциаций у носителей русского, английского и японского языков, а также проанализирована связь восприятия цвета с мировоззрением и мышлением представителей разных культур.

Ключевые слова: цвет, цветовой образ, восприятие, представители разных культур, лирический текст, мировосприятие поэта

**I. Lependina, the teacher of Japanese language,
Master in Philology**

Taras Shevchenko National University of Luhansk, Luhansk

THE FUNCTIONING OF COLORISTIC LEXICON IN THE TRANSLATIONS OF SERGEI YESENIN'S POEMS INTO ENGLISH AND JAPANESE

The article is devoted to the comparative analysis of colour vocabulary in the lyrics of Sergei Yesenin and its translations into English and Japanese. The attention is paid to the similarities and differences of colour associations of Russian, English and Japanese native speakers, also the relationships between the perception of colour and world view of different cultures representatives were analyzed.

Key words: color, color image, perception, different cultures representatives, lyrical text, world view of the poet

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ЕМОТИВНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ В ЯПОНСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто етнокультурні особливості емотивних лексичних одиниць в японській мові на фразеосемантичному рівні. Проаналізовано вербальні способи їх актуалізації.

Ключові слова: емотивна лексика, етнокультурна специфіка, ідіоетнічні особливості

Останнім часом розвиток лінгвістичної науки супроводжується інтенсивним пошуком теоретичних основ дослідження фразеосемантичного рівня мови, встановлення його системно-структурних елементів, відношень між ними з позицій антропоцентричного принципу. З позицій антропоцентричної парадигми, людина пізнає світ через усвідомлення себе, своєї теоретичної та предметної діяльності в ньому.

Отже, одним із пріоритетних напрямів лінгвістики є вивчення взаємозв'язку мовної системи та емоційної сфери людини, що зумовлено визнанням активної участі емоцій у перебігу діяльності особистості. Визначаючи сутність людини, її діяльність і відносини зі світом, емоції й емоційні стани привертають увагу науковців із часу зародження людської самосвідомості (І. А. Шаронов). Проникнення емоційності у номінативно-комунікативну діяльність людини пояснюється тим, що, інтерпретуючи дійсність, свідомість сполучає відображені образи із суб'єктивно-емоційним ставленням до них (О. Ю. Мягкова).

Дотепер емоції людини неодноразово були об'єктами лінгвістичних досліджень. У лінгвокультурології їх досліджували такі вчені, як А. А. Залізняк, С. Г. Воркачов, В. А. Маслова, Ю. Ю. Шамаєва.

Проте, про надзвичайну складність зазначеного феномену свідчить той факт, що в лінгвістиці до цього часу немає цілісної теорії емотивності, хоча описано велику кількість лексичних засобів, які використовуються для позначення та вираження емоцій. Комунікативний підхід до вивчення проблем емотивності мовних одиниць, передусім лексичного складу мови, а також спроби категоризації емоцій у лексико-семантичній системі на матеріалі англійської мови запропонував В.І.Шаховський (1988). Заслугою вченого є виділення емотивності як лексичної категорії, класифікація лексичних емотивних одиниць на такі, що називають, виражають та описують емоції, а також дослідження участі мовних одиниць нижчого рівня у створенні емотивності лексем. Незважаючи на ці здобутки, відкритим залишається питання ідіоетнічних особливостей лексичних одиниць далекоспоріднених мов та різних культур.

Досвід людства в пізнанні емоцій закріплюється в мовних одиницях. Емоції універсальні, а структура емотивної лексики не збігається в різних мовах, має національну специфіку. Отже, під впливом етнічної ментальності, тобто способу народного сприйняття, переживання, відчуття, осмислювання й оцінювання реальної дійсності способи вербалізації універсальних емоцій в українській і японській мовах

характеризуються як універсальними рисами, так і ідіотнічними особливостями.

У зв'язку з цим, **актуальність** даної статті зумовлена загальною спрямованістю сучасних філологічних досліджень на вивчення особливостей мовних одиниць, які відображають ключові етичні поняття, а також необхідністю виявлення національної специфіки та міжмовних подібностей у семантиці лексем української і японської мов.

Мета нашої статті полягає у з'ясуванні специфіки лексичних одиниць фразео-семантичного поля «емоції людини» в українській і японській мовах, класифікації та науковому осмисленні семантики й функціонування тих лексичних елементів, які втілюють ідіотнічні ознаки японської і української ментальності і культури.

Для досягнення поставленої мети і вирішення конкретних завдань було застосовано комплекс **методів та прийомів дослідження**. При пошуку фактичного матеріалу з лексикографічних джерел японської і української мов було застосовано метод суцільної вибірки; компонентний аналіз дозволив дослідити семантичну структуру одиниць фразеосемантичного поля «емоції людини»; зіставний метод використовувався для з'ясування універсальних і ідіотнічних ознак лексичних одиниць у структурі фразеосемантичного поля.

Як правило, лексика на позначення емоцій людини мають дуже складну семантичну структуру, в якій окрім актуального значення, містяться фонові знання, що часто переходять до поняттєвої області лексико-семантичного значення. Деякі фонові знання пов'язані з національною специфікою.

В.І.Шаховський ввів наукове поняття емосеми, сутність якого розкривається як окремий вид сем, що співвідноситься з емоціями того, хто говорить. Ці семи виражаються у семантиці слова як сукупність семантичної ознаки «емоція» і семних конкретизаторів: «любов», «зневага», «приниження» тощо. Сема емотивності може відображати емоційний процес стосовно будь-якої особи: тієї, що говорить, слухає або якоїсь третьої особи.

Емоції і почуття є екстралінгвістичними явищами, а емотивні значення лігвістичними; відображенням емоцій в мові, тобто компонентами лексичної семантики. Емотивні значення містять інформацію про емоції людини, вони виникають на різних мовленнєвих і мовних рівнях у вигляді спеціалізованих семантичних компонентів, притаманних цим рівням.

Проведений аналіз ідіотнічної специфіки емотивної лексики сучасних японської і української мов визначив зони значного збігу у вербалізації емоцій людини у мовних картинах світу японського і українського народів, що пов'язано з існуванням низки загальнонародних цінностей. Проаналізовано ідіотнічні особливості, притаманні лише японському або українському народам, зафіксовані в емотивній фразеології.

Дослідження емотивної лексики японської і української мов дозволяє зробити висновок щодо різноманітності джерел виникнення лексичних одиниць на позначення емоцій людини. Типи внутрішньої форми можна звести до трьох категорій: 1) фізіологічні зміни у внутрішніх органах і фізіологічні відчуття тіла людини в певному психоемоційному стані; 2) поведінка людини в певному психоемоційному стані; 3) внутрішні переживання емоції. Прикладами для першої категорії слугують, 頭に来る *атама ні куру* – злитися (букв.: «приходити до голови»), 身震いがする *мібуруї га суру* – обурюватися (букв.: «тіло

тремтить»), 心が騒ぐ *こころ が さわぐ* – почуватися зніяковіло (букв.: «серце шумить»). Прикладами фразеологічних одиниць другої категорії слугують: 目をそらす *め о sora-su* – відводити погляд від сорому, 飛び上がって喜ぶ *тобіагатте тобу* – підстрибувати від радощів, 鼻が高い *hana та такаі* – задирати носа (букв., «високий ніс»). Прикладами третьої категорії слугують: いらいらする *iraira суру* – драгувати, 感泣する *канкю суру* – зворушити до сліз.

Емотивні фразеологічні одиниці, в основі яких – фізіологічні відчуття, жести, міміка людини, загалом збігаються в зіставлюваних мовах через загальнолюдський характер відчуттів і проявів емоцій, наприклад: 息を凝らす *iki о korasu* – перехопило подих, 胸が縮む *муне та чіджіму* – стиснуло у грудях, 涙をこらえる *наміда о кораеру* – стримувати сльози, 情熱がひらめく *джьонецу та хірамеку* – пристрасть спалахнула.

Основним елементом більшості емотивних лексичних одиниць у японській і українській мовах є компонент серце/душа людини. Внутрішні переживання людини, що локалізуються в серці, знаходять відображення у вираженні таких емоційних станів як спокій (心が落ち着く *こころ та очіцуку* – **серце** заспокоїлось), сум (心が痛む *こころ та ітаму* – **серце** болить), здивування (心を動かす *коころ о утокасу* – зворушити **серце**), співчуття (心を配る *коころ о кубару* – жаліти, букв., роздавати серце), симпатія (胸がキュンキュンとする *муне та кюнкюн то суру* – закохатися) та інші.

В порівнянні з українською мовою в японській мові спостерігається більша кількість звуконаслідуваних, ономатопоетичних виразів на позначення емоцій, що свідчить про більш багату образну систему сприйняття дійсності японцями. Наприклад: ウキウキする *укіукі суру* – радіти, ムカムカする *мукамука суру* – розлютитися, しくしく泣く *шікушіку наку* – плакати, イジイジする *іджііджі суру* – засмуготися, ドキドキする *докідокі суру* – хвилюватися, ワクワクする *вакуваку суру* – нервуватися.

Слід зазначити використання фразеологізмів 四字熟語 *йоджідзюкюго* на позначення емоційного стану в японській мові, де дуже чітко спостерігаються національно-культурні ознаки лексичних одиниць. Наприклад, 一喜一憂 *іккіічюу* – радіти, 観天喜地 *кантенкічі* – змінювати радість сумом. Багато асоціацій пов'язано із релігійними уявленнями 阿鼻叫喚 *абіьокан* – страждати (букв. «два пекла у будизмі»), 愛別離苦 *аїбецуріку* – біль через втрату близької людини, 安心立命 *аніцінріцумей* – душевний спокій, 末法思想 *маппоушісёу* – есхатологічний настрій, тощо.

Отже, наявність у японській і українській мовах емотивних лексичних одиниць, що постають як національно-марковані, пояснюється індивідуальністю історичного досвіду, самотутністю культури, особливостями психічного складу таких різних і далеких народів, як японський і український. Проте національна своєрідність проаналізованих лексичних одиниць свідчить не про різне сприйняття дійсності цими етносами, а лише про різноманітні можливості її образного осмислення і відтворення засобами мови. Універсальність емотивних лексичних одиниць у двох зіставлюваних мовах дозволяє зробити висновок про певну спільність асоціативно-образного мислення носіїв різних мов – у нашому випадку, японської і української. Надалі існує потреба глибшого вивчення ментальності, культурних традицій, побуту і звичаїв, світоглядних уявлень японців та їхнього відображення в японській мові.

Список використаних джерел:

1. Демьянков В. З. Контрастивная лингвистическая психология эмоций / Валерий Закиевич Демьянков // Гуманитарные чтения РГГУ – 2012. Теория и методология гуманитарного знания: Сб-к материалов / Отв. ред. Е. И. Пивовар. – М.: Российский государственный гуманитарный университет, 2013. С. 261–272.
2. Маслова В. А. Лингвокультурология : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2001. — 208с. [электронный ресурс] – режим доступа до джерела: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/maslova/
3. Топорова В. М Основы когнитивной лексикологии. Сопоставительно-семантический анализ геометрических номинаций / Валентина Михайловна Топорева. – Воронеж : ВГУ, 2003 – 22 с.
4. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / Виктор Иванович Шаховский. – М. : Либроком, 2012. – 208 с.
5. Шаховский В. И. Эмотивная семантика слова как коммуникативная сущность / Виктор Иванович Шаховский // Коммуникативные аспекты значения. – Волгоград : Волгоград. гос. пед. ун-т, 1990. – С. 29–40.
6. Weblio辞典 [электронный ресурс] – режим доступа до словника: <http://www.weblio.jp/>
7. 日本国語大辞典 / 小学館国語辞典編集部編集精選版. — 第二版. — 3冊. — 東京 : 小学館, 2006.

О. Норенко, аспирант

Киевский национальный лингвистический университет, Киев

НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНАЯ СПЕЦИФИКА ЭМОТИВНЫХ ЛЕКСИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В ЯПОНСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье рассмотрены этнокультурные особенности эмотивных лексических единиц в японском языке на фразеосемантическом уровне. Проанализированы вербальные способы их актуализации.

Ключевые понятия: эмотивная лексика, этнокультурная специфика, идиоэтнические особенности.

O. Norenko, postgraduate student

Kyiv National Linguistic University, Kyiv

THE NATIONAL AND CULTURAL SPECIFICITY OF EMOTIVE LEXICAL UNITS IN JAPANESE LANGUAGE

The article deals with ethnic and cultural peculiarities of emotive lexical units of the phraseological and semantic field in Japanese language. The verbal realization of them was analyzed.

Key words: emotive units, ethnic and cultural specificity, idioethnical features.

ДИНАМІКА ЯПОНСЬКОЇ МОВИ І ПИСЕМНОСТІ В КОНТЕКСТІ ДИХОТОМІЇ “ІЕРОГЛІФ – ВИМОВНЕ СЛОВО”: ПОРІВНЯЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено аналізу динаміки японської мови і писемності в історичній ретроспективі з огляду на зв'язок між типом письма і менталітетом репрезентантів залежно від імперативів актуальної суспільно-культурної парадигми.

Ключові слова: японська мова, система японського письма, дихотомія “логографічне – буквено-фонетичне письмо”, манйогана, кандзі, катакана, хірагана, гайрайго, васей-ейго.

Будь-яка система письма є, зокрема, відображенням і разом з тим інструментом формування алгоритму мислення. Натомість залежно від типу письма спосіб і характер його впливу на мислення змінюються, а відповідно змінюються не тільки результати творчої діяльності репрезентантів, а й задаються системні параметри культури, як духовної, так і матеріальної, і врешті-решт, формується менталітет нації [Lafayette De Mente 2004, с. 31-32].

У ході історичного цивілізаційного процесу письмо періодично змінювало свою форму і зміст залежно від умов буття й свідомості. Що стосується історії розвитку культури Японії, від давніх часів до сучасності, то вона свідчить про безперервні й цілеспрямовані пошуки японцями оптимального способу письмового відображення своєї мови.

Слід зазначити, що мислення японців піддавалося періодичній реструктуризації впродовж всієї історії становлення і розвитку їхньої цивілізації саме в моменти кардинальних трансформацій культури одним з важливих, якщо не головним, чинником якої була писемність, що виконувала функцію особливого засобу організації та впорядкування мислення, врівноваження і згладжування об'єктивних протиріч [Пирогов 2013, с. 92].

Як відомо, японська мова стала ієрогліфічною завдяки впливу Китаю. Китайська ієрогліфіка була запозичена японцями приблизно в IV ст. [БЭС 1990, с. 625] Однак потреба у фонетичному способі передачі звуків рідної мови існувала з самого початку практичного застосування японцями китайських ієрогліфів [Маевский 2000, с. 7-16]. Спочатку конфлікт, обумовлений опозицією “ієрогліф – вимовне слово”, було частково усунуто японцями завдяки винаходу дуже складної і недосконалої ієрогліфічної складової абетки “манйогана” (萬葉仮名), в якій кожен склад японської мови записувався будь-яким з цілого ряду омонімічних ієрогліфів. Нижче як приклад наводиться текст вірша № 854 з поетичної антології “Манйосю”, записаний манйоганою [Сыромятников 1972, с. 43]:

多麻之未能
許能可加波加美爾
伊返波阿礼騰

*Tamasima-no
Kōnō kapakami-ni
I pe-pa aredō*

У Тамасіма
Цієї річки верхів'ях,
[Мій] дім, хоча й є,

吉美乎夜左之美
阿良波左受阿利吉

*Kimi-wo jasaki
Arapasazu ariki*

Вас посоромившись,
[Його я] не відкрила.

Пізніше, як відомо, були створені більш прості складові абетки *катакана* (片仮名) і *хірагана* (平仮名). Той же текст, записаний різними складовими абетками:

タマシマ	たましま
コノカバカミニ	このかばかみに
イペパアレド	いぺばあれど
キミラジャサシミ	きみをじゃさしみ
アラパサズアリキ	あらばさずありき
(катакана)	(хірагана)

Як бачимо, врешті-решт, японці створили доступний і зручний, на відміну від запозиченого від китайців складного ієрогліфічного письма, спосіб запису значущих і особливо службових одиниць рідної мови, в результаті чого змінилася як зовнішня форма текстів, так і в певному сенсі їх виразний аспект. Завдяки появі змішаного письма *кандзіканамадзірібун* (漢字仮名混じり文), заснованого на використанні в урівноваженій пропорції китайських ієрогліфів та двох складових абеток, японські літературні тексти стали більш витонченими і легкими, що у певному сенсі було результатом розкріпачення мислення їхніх авторів, оскільки залишало їм більше місця для творчої свободи думки, що жила витоками національної мови, виховувала особливі естетичні смаки і традиції. Інакше кажучи, структурно-змістові трансформації письма зумовили трансформацію мислення, перехід від архаїчного до змішаного, зокрема, архаїчно-синхронічного типу мислення. [Манин 2013, інтернет-ресурс]

Таким чином, національна японська мова створювалася як сплав двох систем лексики: своєї – японської і чужої – китайської, що можна назвати синкретизмом “*вагоканго*”. При цьому важливо зазначити, що головну ініціюючу роль у формуванні нової японської мови відігравало в той період не усне слово, а насамперед ієрогліф (ієрогліф-слово, ієрогліф-морфема). Як графічний, письмовий знак він був первинним, а усне слово вторинним, виконуючим функцію дещо довільної його інтерпретації.

На нашу думку, змішаний, архаїко-синхронічний тип мислення японців сприяв виникненню таких національно специфічних явищ в японській мові, як категорія невизначеності висловлювань, стратифікованість системи мовного етикету (кейго), наявність лексико-граматичних дублетів “он-кун” тощо.

У XIX ст. з'явилася латинізована абетка *ромадзі* (ローマ字), створена під впливом імперативів, обумовлених входженням Японії у світове співтовариство після Реставрації Мейдзі (1868 р.). Актуальність *ромадзі* особливо виявилася після Другої світової війни в результаті надзвичайного інтенсивного проникнення західних реалій в японську культуру. Нарешті, в останні десятиліття в умовах масового запозичення англійської лексики *гайрайго* (外来語, “чужа мова”), яка записується суцільно абеткою *катакана*, в японській мові з'явилося унікальне явище – *васейейго* (和制英語, Japanglish /японська англійська/), яке, на нашу думку, свідчить, перш за все, про

глибоку перебудову алгоритму мислення японців у результаті зміни співвідношення “ієрогліф – вимовне слово” не тільки в системі національного письма «кандзіканама-дзірбун», а й в системі мови і культури японців, мислення яких повільно, але помітно зміщується від архаїчного типу до синхронічного. Оскільки, як відомо, на відміну від китайської мови, в якій всі одиниці письмово позначаються ієрогліфами, японська є лише наполовину ієрогліфічною, слово в японській мові може відображатися письмово у вигляді ієрогліфа/ієрогліфів (графо-семантичних одиниць), якщо належить до лексичного шару *канго* (汉语, китайська мова), або знаками складових абеток, якщо належить до лексичного шару *ваго* (和語, японська мова), або *гайрайго* (чужа мова) / *васейейго* (японська англійська). Таким чином, поняття “слово” (単語, *танго*) в японській мові не завжди збігається з ієрогліфом, як у китайській. У зв’язку з цим видається цікавим розглянути статус одиниць, що відносяться до категорії *васейейго*. Це слова, які побудовані з окремих елементів англійських лексичних одиниць, але в такій формі не існують в англійській мові. Фактично, *васейейго* є новим способом словотвору в японській мові, який в принципі можна порівняти з формуванням національних японських ієрогліфів *васейкандзі* (和制汉字, ієрогліфи японського походження, відсутні в китайській мові) як способом словотвору, що затвердився в епоху безроздільного панування китайської ієрогліфіки, і тривав приблизно з часу написання перших японських історичних хронік Кодзікі (古事記, 712) і Ніхонгі (日本記, 720) до Реставрації Мейдзі (明治維新, 1868). Побудовані з семантично вмотивованих графічних елементів (складових китайських ієрогліфів), національні японські ієрогліфічні знаки (наприклад: 海 /компоненти: верхній – 海, «море» + нижній – 土, «земля»; читання: *ата*; значення: назва вистави театру Но)/; 虫 /компоненти: лівий – 虫, «комаха» + правий 包 «обгортка» (правий); читання: *awabi*; значення: «моллюск»)/; 鮎 /компоненти: лівий – 魚 «риба» + правий – 石 «камінь»; читання: *kajika*; значення: «широколобка» /риба з родини бабцевих/) є не тільки способом утворення нових слів, що відображають винятково японські реалії, відсутні в системі матеріального і духовного світу китайців, а й визначають тип і алгоритм мислення репрезентантів, а саме – архаїко-ієрогліфічний.

Що стосується *васейейго*, то, на нашу думку, це мовне явище віддзеркалює історичні процеси взаємодії типологічно різних мов і культур на рівні дихотомії “Схід – Захід”, і є закономірним результатом розвитку японської мови і масової культури в умовах глобалізації, яка супроводжується масовим припливом іноземної, головним чином англосмовної, лексики *гайрайго*.

Розглянемо декілька прикладів [Wasei-eigo 2014, інтернет-ресурс]:

- アフター サービス (*afta-sābisu*, гарантійне обслуговування) – термін, що складається з двох англійських морфем “after” і “service”, відсутній в англійській мові, в якій існують його автентичні аналоги “after-sale(s) service”, “repair service”, “customer service”.
- アルバイト (*arbaito*, “підробіток”) – термін утворений від німецького “arbeit” (робота, праця), в якій в такому значенні не вживається.
- オフィス レディー (*ofisu-ledī*, “жінка-службовець”, скор. OL) – термін, що складається з двох англійських морфем “office” і “lady”, відсутній в англійській мові, в якій йому відповідає словосполучення “female office worker”.

- ガードマン(gādo-man, «охоронник») – термін, що складається з двох англійських морфем “guard” і “man”, відсутній в англійській мові, в якій йому відповідає слово “guard”.

- ガソリン スタンド (gasolin-stando, «бензоколонка»; АЗС) – термін, що складається з двох англійських морфем “gasoline” і “stand”, відсутній в англійській мові, в якій йому відповідають терміни “gas station” (амер.), “petrol station” (брит.), “filling station”, “service station”.

- コンセント (konsento, «електропорозетка»), термін, що є запозиченням англійської лексеми “consent” («згода»). Натомість у значенні «електропорозетка» в англійській мові застосовуються терміни “(electrical) outlet” (амер.), “power point” (брит.), “(plug) receptacle”.

Варто зауважити, що *васейейго* відображає глибокі структурні трансформації в мисленні японців на межі тисячоліть, обумовлені, з одного боку, імперативами глобалізації, а з другого, еволюційною зміною функціональної ролі півкуль головного мозку, зокрема, внаслідок структурно-типологічних змін в системі письма [Манин 2013, інтернет-ресурс]. Разом з тим, це явище свідчить про зміну співвідношення компонентів дихотомії «ієрогліфічне – буквено-фонетичне письмо», обумовлену поступовим переходом від природно-архаїчного до формально-синхронічного типу і алгоритму мислення.

Незважаючи на очевидну відмінність (іншомовне походження, наявність звуків, не характерних для японської фонетики), *гайрайго* можна розглядати як рівноправні слова японської мови, що досить активно розвиваються незалежно від мови-донора. Зокрема, процес запозичення відбувається як на первісному, так і на вторинному рівні, коли поєднуються раніше запозичені лексичні одиниці. Як видно з вище наведених прикладів, у такій ситуації запозичені слова часто набувають нових значень, що відсутні у мові-донорі. Має місце звуження або, навпаки, розширення семантики запозичених лексичних одиниць; утворення скорочень; формування нових слів та словосполучень із наявних запозичених елементів, які не мають паралелей у мові-донорі. Усе це свідчить про незалежне функціонування та розвиток *гайрайго* в японській мові. Відповідно, *васейейго* можна вважати псевдоангліцизмами, тобто словами та конструкціями, яких не існує в англійській мові, але які за формальними ознаками схожі на англломовні кальки. Для *васейейго* властиві різноманітні трансформації форми та змісту запозиченої лексики. У сучасній японській мові прослідковується чітка тенденція до спрощення, а саме скорочення, запозиченої лексики. Таким чином довгі, складні слова зазнають певних формальних змін. Можна виділити три основні способи скорочення: скорочення першої частини слова чи слово сполучення, а також середньої або кінцевої.

Крім того, до *васейейго* належать слова, які мають чітко виражені характеристики запозичень, однак не є ними, оскільки були «штучно» створені для вираження певних понять та явищ із іншомовних лексичних компонентів.

У зв'язку з вищезазначеним виникає питання, як розглядати ці новітні одиниці в японській мові? Як *гайрайго*? Або все ж таки як “Ніхого”? Чим по суті є *васейейго*? Чого в них більше “англійськості” чи “японськості”? Безумовно, це японські слова,

які відповідають логічним, ментальним і словотворчим моделям японців, але їхніми складовими є елементи, лише “формально” схожі на англійські, давно асимільовані японською мовою і культурою, перетворившись на “свої”, японські. Ця тема стосується добре відомого аспекту мовознавства: іншомовних запозичень, які, як відомо, є одним з важливих джерел і способів словотвору в будь-якій мові. Запозичені слова в умовах тривалого функціонування в мові, яка їх асимілювала, втрачають свою, так би мовити, “чужинність”, на яку мовці не тільки не звертають уваги, а й навіть не здогадуються про неї.

Що стосується японської мови, то через особливий спосіб запису таких слів, вони практично ніколи не втрачають чужинності, адже записуються складовою абеткою *катакана*, їх легко ідентифікувати як іноземні. Тому те, що в європейських мовах треба розшукувати шляхом складних етимологічних розвідок, в японській мові лежить на поверхні.

Разом з тим, у випадку *васейейго* ми маємо справу не просто з іноземними запозиченнями, а з одиницями, що фактично можна розглядати як автентичні, японські, лише формально схожі на іноземні, але в умовах глобалізації це сприймається цілком природно. На нашу думку, *васейейго* свідчить про перебудову мислення, застосування елементів “квазі-ейго” як зручного словотворчого матеріалу для побудови японцями лексичних одиниць рідної мови, що віддзеркалюють актуальні реалії японського життя третього тисячоліття. У зв’язку з цим варто звернути увагу на те, що штучна спорідненість китайської і японської мов, яка з’явилася внаслідок запозичення японцями в минулому китайської ієрогліфіки і разом з нею китайської мови (адже кожний китайській ієрогліф є не тільки знаком письма, а й словом) також є історичним фактом, віддзеркаленим у понятті *канго*, але насправді означає набагато більше ніж *канго*, адже вся сучасна культура японців є синкретичною і неподільною. Хіба можна уявити собі, що японці відмовилися від *канго*? Це неможливо за визначенням, адже означало б знищення і сучасної японської мови, і разом з тим японської культури. Тому важливо зрозуміти, що процеси злиття, синкретизації в мові мають радикальний, глибинний характер. Чуже перетворюється на своє і продовжує жити і працювати в мові незалежно і самостійно. Чи можемо ми реально говорити про набуття штучної спорідненості японської і англійської мов з огляду на такі явища, як *васейейго*? На нашу думку, поки що говорити про це зарано, але те, що японці абсолютно вільно без комплексів і упереджень, керуючись суто прагматичними міркуваннями, використовують лексичний матеріал англійської мови в сучасному словотворі власної мови, безумовно, свідчить про глибокі трансформації в мисленні японців і разом з тим про зближення мов і культур.

Таким чином, можна зробити висновок, що в останні десятиліття алгоритм мислення японців зазнає радикальних змін, пристосовуючись до умов нового історичного формату культури (що відповідає синхронічному типу мислення), при цьому писемність в значній мірі зберігає традиційну форму, яка переважно відповідає архаїчному типу мислення. В результаті виникає протиріччя і водночас необхідність пошуку виходу із цієї складної ситуації, можливо, шляхом подальшого реформування існуючої системи ієрогліфічного письма, зокрема, шляхом створення більш доскона-

лої системи письмових знаків, яка б оптимально враховувала імперативи актуальної соціально-культурної парадигми.

Список використаних джерел:

1. Большой энциклопедический словарь (БЭС). / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Сов. Энциклопедия, 1990. – 686 с.
2. Маевский Е.В. Графическая стилистика японского языка. – М.: Муравей-Гайд, 2000. – 174 с.
3. Манин Ю.И. Динамическая функциональная асимметрия полушарий головного мозга как цивилизационный фактор. Семь искусств (журнал), № 11 (47), ноябрь 2013. [Електрон. ресурс]. Реж. доступу: <7iskusstv.com/2013/Nomer11/Manin1.php>.
4. Пирогов В.Л. Роль ієрогліфів у концептуалізації мовної картини світу японців/ Мовні і концептуальні картини світу. Сб. статей (вип. 45). К.: КНУ ім. Т.Г.Шевченка, 2013. – С. 90-94.
5. Сыромятников Н.А. Древнеяпонский язык. М.: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1972. – 176 с.
6. Boye Lafayette De Mente. Japan's Cultural Code Words/Tuttle Publishing: Boston • Rutland Vermont • Tokyo 2004. – 316 p.
7. Wasei-eigo [Електрон. ресурс]. Реж. дост.: ja.wikipedia.org/wiki/和製英語.

В. Пирогов, к. филол. наук, доц.

Киевский национальный лингвистический университет

ДИНАМИКА ЯПОНСКОГО ЯЗЫКА И ПИСЬМЕННОСТИ В КОНТЕКСТЕ ДИХОТОМИИ «ИЕРОГЛИФ – ОЗВУЧЕННОЕ СЛОВО»: СРАВНИТЕЛЬНО-ТИПОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Статья посвящена анализу динамики японского языка и письменности в исторической ретроспективе с точки зрения связи между типом письма и менталитетом репрезентантов в зависимости от императивов актуальной общественно-культурной парадигмы.

Ключевые слова: японский язык, система японского письма, дихотомия «логографическое – буквенно-фонетическое письмо», манйōгана, кандзи, катакана, хирагана, гайрайго, васэйэйго.

V. Pyrogov, PhD in Philology, assist. prof.

Kyiv National Linguistic University

DYNAMICS OF THE JAPANESE LANGUAGE AND WRITING IN THE CONEXT OF DYCHOTOMY “CHARACTER VS SPOKEN WORD”: COMPARATIVE AND TYPOLOGICAL ASPECT

The paper is focused on Japanese language and writing system analysis in the historical retrospective as regards to the association between the type of writing and mentality of the representants according to the imperatives of the current social-cultural paradigm.

Key words: Japanese language, Japanese writing system, dichotomy “character vs. spoken word”, man’yōgana, kanji, katakana, hiragana, gairaigo, waseieigo.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ОНОМАТОПОЭТИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ (НА ПРИМЕРЕ ЯПОНСКОГО И УКРАИНСКОГО ЯЗЫКОВ)

Статья посвящена изучению ононамотопозитической лексики украинского и японского языков. Также дана обшая информация об исследуемой лексике. Сделан сравнительный анализ звукоподражаний, имитирующих крики животных и воспроизводящих различные природные явления в исследуемых языках. Были выделены общие черты ононамотопозитической лексики украинского и японского языков. В отдельной таблице представлен сравнительный анализ звукоподражаний, имитирующих крики животных. В статье были сделаны выводы о распространённости ононамотопозитической лексики и выявлены характерные особенности её употребления в украинском и японском языках.

Ключевые слова: ононамотея, сравнительный анализ, украинский язык, японский язык, гисэйго.

Ононамотопозитическая лексика – это особый пласт лексики, в котором отражается мировосприятие носителей разных языков. Ононамотеи характеризуют мир с разных сторон, отражая особенности нации и языка. Данная статья посвящена изучению ононамотеи, которые отображают голоса животных и репрезентируют разные природные явления в японском и украинском языках. Наша статья является актуальной, так как тема сравнения ононамотеи в исследуемых языках изучена не полностью.

Исходя из высказываний Д.Э. Розенталя и М.А. Теленковой, мы понимаем ононамотею как «звукоподражание, образование слов, условно воспроизводящих природные звуки, крики животных и т. д., а также создание слов путем звукоподражания» [Розенталь 1985, с. 179]. Ононамотопозитические слова часто употребляются в повседневной жизни японцев (гуругуру суру - крутиться, мунымуна ну - бормотать). «Мацумура Акира делит ононамотопозитические слова японского языка на следующие две группы в зависимости от качества звуков: гисэйго - чисто звукоподражательные слова, которые имитируют крики животных, либо воспроизводят различные природные и естественные шумы, и гитайго - слова, вызывающие то или иное образное представление у слушающего, поэтому их часто называют образно-подражательными словами» [Фролова 1988].

В нашей статье нам хотелось бы уделить особое внимание исследованию и сопоставлению категории гисэйго. В отличие от японского языка, в украинском ононамотеи чаще всего употребляются в литературе («Ворон стривожився: чи не загрожує небезпека рідному гнізду? Крумк-крумк! Стережися! – гукнув він» О.Донченко) и редко используются в повседневной жизни. Следует отметить, что в украинском языке звукоподражательные слова принадлежат как к самостоятельным частям речи, так и к служебным. Ононамотеи, «которые передают условное воссоздание криков животных, звуков природы и др.» [Галич 1985, с. 84], относятся к междометию, служебной

части речи. В свою очередь слова, «звуковые оболочки которых в той или иной степени напоминают обозначаемые предметы» [Галич 1985, с. 84] (такие как *нявкання*, *цвірінькати*), относятся к самостоятельным частям речи (существительное, глагол). Что касается японского языка, то в нём онomatopoeические слова не относятся к самостоятельным частям речи и «не представляют собой единой грамматической категории, а входят в различные части речи (существительное, прилагательное, глагол, наречие)» [Фролова 1988].

Сравнивая онomatopoeические слова, которые репрезентируют природные явления, мы можем отметить, что в японском языке данный вид онomatopoeий более распространён, чем в украинском. При этом в украинском языке звукоподражания, связанные с явлениями природы не несут смысловой нагрузки. В отличие от украинского языка, в японском многие онomatopoeии данной категории передают определённую информацию о том или ином явлении. Приведём несколько примеров.

	Японский язык	Украинский язык
Вода	1. ぼたん (と) (ぼたっ) + おちる 水が一てきおちる音 2. ぼたぼた + おちる、出る 水がつづけておちる音 3. ちよろちよろ + 出る〔流れる〕 水が小さく流れる音 4. じゃあじゃあ + 出る〔流れる〕 水が強く出る音 5. 川はさらさら 6. 海はざぶんざぶん 7. すいすい + 泳ぐ 水の中の魚	1. Буль-буль – звуки істоти у воді (співвідноситься з すいすい) 2. Фшшш – звук морських хвиль 3. Дзюрчить, дзичить Дзюрить, дзичить, дзюрчить, дзюрчить вода, Мелодії грає на кам'яній флейті. Б.-І. Антонич
Ветер	1. そよそよ やさしい風 2. びゅうびゅう 強い風 3. びゅうびゅう つめたい北風 4. びゅんびゅん – свист	1. Шух-шух Вітерець шух-шух-шух – Летить. Яра Горбець 2. Вууу – звук сильного вітру ; вітер вис Віють вітри, віють буйні, Аж дерева гнуться, Ой як болить моє серце, А сльози не ллються. Маруся Чурай

Дождь	1. ぽつんぽつん + 〔と〕 降る 降り始めの雨 2. ざあざあ 強い雨の音 3. しとしと 静かでこまかい雨 〔春 の雨〕 4. たたら = кап-кап	1. Кап-кап Дощик кап-кап-кап – Капотить. Яра Горбець 2. Бам-бам – звук дощу, який б'є по дахах
Гром	ごろごろ	1. Грмить Се так, як от інколи схопиться заверюха — громом грмить, вітром бурхає... Пантелеймон Куліш «Чорна рада»
Солнце	1. かんかん + てる ひさが強くてとても暑い、雨 が降らない 2. ぎらぎら + てる ひさが強くてとてもまぶしい	Ономатопеї не існують

Из таблицы видно, что в японском языке онomatопозитических слов, которые представляют собой природные явления, действительно намного больше, чем в украинском. Стоит отметить, что в большинстве своем онomatопеи японского и украинского языков характеризуют одни и те же явления с разных сторон. При этом в японском языке онomatопозитические слова дают более подробную и узконаправленную характеристику, чем в украинском. Это связано с различием в мировосприятии носителей данных языков, с различием между культурами. Известно, что японцы с давних времен наслаждались созерцанием природы. «Не будет большим преувеличением сказать, что роль религии у них во многом заменяет культ красоты, порожденный обожествлением природы» [Овчинников 1986, с.26]. В отличие от японцев, украинцы относятся к природе более равнодушно и прагматично. Возможно, именно из-за этого в японском языке онomatопей, связанных с явлениями природы, больше, чем в украинском. В то же время именно различия языков помогают людям воспринимать мир по-разному. Опираясь на теорию лингвистической относительности Сепира-Уорфа, мы можем сказать, что в некоторой степени именно языковые особенности нации формируют ее миропонимание.

В японском и украинском языках можно выделить не только онomatопеи, характеризующие природные явления, но и онomatопеи, представляющие собой крики животных. Сравнивая данные онomatопозитические слова, мы заметили, что некоторые из них имеют определенные сходства. Приведем примеры.

Животное	Звуки, издаваемые животными, на украинском языке	Глаголы, образованные от звукоподражаний животным	Звуки, издаваемые животными, на японском языке
Жаба	Ква-ква-ква; кум-кум-кум; крумк-кумк;	Квакає; кумкає	ケロケロ ゲロゲロ
Ворона	Кров-кров; кря-кря; кар-кар; крумк-кумк; кра-кра (для передачі більш близького каркання)	Крякає, крюкає, крумкає	カーカー
Овца	Ме-ке-ке	Мекає; бекає; бляє	メーメー
Волк	У-у-у; ва-у-у-у; воу-воу	Виє	ワオーン
Курица	коркодак, кудак, коткодак, котодак, куркудак, куткудак, тю-ун	Кудкудакає, кокотить, кудкудакає, кіркає	コケコッコ
Конь	І-го-го	Ірже, ігає, геготить	ヒヒン
Лисица	Дзяв-дзяв	Дзявкає	ケンケン
Петух	Кукуріку!	Кукурікає	カッコ
Кот	Няв-няв	Нявкає	ニャーオ ニャン ニャア ミャアマャア
Коза	Ме-е	Мекає	メエメエ
Корова	Му-у; рику-рику	Мукає, реве, бухає, мекає	モーモー
Свинья	Вів; ку-вів; рох-рох; хро-хро; хрю-хрю	Вівкає, кувікає, рохкає, хрокає, хрюкає	ブーブー ブシウシ
Собака	Вав-вав; гав-гав; гир; авур; дзяв; сжав	Вавкає, гавкає, дзявкає, сжавчить	ワンワン キャンキャン ガリガリ
Мышь	Пі-пі-пі	Пищить	チューチュー

Как мы можем видеть из таблицы, в украинском языке ониматопозитические слова, отображающие звуки, издаваемые животными, намного более разнообразны, чем в японском языке. Мы предполагаем, что это связано с гибкостью и вариативностью украинского языка, с увеличением значимости акустических особенностей ониматопей. Также следует отметить, что, не смотря на схожесть некоторых ониматопозитических слов, в большинстве своем звуковой состав ониматопей в изучаемых языках отличается. Но при этом данные ониматопозитические слова являются эквивалентными. Описанное выше явление связано с тем, что японский и украинский языки имеют отличные друг от друга фонематические системы.

Из всего выше сказанного мы можем сделать вывод, что ониматопозитическая лексика занимает важное место в японском и украинском языках. В ходе нашего исследования было обнаружено, что в анализируемых языках ониматопей, репрезентирующих природные явления, значительно отличаются. Данный факт свидетельствует о том, что японская и украинская нации смотрят на мир под разным углом, и различия в миропонимании отражаются в языках. Относительно ониматопозитических слов, которые воспроизводят крики животных, мы можем сказать, что в украинском и японском языках наблюдаются некие сходства в их звучании. Однако большинство слов, имея один и тот же смысл, кардинально отличаются по звуковому составу в связи с отличием фонематических систем исследуемых языков.

Список использованной литературы:

1. Антонич Б.-І. В. Привітання життя : книжка поезій / Богдан-Ігор Антонич. – Л, 1931. – 65 с.;
2. Галич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Галич, І. С. Олійник. — К. : Вища школа, 1985. — 360 с.;
3. Герасимчук К. Коли ще звірі говорили... і птахи. А як? / Ксенія Герасимчук // Дивослово. – 1996. - №4. – С. 46-50;
4. Збірник віршів про дощ [Електронний ресурс]. – Режим доступу до збірника: <http://megaznaika.com.ua/virshi-doshch.html>;
5. Маруся Чурай Віють вітри, віють буйні [Електронний ресурс]. – Режим доступу до вірша: <http://www.parta.com.ua/stories/view/904/>;
6. Овчинников В. В. Сакура и дуб : Впечатления и размышления о японцах и англичанах / В. Овчинников. — Минск : Народна асвета, 1987. - 428,[2] с.;
7. Пантелеймон О. К. Чорна рада / Пантелеймон Куліш. – Донецьк : БАО, 2013. – 224 с.;
8. Розенталь Д. Э. Словарь-справочник лингвистических терминов: Пособие для учителя.— 3-е изд., испр. и доп. / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. - М: Просвещение, 1985. — 399 с.;
9. Фролова О. А. Ониматопозитические слова японского языка в функции экспрессивной характеристики человека и их системные связи [Электронный ресурс] / О. А. Фролова // Системные отношения на разных уровнях языка. - Новосибирск, 1988. – С. 65-70. – Режим доступа к статье: <http://www.philology.ru/linguistics4/frolova-88.htm>;
10. 山本 弘子. 音とイメージでたのしくおぼえる擬声語・擬態語。—Japan : 専門教育出版, 1993. – 116頁

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОНОМАТОПОЕТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ (НА ПРИКЛАДІ ЯПОНСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Стаття присвячена вивченню ономатопоетичної лексики української та японської мов. Також подано загальну інформацію про досліджувану лексику. Зроблено порівняльний аналіз звуконаслідувань, які імітують крики тварин та відтворюють різні природні явища у досліджуваних мовах. Було виділено спільні риси ономатопоетичної лексики української та японської мов. В окремій таблиці представлений порівняльний аналіз звуконаслідувань, котрі імітують крики тварин. У статті було зроблено висновки щодо розповсюдженості ономатопоетичної лексики та виявлено характерні особливості її вживання в українській та японській мовах.

Ключові слова: ономатопея, порівняльний аналіз, українська мова, японська мова, гісейго.

Y. Pidnykolenko, student

Taras Shevchenko National University of Luhansk, Luhansk

COMPARATIVE ANALYSIS OF ONOMATOPOEIC VOCABULARY (FOR EXAMPLE, JAPANESE AND UKRAINIAN LANGUAGES)

This article is devoted to the study of onomatopoeic vocabulary of Ukrainian and Japanese. It also contains general information about the studied vocabulary. The article contains comparative analysis of onomatopoeic vocabulary that mimics the voices of animals and reproduces various natural phenomena in the studied languages. The similarities of onomatopoeic vocabulary of Ukrainian and Japanese were highlighted here. There is a comparative analysis of onomatopoeic vocabulary that mimics voices of animals in a separate table. In this article we made findings on prevalence onomatopoeic vocabulary and identified the characteristics of its use in Ukrainian and Japanese languages

Key words: onomatopoeia, comparative analysis, Ukrainian language, Japanese language, giseigo.

УДК 81'373.611+253:340.113]811(521:161.2)

А. Рижков, к. філол. н.

Автономний університет штату Нааяріт, Темік

СУФІКСАЦІЯ ТА ПЕРЕКЛАД ЯПОНСЬКИХ ТЕРМІНІВ-ДЕРИВАТІВ ГАЛУЗІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНСЬКОЮ

У статті розглядається суфіксація як один зі способів творення термінів кримінального права в японській мові. На основі аналізу структурно-семантичних відносин між морфемами подаються моделі суфіксального способу термінотворення, а також пропонується переклад дериватів галузі кримінального права українською мовою.

Ключові слова: японська мова, термінологічна суфіксація, суфіксальний спосіб термінотворення, юридична термінологія японської мови, японські терміни галузі кримінального права, еквіваленти японських юридичних термінів в українській.

Словотвір японської мови адаптується до потреб наукової номінації з огляду на інтенсивний розвиток термінологій різних наукових галузей. Виникає необхідність залучення словотвірних елементів із лексичної системи загальноновживаних китаїзмів, що має наслідком «спеціалізацію» деяких афіксальних морфем для позначення певних понять у різноманітних галузях знань. Зазначене явище проявляється в тому, що для утворення нових слів використовуються формальні словотвірні елементи [Пашковський 1980, с.86], морфосилаби здатні набувати нових спеціалізованих значень.

Часто критерієм зарахування словотвірного форманта до афіксів є факт його належності до термінологічної галузі вжитку. Якщо аналізований морфосилаб фігурує у термінологічному словотворі, йому «не відмовляють» в афіксальному статусі. Тому дослідники різних мов виділяють клас афіксів терміносистем [Владер 1963; Фролова 1981; Рыжков 2013]. Словотвірні можливості того чи іншого афікса обмежуються певною групою термінів, яка і визначає його продуктивність.

Дослідники солідаризуються у тому, що в термінології можуть вживатися нові афікси, які є типовими саме для конкретної галузевої лексики [Александрова 1975], що супроводжується закріпленням за ними спеціальних значень. Це відбувається тому, що словотвірні елементи мови, будучи результатом абстрагуючої роботи людського мислення, мають певні узагальнювальні значення [Амосенкова 1957]. У своїх дослідженнях щодо співвідношення кореневих та афіксальних морфем на матеріалі англійської мови Е.Ф.Скороходько зазначає: «Поняття, що виражається суфіксом, хоч і є вельми загальним, тим не менш виступає в якості родового по відношенню до поняття, вираженого словом» [Скороходько 1964, с.13].

Афіксальні морфосилаби виділяються на основі детального аналізу кожного слова. Пропонується такий алгоритм їхнього виявлення у складі трикомпонентних лексем: 1) розгляд двох потенційних моделей терміна за критерієм структурної зв'язаності: $m + (m + m)$ або $(m + m) + m$ (форманти, що винесені за дужки, і є тими словотвірними елементами, префіксальний або суфіксальний характер яких слід довести); 2) визначення у слові синтаксично вільної основи (що складається, як правило, з двох силабоморфем) за допомогою тлумачних словників японської мови; обрання однієї з наведених вище моделей $(m + (m + m))$ або $(m + m) + m$; 3) аналіз афіксального характеру виділеної у моделі морфеми.

Стаття має на меті розв'язання таких завдань: 1) проаналізувати терміносистему права японської мови та виявити в галузі кримінального права одиниці, утворені за допомогою термінологічних суфіксів (для пошуку зазначених словотвірних формантів застосовується згадані вище методи); 2) запропонувати переклад відібраних термінів карної юриспруденції українською. Для зручності відстеження семантичних процесів деривації нижче подаються відповідні моделі, що містять таку інформацію: вихідні загальноновживані слова з перекладом та похідні лексеми з пропонуваним українським еквівалентом.

1. Словотвірна модель $N + \langle \text{罰} \rangle$: 1) 懲戒 дисциплінарне стягнення > 懲戒罰 дисциплінарне стягнення; дисциплінарний захід; 2) 行政 管理, адміністрація > 行政罰 адміністративне стягнення; 3) 秩序 порядок, систематичність; послідовність > 秩序罰 дисциплінарне або адміністративне стягнення; стягнення за порушення гро-

мадського порядку; 4) 強制 примус > 強制罰 примус; примусове стягнення; 5) 執行 виконання > 執行罰 примусове застосування (права, закону); правозастосування; поліцейське правозастосування; примусове виконання або стягнення (за рішенням суду). Вихідні лексеми мають загальноживані значення, а суфікс відносить похідні терміни до класу покарань за делікти (що не є тяжкими злочинами) або до слів на позначення реакції на правопорушення з боку правоохоронних органів.

2. Словотвірна модель N + <犯>: 1) 舉動 поведінка, вчинок > 舉動犯 злочинний вчинок (злочинна дія); протиправна дія; кримінально карана дія; 2) 形式 форма, формальність > 形式犯 звичайний злочин; 3) 実質 сутність > 実質犯 фактично скоєний злочин; дійсний злочин; 4) 警察 поліція > 警察犯 злочин, підсудний поліцейському суду; злочин співробітника поліції (поліціанта); 5) 結果 результат; наслідок > 結果犯 злочин, скоєний дією; злочин з матеріальним складом; 6) 結合 об'єднання; з'єднання > 結合犯 збіжні злочини; 7) 継続 тривалість > 継続犯 тривалий злочин; 8) 過失 помилка > 過失犯 злочинна небалість; суб'єкт злочинної небалості; 9) 故意 усвідомлення; намір > 故意犯 навмисне правопорушення (злочин); суб'єкт навмисного правопорушення; 10) 教唆 підбурювання > 教唆犯 підбурювач; підбурювання; 11) 強姦 зґвалтування > 強姦犯 насильник; гвалтівник; 12) 法定 легальність; дозволеність законом > 法定犯 злочин за статутним правом; 13) 行政 управління, адміністрація > 行政犯 адміністративна провина; адміністративне правопорушення; 14) 刑事 карна справа > 刑事犯 злочинний замах; карний (кримінальний) злочин; 15) 常習 звичай > 常習犯 звичний злочинець; рецидивіст; діяння, типове для звичного злочинця; злочин, звичний для суб'єкта; звичний (професійний) злочин; професійний злочинець; 16) 慣行 практика; звичка > 慣行犯 рецидив; 17) 偶発 випадковість, випадок > 偶発犯 випадковий (побічний) злочин; 18) 侵害 порушення (прав); пошкодження (організму) > 侵害犯 замах; делікт, спрямований на завдання ушкодження (напр., тілесного); 19) 危険 небезпека; ризик > 危険犯 делікт небезпеки; 20) 確信 впевненість, переконання > 確信犯 «в'язень совісті»; політичний в'язень (ув'язнений); 21) 幻覺 уявність > 幻覺犯 уявний злочин; 22) 身分 соціальний статус > 身分犯 посадовий злочин; злочин особливого роду; 23) 作為 навмисність > 作為犯 умисний злочин; умисне діяння. Шляхом приєднання до вихідної лексеми аналізований термінологічний суфікс бере участь в утворенні японських юридичних термінів на позначення кримінальних злочинів або осіб, що їх скоюють.

3. Словотвірна модель N + <罪>: 1) 強要 примус > 強要罪 примус; насильство; 2) 傷害 поранення, травма > 傷害罪 завдання (заподіяння) шкоди; шкода; порушення права (іншої особи); заподіяння тілесних ушкоджень; 3) 暴行 жорстокість; насильство > 暴行罪 насильство; 4) 親告 > 親告罪 злочин, що переслідується (карно) за скаргою потерпілого; 5) 強姦 зґвалтування > 強姦罪 зґвалтування; злочинний замах (зґвалтування або замах на зґвалтування); 6) 強盜 грабіж, пограбування > 強盜罪 розбій; крадіжка зі зломом; грабіж; 7) 恐喝 погроза, шантаж > 恐喝罪 шантаж; злочинне вимагання; залякування; 8) 内乱 внутрішні заворушення; громадянська війна > 内乱罪 державна зрада; злочин проти державної безпеки; 9) 逃走 втеча > 逃走罪 втеча з в'язниці; втеча з-під варти; 10) 侮辱 ображення > 侮辱罪 неповага, ображення або зневаження (органу влади); 11) 誣告 неправдиве обвинувачення > 誣告罪 наклеп; не-

правдиве обвинувачення; 12) 詐欺 обман; шахрайство > 詐欺罪 обман (омана); шахрайство; 13) 殺人 вбивство > 殺人罪 вбивство; 14) 脅迫 примус; залякування; погроза > 脅迫罪 залякування; погроза; 15) 横領 захоплення, узурпація, привласнення > 横領罪 привласнення або розтрата (чужого) майна; 16) 姦通 перелюб (перелюбство) > 姦通罪 злочинні статеві зносини; перелюб (перелюбство); адюльтер; порушення подружньої вірності; 17) 賭博 азартна гра > 賭博罪 азартна гра; 18) 放火 підпал > 放火罪 підпал; 19) 背任 зловживання довірою > 背任罪 зловживання довірою; порушення довіри; 20) 騷擾 заворушення > 騷擾罪 масові заворушення; заколот; бунт; 21) 収賄 хабарництво; корупція > 収賄罪 отримання хабара; хабарництво; 22) 贈賄 корупція, хабар; підкуп > 贈賄罪 давання хабара; 23) 失火 пожежа через необережність; випадкова пожежа; пожежа через необережне поводження з вогнем > 失火罪 пожежа через необережність; пожежа, що виникла внаслідок необережного поводження з вогнем небезпечними предметами; необережне поводження з вогнем небезпечними предметами, що спричинило пожежу; 24) 偽証 неправдиве свідчення > 偽証罪 неправдиве свідчення (під присягою); порушення присяги; 25) 遺棄 покиннення > 遺棄罪 покиннення дружини (дитини); покиннення опікуваних (без догляду та необхідної допомоги); 26) 溢水 повінь > 溢水罪 затоплення; 27) 贓物 крадені товари; крадене майно > 贓物罪 торгівля краденими товарами; розпорядження краденим майном (краденими товарами); переховування майна, здобутого злочинним шляхом; переховування краденого; 28) 窃盜 крадіжка > 窃盜罪 крадіжка; розкрадання майна. Можна помітити, що первинна загальноновживана лексема часто має схоже значення з терміном-дериватом. Проте це зовсім не означає, що термінологічний суфікс не впливає на процес словотвору, адже він відносить похідні лексеми до класу кримінально караних злочинів.

4. Словотвірна модель N + <刑>: 1) 法定 легальність > 法定刑 покарання за статутним правом (за законом); покарання за вироком суду; правовий захід; 2) 自由 воля > 自由刑 позбавлення (обмеження) волі; 3) 宣告 вирок > 宣告刑 рішення суду, судові рішення; вирок; покарання (за вироком); 4) 処断 покарання > 処断刑 покарання; карний захід. Отже, у складі похідної лексеми термінологічний суфікс має значення *«юридичний наслідок певної (протиправної) дії, пов'язаний з ...»*.

5. Словотвірна модель N + <人>: 1) 参考 довідка > 参考人 свідок; понятий; 2) 被告 обвинувачений; підсудний > 被告人 обвинувачений; підсудний; відповідач; 3) 弁護 захист > 弁護人 адвокат; захисник; 4) 補助 допомога; підтримка > 補助人 помічник; заступник; офіційна особа, яка підтримує підсудного (напр., у справах про неповнолітніх). Семантику термінологічного суфікса в складі деривата можна визначити як *«особа, яка є носієм поняття, вираженого вихідною лексемою; особа, на яку спрямована дія поняття, вираженого вихідною лексемою»*.

6. Словотвірна модель N + <者>: 1) 被疑 підозра > 被疑者 підозрювана особа; підслідний; 2) 共犯 співучасть > 共犯者 співучасник (злочину); 3) 容疑 сумнів, підозра > 容疑者 підозрювана особа. Аналізований термінологічний суфікс має схожу семантику з попереднім словотвірним формантом.

7. Словотвірна модель N + <権>: 1) 黙秘 збереження в таємниці > 黙秘権 право зберігати мовчання; 2) 弁護 захист > 弁護権 право на захист; 3) 庇護 притулок > 庇護権 право на притулок. Суфікс позначає *«законне право особи на...»*.

8. Словотвірна модель N + <書>: 1) 陳述 заява; свідчення > 陳述書 письмове свідчення (під присягою); 2) 供述 свідчення під присягою > 供述書 письмова заява (свідчення). Термінологічний суфікс має значення «юридичний факт, зафіксований у письмовій формі».

Висновки. Отже, у статті аналізується структура 72 термінів галузі права японської мови, утворених за допомогою 8 термінологічних суфіксів. Виходячи зі структурно-семантичних властивостей термінологічних одиниць, автором були запропоновані їхні еквіваленти в українській мові.

Термінологічні афікси, приєднуючись до основи слова, покликані відносити утворені за їхньою допомогою терміни до певного класу понять, певного лексико-семантичного поля. Ця їхня властивість найкраще розкривається в афіксальних словах і виявляється, за висловом О.С. Кубрякової, у тому, що «словотвірне значення узагальне, воно системне, а не індивідуальне» [Кубрякова 1974, с.149].

Результати наукової розвідки дозволяють зробити висновок, що термінологічна суфіксація є одним з продуктивних способів поповнення складу юридичної термінології японської мови. Аналіз свідчить, що семантика термінологічних суфіксів повністю представлена в складі терміноодиниць. Робота дозволяє зробити деякі узагальнення щодо передачі семантики японських термінологічних суфіксів засобами української мови, які подано в таблиці.

№	термінологічний суфікс	семантика (у складі термінів)
1	罰	«стягнення», «застосування», «виконання», «покарання»
2	犯	«дія», «злочин», «правопорушення», «делікт», «протиправина», «справа», «діяння»; «суб'єкт», «злочинець», «в'язень», «ув'язнений»; «злочинний», «кримінальний»
3	罪	«злочин»; «злочинний»
4	刑	«покарання», «позбавлення»; «захід»
5	人	«особа»
6	者	«особа»
7	権	«право»
8	書	«письмовий»

Список використаних джерел:

1. Александрова Г.А. Словообразовательные аффиксы в научно-технической терминологии : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Г. А. Александрова. – Москва, 1975. – 21 с.
2. Амосенкова Е.И. Продуктивность некоторых суффиксов при образовании технических терминов в современном французском языке / Учёные записки ЛГУ, № 204. Вып 29. – Л., 1957.
3. Владер И.М. К вопросу о лексико-стилистической дифференциации словарного состава современного английского языка : автореф. дис. ... канд. филол. наук/ И.М. Владер. – М., 1963. – 24 с.
4. Кубрякова Е. С. Основы морфологического анализа / Е.С. Кубрякова. – М. : Наука, 1974. – 324 с.

5. Пашковский А.А. Слово в японском языке / А. А. Пашковский. – М. : Наука, 1980. – 208 с.
6. Рыжков А.Г. Префиксация как один из способов создания терминов права в японском языке и их перевод на русский / Мовні і концептуальні картини світу : наукове видання : [збірник] / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Вип. 41. – Київ : Київський університет. – 2013. – С. 129-133.
7. Скороходько Э.Ф. Вопросы теории английского словообразования и ее применение к машинному переводу / Э.Ф. Скороходько. – Киев : Издательство Киевского университета, 1964. – 116 с.
8. Фролова О.П. Словообразование в терминологической лексике современного китайского языка / Фролова О.П. – Новосибирск : Наука, 1981. – 132 с.

А. Рыжков, к. филол. н.

Автономный университет штата Наярит, Тепик

СУФФИКАЦИЯ И ПЕРЕВОД ЯПОНСКИХ ТЕРМИНОВ-ДЕРИВАТОВ СФЕРЫ КРИМИНАЛЬНОГО ПРАВА НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

В статье рассматривается суффиксация как один из путей создания терминов криминального права в японском языке. На основе анализа структурно-семантических отношений между морфемами предлагаются модели суффиксального способа терминообразования, а также перевод дериватов сферы криминальной юриспруденции на украинский язык.

Ключевые слова: японский язык, терминологическая суффиксация, суффиксальный способ терминообразования, юридическая терминология японского языка, японские термины сферы криминального права, эквиваленты японских юридических терминов в украинском языке.

A. Ryzhkov, PhD in Philology

Universidad Autonoma de Nayarit, Tepic

SUFFIXING AND THE TRANSLATION OF JAPANESE CRIMINAL LAW TERMS- DERIVATIVES INTO UKRAINIAN

The paper deals with suffixing as one of the means to create criminal law terms in Japanese language. The corresponding patterns of terminological derivation are highlighted in the article on the basis of the analysis of structural and semantic relations between the morphemes which constitute the terms. Also the equivalents of the Japanese terminological derivatives in Ukrainian language are suggested.

Keywords: Japanese language, terminological suffixing, suffixing as a means of terminological derivation, legal terminology of Japanese language, Japanese criminal law terms, equivalents of Japanese legal terms in Ukrainian.

A CONFIGURATIVE MODEL OF LINGUISTIC COMMUNICATION: IMPLICIT VS. EXPLICIT PREDICATION

The paper is a further development of the author's configurative model of linguistic communication focusing attention on peculiarities of predication in the Japanese and the English languages with reference to linguistic and extralinguistic factors.

Key words: language, linguistic communication, configurative model, speaker, listener, predication.

INTRODUCTION

This paper is a continuation of previous studies [Федоришин 2011, 2012a, 2012b, 2013, Fedoryshyn 2010,] that dealt with a configurative model approach to analyze linguistic communication peculiarities for foreign language teaching-learning purposes. The configurative model of linguistic communication proposed herein includes all the factors and aspects of linguistic communication which are represented visually in the form of Figures 1 to 9 in [Федоришин 2012a,] and Figures 1 to 7 in [Федоришин 2013] and described by means of formulae (1 to 3) in [Федоришин 2013]. In this paper we intend to focus on predication, one of the basic points of the model, that refers to the same language unit, the sentence or clause, defined as predateme and configurateme when treated in different aspects of linguistic analysis.

THE CONFIGURATIVE LINGUISTIC COMMUNICATION MODEL AND PREDICATION

In order to consider predication from the linguistic communication point of view we need to further expand this configurative model of linguistic communication and the linguistic communication formula (3) in [Федоришин 2013] to involve the universal concept of “lifeworld (Lebenswelt)” after E. Husserl [Гуссерль, 2004]. Although “lifeworld (Lebenswelt)” may be considered as belonging to the extralinguistic factors, we believe it is worth being singled out in this paper. Then formula (3) evolves as follows:

$$r = a \times b \times c \times d \times e \times f \times g, \quad (4)$$

where r is resultant act of speech or discourse, a is speaker, b is listener, c is thing referred to, d is linguistic material, e is scene of communication, f is extralinguistic factor(s), and g is lifeworld. We consider this formula to be abstract and idealistic. In reality the participants of communication, the speaker and the listener, are supposed to possess their own lifeworlds. Thus the actual linguistic communication formula should become a system of equations as follows:

$$\begin{cases} r_a = a \times b \times c \times d \times e \times f \times g_a, \\ r_b = a \times b \times c \times d \times e \times f \times g_b. \end{cases} \quad (5)$$

where g_a is speaker's lifeworld, g_b is listener's lifeworld, r_a is linguistic communication result as perceived by speaker, and r_b is linguistic communication result as perceived by listener.

Based on formula (5) we suggest the following definition. Linguistic communication is a linguistic interaction between the speaker and the listener about a thing referred to taking place in a scene of communication and emerging in an extralinguistic field for an extralinguistic purpose as a phenomenon of lifeworld. This definition is essential for our approach as it provides ground for our analysis of predication.

It is the sentence that is the object of this study. In this configurative model of linguistic communication the sentence is also designated as a configurateme and as a predicateme depending on the aspect of linguistic analysis.

From the structural point of view the following two definitions of the configurateme are relevant for this research.

"The configurateme (model, formula, structural scheme) is the plan-programme of sentence formation. A sentence in its variants is constructed according to this plan. This plan is recorded in human mind in some way. The configurateme as a programme to construct a sentence means the rules to combine units smaller than a sentence, the rules that belong to the language basis." [Головин 1986, p.55].

"Originally the configurateme was defined as the position of the parts in the sentence relative to the predicate, but now we redefine it as the position of the parts in the sentence relative to the predicate in accordance with government." [Федоришин 2013, 96]

Basic sentence configuratemes have been revealed for the English and the Japanese languages [Федоришин 2011, 96 – 97].

Based on our configurative model of linguistic communication we define predication as relation of an utterance to reality through a sentence by means of a configurateme taking into account extralinguistic factors within lifeworld.

Thus, in this approach the concept of configuration encompasses all the factors of communication, linguistic and extralinguistic, immersed in lifeworld.

Now, we are going to consider some peculiarities of predication in the Japanese and the English languages using examples from The Asahi Shimbun column 天声人語 *tensei jingo Vox Populi Vox Dei*. In our analysis we shall classify predication into two categories: explicit and implicit. Explicit predication is a sentence containing the subject, the predicate and all the relevant objects and modifiers or adjuncts. Implicit predication is a sentence in which some parts (some of 5W1H: who, what, where, when, why, how) are not expressed explicitly but are implied being left to the listener's discretion and sagacity determined by their lifeworld.

We will compare an excerpt from The Asahi Shimbun in its Japanese and English versions and machine translations of the Japanese text made by means of Google Translate and Weblio Hon'yaku free machine-translation services. Machine translation (still far from perfect but helpful for practical purposes) is used herein to highlight the close relationship be-

tween predication and configurate and extralinguistic factors conditioned by lifeworld. The sentences are numbered by us to facilitate their comparison.

1. カンヌの映画祭で賞を受けた「そして父になる」は、親子の絆というものを考えさせる。2. 病院で赤ちゃんを取り違えられた2組の夫婦が登場する。3. 子が6歳になって事実を知らされ、葛藤する。4. 血のつながりか、一緒に過ごした時間か。5. あっさり割り切れる話ではない。6. 46年前に実際にあった例では、4歳のときに取り違えがわかった。7. これ以上成長すると難しくなると判断され、生みの親に返した。8. 双方の両親の煩悶は如何ばかりだったか。[天声人語, 2013]

1. Kanny no eigamatsuri de shō o uketa “soshite chichi ni naru” wa, oyako no kizuna to iu mono o kangaesaseru. 2. Byōin de akachan o torichigaerareta 2-kumi no fūfu ga tōjō suru. 3. Ko ga 6-sai ni natte jijitsu o shirasare, kattō suru. 4. Chinotsunagari ka, issho ni sugoshita jikan ka. 5. Assari warikireru hanashi dewanai. 6. 46-Nen mae ni jissai ni atta rei de wa, 4-sai no toki ni torichigae ga wakatta. 7. Kore ijō seichō suru to muzukashiku naru to handan sare, umi no oya ni kaeshita. 8. Sōhō no ryōshin no hanmon wa ikabakari datta ka. (Romanization by Google Translate)

1. The movie “Soshite Chichi ni Naru” (Like Father, Like Son), which won the Jury prize at the 2013 Cannes Film Festival, offers a keen insight into the bonds between parents and their children. 2. The story revolves around two couples whose babies were switched at birth at the hospital where they were delivered. 3 – 4. When their children turn 6, the parents are told of the mishap and are now faced with choosing between blood ties and the bonds they formed with the children they raised as their own. 5. It is not a simple question to which there is a cut-and-dry answer. 6. In an actual case that occurred 46 years ago, the mix-up was discovered when the children were 4. 7. Based on the belief that it would be difficult to return the children to their biological parents when they got older, they were switched back. 8. I can only imagine the emotional conflict the parents on both sides went through. [Vox Populi, 2013]

Google Translate machine translation:

1. «Become a father and» received the award at film festivals of Cannes, I make you think what's called parent-child bond. 2. Couple of two sets of misinterpret the baby in the hospital appeared. 3. Informed of the fact that the child has turned six years old, I will conflict. 4. Or ties of blood, or time spent together. 5. It is not a story to be easily divisible. 6. In the example that was in fact 46 years ago, mix-up has been found in at the age of four. 7. It is judged to be difficult and to grow further, it returns to the biological parent. 8. Agony of both parents or had just how.

Weblio machine translation:

1. I let you think about は which «and become father» which got a prize for a film festival of Cannes, what's called bond of parent and child. 2. Two sets of couples that a baby was misunderstood at a hospital appear. 3. A child becomes 6 years old and is informed of a fact and conflicts it. 4. A connection of the blood or the time that I spent together. 5. It is not a story divisible plainly. 6. I really understood misunderstanding at the age of 4 years

old in the example which there was 46 years ago. 7. It was judged to become difficult when I grew up further and returned it to a biological parent. 8. How would you like your agony of both parents?

Comparing the Japanese original and the English translation of The Asahi Shimbun, we can see that the English sentences are made explicit by adding the words (underlined by us) that seem to be missing in the original from the point of view of an English speaker's way of predication. J-1, the first Japanese sentence, is almost identical to E-1, the first English sentence, but for the modifier of time 2013. G-1 and W-1, the first sentences in the Google and Weblio machine translations, respectively, are clumsy because the computer translation software cannot identify the configurateme correctly but seems to apply such extralinguistic factors as 「私」 中心の視点 watashi chuushinno shiten (self/speaker-centered point of view) [森田 1998, 23] and 相手中心の論理 aite chuushinno ronri (partner/listener-centered logic) [堀川 1974, 8]; hence pronouns I and you in those sentences. In J-2, the kango verb 登場する “tōjō suru” is an implicit predicate connecting the sentence with the preceding one. E-2 is an explicit sentence formulated by a human translator. G-2 and W-2 are imperfect sentences because the translation software appears to process sentences but not texts so far. Implicit J-3 and 4 are merged into a good explicit sentence E-3 – 4. G-3 and 4 and W-3 and 4 reveal an attempt to explicitness but are clumsy. In J-5 the subject/topic is omitted due to the implicit character of predication in the Japanese language. E-5 is an explicit sentence, which is typical of the English language. G-5 and W-5 are explicit configuratemes but clumsy translations. In J-6, 4 歳 yonsai is an implicit noun meaning the age of a human being. E-6 is an explicit sentence. G-6 is acceptable as the translation software applied the right configuratemes. W-6 is not adequate because the translation software seems to have misidentified the Japanese predication as based on the “speaker-centered point of view”, which is not the case here. In J-7, predication is implicit, the subjects for the predicates seichō suru and muzukashiku naru and the subject and the direct object for the predicate kaeshita being implied. E-7 is an explicit sentence. Sentences G-7 and W-7 are inadequate due to the fact the machine translators cannot translate sentences with implicit predication correctly. The same is true of sentence 8.

CONCLUSIONS

Based on the above analysis we may conclude that implicit predication predominates in the Japanese language, whereas explicit predication is characteristic of the English language. The type of predominant predication is closely related to the configurateme structure of the language concerned and to the extralinguistic factors involved in linguistic communication occurring in lifeworld. Implicit predication may suggest that the speaker is deeply rooted into the extralinguistic field of communication whereas explicit predication may be a testimony to the speaker's attempt to speak objectively. The configurative model of linguistic communication proposed is a good instrument to analyze linguistic phenomena and, by the way, may contribute to improvement the quality of machine translation. It proved a good visual aid in the author's teaching of Japanese and English to Ukrainian students.

REFERENCES

1. Головин И.В. Грамматика современного японского языка. – М., 1986. – 316 с.
2. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология/ Эдмунд Гуссерль. – Спб.: Владимир Даль, 2004. – 400 с.
3. Федоришин М. A Configurative Model Approach to Linguistic Communication Study: English and Japanese / М. Федоришин // Мовні і концептуальні картини світу. Вип. 35. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2011. – С. 92 – 99.
4. Федоришин М. A Configurative Model of Linguistic Communication: Extralinguistic Factors with Reference to Japanese / М. Федоришин // Мовні і концептуальні картини світу. Вип. 40. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2012a. – С. 138 – 143.
5. Федоришин М. Місце термінології в конфігуративній моделі мовлення/М. Федоришин// Збірник наукових праць учасників XII Міжнародної наукової конференції „Проблеми української термінології СловоСвіт”, м. Львів, 27-29 вересня 2012 р. – Львів, Видавництво Львівської політехніки, 2012b. – С. 25 – 29.
6. Федоришин М. A Configurative Model of Linguistic Communication: Structure of the Speaker and of the Listener/М. Федоришин// Мовні і концептуальні картини світу. Вип. 45. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2013. – С. 95 – 101.
7. Fedoryshyn, M. A Configurative Model of Linguistic Communication: the Implication for Teaching/Learning Foreign Languages// Людина. Комп'ютер. Комунікація: збірник наукових праць. Вид-во НУ „Львівська політехніка”. – Львів, 2010. – С. 192 – 196.
8. 堀川直義. 話しことばにおける日本人の論理 // Itasaka G. Modern Japanese. An Advanced Reader. Volume I Text / Gen Itasaka, Seiichi Makino and Kikuko Yamashita. – Tokyo: Kodansha International, 1974. – p. 8 – 17.
9. 森田良行. 日本人の発想、日本語の表現 – 東京: 中公新書, 1998. – 242 p.
10. 天声人語: 朝日新聞デジタル. 2013年11月28日. Режим доступу до газети: <http://www.asahi.com/paper/column>
11. VOX POPULI: The consequences of being switched at birth//The Asahi Shimbun, Nov. 28, 2013. Режим доступу до газети: <http://ajw.asahi.com/article/views/vox>

М. Федоришин, доц.,
Національний університет „Львівська політехніка”, Львів

КОНФИГУРАТИВНА МОДЕЛЬ МОВЛЕННЯ: ІМПЛІЦИТНА ТА ЕКСПЛІЦИТНА ПРЕДИКАЦІЯ

Статтю присвячено розгляду особливостей предикації в японській та англійській мовах з точки зору запропонованої автором конфігуративної моделі мовлення.

Ключові слова: мова, мовлення, конфігуративна модель, мовець, адресат, предикація.

М. Федоришин, доц.,
Национальный университет „Львівська політехніка”, Львов

КОНФИГУРАТИВНАЯ МОДЕЛЬ РЕЧЕВОГО ОБЩЕНИЯ: ИМПЛИЦИТНАЯ И ЭКСПЛИЦИТНАЯ ПРЕДИКАЦИЯ

Статья посвящена рассмотрению особенностей предикации в японском и английском языках с точки зрения предложенной автором конфигуративной модели речевого общения.

Ключевые слова: язык, речевое общение, конфигуративная модель, говорящий, адресат, предикация.

УДК 81'37.521

Ю. Федотова, асист.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

БЕЗІМЕННА НОМІНАЦІЯ ЖІНОЧИХ ПЕРСОНАЖІВ У «ПОВІСТІ ПРО ПРИНЦА ГЕНДЖІ» МУРАСАКІ ШІКІБУ

У статті розглянуто джерела формування жіночого антропонімікону «Повісті про принца Генджі», структуру антропонімічних моделей та способи номінації жіночих персонажів. Простежується зв'язок між антропонімічною традицією доби Хейан та особливостями номінації дійових осіб автором твору, обґрунтовується замісна функція прізвищ та назв посад жінок у романі.

Ключові слова: антропоетонім, структура антропонімічної моделі, безіменна номінація, прізвисько, асоціація

Говорячи про антропонімікон японської середньовічної літератури, зокрема про «Повість про принца Генджі» Мурасакі Шікібу, неможливо залишити поза увагою вплив тогочасної антропонімічної традиції на іменування літературних персонажів. Японський антропонімікон, особливо жіночий, аж до середини ХІХ ст. був дуже складним для дослідження. Ім'я вважалося священним і було оточене численними табу, крім того, змінювалося кілька разів протягом життя залежно від віку, соціального статусу, професійних занять, релігійних поглядів та багатьох інших факторів. Антропонімічна модель чоловіків вищого суспільного прошарку складалася з 2-5 елементів, які віддзеркалювали крім особистого імені ще й назву клану походження, посаду, титул «кабане», прізвисько тощо. Однак при цьому справжнє ім'я 実名 / джіцумьо:/ або 忌み名 /іміна/, за винятком рідкісних випадків, зберігалось у суворій таємниці. Жіночі імена були ще більш обмеженими правилами і табу. Крім того, в офіційних документах імена жінок найчастіше фіксувалися двома способами: (1) назвою клану, посади, прізвища родича чоловічої статі: 三位/сані/ «чиновник третьо-

го рангу», 少納言 /шьоонагон/ «молодший радник»; (2) місцем проживання: 二条 /ніджьо/, 六条 /рокуджьо/ тощо [Plutschow 1995, с.182-186]. Крім того, у розмовній практиці для іменування жінок широко використовувалися прізвиська. Таким чином, жіноча антропонімічна модель доби Хейан у документальних пам'ятках мала такі особливості:

1. безіменна номінація (за винятком імператриць та жінок найвищих рангів);
2. переважно одночленна структура.

Не дивно, що реальна традиція мала великий вплив і на літературу. Для японсько-го читача імена жіночих персонажів «Повісті про принца Генджі» на зразок 六条御息所 /рокуджьо-но міясудокоро/ «служителька високої опочивальні з Шостої лінії» (придворний статус наложниці, яка мала дітей + місце проживання), 中納言 /чюнагон/ «радник середнього рівня» (мається на увазі придворна дама, донька радника) звучать природно, оскільки відображають традиційне уявлення про середньовічні правила іменування жінок. Для перекладачів «Повісті» та читачів-іноземців мало не кожне ім'я у творі викликає нездоланні труднощі інтерпретації. Крім того, зі зміною статусу при дворі, місця проживання або під час перебування у чернецтві, ім'я жінки може змінюватися у творі кілька разів, наприклад від прізвиська до назви резиденції, а потім придворної посади: 朧月夜 /обородзукійо/ «Місяць у серпанку» → 御匣殿 /мікушігедоно/ «Покої імператорської скрині, де шили та зберігали вбрання для імператорської родини» → 尚侍 /найші-но камі/ «розпорядниця (головна посада) Відомства придворних служниць». Безіменна номінація за посадою призводить і до плутанини між персонажами, особливо другорядними: 中納言 /чюнагон/ може позначати як самого радника середнього рівня, так і його доньку, а іноді навіть зовсім різних жінок, які були або сестрами, або обидві доньками радників однакового рангу; крім того, їхні батьки не перебували на тій самій посаді постійно: наприклад, пані Чюнагон кілька разів згадується як служниця Аої, першої дружини Генджі, а у главі 榊 /сакакі/ «Священне дерево сакакі» – як служниця Найші-но камі, доньки Правого міністра та таємної коханої Генджі.

Представники української та російської ономастичних шкіл ставляться до безіменної номінації персонажів у літературному творі по-різному. Н.В. Васильєва розглядає поняття «безіменність» у зв'язку з «анонімністю»: безіменність₁-відсутність імені, безіменність₂-незнання імені та безіменність₃-приховування імені [Васильєва 2007, с.276]. У «Повісті про принца Генджі» номінація персонажів побудована за принципом безіменність₂-приховування імені, що має глибоке культурно-історичне коріння. Крім того, Мурасакі Шікібу майстерно використовує і безіменність₂-незнання імені, даючи персонажам прізвиська за певними асоціаціями: 未摘花 /суецуму-хана/ досл. «квітка, у якої відривають кінчик», тобто дикий шафран, натякаючи на неприємну деталь зовнішності героїні – виступаючий червоний ніс; 夕顔 /югао/ «вечірній лик», асоціація з квітами місяцевіту біля будинку незнайомої дівчини. Однак евфемізація імен та заміна їх на апелятиви у формі антропонімічних одиниць була невід'ємною частиною японської лінгвокультури протягом багатьох століть, тому, на нашу думку, у японській середньовічній літературі і не було інших можливостей для номінації персонажів. На думку О.В. Ланцової, незважаючи на неможливість «роз-

шифрувати іменний код» при відсутності імені, «...часто сама безіменність персонажа постає ключем до розуміння образу, художнього задуму й авторської концепції в цілому» [Ланцова 2011, с.248]. У випадку «Повісті про принца Генджі» йдеться не тільки про художній задум та авторську концепцію, а й про цілком природний для роману доби Хейан спосіб організації антропонімічного простору. За Н.В. Мудровою, прізвиська та псевдоніми займають проміжну позицію між апелювальною лексикою та власне іменами дійових осіб [Мудрова 2008, с.103]. Крім того, у японській мові відсутні великі літери, що також унеможливує проведення чіткої межі між власними назвами та апелюваннями. Незважаючи на це, такий спосіб номінації персонажів, на нашу думку, є цілком історично обґрунтованим і до того ж дозволяє виділити цілу низку антропонімів з вираженим оціночно-експресивним забарвленням.

В основі номінації жіночих персонажів «Повісті про принца Генджі» лежать такі семантичні групи лексики:

1.Топоніми та місце проживання:

明石 /акаші/ «бухта Акаші», 花散里 /ханачіру сато/ «сад, де опадають квіти», 桐壺 /кіріцубо/ «Павільйон павлоній», 藤壺 /фуджіцубо/ «Павільйон гліциній», 弘徽殿 /коکیدен/ «Палац Щедрих нагород» та ін.

2.Посада або титул, назва клану:

御息所 /міясудокоро/ «служителька високої опочивальні», 尚侍 /найші-но камі/ «розпорядниця Відомства придворних служниць», 藤典侍 /то: найші-но суке:/ /то:/ «гліцинія» – показує приналежність до роду Фуджівара, /найші-но суке/ – «друга за найші-но камі посада у Відомстві придворних служниць»

3.Назви об'єктів живої природи:

朝顔 /асагао/ «ранковий лик», іпомея – трав'яниста рослина з родини в'юнкових, 葵 /аой/ «мальва», 紫 /мурасакі/ горобейник – польова рослина з дрібними білими квітами. З коренів горобейника виготовляли пурпурову фарбу, тому ці квіти стали символом кохання у японській поезії. Пурпуровий колір – колір кохання, а також ознака приналежності до аристократичного роду.

4.Асоціації, пов'язані із зовнішністю та людськими якостями персонажів:

末摘花 /суецумухана/ досл. «квітка, у якої відривають кінчик», дикий шафран – асоціація з непривабливим носом героїні; 空蟬 /уцусемі/ «пуста шкаралупка цикади» – асоціація виникла через те, що, марно намагаючись зустрітись з коханим, Генджі забрав із собою її кімоно, яке нагадувало йому пусту шкаралупку цикади.

Той самий жіночий персонаж може іменуватися кількома способами, залежно від змін у соціальному статусі, стосунків між персонажами (як у наведеному прикладі з пані Обородзукію). Очевидно, для номінації персонажа у цьому випадку обирається домінуюча ознака. Це є, на нашу думку, ще одним свідченням того, що, за словами Г. Плутшоу, для японців аж до XIX століття ім'я було символом зв'язку людини з її роллю у суспільстві [Plutschow 1995]. Не дивно, що художня література повною мірою віддзеркалює це уявлення японців.

Таким чином, антропонімічний простір «Повісті про принца Генджі» є відображенням поглядів японців доби Хейан на природу імені, його головну функцію (ідентифікація носія імені в ієрархії суспільства). Жіноча антропонімічна модель зазна-

ченого періоду складалася переважно з одного, рідше двох або більше компонентів, в її основу покладена безіменна номінація через місце проживання, соціальний статус або прізвище. Такий спосіб іменування персонажів викликає сумніви щодо доречності застосування до імен твору терміну «антропонім», але у японській середньовічній літературі безіменна номінація є одним з небагатьох можливих способів наділення персонажів іменем. Натомість багатство асоціацій та потужний оціночно-експресивний потенціал жіночих імен «Повісті про принца Гендзі» – цінні джерела дослідження їх художніх функцій у романі.

Список використаних джерел:

1. Васильева Н.В. Поэтика безымянности (по мотивам Милана Кундеры) / Н.В. Васильева // Имя: Семантическая аура / Ин-т славяноведения РАН. – М.: Языки славянских культур, 2007. – С. 271-288.
2. Калинин В.М. Поэтика онима / Валерий Михайлович Калинин. – Донецк : Юго-Восток, 1999. – 409 с.
3. Карпенко Ю.О. Літературна ономастика. Збірник статей / Юрій Олександрович Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2008. – 326 с.
4. Ланцова О. В. Пространство безымянности в произведениях Бернардо Ачаги / О.В. Ланцова // Знание. Понимание. Умение. – МосГУ, 2011. – № 1. – С. 248-251
5. Мудрова Н. В. Прозвища и псевдонимы как “заместители” реальных имен персонажей в произведениях Н.С. Лескова / Наталья Володимирівна Мудрова // Логос ономастики. – Донецк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – № 2. – С. 102-104.
6. Сикибу Мурасаки. Повесть о Гэндзи [В 4 кн.] — Перевод с японского Т. Соколовой-Делюсиной. — М.: Наука, 1991
7. Федотова Ю. С. Трансформація жіночої антропонімічної моделі у Японії протягом XII-XIX ст. / Юлія Сергіївна Федотова // Мовні і концептуальні картини світу. – 2012, – № 40. – С. 143-147.
8. Фролова Е. Л. Японский язык. Имена собственные / Е.Л. Фролова. – М.: Муравей, 2004. – 160 с.
9. Plutschow H. Japan's Name Culture: The Significance of Names in a Religious, Political and Social Contexts. – Routledge, 1995. – 260 p.
10. Японська література: Хрестоматія. Том I (VII-XIII ст.) / [упоряд. : Бондаренко І.П., Осадча Ю.В.]. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 562 с.
11. 西沢正史編 (2007) 『源氏物語作中人物辞典』東京堂
12. フェドトヴァ・ユリア (2012) 「文体固有名詞学の日本古典文学作品への応用の試み —『源氏物語』を基に—」『研究計画書・小論文・レポート集』pp. 26–29 国際交流基金関西国際センター

Ю. Федотова, ассист.

Киевський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

БЕЗЫМЯННАЯ НОМИНАЦИЯ ЖЕНСКИХ ПЕРСОНАЖЕЙ В «ПОВЕСТИ О ГЭНДЗИ» МУРАСАКИ СИКИБУ

В статье рассматриваются источники формирования женского антропонимикона «Повести о Гэндзи», структура антропонимических моделей и способы номинации женских персонажей. Прослеживается связь между антропонимической традицией периода Хэйан и осо-

бенностями номинации персонажей автором произведения, обосновывается заместительная функция прозвищ и названий должностей женщин в романе.

Ключевые слова: антропоним, структура антропонимической модели, безымянная номинация, прозвище, ассоциация

Y. Fedotova, teaching assistant

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

NAMELESS NOMINATION OF FEMALE CHARACTERS IN 'THE TALE OF GENJI' BY MURASAKI SHIKIBU

The article examines the roots of female characters' nomination in 'The Tale of Genji', the structure of female anthroponymic models and ways of female characters nomination. It follows the connection between the Japanese anthroponymic tradition of the Heian period with the peculiarities of characters' nomination by the author and explains the substitutive function of the female characters' nicknames and positions in the novel.

Key words: anthroponym, anthroponymic model structure, nameless nomination, nickname, association

УДК 811.521

В. Філонова, асист.,

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

ВИРАЖЕННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В МІФОЛОГІЧНО-РЕЛІГІЙНІЙ ЛЕКСИЦІ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються особливості проблематики дослідження мовної картини світу та особливості вираження японської мовної картини світу в лексиці міфологічно-релігійної сфери.

Ключові слова: мовна картина світу, міфологічно-релігійна лексика, міфічні істоти, божества, міфологічне світосприйняття

Поняття «картина світу» належить до фундаментальних наукових понять. Воно виражає найсуттєвіші характеристики людини, її буття, взаємозв'язки з позамовною дійсністю. Картина світу як його глобальний образ постійно формується у процесі контактування людини з навколишнім середовищем та іншими членами соціуму, світосприйняттям, яке є виявом характеру духовної сутності особистості. Картина світу – це те, що йде перед усім від людини, плід її сприйняття, фантазій, мисленнєвих процесів. Всесвіт, як всеохопний світ, є для людини всеосяжним предметом пізнання. Разом з тим світ - це й сама людина, коли йдеться про внутрішні її світовідчуття, переживання, розумову діяльність, невіддільну від мови, як способу організації інформації про сам світ, а ширше - всесвіт. Тому феномен світу, пізнаного через мову, постає для людини передусім таким, яким постає для неї її мова.

Термін «картина світу» був уведений до наукового обігу у фізиці наприкінці XIX - на початку XX ст. Одним із перших цей термін почав вживати Г. Герц (1914 р.) стосовно фізичної картини світу, що розглядалася як сукупність внутрішніх образів зовнішніх предметів. Важливу роль у становленні цього терміна відіграли також Е. Селіп та Б. Ворф. На сучасному етапі «картина світу» вважається перспективним напрямом, що досліджує власне картину світу як вихідний глобальний образ світу, покладений в основу світобачення людини.

Думка про те, що створення картини світу або картини реальності є необхідним моментом життєдіяльності людини, розвивав А. Ейнштейн: «Людина прагне якимось адекватним способом створити в собі просту і ясну картину світу для того, щоб відірватися від світу відчуттів, щоб спробувати замінити цей світ створеною таким чином картиною» [Ейнштейн 1923, с.85]. З часом поняття «картина світу» в природничих науках стало означати специфічну концептуальну структуру, що формується за допомогою наукових методів і понять.

Ідеї, що створюють фундаментальну теоретичну базу для студювання мовних картин світу, знаходимо у В. фон Гумбольдта і О.О.Потебні. Цінні спостереження, висловлені представниками міфологічної, історичної та інших шкіл класичної фольклористики, які у своїх працях широко вдавалися до лінгвістичного аналізу власних імен міфологічних персонажів (міфонімів), сталих народнопоетичних формул тощо (О.М.Афанасьєв та ін.). Важливу інформацію щодо мовної картини світу знаходимо у працях не лише лінгвістів, (лінгво)фольклористів та (лінгво)культурологів, а й філософів (Л.Вітгенштейн, Й.Л.Вайсгербер), фахівців з психології та естетики (Г.Г.Шпет), дослідників архайчних особливостей мислення (Л.Леві-Брюль) та ін. Особливо цінні для досліджуваної проблематики ідеї Е.Кассірера, який вивчав співвідношення мовної і міфологічної картин світу, що особливо важливо з огляду на те, що значна частина лексико-семантичних, граматичних та інших особливостей мов, у яких утілена специфіка мовних картин світу, сформувались в епоху міфологічного мислення. Дослідження міфологічних аспектів архайчного мислення, створює основу для наукового осягнення процесів генези і становлення мовної картини світу, що особливо актуально для таких суспільств, як японське, де глибоко архайчні уявлення збережено досі, навіть в умовах постіндустріального інформаційного суспільства, і втілено не тільки в питомій народній релігії (синто), а й в інших галузях духовного життя та матеріальної культури, у багатьох елементах родинної, навчальної, виробничої й загалом суспільної структури.

Мовна картина світу є об'єктом вивчення в сучасній науці поряд із іншими результатами відбиття світосприйняття в різноманітних культурних феноменах – міфологічною, релігійною, філософською, художньою, фольклорною та іншими картинами світу. Саме мовна картина світу особливо близька до фольклорно-міфологічної, котру можна визначити як «наївну» картину світу. Відбите у мові фольклорно-міфологічне бачення світу порівняно з сучасним раціонально-науковим баченням значною мірою виступає як інша, не співвідносна з сучасною система координат (парадигма), частково збережена з часів архайчної культури не лише мовою, а й дитячим, поетичним та художнім світосприйняттям [Якименко 2007, с.6].

Значна активізація дослідження мовних картин світу і виділення цих студій майже в окрему галузь лінгвістики (пов'язаної водночас із психолінгвістикою і лінгвокультурологією) припадає на 1980–1990-ті роки, коли з'являються ґрунтовні студії Н.Д.Арутюнової, Б.О.Серебренникова, О.С.Кубрякової, В.І.Постовалової, Ю.С.Степанова, В.М.Телія, А.О.Уфимцевої та ін. Мовна картина світу репрезентується, насамперед, на лексичному матеріалі. Зокрема, так вважають такі вчені як І.О. Голубовська, П.М. Грабовий, С.А. Мартосов, Ю.Л. Мосенкіс, Л.О. Ставицька та О.С. Фурса та багато інших.

Окремим напрямком, пов'язаним із вивченням національних мовних картин світу в їхньому співвідношенні з універсальними семантичними особливостями всіх мов і “семантичними примітивами”, є праці А. Вежицької. Сучасна лінгвістика розуміє мовну картину світу широко. З точки зору дослідниці А. Вежицької, національно-культурна специфіка ментальності та характер етносу знаходить своє вираження не лише на лексико-семантичному, а й на морфологічному та синтаксичному рівнях мовної структури. [Вежицька 2004, с.75]. Такої ж точки зору дотримується і В. Телія, яка вважає, що мовна картина світу створюється не лише фарбами конкретної лексики та опредмечуванням процесуальних значень, але й «...використанням синтаксичних конструкцій, які первісно відображають відношення між елементами дійсності, що сприймається предметно...» [Телія 1996, с.85]. Отже, мова моделює специфічні риси національного світосприйняття і національного складу мислення на всіх своїх рівнях.

Спроби побудови картини світу здійснювалися в руслі міфологічних і філософських досліджень. Важливим чинником формування картини світу японців (зокрема, мовної картини) виступало міфологічне мислення (міфологізоване світобачення), взагалі характерне для архаїчних періодів усіх суспільств та їхніх культур. Усталенню такого світобачення у японців значною мірою сприяло збереження і закріплення у них аж до нашого часу власної народної (так би мовити, язичницької) міфологічно-релігійної системи – синтоїзму. Внутрішня форма багатьох давніх і важливих лексичних одиниць японської мови промовисто свідчить про риси міфологічного світосприйняття.

Міфічні істоти, що породжені колективною свідомістю етносу: злі духи, демони, джини, феї – символи Добра і Зла – відображені в міфах, легендах багатьох народів. У східнослов'янській міфології це – домові, лісовики, русалки, лісовики, в греко-латинській – кентаври, химери, гарпії, у східній – джини шайтани, гурії. Проте, у кожного етносу вони мають свою фонову специфіку.

У текстах японської мови було зафіксовано такі лексеми на позначення божеств, на честь яких японці здійснюють святкові ритуали: найпопулярнішими в торговельній сфері є Ічігамі 市神 та Ебісугамі 恵比寿神, свято їх ушанування називається Ебісико 恵比寿講. Божество Інарі може виглядати і як чоловік зі снопами рису, і як красуня-пані у багатому вбранні. Сільським господарством опікуються божества Та-но-камі 田の神 (в районі Тохоку його називають Но-гамі 農神), Дайкоку-тен 大黒天. Та-но-камі 田の神 – божество, яке охороняє посіви і забезпечує хороший урожай. Вважається, що сходять на поля в січні або лютому, а в листопаді повертається

додому в гори. Дайкоку-тен 大黒天 – покровитель селян, приносить багатство, достаток і повні мішки рису. Його зображують зазвичай з капюшоном на голові, що сидить на двох рисових мішках і з торбинкою скарбів. У цій сфері, а особливо при вирощуванні рису, гарний урожай залежить від клімату й інших природних умов, тобто від таких явищ, якими людина не може керувати, тому тут молитви та подяки до божеств є дуже важливими.

Серед рибалок найпопулярнішим божеством є Умі-но-камі 海の神 (або Рінджін) – найбагатше божество, яке живе у величезному кришталевому палаці на дні океану. Існує багато ритуалів для його ушанування.

Власних опікунів серед синтоїстського пантеону мають також ремісники, мисливці, гончарі тощо. Наприклад, японські ковалі святкують «день роздувальних міхів» (Фуіго-мацурі 鞴祭り). У цей день ковалі, ливарники й майстри, які виготовляють прикраси, вшановують своїх покровителів і підносять їхнім богам Канаямахію-но-камі 金山彦野紙 (богові рудника) та Кагуцуті-но-камі 迦具土神 (богові вогню) жертву (сінсен) [Умебаясі 2012, с.37].

Також існують божества-захисники, на які, за релігійними віруваннями, перетворюються душі померлих родичів кожної окремої людини. Вважається, що після смерті душа не може заспокоїтися і відійти в потойбічний світ, якщо її нащадки не виконуватимуть належних ритуалів. Тільки тоді, коли ритуали будуть виконані, вона стає божеством, яке охоронятиме членів своєї родини. Родина ушановує їх традиційними обрядами на свято О-бон お盆, а також дні весняного й осіннього рівнодення Хіган 彼岸. Звичайно, у синтоїстському пантеоні присутні також інші божества – представники природного світу, що зумовлено анімістичністю цієї релігії.

Отже, проаналізувавши таку проблему як мовна картина світу, ми можемо зробити певні висновки, а саме: мовна картина світу - це система понять, характерна для кожної мови, за допомогою якої носії мови сприймають (класифікують, інтерпретують) світ. Вивчення мовної картини світу - це шлях до кращого пізнання власне специфіки будь-якої мови, розуміння системи уявлень окремого народу, його самотності та ментальності. На всіх етапах історичного розвитку як мови, так і самого народу мовна картина світу набуває нових видозмін, дослідження яких допоможе чіткіше та глибше поглянути на причини та особливості еволюції окремого соціуму. Вивченням мовної картини світу окремого народу, а також проведенням порівняльних досліджень кількох мов, займаються нині такі науки як етнолінгвістика, соціолінгвістика, психолінгвістика та інші. Це новий, оригінальний і перспективний напрям у розвитку мовознавства, що застосовує комплексний підхід до вивчення мови та її внутрішньої форми, поєднує в собі методи, властиві кільком наукам (лінгвістиці, фольклору, етнографії, психології тощо), – і внаслідок цього ми маємо новий погляд на традиції народу, специфіку його мови та мислення. Лексичні японізми широко використовуються в українськомовних текстах різної тематики і жанрів. Дослідження такої лексики та її функціонування в іншомовних (українськомовних та інших) текстах сприяє вивченню японської мови та культури, дозволяє поглиблювати й удосконалювати міжкультурну комунікацію.

Список використаних джерел:

1. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание. / [перевод с англ.] / [отв. ред. М. А. Кронгауз, вступ. ст. Е. В. Падучевой]. – М.: Русские словари, 1996. – 416 с.
2. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / [пер. с нем.]. – М.: Прогресс, 1985. – 451 с.
3. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 2000. – 396 с.
4. Ейнштейн А. Вплив Максвелла на розвиток уявлень про фізичну реальності // Збірка наукових праць. – М., Пг., 1923. –Т.1. – С. 78-89.
5. Міфологічність і проблема ключових слів японської мовної картини світу (деякі підсумки дослідження) // Мова та історія. – К., 2005. – Вип. 78/79. – С. 117–141. – Співатор Ю.Л. Мосенкіс.
6. Погляди В. фон Гумбольдта, О.О.Потебні та А.Вежицької у системі досліджень японської мовної картини світу // Мова та історія. – К., 2004. – Вип. 70. – С. 68–83.
7. Телия В. Н. Роль образных средств языка в культурно-национальной окраске миропонимания / В.Н. Телия // Этнопсихоллингвистические аспекты преподавания иностранных языков. – М., 1996. – С. 82–89.
8. Тупица О.Ю., Зімакова Л.В Якименко М.В. Виращення картини світу в лексиці японської мови. Проблема відмежування поняття «Безеквівалентна лексика» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/25_SSN_2009/Philologia/51582.doc.htm.
9. Умебаясі Масакі. Календарні звичаї та обряди японців. – К.: ВД «Стилос», 2012. – 264 с.
10. Якименко М.В. Виращення картини світу в лексиці японської мови: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. філол. наук: спец.10.02.13 – мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії. Інститут сходознавства ім. А.Кримського НАН України. – К., 2007.
11. *Konsaisu waro jiten* (Серия словарей Consise Сансэйдо. Японско-русский словарь). – Tokyo, 2005. 12. *Kenkyushya waro jiten* (Кэнкюся. Японско-русский словарь). – Tokyo, 2000. 13. *シンプルな英語で日本を紹介する*。曾根田 憲三、ベレ出版、東京, 2011.

В. Филонова, ассист.

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев

ВЫРАЖЕНИЯ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЫ МИРА В МИФОЛОГИЧЕСКИ-РЕЛИГИОЗНОЙ ЛЕКСИКЕ ЯПОНСКОГО ЯЗЫКА

В статье рассматриваются особенности проблематики исследования языковой картины мира, а также особенности японской языковой картины мира в лексике мифологически-религиозной сферы.

Ключевые слова: языковая картина мира, мифологически-религиозная лексика, мифические существа, божества, мифологическое мировосприятие

V.Filonova, teaching assistant

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

EXPRESSION LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD IN MYTHOLOGICAL-RELIGIOUS VOCABULARY JAPANESE LANGUAGE

The article is devoted to research of the study of the language picture of the world, and especially the Japanese language picture of the world in the lexicon of the mythological-religious spheres.

Key words: language picture of the world, mythological-religious vocabulary, mythical essence, deities, mythological perception of the world

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНА ТА ПРАГМАКОМУНІКАТИВНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МОВЧАННЯ НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ Я. КАБАТА

Стаття знайомить з результатами емпіричного дослідження, що його було проведено на матеріалі творів Я. Кабата з метою виявлення функціонально-семантичних та прагмакомунікативних особливостей мовчання в японській лінгвокультурі.

Ключові слова: мовчання, японська лінгвокультура, прагмакомунікативістика, комунікативні стратегії.

Мовчання як невід’ємна частина комунікативної взаємодії є однією з форм, що їх може набирати мовленнєвий акт, реалізуючи комунікативні функції, тому його можна розглядати як одну з основних формотворчих одиниць мовної комунікації. Мовні спільноти відрізняються за способами використання та інтерпретації мовчання так само, як і за способами вживання та інтерпретації вербальних форм.

У високогомогенному та висококонтекстному японському суспільстві невербальні елементи комунікації виступають надважливою частиною комунікації між індивідуумами; навички володіння ними набуваються членами японського лінгвосоціуму у процесі оволодіння мовною компетенцією як підсвідомо, через суспільний контекст, так і свідомо, через систему виховання та освіти. Ці невербальні елементи комунікації слугують ключами до розуміння контексту вербальної комунікації в межах японської лінгвокультури.

Дискурс¹ (зокрема, художній) як емпірична база для дослідження комунікативного мовчання видається цілком валідним з огляду на значну представленість мовчазних ситуацій та відповідних авторських тлумачень [Швачко 2011, с.321].

Обираючи між методами суцільної та репрезентативної вибірки для опрацювання корпусу японських текстів, ми зупинилися на методі репрезентативної вибірки, обмеживши обсяг матеріалу двома творами Я. Кабата, що було зумовлене наступними факторами:

- 1) Неможливість представити результати аналізу усього масиву матеріалу в межах дослідження у випадку суцільної вибірки;
- 2) Можливість зберегти когерентність та контекстуальну інтегрованість матеріалу емпіричної бази у випадку репрезентативної вибірки, що видається нам важливим з огляду на визначальну роль контекстуального фактору для інтерпретації явища мовчання;

¹ Слідом за О. Селівановою під дискурсом розуміємо замкнену цілісну комунікативну ситуацію (подію), складниками якої виступають комуніканти й текст як знаковий посередник, котра зумовлена різними чинниками, що опосередковують спілкування й розуміння (соціальними, культурними, етнічними і т.ін.) [Селіванова 2006, с.119].

3) Визначну роль Я. Кавабата як письменника, який за допомогою своїх творів знайомить представників інших культур з сутністю японського менталітету (Japanese mind), що, зокрема, відзначено у рішенні Нобелівського комітету з літератури від 1968 року.

4) Наявність українських художніх перекладів обраних нами творів Я. Кавабата, що дозволило застосувати метод компаративного аналізу в роботі.

З огляду на зазначені вище міркування, було обрано два романи Я. Кавабата «山の音» («Стугін гори»), закінчений 1954 року, та «古都» («Давня столиця»), написаний 1962 року. Обидва твори перекладено з японської видатним українським перекладачем І. Дзюбом. У нашій роботі ми користувалися оригінальним японським текстом, супроводжуючи приклади комунікативних ситуацій перекладами з українського видання 2008 року.

Обираючи метод аналізу, ми зупинилися на методиці *конверсаційного аналізу*, який базується на засадах етнометодології та спрямований на аналіз тексту природних, а не експериментальних ситуацій. (Тут необхідно зауважити, що комунікативні ситуації, які є генеровані автором художнього твору, з певними застереженнями цілком можна вважати природними.)

Конверсаційний аналіз являє собою емпіричний підхід, що встановлює зв'язок структур розмови (конверсації) з соціальними практиками та очікуваннями, на основі яких учасники конструюють власну поведінку та інтерпретують поведінку інших [Кравченко 2012, с.159].

Оскільки метою дослідження було виявлення комунікативно-прагматичних аспектів дискурсу мовчання, у процесі аналізу нас цікавили не стільки комунікативні (мовленнєві ходи) та їхні послідовності (секвенції), скільки прагматика мовчання як комунікативного ходу.

Комунікативне мовчання ми визначаємо як таке, що має *комунікативний намір (КН)* та слугує *тактикою* для реалізації певних *комунікативних стратегій*.

Під *комунікативною стратегією* маємо на увазі складову комунікативної поведінки, в якій серія різних вербальних та невербальних засобів використовується для досягнення певної комунікативної мети; під *комунікативною тактикою* – сукупність практичних ходів та ліній мовленнєвої поведінки для реалізації комунікативної стратегії; під *комунікативним наміром (КН)* – мету висловлювання² комунікантів [Маслова 2010, с.106-108].

Оскільки типологія комунікативних стратегій є практично не розробленою проблемою комунікативної лінгвістики [Селіванова 2006, с.239], нами було запропоновано власну типологію таких стратегій в контексті прагматики мовчання в межах нашого емпіричного матеріалу.

В аналізі комунікативних ситуацій ми звертаємося до низки *культурних концептів*, засадничих для формування цінності мовчання у японській лінгвокультурі: «амае», «енрьо», «омоіярі», «хаджі», «ішін-деншін», «сашші» тощо. Під терміном «культурний концепт» маємо на увазі культурно зумовлені ментальні поняття, що

² У нашому випадку – мету мовчання комунікантів.

мають пряме відношення “... до цінностей, ідеалів і установок людей, ... до того, як вони думають про світ і про своє життя в цьому світі” [Вежицкая 1999, с.264].

Окрім мовчання, яке має комунікативний намір, до комунікативного мовчання ми вирішили також умовно зараховувати: мовчання, яке не обов'язково має комунікативний намір, проте є реакцією комуніканта на певну комунікативну ситуацію (наприклад, *мовчання, зумовлене емоційним фактором*); мовчання, яке не обов'язково має комунікативний намір, проте суб'єкт мовчання вважає себе задіяним у процесі комунікації (наприклад, *мовчання, яке супроводжує жест турботи*).

Відповідно, одиниці, коли суб'єкт мовчання не вважає себе задіяним у процесі комунікації, ми реєстрували як *некомунікативне* мовчання. Зокрема, тут під некомунікативним мовчанням ми маємо на увазі *інтраперсональне*, мовчання, коли людина заглиблена в свої думки й не свідомо присутності або уваги до себе інших учасників комунікації.

У межах комунікативного мовчання ми виділяли в першу чергу універсальне мовчання, зумовлене комунікативною ситуацією, та яке б могло мати місце у схожому контексті за умов будь-якої іншої комунікативної культури. Таке мовчання ми назвали *ситуативним* (ситуативно маркованим, ситуативно зумовленим, ситуативно специфічним).

Випадки комунікативного мовчання, які за конкретного контексту ми вважали специфічними для японської комунікативної культури, ми реєстрували як *культурне* (культурно марковане, культурно зумовлене, культурно специфічне) мовчання.

Визначаючи належність одиниці до категорій ситуативного чи культурного мовчання, ми керувалися в першу чергу суб'єктивними міркуваннями щодо того, чи може та чи інша одиниця вживатися за умов схожого контексту у відомих нам комунікативних культурах, відмінних від японської. Зокрема, як основний критерій для визначення культурної специфіки окремих одиниць мовчання ми розглядали зв'язок цих одиниць з лінгвокультурними концептами «амае», «ішін-деншін», «сашші», «ен-рьо», «хаджі» тощо. Наші міркування ми виклали у коментарях до кожної окремої комунікативної ситуації. Ми визнаємо певні недоліки такого підходу, але інший підхід не видається можливим з огляду на певний ступінь суб'єктивізму етнографії комунікації як такої.

Перед початком роботи з аналізу емпіричного матеріалу ми постали перед завданням визначити *типологію одиниць мовчання*, які б надалі слугували нам підставою для класифікації.

З точки зору комунікативного наміру ми визначали типи мовчання відповідно до комунікативних стратегій, тактиками яких виступало мовчання. Наводимо перелік цих типів:

1. Мовчання як тактика замовчування справжнього комунікативного змісту;
2. Мовчання як тактика утримання або ухилення від висловлення власної думки;
3. Мовчання як тактика приховування правди;
4. Мовчання як тактика висловлення співчуття;
5. Мовчання як тактика уникнення / припинення небажаної розмови;

6. Мовчання як тактика заохочення співрозмовника до вербальної реакції / продовження мовлення;

7. Мовчання як тактика висловлення недовіри;

8. Мовчання як тактика вибачення;

9. Мовчання на знак згоди припинити розмову;

10. Мовчання близькості з КН висловлення вдячності, любові, розуміння, турботи («ішін-деншін», «сашші», «омоіярі» тощо) або з умовним КН

11. Мовчання як засіб ввічливості;

12. Мовчання як вияв скромності та /або ніяковості;

13. Мовчання як вияв гніву та /або образи;

14. Мовчання вагання з метою прийняття рішення про подальші висловлювання;

15. Мовчання як демонстрація нерозуміння контексту;

16. Мовчання як тактика ігнорування;

17. Мовчання як тактика відмови та /або заперечення;

18. Мовчання як тактика флірту;

19. Мовчання сорому.

Окремо ми виділяли *мовчання, зумовлене емоційними факторами*, яке ми вважаємо умовно комунікативним та яке не належить до жодного з наведених вище типів.

У межах наведених вище типів додатково виділялося мовчання, зумовлене *гендерним фактором*. Під гендерним фактором комунікації розуміємо вплив статевої приналежності комунікантів (як адресата, так і адресанта) на добір засобів комунікації, зокрема, комунікативного мовчання.

Слід відзначити, що випадки графічно виділених пауз та апосіопезису (замовчування) ми також реєстрували як одиниці мовчання.

У тексті мовчання позначалося графічно, або за допомогою вербалізаторів «мовчав/мовчала», «не могла мовчати», «замовкла», «мовчки», «нездатний вимовити слово» тощо. У низці випадків автор українського перекладу замінював графічне позначення мовчання в оригінальному тексті на позначення за допомогою вербалізаторів, або навіть еліптував одиниці мовчання, на що ми звертали увагу в своїх коментарях до ситуацій.

Підводячи підсумки аналізу функцій, семантики та прагматики мовчання, виконаному на основі 113 одиниць мовчання в 65 комунікативних ситуаціях, зазначимо насамперед, що 3 одиниці мовчання не могли вважатися комунікативними, оскільки суб'єкти мовчання не вважали себе задіяними у комунікативній взаємодії. Таке мовчання ми трактували як *інтраперсональне* мовчання, яке не становили предмета нашої безпосередньої зацікавленості, і, відповідно, ми не аналізували його на предмет належності до категорій культурно зумовленого або ситуативно зумовленого мовчання. Таким чином, загальна кількість одиниць комунікативного мовчання в емпіричній базі дослідження склала 110.

Відповідно до факторів, що зумовлюють мовчання, із загального масиву комунікативного мовчання (110 одиниць) ми виділили наступні категорії:

Таблиця 1.

№	Категорії мовчання	Кількість (одиниць)	Відсоткова частка
1	Ситуативно зумовлене мовчання, (у тому числі емоційно зумовлене мовчання)	45 (8)	40,9% (7,3%)
2	Культурно зумовлене мовчання	65	59,1%
3	Гендерно зумовлене мовчання (у межах категорій 1 та 2)	24	21,8%

Варто відразу зазначити, що для порівняльного аналізу комунікативно-прагматичного значення ситуативного та культурно зумовленого мовчання ми вирішили не залучати емоційно зумовлене мовчання, оскільки відсутність комунікативного наміру створює некоректність такого порівняння, а підсвідома природа такого мовчання робить його універсальним, тобто ситуативним, що виводить його за межі доцільності такого порівняння. Таким чином, аналізу підлягали не усі 110 одиниць комунікативного мовчання, а 102 (за мінусом 8 емоційно зумовлених одиниць).

Також слід зауважити, що на цьому етапі ми залучали до порівняльного аналізу гендерно марковане мовчання з метою визначити його комунікативно-прагматичне значення, а також для перевірки гіпотези про те, що культурний фактор суттєво впливає на особливості реалізації мовчання, взяті у гендерному вимірі.

Ми виявили, що ситуативно зумовлене мовчання в досліджуваному матеріалі слугувало тактиками для реалізації наступних стратегій / груп стратегій (цифра в дужках – кількість зареєстрованих випадків):

- 1) Уникнення небажаної розмови або припинення її (11);
- 2) Приховування правди / замовчування справжнього комунікативного змісту (8);
- 3) Прийняття рішення про подальші висловлювання / незрозуміння контексту / утримання від висловлення власної думки (7);
- 4) Вияв гніву, образи (3);
- 5) Вияв скромності / ввічливості / вибачення (4);
- 6) Заохочення співрозмовника до вербальної реакції / продовження мовлення / згода припинити розмову (3).

Щодо культурно зумовленого мовчання, ми виявили, що воно в досліджуваному матеріалі слугувало тактиками для реалізації наступних стратегій / груп стратегій:

- 1) Близькість, розуміння, вдячність, турбота про оточуючих, в тому числі мовчання «недовіри» як вдячність за «свату брехню», а також висловлення співчуття (17);
- 2) Прийняття рішення про подальші висловлювання / незрозуміння контексту / утримання від висловлення власної думки (14);
- 3) Уникнення небажаної розмови / ігнорування / відмова або заперечення (11);
- 4) Приховування правди / замовчування справжнього комунікативного змісту (8);
- 5) Вияв скромності / вибачення (7);
- 6) Флірт (4);
- 7) Заохочення співрозмовника до вербальної реакції / продовження мовлення / згода припинити розмову (3).

Також ми маємо одиничний випадок культурно зумовленого мовчання, викликаного почуттям сорому, який не вважали можливим зарахувати до жодної з груп, зазначених вище.

Таким чином, порівнюючи комунікативно-прагматичні особливості ситуативного та культурного мовчання, можемо зробити наступні висновки:

Ситуативно зумовлене мовчання здебільшого використовується як тактика для реалізації стратегій впливу на хід розмови (уникнення або припинення розмови), приховування правди, декларації власних емоцій або ієрархічного положення (вияв гніву / образи, вияв скромності / ввічливості), виявлення вагання щодо подальших висловлювань (викликане власними інтересами), а також заохочення до спілкування. *Відповідно, мотивами такого мовчання, як правило, є інтереси суб'єкта мовчання.*

Культурно зумовлене мовчання у більшості випадків було тактикою для виявлення емоцій близькості, розуміння та вдячності, зумовлених лінгвокультурними концептами «кіншін-деншін», «сашші», «омоіярі» тощо. Крім того, культурно марковане мовчання використовувалося для заохочення до спілкування, у тому числі за рахунок утримання від висловлення власної думки (концепт «енрьо»). Випадки використання мовчання як засобу ввічливості або для демонстрації скромності були зумовлені концептами «енрьо» та «амае». *Мотивами культурно зумовленого мовчання є здебільшого турбота про інтереси співрозмовника, а також намагання зберегти стосунки близькості та довіри, а не власні інтереси суб'єкта мовчання.*

На відміну від ситуативного мовчання, культурно зумовлене мовчання має місце у сценах романтичного спілкування з протилежною статтю як тактика флірту (концепт «ішін-деншін»), а також у ситуації сорому (концепт «хаджі»). Якщо в ситуативному контексті маємо більшість випадків «негативного мовчання»³, яке шкодить комунікації та є ознакою конфлікту інтересів (вияв гніву, образи або недовіри), то у культурно зумовленому контексті мовчання, навпаки, часто є «позитивним», коли воно стає субститутотом відмови або заперечення, і, відповідно, рятує комунікацію навіть у випадку конфлікту інтересів.

Якщо оцінити кількісне співвідношення між ситуативним та культурно зумовленим мовчанням (за вирахуванням емоційного мовчання), маємо 37 одиниць першого та 65 одиниць другого. *Таким чином, культурно зумовлене комунікативне мовчання у досліджуваному матеріалі у кількісному вимірі майже у 1,8 разів переважає ситуативне мовчання.*

Керуючись тим фактом, що гендерна приналежність комунікантів відіграє важливу роль у процесі вибору засобів вираження, ми вважали за доцільне проаналізувати вплив гендерного фактору на використання та інтерпретацію мовчання у комунікативних ситуаціях емпіричної бази дослідження. Для цього з загального масиву досліджуваного матеріалу ми виділили випадки мовчання, зумовлені гендерним фактором. Кількість таких випадків склала 24 одиниці, або близько 22% від загальної кількості одиниць мовчання.

³ Поняття «позитивного» (positive-facilitative) та «негативного» (negative-inhibitive) мовчання вперше запровадив А. Яворські [Jaworski 1993, с.12].

У першу чергу ми проаналізували належність таких одиниць до категорій ситуативно зумовленого та культурно зумовленого мовчання, щоб з'ясувати, у якій мірі культурна специфіка впливає на вибір засобів мовленнєвого вираження.

Виявилось, що в межах загальної кількості одиниць мовчання, зумовлених гендерним фактором, *6 одиниць були ситуативними, а решта 18 були культурно специфічними*, що складає пропорцію 1:3. Таким чином, комунікативно-прагматичне значення гендерно маркованого мовчання як чоловіків, так і жінок, значною мірою обумовлено особливостями японської лінгвокультури.

Виявилось, що для жінок мовчання в міжгендерному спілкуванні – це, здебільшого, тактика уникнення небажаної розмови або утримання від висловлення власної думки, а також засіб демонстрації скромності, ніяковості, ввічливості, або нерозуміння контексту ситуації. У цих ситуаціях задіяні такі лінгвокультурні концепти, як «хаджі», «енрьо», «амае», «омоіярі», «ішін-деншін», «сашші».

Чоловіки у міжгендерній комунікації здебільшого використовують мовчання з метою демонстрації влади шляхом ігнорування висловлювань співрозмовника жіночої статі.

Мовчання як тактику флірту однаково вживають як чоловіки, так і жінки. У таких випадках мовчання часто задіяний лінгвокультурний концепт «ішін-деншін».

Список використаних джерел:

1. Кравченко Н.К. Практическая дискурология: школы, методы, методики современного дискурс-анализа: Практическое пособие / Наталия Кимовна Кравченко. – Луцк: ЧП Гадяк Жанна Владимировна, типография «Вольньполиграф», 2012. – 251 с.
2. Маслова А.Ю. Введение в прагмалингвистику: учеб. пособие / А.Ю. Маслова. – 3-е изд. – М.: Флинта: Наука, 2010. – 152 с.
3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Селіванова О.О. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 715 с.
4. Швачко С.О. Когнітивно-комунікативні аспекти мовчання (на матеріалі англomовного дискурсу) / Швачко С.О. // Studia Linguistica. Випуск 5/2011. – К: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2011. – С.319-326.
5. Jaworski A. The Power of Silence: Social and Pragmatic Perspectives / Adam Jaworski. – Sage Publications, Newbury Park. 1993. – 191 p.

Ю. Заморская, ассист.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ФУНКЦИОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ И ПРАГМАКОМУНИКАТИВНАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ МОЛЧАНИЯ НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ Я. КАБАБАТЫ

Статья описывает результаты эмпирического исследования, проведенного на материале произведений Я. Кабабаты и посвященного выявлению функционально-семантических и прагмакоммуникативных особенностей молчания в японской лингвокультуре.

Ключевые слова: молчание, японская лингвокультура, прагмакоммуникативистика, коммуникативные стратегии.

**FUNCTIONAL, SEMANTIC AND PRAGMACOMMUNICATIVE
INTERPRETATION OF SILENCE IN KAVABATA'S TEXTS**

The article presents the results of the research based on the material of Yasunari Kavabata's texts. The research is aimed at specifying the functional, semantic and pragmacommunicative characteristics of silence in Japanese linguistic culture.

Key words: *silence, Japanese linguistic culture, pragmatics and communication, communicative strategies.*

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ

УДК 378

*Ю. Локишина, старший викладач
ПВНЗ Інститут сходознавства і міжнародних відносин
“Харківський Колегіум”, Харків*

ВИКОРИСТАННЯ ВЕБІНАРІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено використанню вебінару, як додаткового засобу викладання японської мови. Надається визначення, аналізуються структура, переваги та недоліки такого методу дистанційного навчання з точки зору викладання японської.

Ключові слова: вебінар, дистанційне навчання, презентація, методичні рекомендації

Останнім часом завдяки віртуальній реальності з'являються нові можливості для розширення сфери викладання, зокрема іноземних мов. Так, до відомих форм навчання – очної та заочної – додалося навчання через інтернет. Однією з таких нових форм інтернет-навчання є вебінар.

Метою статті є аналіз можливостей вебінару з точки зору його використання у викладанні японської мови.

Виходячи з цього, ставимо наступні завдання:

- проаналізувати визначення і типові функції вебінару;
- з'ясувати, як найкраще використовувати вебінар у навчальному процесі в якості додаткового засобу навчання;
- надати деякі методичні рекомендації, враховуючи переваги та недоліки викладання за допомогою вебінару.

Вебінар – онлайн-семінар (від англ. webinar) – це різновид веб-конференції, презентації через інтернет у режимі реального часу. Він передбачає спілкування у двосторонньому режимі (викладач-учень) або – один лектор, та багато слухачів. Під час вебінару кожен з учасників знаходиться біля свого комп'ютеру, а зв'язок підтримується завдяки спеціальному додатку, який встановлюється на комп'ютері учасників. В деяких випадках ніякого спеціального додатку не потрібно, достатньо просто ввести адресу сайту організаторів у вікні браузера після реєстрації і у заздалегідь спланований час.

У перші роки появи інтернету, у 1980-х роках, терміном «веб-конференція» часто називали гілку форуму або дошки об'яв. Пізніше, приблизно наприкінці 1990-х років, термін отримав значення спілкування саме у режимі он-лайн, тобто реального часу. В наш час вебінар достатньо широко використовується у системі дистанційного навчання.

Торговий знак «webinar» був зареєстрований в 1998 році Еріком Р. Корбом (Eric R. Korb), серійний номер 75478683, USPTO. Але пізніше він був оскаржений у суді, і на сьогоднішній день належить компанії InterCall. [1]

Серед невід’ємних складових вебінару хотілося б відмітити:

- слайдову презентацію;
- відео та аудіо зв’язок у режимі реального часу за допомогою веб-камери, навушників та мікрофону;
- текстовий чат (для питань-відповідей викладача та учасників у реальному часі, а також для можливого спілкування між собою учасників вебінару);
- трансляцію запису (розміщення за унікальною веб адресою, з подальшою можливістю перегляду будь-яким користувачем);
- систему голосувань і опитувань у формі тестів до окремих слайдів, або до всієї презентації;
- whiteboard – так звану білу дошку – електронну дошку для коментарів (зручніше використовувати викладачеві для додаткової інформації до презентації).

Як можна використовувати вебінар при викладанні японської мови?

1. На курсах дистанційного навчання
2. Для абітурієнтів
3. Як додаткові заняття для студентів з країнознавства
4. Для занять зі студентами, які навчаються за індивідуальним графіком
5. Для занять з носіями мови.

Як зрозуміло, перші два випадки розраховані, безумовно, на нульовий або початковий рівень володіння японською мовою. В той час коли 4 пункт більш спрямований на студентів старших курсів, які перебувають на закордонному стажуванні або працюють і не можуть бути присутніми на заняттях з японської мови (тобто на середній або вищий рівень володіння мовою). З 3 і 4 пункти ми можемо використовувати для занять як на початковому, так і на середньому і на вищому рівнях володіння японською мовою. Звичайно, лекції з країнознавства для початківців необхідно проводити рідною мовою, а для більш обізнаних студентів – японською. І заняття з носіями мови на початковому рівні передбачають дуже нескладні теми, а на наступному рівні – більш складні.

Отже, надамо список орієнтовних тем вебінарів для початківців:

- Фонетика японської мови
- Особливості японської лексики
- Японська ієрогліфіка
- Граматичні особливості японської мови
- Електронні листи японською мовою
- Привітання японською мовою
- Цікаві факти про Японію
- Японські свята
- Реалії японського побуту
- Традиційна японська культура
- Сучасна японська культура

Розмовна тема в японській мові

Як бачимо, усі теми носять дещо поверхневий характер і мають за мету, надати загальну інформацію стосовно Японії та японської мови. Тобто не можуть використовуватися у якості головного навчального посібника, а лише як додатковий засіб навчання.

З одного боку, частина тем носить країнознавчий характер і взагалі не стосується, безпосередньо, японської мови. З іншого боку, такі теми спроможні значно підвищити зацікавленість студентів у вивченні японської мови. Адже, чим цікавіша країна мови, що вивчається, тим більше бажання дізнатися про неї, і, відповідно, підвищити свої знання японської мови. Крім цього, такі теми, як, наприклад, особливості лексики японської мови, можуть узагальнити дані, що студенти отримують на заняттях, і надати можливість ширшого і глибшого розуміння теми.

Подивимося, як можливо представити тему японських реалій за допомогою ведення бінару.

По-перше, надамо визначення реалії. Реалія – це слово, що визначає поняття, що не має аналогу у мові перекладу. Тобто, японська реалія – це слово, що визначає об’єкт, що не існує (в нашому випадку) в Україні.

Далі, ми пояснюємо, як можна відтворити японську реалію в українській мові:

її можна перекласти, пояснюючи;

можна надати транслітерацію;

можна записати транскрипцією та пояснити.

Наступний етап – приклади японських реалій з перекладом:

ふすま “фусума”, *розсувні двері*;

茶の湯 ちゃのゆ “ча-но ю” *чайна церемонія*;

剣道 けんどう “кендо”, *фехтування на мечех*;

盆栽 ぼんさい “бонсай”; *бонсай*;

着物 きもの “кімоно”, *японський національний одяг*;

和室 わしつ “вашіцу” *кімната в японському стилі*. На цьому етапі бажано проілюструвати слова за допомогою зображень кожної з реалій.

Далі, наведемо переклад частини тексту з підручника Нечаєвої Л. Т. про кімнату в японському стилі.

Кімната, де зазвичай є токонома – ніша в стіні з низенькою полицею, на якій стоїть ваза з композицією з квітів, гілок, трави та т. і. – ікебана. У ніші висить какедзіку, або інакше какемоно – сувій з малюнком або витвором каліграфічного мистецтва. У цій кімнаті стоїть низенький стіл, навколо якого сидять на подушках. ... Усі кімнати в японському стилі заслані татамі – щільними матами з рисової соломи визначеної площини – 1,5 кв. м. У кімнатах в японському стилі мало меблів, у якості шаф зазвичай використовують ошііре – розсувні стінні шафи, в які складають і постіль і одягу. ... [Нечаєва 1999, с. 148]

Ми можемо навести картинку з кімнатою в японському стилі і докладно роздивитися усі слова-реалії з нашого тексту.

Таким чином, слухачі вебінару не тільки вивчать нові японські слова, дізнаються про японську культуру, а ще й зрозуміють таке явище у мові, як реалія, а до того ж,

зможуть провести самостійні аналогії за допомогою такого завдання: наведіть приклад української реалії, що має відношення до домівки.

Що стосується вебінарів для більш просунутих користувачів японської мови, може підійти «Особливості граматики простого і нейтрально-ввічливого стилів в японській мові».

Для початку, пояснимо, як граматично відрізняються ці стилі.

Потім, пояснимо вживання їх з точки зору соціального положення співрозмовників.

Далі, надамо приклад використання двох стилів у одному діалозі [季節で学ぶ日本語, с. 21]:

■ 今度の連休、旅行に行きたいんですが、どこか面白いところありませんか。

■ そうね。。。沖縄はどう？ダイビングもできるし、食べ物もおいしいし。。。。

■ ダイビングですか。でも、ぼく、海は苦手なんですよ。

■ そう、じゃあ。北海道は？北海道ならスキーができるかもしれないわよ。それに魚もカニもラーメンも最高よ。

■ あの、もっと近いところがいいんですが、どこかありませんか。

．．．

■ じゃあ、近所でパチンコでもしていたら？

■ パチンコはいつでもできますよ。

■ あっ、そうだ。あなたにぴったりのレジャーがあった。温泉はどう？

．．．

Звичайно, ми можемо використовувати будь-який приклад, не обов'язково цю частину діалогу. Потім можливе запитання: «У яких відносинах співрозмовники?». Спираючись на відповіді слухачів стане зрозумілим, на скільки вони сприйняли тему.

Проаналізуємо переваги та недоліки використання вебінарів при навчання японської мови.

Переваги використання вебінарів у навчальних цілях:

- можливість прийняти участь у вебінарі не залежить від місця знаходження ані викладача ані слухачів (вони можуть бути як завгодно далеко, у іншому місті або, навіть, країні);

- існування функції відео запису є дуже корисною для тих, хто спізнився, а також для тих, хто хоче прослухати-продивитися вебінар кілька разів, розібратися більш детально, якщо щось було незрозумілим;

- для того, щоб приймати участь у вебінарі не потрібно спеціальних приміщень або обладнання (окрім комп'ютеру), що надає певного комфорту процесу участі (тобто можна це робити вдома або де завгодно);

- одночасно працюють 3 фактори сприйняття інформації: презентація-бачимо, голос-чуємо, чат або тест-думаємо.

Загальні недоліки вебінарів:

- необхідний достатньо швидкий інтернет зв'язок;

- слабкий зворотній зв'язок викладач – учасник вебінару (реакцію аудиторії не видно, викладач весь час один перед екраном, крім того, досить слабким є контроль якості засвоєння інформації);

- слухачеві важко порівняти свій рівень з іншими, бо відсутня групова робота.

Зупинимось більш детально на перевагах та недоліках, що пов'язані з різними цілями використання вебінарів.

Головною перевагою використання вебінарів на курсах японської мови є можливість охопити велику аудиторію не залежно від місця проживання учасників. Найголовнішим недоліком є – різний рівень володіння японською слухачами і необхідність розшарування завдань і подання інформації в межах однієї теми одразу кількох рівнів складності. Наприклад, один той самий текст записувати ромаджі, хіраганою і ієрогліфами.

Для абітурієнтів вебінари можуть бути дуже корисними, бо нададуть можливість зорієнтуватися, чи дійсно японська мова – це те, чим хотілося б займатися професійно. Адже, деякі студенти мають хибне уявлення про японську мову на початку навчання, а потім вже важко міняти спеціалізацію. Серед недоліків необхідно виділити практично нульовий рівень володіння мовою, тому теми мають більш країнознавчий характер, а саме японської мови, дуже мало.

Для студентів 1-2 курсу вебінар буде дуже корисним у якості додаткового засобу навчання. Особливо, при невеликій кількості навчальних годин з японської мови. Окрім того, він дозволить зекономити час викладачам, тому що достатньо 1 раз провести вебінар з якоїсь важливої теми, що часто цікавить студентів, щоб надалі використовувати його багато років у запису. Основний недолік – використання лише у якості додатку до навчальної програми.

Що стосується старших курсів, то вебінар дуже корисний при спілкуванні з носіями мови, особливо, якщо їх немає у місті. Недолік – важко домовитися з носієм мови на зручний час через різницю у часі між нашими країнами.

Отже, надамо кілька загальних рекомендацій щодо користування вебінарами у процесі викладання японської мови:

- 1) Час вебінару не повинен перевищувати 60 хвилин;
- 2) Підчас вебінару необхідний зворотній зв'язок у вигляді запитань щодо розуміння окремої інформації, завдань або опитувань чи тестів;
- 3) Окрім сухої інформації бажано додавати яскраві картинки або змінювати забарвлення сторінки, щоб якомога довше утримувати увагу глядачів-слухачів, і, в той же час, не перевтомлювати їх;
- 4) Необхідно чітко продумати структуру презентації і найбільш важливу інформацію надавати не лише у слайді, але і у розповіді. При цьому не слід поспішати. Адже, слухачеві потрібно більше часу (ніж лекторові), щоб ознайомитися з інформацією на слайді, в голосовому режимі і ще й осмислити її;
- 5) Обсяг слайдів також слід обмежити 20-25;
- 6) І, мабуть, найголовніше – слід враховувати рівень володіння японською мовою аудиторією, на яку розрахований вебінар.

Таким чином, у статті ми досягли поставленої мети шляхом детального аналізу можливостей використання вебінарів при викладанні японської мови, надали кілька методичних рекомендацій. Роблячи висновок, хотілося б зауважити, що не зважаючи на недоліки і другорядний, додатковий характер, вебінар має широкі перспективи у використанні при навчанні іноземних мов, і японської, зокрема.

Список використаних джерел:

1. История вебинаров. Грудень 2010[Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://gvoconference.aelitagvo.info/?p=220>
2. Нечаева Л. Т. Японский язык для начинающих/ Нечаева Л. Т. – Вышний Волчек: Буквица, 1999. – 341 с.
3. 季節で学ぶ日本語—東京:アルク, 2000. – 104 頁

Ю. Локишина, старший преподаватель

ЧВУЗ Институт востоковедения
и международных отношений “Харьковский Коллегиум”, Харьков

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВЭБИНАРОВ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ЯПОНСКОГО ЯЗЫКА

Статья посвящена использованию вебинара, как дополнительного средства преподавания японского языка. Дается определение, анализируется структура, преимущества и недостатки такого дистанционного способа обучения с точки зрения преподавания японского языка.

Ключевые слова: вебинар, дистанционное обучение, презентация, методические рекомендации.

Y. Lokshina, teacher

Institute of Oriental Studies and International Relations “Kharkiv Kollegium”, Kharkiv

USAGE OF WEBINARS IN JAPANESE LANGUAGE TEACHING

The article is devoted to the usage of webinar, as an additional Japanese language teaching method. There is the definition, an analysis of structure, advantages and deficiencies of such distance Japanese teaching method.

Key words: webinar, distance teaching method, presentation, methodological recommendations.

УДК 811.521.255

А. Медведів, к.філол.н., проф.

Міннеаполіс, США

ЯК КРАЩЕ ВИВЧАТИ ІЕРОГЛІФИ, ЯКІ ВЖИВАЮТЬСЯ В ЯПОНСЬКИХ НАУКОВО – ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ?

У зв'язку з труднощами запам'ятання автор пропонує починати вивчення японських ієрогліфів, які вживаються в науково-технічних текстах, з піктограм, які виглядають як спрощені малюнки, зовнішнім видом нагадують реально існуючі об'єкти і значення яких легко відгадується. А після того студіювати ієрогліфи-ідеограми, які теж подібні до малюнків і їхні елементи мають зрозумілий зміст. Адже вивчення смислової інформації вимагає в десять разів менше зусиль, ніж опанування беззмістовного матеріалу. Далі автор радить вивчати ієрогліфи шляхом порівняння схожих, синонімічних, суфіксальних та префіксальних ієрогліфічних знаків, які сприяють кращому розумінню науково-технічних текстів

Ключові слова: піктограми, ідеограми, смислова інформація, беззмістовний матеріал, запам'ятання, схожі ієрогліфи, суфікси, префікси.

Загальновідомо, що одна з найважчих проблем під час опанування японської мови – це ієрогліфи. Вона не дуже турбує японців, які з пелюшок оточені ієрогліфічними знаками і не мають проблем з їх вивченням. “Якщо ви японський школяр, ви запишете кожний ієрогліф сотні разів і через деякий час завдяки абсолютній постійності він залишається у вашій пам’яті” [Rowley 1992, с. 7]. “Японець вивчає ієрогліфи у значній мірі підсвідомо і без особливих зусиль, – зазначає А. Дикстра, – Але іноземці повинні це робити логічно і систематично, а не спонтанно, з використанням всіх засобів запам’ятання” [Dykstra 1992, с.7].

Підручники й посібники, видані в Україні такі як “Японська мова для всіх” (Minna no Nihongo), “Японська в темах” (автори О. Забуранна, Й. Тойофуку), “Українсько-англійсько-японський розмовник” (автор А. Медведів), “Умовні конструкції в сучасній японській мові” (автор К. Комісаров) не мають спеціальних розділів, присвячених вивченню саме японського ієрогліфічного письма. Та й спеціальний посібник підвищеного рівня Nissan Business Japanese . A Complete International Course in Business Japanese, виданий в Чикаго в 1991 році, не містить ніяких порад про послідовність вивчення канджі.

Ось чому мета даного повідомлення – запропонувати кілька рекомендацій, які можуть полегшити і прискорити вивчення ієрогліфів і дозволять студентам вже після відносно короткого періоду навчання перекладати японські науково-технічні тексти.

На наш погляд, найкраще і найшвидше засвоюються **ієрогліфи-пиктограми**, які зовнішнім видом нагадують реально існуючі об’єкти, тому їхнє значення не викликає сумнівів. Недарма M. Rowley радить вивчати ієрогліфи за допомогою малюнків (learn kanji through pictures) [Rowley 1992, с. 7]. Наприклад: 日 сонце, день, 木 дерево, корінь, 人 людина, 川 річка, 手 рука, 口 рот, 目 око, 道 дах, 門 ворота, 力 ніж, 火 вогонь, 糸 нитка та ін. Як бачимо, це схематизовані малюнки предметів чи об’єктів, їхній зміст неважко відгадати навіть без особливого напруження думки. Хоча пиктограм у японському письмі відносно мало, багато з них входять до складу ієрогліфічних сполук, які вживаються в науково-технічному мовленні.

Візьмімо, наприклад, ієрогліф 口 “ко:, кучі”, який означає *рот, отвір, вхід, вихід*. Про його зміст неважко здогадатися, якщо уявити зовнішній трансформований вид рота людини у вигляді квадрата. Подивімося, як цей ієрогліф впливає на значення утворених з ним слів, які вживаються в науково-технічному мовленні:

口 径比 “ко:кейкі” *відносний отвір (об’єктиву)*, 口 火 “кучібі” *запал, запалювання, запальне полум’я*, 口 出線 “кошюцусен” *вихідний дріт*, 口 径 “ко:кей” *калібр, внутрішній діаметр*, 口 金 “кучігане” *цоколь, металева пробка, металева застібка*.

Всі ці терміни пов’язані зі значенням отвору, входу або виходу.

Або 火 口 “како:” *кратер*, 入 口 “ірігучі” *вхід*, 河 口 “како:” *гирло (річки)*, 口 突破 “топпако:” *пролом*, 排 気 口 “хайкіко:” *вихлопний отвір*. І в цих лексичних одиницях ієрогліф 口 “ко:” у кінцевій позиції надає словам значення якогось отвору.

Але в японській мові значно більше **ієрогліфів-ідеограм**. Вони теж подібні на схематичні малюнки, які мають умовний зміст, і є сполученнями вже існуючих значущих елементів, або й простих ієрогліфів. Візьмімо ієрогліф 木 “кі” *дерево* та ієрогліф 人 “хіто” *людина*. Поєднані разом вони утворюють ієрогліф 休 “ясуму” зі змістом *від-*

почивати. Ієрогліфи 女 “онна” жінка і 子 “ко” дитина утворюють складніший ієрогліф 好 “суку” із значенням *любити*. Два ієрогліфа 木 “кі”: 林 “хяші” означають *ліс*.

Розглянемо ієрогліф 電 “ден”, який складається з кількох компонентів. Перший є спрощеним малюнком дощу, який падає з хмари у небі і який згодом трансформувався у більш простіше зображення 雨. Але дощ часто супроводжується блискавкою, електричним розрядом, який у давнину малювали у вигляді ламаної лінії певної форми, вона потім перетворилась у прямокутник з перехрестям 甲. Сьогодні значення ієрогліфа 電 “ден” дещо абстрагувалось і він став означати поняття *електрики*. У сполученні з іншими ієрогліфами, зокрема в префіксальній позиції, це поняття зберігається або мається на думці, як наприклад: 電力 “денрюку” *електроенергія*, 電荷 “денка” *електричний заряд*, 電界 “денкай” *електричне поле*, 電文 “денбун” *телеграма*, 電圧 “денацу” *напруга*, 電器 “денкі” *електроприлад*, 電波 “денпа” *електромagnetна хвиля*, 電流 “денрю:” *електричний струм*, 電子 “денші” *електрон*. Цікаво, в останньому прикладі ієрогліф 子 “ко” утворився з малюнка дитини у вигляді овалу з круглою голівкою і ручками. Згодом він трансформувався в знак 子 і в сполученні з ієрогліфом “ден” став означати дитину електрики, тобто електрон, що дуже логічно.

電 “ден” в кінцевій позиції слів і термінів теж стосується поняття електрики, та не завжди безпосереднім шляхом, а за допомогою домислення, як це видно в наступних прикладах: 終電 “шюден” *останній потяг*, 雷電 “рай ден” *грім і блискавка*, 国電 “кокуден” *Національна (Японська) залізниця*, 外電 “гайден” *телеграма з-за кордону*, 発電する “хацуден-суру” *виробляти електрику*, 停電 “тейден” *телеграф*. В цих словах головний компонент окреслює головну якість об’єкта, а додатковий уточнює значення всього сполучення. За тим самим принципом побудовані багатокомпонентні термінологічні сполучення: 電気荷装 “денкі сока” *електричне навантаження*, 電気光学 “денкі когаку” *електрооптика*, 電気力学 “денкі рікіаку” *електродинаміка*, 電気抵抗 “денкі тейко” *електричний опір*, 電気信号 “денкі шінго:” *електричний сигнал*, 電気回路 “денкі кайро” *електричне коло*, 電気映像 “денкі ейдзо:” *електричне зображення*.

Словник з радіоелектроніки нараховує 676 термінологічних сполук з цим ієрогліфом 電 “ден” у префіксальній позиції [Азербасєв 1981, с. 96-103], а словник А. Нельсона 159 [Nelson 2000, с. 1159-1161]. Отже, знаючи значення тільки одного ієрогліфа, можна з великою вірогідністю передбачити приблизний зміст сотень лексичних одиниць з цим ієрогліфічним знаком.

Проте найбільша кількість ієрогліфічних знаків (85 відсотків) – це так звані **фоноідеографічні** ієрогліфи, кожний з яких складається з фонетика (звучання) та детермінативу (змісту) [Henshall 1998, с. xvi]. Їх читання і семантику неможливо вивести із зовнішнього виду окремих елементів. Але якщо відомо значення якоїсь однієї ієрогліфічної частини слова (префікса або суфікса), то можна зрозуміти смисл цілого слова. Так ієрогліф 反 “хан” складається з двох частин, одна з яких означає руку, друга кручу, або скелю, але увесь ієрогліфічний знак стосується дії раптового перевертання, чи повороту руки. З цього поняття виникло декілька похідних значень, таких як крутити, згинати, протиставляти, змінювати на протилежний. В результаті сьогодиншній ієрогліф 反 “хан” у **префіксальній** позиції має значення *анти-, проти-*,

контр-. Він має два китайських читання *хан* і *тан* і в перекладі зберігає ці поняття. Ось приклади з науково-технічного мовлення: 反粒子 “ханрю:ші” *античастинка*, 反射 “ханшія” *відбиття*, 反位組 “ханісо” *протилежа фаза*, 反流 “ханрю:” *проти-струм*, 反復 “ханпуку” *повторення*, інтерація, 友射光 “ханшіяко:” *відбите світло*, 反向コイル “ханко: койру” *увімкнена назустріч котушка*. Як бачимо, зміст префікса 反 “хан” відомий, а це допомагає передбачити значення утворених з ним термінологічних сполучень.

Суфікс 化 “ка” додається до інших ієрогліфів і перетворює слова в субстанти-ви, які означають процеси. Оскільки він стоїть в кінці слова або термінологічного сполучення, то він є суфіксом: 電氣化 “денкіка” *електрифікація*, 同時化 “до:джіка” *синхронізація*, 自動化 “джідо:ка” *автоматизація*, 金屬化 “кіндзокука” *металізація*, 同化 “до:ка” *асиміляція*, 變化 “хенка” *трансформація*, 強化 “кьо:ка” *інтенсифікація*, 近代化 “кіндайка” *модернізація*, 晶化 *кристалізація*. Як бачимо, в українській мові він нерідко передається теж за допомогою суфікса, а саме *-ація*. Інші суфікси і префікси з відомим значенням: 性 “сей” означає поняття *якості*, 機 “кі” означає *машину*, *механізм*, 宮 “кан” означає *трубку, трубу, канал*, 原 “ген” – це *початок, першоджерело*, 外 “гай” – це *за межами, поза, зовнішній*, 表 “хьо:” – це *поверхня, діаграма*. Якщо відоме значення цих суфіксів, то і смисл відповідних лексичних одиниць та сполучень зрозуміти значно легше.

Досить швидко розпізнаються в науково-технічному мовленні синонімічні лексичні одиниці, в яких вживаються одні і ті самі ієрогліфи, як наприклад: 心用する “ойо:-суру” *застосовувати*, 適用する “текіло:-суру” *застосовувати*, 使用する “шію:-суру” *застосовувати*, 用途する “о:то-суру” *застосовувати*, 採用なる “сайо:-суру” *застосовувати*, 用いる “мочііру” *застосовувати*. В цих шести синонімічних виразах повторюється ієрогліф 用 “йо:”, який має скрізь однакове значення *застосовувати*. Його неможливо не запам’ятати. А ось ще три синонімічних терміна: 発振器 “хашшінкі” *генератор (коливань), осцилятор*, 発生器 “хассейкі” *генератор сигналів (осцилятор)*, 発電機 “хацуденкі” *генератор (динамо)*. Всі три терміна об’єднані семантикою ієрогліфа 発 “хацу”, який має дуже загальне технічне значення *генерування*. Завдяки йому терміни дуже подібні, хоча їхня синонімія не абсолютна. Значення подібних термінів в різному оточенні сприймаються без особливих труднощів.

Отже під час вивчення ієрогліфів слід звертати увагу на їх схематичну подібність з реальними об’єктами, на їх схожість та синонімічність, на значення суфіксів та префіксів. Все це дозволяє легше накопичувати в пам’яті достатній запас ієрогліфічних знаків за відносно невеликі відрізки часу.

Проте для надійного збереження ієрогліфів у пам’яті та наступного їх відтворення необхідно подолати процес **забування**, якого дуже важко уникнути. Ось як він виглядає згідно з Д.Майерсом. На першому етапі сприймання в сенсорній пам’яті кількість бітів інформації досить велика – 50. На другому етапі тепер в короткотерміновій пам’яті число їх зменшилось до 18, тобто майже в три рази. На третьому етапі в довготерміновій пам’яті залишилось всього сім бітів інформації. А відтворено з неї тільки два біта, тобто у 25 разів менше, ніж було сприйнято.

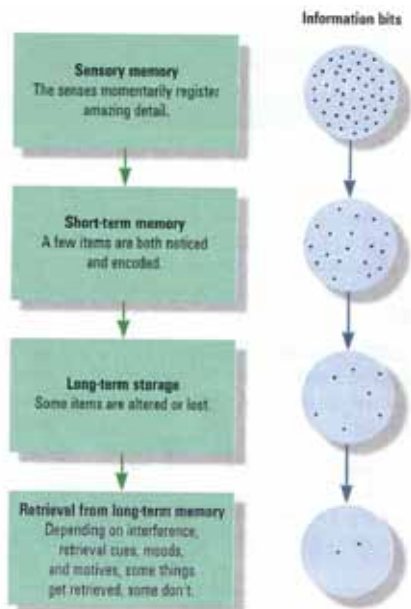

Схема утримання інформації в пам'яті. (Myers 1998,с. 293)

Тому для уникнення процесу забування презентацію інформації, тобто ієрогліфів, необхідно повторювати багато разів у різних мовних контекстах з використанням зорового, звукового та механічного способу пред'явлення. Крім того велике значення має час зберігання інформації в довготерміновій пам'яті. Чим довше, тим гірше. Ось чому так важливо сотні разів переписувати ієрогліфи, виконувати вправи, повторювати записану ієрогліфами лексику, регулярно читати, розуміти та перекладати науково-технічні тексти.

Список використаних джерел

1. Азербайев Э.Г., Японско-русский словарь по радиоэлектронике/ Э.Г.Азербайев, М.И.Изуцкивер. –Москва: Издательство Русский язык. - 1981,- 784с.;
2. Японско-русский словарь . Лаврентьев Б.П., Немзер Л.А., Сыромятников Н.А., Тарасова Т.И., Фельдман-Конрад Т.И. – Москва. Издание 4-е. Русский язык. - 1984,- 696с.;
3. Японско-русский политехнический словарь. Под редакцией З.А. Завьялова. –Москва.Издательство “Русский язык”.-1976,-496с.;
4. Dykstra A. Kanji 1-2-3. -Kanji Press. Kansai Gaidai Havaii College- 1992, -176 с.;
5. Halpern J. NTC's New Japanese English Character Dictionary. - Lincolnwood.- Nati Textbook Company. -1992 с.;
6. Henshall K.G. A Guide to Remembering Japanese Character. -Tokyo Tuttle Publishing Co. – , 1998,- 676 с.;

7. Myers D.C. Psychology. Fifth edition.- New York. Worth Publishers. - 1998,-610с.;
8. Rowley M. Kanji. Pict.O.Graphix. –Berkeley Stone Bridge Press. California,-1992,-216.
9. The New Nelson Japanese – English Character Dictionary. - Tokyo. Tuttle Company: Publishers- 2002,-1600с.

Medvediv A. PhD in Philology, professor
Minneapolis, USA

HOW TO LEARN BETTER CHARACTERS USED IN JAPANESE SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS

The author suggests starting learning of Japanese characters used in scientific and technical texts with pictographs which represent actual physical objects and are similar to pictures, that's why their meaning is quite understandable. Ideographs consisting of elements with clear meaning are to be learned after. It is for the reason that learning of meaningful information needs ten times efforts less than senseless material. Comparing of similar characters, as well as synonyms, suffixes and prefixes ameliorates understanding of texts.

Key words: pictographs, ideographs, meaningful information, senseless material, remembering, similar characters, suffixes, prefixes.

Медведев А. К. филол.н., проф.
Миннеаполис, США

КАК ЛУЧШЕ ИЗУЧАТЬ ИЕРОГЛИФЫ, КОТОРЫЕ УПОТРЕБЛЯЮТСЯ В ЯПОНСКИХ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ

В статье автор предлагает начинать изучение японских иероглифов, употребляющихся в научно – технической речи, с пиктограмм, которые выглядят как упрощенные рисунки, внешним видом напоминают реально существующие физические объекты и содержание которых легко угадывается. Затем штудировать идеограммы, которые также похожи на рисунки, и их элементы имеют прозрачное значение, Все это потому , что изучение смысловой информации требует в десять раз меньше усилий, чем овладение бессмысленным материалом. Затем изучение продолжается путем сравнения подобных, синонимических, суффиксальных и префиксальных иероглифических знаков, что также способствует лучшему пониманию научно-технических текстов.

Ключевые слова: пиктограммы, идеограммы, смысловая информация, запоминание, похожие иероглифы, суффиксы, префиксы.

ВИКОРИСТАННЯ ANDROID-ПРОГРАМ У ЯКОСТІ ДОПОМІЖНИХ МАТЕРІАЛІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена розгляду нових методів вивчення східних мов шляхом використання сучасних технологічних пристроїв – таких, як смартфони, планшети та електронні книжки на базі Android. З кожним днем кількість корисних та розважальних програм, які можуть стати в пригоді для бажаючих вивчати японську мову стає дедалі більше, що і робить дану тему актуальною та цікавою для розгляду.

Ключові слова: android-програми, методика викладання, сучасні методи навчання, технології XXI ст.

На сьогоднішній день в світі зареєстровано 500 мільйонів користувачів операційної системи Android. Приблизно кожен четвертий громадянин України так чи інакше володіє електронним пристроєм, що працює на базі платформи, розробленої всесвітньо відомою компанією Google. На даний момент, окрім послуг зв'язку, використання камери, мультимедіа тощо, користувач має можливість встановлювати допоміжний софт або іншими словами, програми, які були б помічниками у різних сферах людської життєдіяльності.

Мета статті – довести практичність використання Android програм в учбовому процесі, що проявляється не тільки в економії часу користувача, але і в цікавій інтерактивній формі, завдяки якій Android-додатки набувають все більшої популярності серед студентів та викладачів.

Основне завдання статті - з'ясувати, наскільки доречним та зручним є використання подібних технологій під час навчального процесу. Стаття присвячена дослідженню сучасних методів вивчення японської мови шляхом використання технічних засобів XXI століття.

Розглядаючи такі поняття як смартфон, Android, Google Play, APK-софт та ін., не можна ігнорувати той факт, що вони стали невід'ємною частиною нашого життя, в тому числі життя студентства. Всі ми в якомусь сенсі намагаємося відповідати передовим тенденціям у сфері високих технологій. Функціональність нових «розумних» девайсів, які кожного року надходять в продаж просто шокує. І якщо ще близько десяти років тому ми мріяли про сенсорні телефони та кишенькові телевізори, то не можна не припустити, що через чверть століття суспільство увійде в нову високо-технологічну еру, де «розумні» пристрої будуть складати понад 70% нашого життя.

Посилаючись на історичні відомості, знаймо, що 22 жовтня 2008 року компанія Google оголосила про відкриття онлайн-магазину додатків або програм для Android — Android Market. Станом на початок 2011 року в Android Market містилося понад 250 тисяч додатків, в 2012 – кількість збільшилась майже вдвічі – 400 тис. За даними агентства Research2guidance вересневий приріст кількості додатків в Market у

2013 році склав 42000, що дозволило ринку ПЗ Android вперше перевищити планку в 500 000. Щоправда, через деякий час, 37% цього ПЗ було деактивовано, зважаючи на відсутність підтримки і оновлень. І хоча період переходу кількості в якості для ринку Android ще не настав, але на даний момент досвідчений користувач в змозі знайти цінні допоміжні засоби та необхідну для себе інформацію навіть серед величезного ряду додатків.

На сучасному етапі Google класифікує користувачів системи Andorid Market за 4 категоріями:

- розробники безкоштовного програмного забезпечення (ПЗ);
- розробники платного ПЗ (Merchants);
- користувачі безкоштовного ПЗ;
- користувачі платного ПЗ.

У дослідженні акцент зроблений на першу та третю категорії – тобто на розробників та користувачів безкоштовного ПЗ, аби довести, що, навіть не витрачаючи грошей, можна знайти та встановити корисні додатки, які допоможуть у процесі навчання.

Загалом якщо розглядати низку додатків, розроблених для тих, хто цікавиться вивченням японської мови, то серед них за рівнем популярності можна виділити наступні:

- тести для підготовки до JLPT (1-5N);
- онлайн чи офлайн словники;
- прості розмовники;
- програми для вивчення катакани та хірагани.

Остання категорія підходить для людей, які тільки починають ознайомлення з японською мовою. Розмовники ж орієнтовані на тих, хто хоче здійснити подорож та відчують гостру необхідність знання базових виразів.

Складність може викликати той факт, що більшість таких програм загалом англомовні і можуть стати в пригоді лише для студентів чи користувачів, які свого часу приділяли значну увагу вивченню англійської мови. Більшість теперішньої молоді досить добре володіє англійською мовою, проте все одно слід мати це на увазі.

Набагато більший інтерес представляють саме дві перші категорії – різноманітні словники та тести для підготовки до JLPT. Словники діють на основі різних принципів. Але потрібно одразу ж зауважити, що неможливо охопити весь той широкий спектр існуючих програм, тому перед кожним користувачем постає широкий вибір додатків, серед яких можна знайти ті, що більш відповідатимуть саме вашим потребам і вимогам.

Назва категорії «тести для підготовки до JLPT (1-5N)» можливо і звучить дещо вузькоспеціалізовано, проте саме вона охоплює чи не найбільш значну кількість аспектів знання японської мови. Програми такого типу, на відміну від словників, виявляються найкращими помічниками не тільки під час роботи з незнайомими текстами, а і самі по собі.

Для більш детального ознайомлення пропонуємо розглянути декілька програм вивчення японської мови, розроблених спеціально для платформи Android.

Наприклад, Akebi Japanese Dictionary [1]. Ця програма діє за кількома принципами. Перше – це, власне, словник. Меню «пошук» в даній програмі розпізнає англійську та японську мови і обидві – в одному полі. Тобто цей додаток зручний і в разі необхідності пошуку слова, еквівалент якого в японській мові вам невідомий, і навпаки. Роблячи об’єктивний аналіз, дана програма розроблена в найкращих традиціях інтернет-словника Denshi Jisho [2]. Як і Denshi Jisho, Akebi Japanese Dictionary дозволяє знайти всі можливі варіації та сполучення із словом, яке ви шукаєте. Можна також перейти до перегляду деталей потрібних вам ієрогліфів: читання, переклад, кількість рисок тощо. Також в програмі існує функція перегляду списків ієрогліфів, необхідних для знання того чи іншого рівня 日本語能力試験. Списки подаються у вигляді зображень ієрогліфів із можливістю перегляду деталей.

В словнику також надається можливість перегляду прикладів використання тих чи інших слів та сполучень із їх перекладом на англійську мову. Також серед плюсів Akebi можна визначити так зване додавання слів до списку. Ця функція дозволяє створювати вам списки слів, які потрібно запам’ятати, використати або вивчити пізніше. Крім того, у словнику є вбудована рукописна база, тобто пошук власноруч намальованого ієрогліфа, який є результативним навіть в разі, якщо вам невідома послідовність рисок. Ще один цікавий елемент програми – функція Kanji Test. Akebi пропонує перевірку вміння правильно написати той чи інший ієрогліф, спираючись на його переклад і читання. Ця функція дозволяє як повторювати вже відомі вам ієрогліфи (ті, що забуваються або потребують повторення), так і вивчати невідомі.

Ще одна дуже корисна програма для Android, пропонувана до розгляду – це JLPT PRACTICE N1-N5 [3]. На відміну від Akebi, робота з яким також в тій чи іншій мірі дозволяє підготуватися до 能力試験, JLPT PRACTICE, як видно з назви, спрямована саме на це. Меню програми включає практичні завдання з 5 по 1 рівень 能力試験 з таких аспектів, як граматики, лексики та ієрогліфіка. Ці тести є зручними в перевірці знань і тренуванні навичок володіння японською мовою. Подібне тренування собі можна влаштувати у будь-який зручний момент, наприклад під час переїзду в громадському транспорті чи його очікування.

Слід також згадати про додаток під назвою EJLookup [4] - програма, що також діє за принципом словника. Пошук може бути здійснений англійською, російською та японською мовами, причому у випадку останньої додаток розпізнає як кану, так і ромаджі. Плюси цієї програми полягають в тому, що в ній використовується певна кількість завантажених вами словникових баз: jr-edict, warodai, jddict. Наприклад, трактування одного слова можна отримати в декількох варіантах, що іноді спрощує розуміння чи розширює можливості трактування та, в разі необхідності, перекладу слів.

Ще один цікавий додаток російського автора Олексія Кожевникова привернув увагу багатьох користувачів – «Ічі-ні» [5]. Як показує практика, багато студентів з гуманітарних факультетів відчують труднощі, маючи справу з великими числами та математикою, особливо якщо це стосується іноземної мови. Інколи буває важко зорієнтуватися на слух та швидко перекласти в голові те чи інше число, а що ж робити коли воно складається з тисяч або мільйонів? Для таких випадків і був створений цей помічник. «Ічі-ні» - назва програми для тренування розпізнавання японських чис-

лівників на слух. В залежності від налаштувань, вона виголошує довільне число в діапазоні від 1 до 1 000 000 000 000, таким чином тренуючи ваші навички сприйняття на слух японських чисел. І хоча користувача може збентежити специфічний акцент російськомовного автора, Ічі-ні – саме те, що допоможе пристосуватися до швидкого темпу виголошення японських чисел.

Легка у користуванні програма NihongoUp [6] дозволяє покращувати навички в таких аспектах, як знання кани, ієрогліфіки та граматики в простій ігровій формі. Цікаве оформлення цієї програми діє за принципом гри в тетріс: із чотирьох відповідей, що опускаються згори на повітряних кульках треба обрати вірну, поки кульки не опинились за межами екрану. Набираючи очки, підвищується рівень, і падіння кульок поступово пришвидшується. Окрім того, в цій програмі рівні складності також відповідають рівням 日本語能力試験.

Завдяки креативності та талановитості сучасних програмістів, можливість розробляти власні додатки для своїх смартфонів перестала бути мрією. Головна зручність в тому, що це може зробити будь-хто без наявності спеціальних знань та досвіду. Таким чином розробляти власні додатки може будь-який користувач ПК.

В останні декілька років в Інтернет просторі почали з'являтися сайти, присвячені розробці власних арк-додатків. Послуга ця абсолютно безкоштовна та доволі якісна. Для дослідження було обрано сайт <http://ibuildapp.com> [7]. З самого початку було вирішено створити щось просте та зручне у використанні і найголовніше – те, що могло стати у пригоді під час вивчення та перевірки знань з японської мови. Таким чином, з'явилася ідея створити базу даних з японської граматики, беручи за основу власні конспекти з лекцій та враховуючи всі коментарі та примітки, зроблені за три з половиною роки навчання. Цей додаток дав можливість скоротити час пошуку вдвічі, маючи при собі смартфон та користуючись зручною системою пошуку за ключовими словами.

Починаючи розробляти власний додаток, користувач повинен чітко усвідомлювати, якими функціями буде наділена його програма, а також обрати специфіку або галузь інформативної бази, що буде покладена за основу. Відкривши головну сторінку сайту <http://ibuildapp.com> ми одразу бачимо рекламну назву «Создай мобильное приложение за 5 минут!» При чому слід зауважити, що на розробку додатку буде витрачено від 5 хвилин до 2-3 годин. Натискаючи велику помаранчеву кнопку «Создай приложение!», ми переходимо до наступної сторінки. А далі проста у використанні навігація сайту нам підкаже в якому напрямку рухатися. Спочатку нам пропонують обрати шаблон у якості готового кольорового меню, щоб потім шляхом простого редагування можна було швидко і без зайвих зусиль наповнити програму своєю інформативною базою. В наявності є як безкоштовні шаблони, так і ті, які можна придбати за додаткові кошти. Слід сказати, що користувач буде приємно здивований великою кількістю варіантів для обрання.

Обравши відповідний шаблон відкривається сторінка з програмою для редагування. Спочатку користувачеві пропонується обрати фон програми, на якому будуть розміщені іконки/розділи з доданою інформацією. Фон може бути як шаблонний (за умовчанням), так і взятий з власного комп'ютеру.

Нижче розміщені своєрідні розділи або інші етапи створення вашої програми: «Настроити навігацію», «Редактировать текст», «Установить сплэшскрин», «Редактировать содержимое». Кнопка «Настроит навиgацию» допоможе у визначенні кількості розділів, які необхідні користувачу в його програмі. Беручи за основу підручник для 3-го курсу, з існуючих базових 9-ти розділів було залишено лише 3, які отримали назви 「文法」, 「言葉」, 「文章」. Можна також обрати колір, форму та напис вашої іконки. Далі йде редагування тексту. Це обмежене меню дає можливість лише змінити назву, яка розташована зверху, нічого більше.

Останній розділ – найважливіший, бо він складає основу для вашого інформаційного наповнення. Тут все набагато простіше, ніж здається на перший погляд. Все що потрібно – це додавати інформацію в порожнє поле знизу, обирати шрифт, розмір, колір тексту тощо. Можливо також додавати зображення або аудіо файли. Зверніть увагу на те, що всі ваші виправлення будуть відображатися на мобільному екрані справа. Саме так буде мати вигляд додаток, завантажений на ваш смартфон.

Останнім і завершальним кроком є кнопка «Опубликовать». Натиснувши її, ви отримаєте електронну адресу вашого додатку [8], який можна завантажити або через телефон, або через комп'ютер. Після цього сайт запропонує вам опублікувати вашу програму на світовому маркеті додатків iTunes та Google Play. Це дозволить іншим користувачам програмного забезпечення Android продивлятися, завантажувати та навіть голосувати за вашу роботу. Таким чином можливо розробити додаток не лише для власної зручності та користування, але і для інших бажаючих вивчати японську мову. На власному досвіді ми впевнилися, що створення подібних програм власноруч не вимагає особливих зусиль чи спеціальних навичок, а кінцевий результат виправдав наші сподівання.

На сьогоднішній день число Android додатків зростає в геометричній прогресії. Це доводить, що сучасні технічні прилади – такі як смартфони чи планшетні ПК - можуть стати незамінними помічниками майже в усіх сферах життя, не обходячи навчальний процес. Користування подібними програмами на портативних носіях, що підтримують операційну систему Android надає можливість без зайвих зусиль використовувати їх у будь-який зручний для вас час: під час поїздок в громадському транспорті, у віддаленні від Інтернет зв'язку, стаціонарних комп'ютерів, громіздких ноутбуків та порівняно функціонально обмежених паперових словників.

Проте це не доводить, що підручники починають поступатися передовим досягненням науки і техніки. Таким чином, під час проведення дослідження ми впевнилися, що навчання за допомогою сучасних приладів та програм урізноманітнює учбовий процес, робить його легше та цікавіше. В умовах сьогодення додатки для Android, спрямовані на покращення навичок володіння японською мовою, можуть стати чудовим доповненням загального учбового процесу.

Список використаних джерел:

1. Akebi Japanese Dictionary, додаток для Android категорії книги та довідники [Електронний ресурс]; додано 7 березня 2014 року користувачем Craxic; режим доступу до додатку: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.craxic.akebifree&hl=ru>.

2. Англійсько-японський та японко-англійських он-лайн словник [Електронний ресурс], Denshi Jisho — Online Japanese dictionary, режим доступу до словника: <http://jisho.org/>
3. JLPT PRACTICE N1-N5, додаток для Android категорії освіта [Електронний ресурс]; додано 10 січня 2014 року користувачем JLD International,inc; режим доступу до додатку: <https://play.google.com/store/apps/details?id=jp.ejapanese.jlpt&hl=ru>.
4. EJLookup, додаток для Android категорії книги та довідники [Електронний ресурс]; додано 13 січня 2014 року користувачем GinKage; режим доступу до додатку: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.ginkage.ejlookup&hl=ru>.
5. «Ичи-Ни», додаток для Android категорії освіта [Електронний ресурс]; додано 20 березня 2011 року користувачем Kozhevnikov Alexey; режим доступу до додатку: <https://play.google.com/store/apps/details?id=su.kozhevnikov.ichini&hl=ru>.
6. NihongoUp, додаток для Android категорії книги та довідники [Електронний ресурс]; додано 27 жовтня 2010 року користувачем Philip Seyfi; режим доступу до додатку: <https://play.google.com/store/apps/details?id=air.com.divita.android.paid&hl=ru>.
7. iBuildApp, конструктор мобільних додатків [Електронний ресурс]; режим доступу до сайту: <http://ibuildapp.com/>
8. Перегляд власноруч розробленої програми за допомогою iBuildApp [Електронний ресурс], режим доступу до сайту: <http://russia.ibuildapp.com/app-529038-Грамматика>.

Т. Омельченко, Ю. Хоменко, студ.

ЧВУЗ Інститут востокознавства та міжнародних відносин
«Харківський колегіум», Харків

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ANDROID-ПРОГРАММ В КАЧЕСТВЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ЯПОНСКОГО ЯЗЫКА

Статья посвящена рассмотрению новых методов изучения восточных языков путём использования современных технологических приспособлений – таких, как смартфоны, планшеты и электронные книги на базе Android. С каждым днём количество полезных и развлекательных программ, которые могут пригодиться для желающих выучить японский язык становится всё больше, что и делает данную тему актуальной и интересной для рассмотрения.

Ключевые слова: android-программы, методика преподавания, современные методы обучения, технологии XXI в.

Т. Omelchenko, Y. Khomenko, stud.

Institute of Oriental Studies and International Relations
«Kharkiv Collegium», Kharkiv

ANDROID USE PROGRAMS AS ADDITIONAL MATERIALS UNDER STUDYING JAPANESE LANGUAGE

The article is about new methods for studying Oriental languages through using modern technological devices, such as smartphones, tablets and e-book based on Android. Every day there is more and more useful and entertaining programs, which can be useful for people who want to learn Japanese language and that makes the subject relevant and interesting to explore.

Keywords: android use programs, teaching methods, modern teaching methods, technologies of XXI century.

日本語学習場面における学習者たちの「わからない言葉を調べない」ふるまいに
対する積極的な評価—「学習者たちの学び合い」に関するエスノメソドロジ的
研究—日本語学習, エスノメソドロジー, 相互行為分析, わからない言葉

1. 問題提起

我々学びの導き手は、授業を実践するとき、教え方に関する様々な方法を用いている。と同時に、その場を「授業」として組織するために、様々な「習慣的方法」を用いている。例えば、我々は、「授業を始める」「教壇に立つ」などの日常的ふるまいを、ほとんど習慣的におこなっている。むしろ、習慣的におこなうことによって、授業が実践可能であると言い得る。この「習慣的方法」は、習慣的であるが故に、ふつう考察の対象にはならない。しかし、この「習慣的方法」が正しいという根拠はどこにあるのだろうか。

本論文に即して言えば、学習者たちが、ペアワークやグループワークなどの活動に取り組んでいるとき、《わからない言葉》に出合ったにもかかわらず、それを辞書で調べたり教師に質問したりするといった解決策を何ら講じることなく会話を先に進めたならば、我々学びの導き手は、彼らに対しておおむね良い印象を受けない。《わからない言葉》を調べなかったことに対して、マイナスの評価を与えることもあり得るだろう。しかし、我々のこの見方が正しいという根拠はどこにあるのだろうか。

2. エスノメソドロジーと相互行為分析

本論文は、1の問題意識に基づき、学習者たちの学び合いのありようを具に観察することから始める。そして、その方法として、「エスノメソドロジー—«Ethnomethodology»」という研究分野において用いられている「相互行為分析」を採用する。エスノメソドロジーの創始者であるハロルド・ガーフィンケル Harold Garfinkel は、「エスノメソドロジーとは社会のメンバーがもつ、日常的な出来事やメンバー自身の組織的な企図をめぐる知識の体系的な研究(Garfinkel 1968:17)」と定義している。すなわち、エスノメソドロジーは我々が現実を「現実」として組織するために、あたりまえに用いている「習慣的方法」を明らかにする。そして、この研究で用いられている「相互行為分析」は、まさに「相互行為」を具に分析する。「相互行為」には、発話はもちろん、僅かな言いよどみやコンマ数秒の空隙、視線の動きまでもが含まれる(西阪1997)。

3. 本論文の射程

外国語の授業における、学習者たちの学び合いに関するエスノメソドロジ的な研究は、管見の限りではあるが、決して多くない。例えば、Fujimoto(2010)は、小グループでの議論の場面を分析し、一見すると学習者の第二言語能力が低いとみなされがちな「おなじ語の繰り返し」や「空隙」が、実は学習者たちが適切にやりとりを組織するために用いている方法であることを明らかにしている。大山(2012)は、フランス語の協働学習場面を、「きっかけ」「道具」「参

加のかたち」という視点から分析し、学習者たちが何を学び得るのかは外在的にコントロールできないことを明らかにしている。

しかし、本論文のような、外国語の授業における、学習者同士が学び合う中で、「《わからない言葉》を調べない」ふるまいについてのエスノメソドロジ-的な研究は、管見の限りではあるが、存在しない。かくして本論文は、「《わからない言葉》を調べない」ふるまいに対して、おおむね積極的な評価を下さない我々の習慣的な見方の妥当性を検討することになる。

4. 研究資料

本論文は、初中級レベルの大学2年生を対象とした日本語クラスにおいて、学習者3名がグループとなり、目標言語で会話することそのものを目指す活動に取り組んでいる場面を、ビデオカメラ1台で記録したものを分析する¹。学習者たちには、事前に、質問が書かれたカードが配布された。彼らは、順番にカードをめくり、そこに書かれている質問に答えるかたちで、会話を始める。議論をすすめるにあたり、学習者たちが組織している相互行為を書きおこしたトランスクリプションを用いる。作成にあたっては、鈴木(2007)、西阪(1997)、好井他(1999)を参考にした²。

5. 分析1 —— 「《わからない言葉》を調べない」ふるまい——

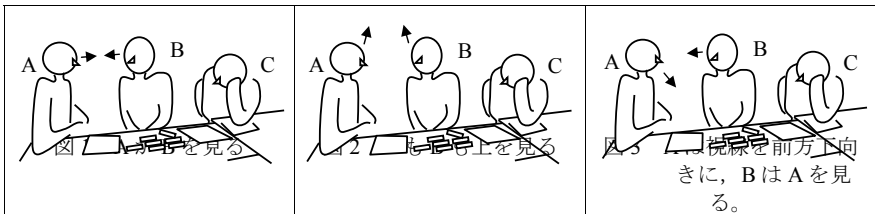
事例(1)は、学習者たちが、「留学するなら一人暮らしかホームステイかどちらがいいか」について、会話しているところである。今、Aが自分の意見を述べている。

事例(1)

01 A: にはんへともだちがいたら::(0.2)いたら(0.8)あ::(1.2)hhh(0.6)
あ:::(.)よる(1.0)

02 よるちゅう↑(0.4)[XXXXXX](0.6)[XX]よるちゅう(0.8)ともだちといっし
よに

↑(図1) ↑(図2・3)
03 (0.4)あ:(.)あん(0.4)あそびます

注目するのは、01-02行目の「よる(1.0)よるちゅう↑」からのやりとりである。Aは前方下向きに視線を向けながら、「よるちゅう↑」と語尾を上昇させ、この言葉に確信がないことを示す。そして、0.4秒の空隙ののち、視線をBに移す(図1)。それから、おそらく共通語で自分が話したい事柄をBに示し、Bに正し

い言葉を知っているかどうか尋ねる。すると、AとBはほぼ同時に上を向き(図2)、Aは視線を再び前方下向きに、Bは頭を右に少し傾けながらAに視線を戻す(図3)。0.6秒の空隙ののち、Aは、正しいかどうか確信がなかった「よるちゅう」をそのまま用いて、当該の会話を先にすすめる。

ここで重要なことは、Aは、01-02行目の時点では「よるちゅう」という言葉が正しいかどうか確信がなかったにもかかわらず、数秒のやりとりののち、「よるちゅう」という言葉を、今度は疑問視することなく発話していることである。Aは、辞書で調べたわけでも教師に質問したわけでもない。また、Bに尋ねたが解答を得ることはできなかった。すなわち、「よるちゅう」という言葉が正しいかどうか確信をもつに至っていない。しかし、Aが「よるちゅう」を疑問視することなく発話していることから、Aは、「よるちゅう」という言葉を少なくとも「当該の会話を進める上で差し障りがない言葉」として、言い換えるならば、他の学習者が、「よるちゅう」という言葉を介して、Aの伝えたい事柄を理解し得る、と認識していることが分かる。つまり、事例(1)の分析から、次のことが言い得る。

(2) 学習者たちは、互いのふるまいなどをリソースとして用いながら、「正しいかどうか確信が持てない言葉」を「正しいかどうか確信は持てないが、当該の会話を進める上で差し障りがない言葉」として作り成している。

6. 分析2 —— 「《わからない言葉》を調べる」ふるまい——

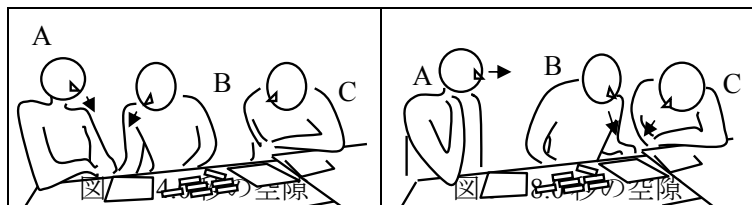
では、学習者たちの(2)のふるまいは、当該の相互行為裡に何を達成しているのか。この問いについて考えるために、学習者たちが「《わからない言葉》を調べる」場面を分析し、比較したい。事例(3)は、事例(1)の約4分前の場面であり、学習者たちは、「発展途上国は先進国を真似すべきかどうか」について会話している。

事例(3)

01 B: あたらしいしごとのところ::あ::が(.)ん::(.)あ:(.)たほうがいい
(.)あ:::(0.8)

02 だか(.)え:(.)なぜなら::↑(4.0)あ(.)なぜなら(.)ん:::(1.0)は(.)てん(.)え(.)は(.)
↑(図4)

03 てんと:じょうこくは(0.6)ん::(2.0)こ(8.0)(hh)あ::たくさん:(.)ことを
↑(図5)

まず注目するのは、02行目の4.0秒の空隙における学習者たちのふるまいである。Bは、空隙の前に「なぜなら…↑」と語尾を伸ばしながら上昇させ、この言葉に疑問があることを示す。そして、Aのプリントのほうに上半身を傾けながら、視線を移し、疑問の解決を試みる(図4)。Aは、BがAのプリントに視線を移したのち、プリントをひっくり返して、Bの疑問に対する解答が記載されている面をBに見せる。

次に注目するのは、03行目の8.0秒の空隙における学習者たちのふるまいである。Bは、空隙の前に「ん::」と唸り、2.0秒の空隙ののち、「こ」と発話して、まずAのプリントのほうに上半身を傾けながら視線を移したかと思うと、すぐさまB自身のプリントに上半身を傾けながら視線を移し、疑問の解決を試みる。そして、約6.0秒の静止ののち、吸気音(hh)とともに上半身を起こして、発話を再開する。興味深いことは、8.0秒の空隙における、Aのふるまいである。Aは、BがB自身のプリントに視線を移したのち、約2.5秒間、左前方の違うグループのほうに視線を向けている(図5)。そののち、AもBのプリントのほうに視線を移す。

ここで重要なことは、Bが発話を中断して何かを調べているあいだ、AもCもBが発話を再開するまで待っていることである。8.0秒の空隙においては、Aは、Bの持つ疑問およびその疑問の解決に対してほとんど興味を持っていないようにさえ見える。しかし、AもCも、Bから発言権を奪うなどして、当該の会話を先に進めることはしない。つまり、事例(3)の分析から、次のことが言い得る。

(4) 発言権を有する学習者が、発話を中断してひとたび何かを調べ始めたならば、ふたたび発話を再開するまで、他の学習者たちは当該の会話を先に進めず、発話の再開を待つことが一般的に期待されている。

7. 「《わからない言葉》を調べない」ふるまいに対する積極的評価

外国語の授業における、学習者同士が目標言語で会話することそのものを目指す活動の中で、学習者たちが、疑問をもった言葉のすべてをひとつひとつ辞書で調べたり教師に質問したりして解決を試みたとする。この場合、(4)から明らかのように、会話が中断を繰り返し、会話そのものが成り立たなくなる可能性が少なくない。言い換えるならば、《わからない言葉》を具に調べることが、活動の進行を妨げる可能性がある。つまり、(2)は、次のように書き換え得る。

(5) 学習者たちは、互いのふるまいなどをリソースとして用いながら、「正しいかどうか確信が持てない言葉」を「正しいかどうか確信は持てないが、当該の会話を進める上で差し障りがない言葉」として作り成すことによって、当該の会話を中断させることなく、先に進めることに成功している。

そして、(5)から「《わからない言葉》を調べない」ふるまいを、次のように記述し得る。

(6) 「《わからない言葉》を調べない」ふるまいは、学習者たちが当該の会話を中断させずに先に進めるための「習慣的方法」のひとつであり得る。

(6)から明らかなことは、学習者同士が目標言語で会話することそのものを目指す活動のなかで、我々学びの導き手は、学習者たちの「《わからない言葉》を調べない」ふるまいに対して、積極的な評価を下し得る場合がある、ということである。

8. 結論

本論文は、学習者たちの「《わからない言葉》を調べない」ふるまいに対して、おおむね積極的な評価を下さない我々の習慣的な見方の妥当性に疑問を抱いた。そして、学習者たちの学び合いのありようを、相互行為分析を用いて具に観察することにより、その妥当性を検討した。具体的に、日本語学習場面における、学習者同士が会話することそのものを目指す活動の中で、学習者たちが《わからない言葉》を調べずに当該の会話を先に進める場面の相互行為分析を試みた。その結果、学習者たちは「正しいかどうか確信が持てない言葉」を「正しいかどうか確信は持てないが、当該の会話を進める上で差し障りがない言葉」として作り成すことによって、当該の会話を中断させることなく先に進めていることが明らかになった。これは、我々学びの導き手が、学習者たちの「《わからない言葉》を調べない」ふるまいに対して、積極的な評価を下し得る場合があることを示している。もちろん、本論文が示したのはほんの一例に過ぎない。しかし、このような学びの場が一つでも存在する限り、我々の「あたりまえ」に無批判ではいられない。加えて、学習者たちがどのような「習慣的方法」を用いて「学び合い」を組織しているのかについて、ほとんど明らかになっていない。外国語の授業におけるさまざまな相互行為を、様々な視点から分析していく必要があるだろう。今後の課題としたい。

注

2013年12月2日撮影。教室にいる学習者の数は8名であった。学習者には、事前に研究目的であることを伝え、許可をとったうえで撮影をおこなった。

2

以下、トランスクリプションの記号の見方を示す。

(数字) 秒数分の空隙 (.) 0.2秒以下の空隙 hh 呼吸音 (hh) 吸気音

::: 発話の伸ばし ↑ 語尾の音の上昇 __ 大きい音 [XX] 聞き取り不可能

参考文献

- (1) 大山大樹 (2012) 「フランス語学習における『きっかけ』『道具』『参加のかたち』の協働的達成——『知識』構築のエスノメソドロジー的研究——」大阪市立大学大学院文学研究科、修士論文。
- (2) 鈴木聡志 (2007) 『会話分析・ディスコース分析: ことばの織りなす世界を読み解く』新曜社。
- (3) 西阪仰 (1997) 『相互行為分析という視点——文化と心の社会学的記述』金子書房。
- (4) 好井裕明・山田富秋・西坂仰 編 (1999) 『会話分析への招待』世界思想社。
- (5) Fujimoto, Donna (2010) Connecting EFL group discussions to research, 『大阪女学院短期大学紀要』40, 大阪女学院短期大学: 1-17.
- (6) Garfinkel, Harold (1968) 「エスノメソドロジー命名の由来」『エスノメソドロジー——社会学的思考の解体』[山田富秋・好井裕明・山崎敬一 編] せりか書房, 9-18, 1987.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АДАПТИРОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ЯПОНСКОГО ЯЗЫКА НА НАЧАЛЬНОМ ЭТАПЕ

Статья посвящена особенностям использования адаптированной литературы как дополнительного средства при преподавании японского языка на начальном этапе. Исследуется целесообразность использования адаптированной литературы параллельно с основными учебными материалами, а также приемы работы с адаптированными произведениями во время учебного процесса и самостоятельно.

Ключевые слова: *адаптированная литература, начальный этап обучения, долговременная память.*

Одним из важных факторов при изучении японского языка на начальном этапе является формирование базовых знаний и умений, необходимых на последующих этапах обучения. Чтобы базовые знания помогали в дальнейшем изучении языка, необходимо их усвоение не просто в качестве набора знаний, а применение в реальных условиях: чтение, общение, письмо. Дополнительное чтение в данном случае способствует, во-первых, повторению и закреплению изученной студентом лексики, грамматических структур, иероглифических сочетаний, их возможные варианты использования в японском тексте, во-вторых, существенно облегчает восприятие и усвоение нового материала, в-третьих, развивает навыки и скорость чтения, а также чувство языка. Кроме того, чтение помогает студентам узнать больше о Японии, культурных традициях, особенностях японского общества и т.д., что также важно для изучения японского языка.

Целью данного исследования является изучение целесообразности и эффективности использования адаптированных художественных произведений в качестве дополнительных приемов при обучении японскому языку на начальном этапе. В отличие от преподавания английского языка, где активно и в большом количестве используется адаптированная художественная литература с начальных уровней, при обучении японскому языку больше внимания уделяется чтению публицистических или небольших текстов из учебных пособий. Новизной исследования является возможность и необходимость использования адаптированных художественных текстов в обучении японскому языку.

Вне зависимости от того, каким учебным пособием пользуется преподаватель (みんなの日本語、初級日本語 и т.п.), вне зависимости от количества учебных текстов в учебном пособии, преподаватель может столкнуться с проблемой, когда часть текстов не нравится определенной категории студентов, что снижает их восприятие текста и существует риск невыполнения поставленных учебных задач при чтении и выполнении заданий к тексту. Кроме того, тексты на начальном уровне обычно небольшие по размеру (обычно не более 1-2 абзацев) или их недостаточно для выработ-

ки навыков чтения и других обучающих функций, указанных выше. В данном случае дополнительное чтение адаптированной литературы, когда студент сам выбирает, что читать, может восполнить данные пробелы.

Лексика и грамматические структуры. На начальном этапе изучения японского языка многие студенты сталкиваются с проблемой привыкания к японской письменности, а именно понимания текстов, запоминания лексики и знакомых грамматических структур, их активного использования во всех видах деятельности: чтение, письмо и т.д. В данном случае прочтение интересного студенту художественного текста, соответствующего его уровню японского языка, где не более 5-10% незнакомой лексики и грамматических структур, выполняет функцию повторения и закрепления выученного материала. Иными словами, во время такого типа чтения формируется большее количество связей, способствующее перемещению информации в долговременную память. С этой целью возможно использование разных видов деятельности и приемов перед прочтением текста, во время его чтения и после чтения. Например, перед чтением изучаем название произведения, его структуру (главы), беседуем, высказывая предположения, о чем произведение. Для подготовки студента к чтению, особенно если это его первый опыт чтения адаптированного художественного текста на японском языке, возможен небольшой диалог с включением лексики, встречающейся в произведении.

Иероглифика. Дополнительное чтение является одним из важных инструментов для закрепления выученной иероглифики, привыканию восприятия и понимания иероглифического текста, с чем часто сталкиваются студенты именно на начальном этапе обучения. В данном случае, при чтении произведения студент привыкает к использованию уже знакомых иероглифов в различных сочетаниях, к их произношению. При этом эффективно чтение вслух и слушание данного произведения, следя за текстом. Также можно использовать прием чтения знакомых иероглифических сочетаний без фуриганы; чтение знакомой лексики с незнакомыми, но несложными иероглифами с использованием фуриганы только в первый раз на странице и последующим узнаванием слова без фуриганы.

Восприятие и усвоение нового материала. Дополнительное чтение выбранного самостоятельно произведения стимулирует студента к дальнейшему прочтению другого произведения, поиску источников для чтения. В данном случае объем прочитанного формирует чувство языка (языковую интуицию), что помогает в дальнейшем восприятии нового материала (лексики, грамматики, иероглифики) и его более успешном усвоении.

Навыки и скорость чтения. Как было сказано выше, дополнительное чтение формирует навыки чтения японского текста, соответствующего уровню студента, что приводит к постепенной необходимости прочитать еще какое-либо произведение, возможно уровнем выше; студент начинает быстрее читать, что позволяет прочитывать больший объем за ту же единицу времени; у студента развивается языковая интуиция.

Чувство языка. Так как чувство языка является результатом накопленных знаний о языке, сформированных в результате практической деятельности, развитие чув-

ства языка (или языковой интуиции) требует необходимого, довольно-таки большого объема прочитанного материала. В данном случае объем переходит в качественное усвоение, помогает выработать умение правильно найти необходимые средства выражения в японском языке.

Если студент на начальном этапе обучения пытается читать текст в оригинале или среднего уровня сложности, возможно даже и интересующий его, он тратит много времени на прочтение небольшого объема, например страницы, с необходимостью поиска значений большого количества лексики и иероглифов. При этом количество усвоенной информации будет минимальным из-за большого объема неизвестной информации. Таким образом, то, что может быть эффективным для прочтения студентами на среднем и высшем уровнях обучения, может стать сдерживающим фактором для студента начального уровня, когда может быть сформирован комплекс невозможности или сложности чтения японских текстов. С другой стороны, чтение больших объемов относительно несложных текстов, адаптированных для каждого уровня, закладывает основы формирования необходимой языковой интуиции. При этом стиль художественного произведения, хотя и адаптированного, развивает понимание языковой и культурной особенности японцев.

В связи с этим фактом возникает необходимость наличия и доступности адаптированных художественных или публицистических, познавательно-развлекательных текстов на японском языке с разными уровнями сложности. И если при обучении японскому языку на среднем, а особенно на высшем уровнях есть достаточно художественного материала, уже есть возможность чтения неадаптированных текстов, то на начальном этапе необходимы адаптированные тексты художественных произведений на разные темы для студентов с разными интересами и увлечениями.

Для чтения информативных, научно-публицистических и тому подобных текстов используются специальные учебные пособия или дополнительные к основному курсу обучения (楽しく読もう、初級で読めるトピック 2 5 и т.д.). Они довольно-таки разнообразны по тематике и охватывают широкую сферу жизни японского общества. Однако в них мало или отсутствуют адаптированные художественные тексты, что является по нашему мнению, их недостатком.

В данном случае, в качестве чтения вне класса или дополнительного чтения художественных текстов во время занятия полезны книги из серии Japanese Graded Readers издательства White Rabbit Japan. Для студентов начального уровня подойдут Level 0 и Level 1, что позволит практически с самого начала читать небольшие художественные тексты. Наличие аудиосопровождения также поможет выполнить задачи и справиться с проблемами, указанными выше. Например, чтение студентами вслух произведения помогло в запоминании лексических и грамматических структур, с запоминанием которых они испытывали сложности. Также студенты, которые тяжело воспринимали иероглифический текст, испытывали сложности с использованием иероглифов, несмотря на дополнительные упражнения и игровые виды деятельности, после прочтения одного или двух рассказов, с использованием приемов, описанных выше, стали спокойно воспринимать текст со знакомыми иероглифами и более активно использовать их при письме.

Мы считаем, что для успешного использования дополнительной художественной литературы необходимо следовать определенным критериям чтения. Так, для студентов с восприятием информации на визуальном уровне чтение вслух, что помогает в развитии разговорных навыков.

Во-вторых, текст, должен быть интересным студенту. Это мотивирует студента дочитать произведение до конца, захотеть прочесть что-то еще.

Чтение дополнительной литературы, не сложной, на уровне не более 10% незнакомой лексики и грамматики является важным критерием для развития языковой интуиции, соответственно, помогает быстрее освоить новый материал.

Таким образом, чтение адаптированной литературы в качестве дополнительного средства при обучении японскому языку является важным инструментом при обучении японскому языку на начальном этапе. Оно помогает закрепить базовые языковые знания, развивает интерес к дальнейшему чтению на японском языке, развивает языковую интуицию и является мощным информативным инструментом для понимания японской культуры, общества и традиций.

Список використаних джерел:

1. Алексеева Л. Е. Методика обучения профессионально ориентированному иностранному языку / Л. Е. Алексеева – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2007. – 136 с.
2. Алексеева Л. Е. Оптимизация процесса обучения иноязычному профессионально ориентированному общению студентов факультета международных отношений: На материале английского языка: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / Л. Е. Алексеева. – Санкт-Петербург, 2002. – 313 с. [Електронний ресурс] Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat. – Режим доступу до автореферату: <http://www.dissercat.com/content/optimizatsiya-protsesta-obucheniya-inoazychnomu-professionalno-orientirovannomu-obshcheniyu#ixzz2talvPSwo>
3. Асо М. Методика преподавания японского языка для начинающих: Сборник матер. 2-й междунар. научн.-практ. конф. «Непрерывное обучение иностранным языкам: проблемы, решения, перспективы» [Електронний ресурс] / М. Асо // Информация о науке и научной деятельности. – Режим доступу до збірки: <http://nauka.svgu.ru/content/Международная-интерактивно-дистанционная-научно-практическая-конференция-Непрерывное-обучени>
4. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання у немовному ВНЗ / Г. В. Барабанова. – К.: Фірма “ІНКОС”, 2005. – 315 с.
5. Черниш В. В. Навчання англomовного читання та аудіювання із застосуванням аудіокнижок художніх творів (середня загальноосвітня школа з поглибленим вивченням іноземної мови): автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методик навчання: германські мови» / В. В. Черниш. – К., 2001. – 21 с.
6. Mitsue Tabata-Sandom. The reader-text-writer interaction: L2 Japanese learners' responses toward graded readers. October 2013, Volume 25, №. 2, p.p. 264–282 [Електронний ресурс] / Tabata-Sandom Mitsue // Reading in a foreign language – Режим доступу до статті: <http://nflrc.hawaii.edu/rfl/October2013/articles/tabata.pdf>

ВИКОРИСТАННЯ АДАПТОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПРИ ВИВЧЕННІ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ

Стаття присвячена особливостям використання адаптованої літератури у якості допоміжного засобу при викладанні японської мови на початковому етапі. Досліджується доцільність використання адаптованої літератури паралельно з основними навчальними матеріалами, прийоми роботи з адаптованими творами під час навчального процесу і самостійно.

Ключові слова: адаптована література, початковий етап навчання, довгострокова пам'ять.

T. Pleskach, Senior lecturer
Institute of Oriental Studies and International Relations “Kharkiv Collegium”

USING ADAPTED BOOKS IN PROCESS OF LEARNING ELEMENTARY JAPANESE

The article is devoted to aspects of using adapted books as an additional instrument in teaching Elementary Japanese. The reasons of using adapted books along with main teaching Elementary materials are studied, as well as methods of using adapted books during the lessons and autonomous reading.

Key words: adapted books, elementary teaching, long-term memory.

УДК 811.521

В. Собакар, магістр
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

ЗНАЧУЩІ ІГРИ: ВИВЧЕННЯ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕОРІЇ ІГОР

Стаття присвячена використанню теорії ігор у широкому колі питань під час вивчення японської мови та побудові діалогу. Теорія ігор дає формальну систему, яка має важливе значення для розуміння лінгвістичної поведінки в японській мові.

Ключові слова: теорія ігор, японська мова, соціальна природа змісту

Вивчаючи японську мову, ми прийшли до висновку про корисність теорії ігор у широкому колі питань. Використання граматики є стратегічним, щоб сигналізувати про той зміст, який хочемо донести: наш вибір як мовця зумовлений тим вибором, який зробить слухач, інтерпретуючи сказане нами. Теорія ігор, згідно з якою результати рішення залежить від вибору інших, дає формальну систему, яка дозволяє нам розвивати теорії про вид прийняття рішень, які мають вирішальне значення для розуміння лінгвістичної поведінки в японській мові. Єдиний спосіб зрозуміти значення – включити його соціально-культурну природу: саме соціальне дає зміст нашому ментальному життю. Створена теорія дозволить враховувати багато аспектів лінгвіс-

тичного значення, а використання граматики може бути спрощеним. Стаття містить коротке введення в теорію ігор, міркування щодо лінгвістичних ігор з неповною інформацією та деякі моделі ігор ввічливості.

Теорія ігор – наука про стратегічне прийняття рішень. Конкретніше, це «*study of mathematical models of conflict and cooperation between intelligent rational decision-makers*» («дисципліна математичних моделей конфлікту та кооперації між розумними раціональними сторонами, які приймають рішення») [Myerson 1991, ст. vii–xi]. Альтернативна назва для теорії ігор, яка звучить «*as a more descriptive name for the discipline*» («як більш описова назва дисципліни») це інтерактивна теорія рішень [Aumann 2008, ст. 5]. Теорія ігор в основному застосовується в економіці, політичній науці, філософії, логіці, біології. Проте на сьогодні теорія ігор стала загальним терміном, який застосовується до широкого кола поведінкових стосунків і позначає логічну сторону прийняття рішень як для людей, так і не для людей (комп'ютерів).

Теорія ігор це теорія математичних моделей прийняття оптимальних рішень в умовах конфлікту. Оскільки сторони, що беруть участь в більшості конфліктів, зацікавлені в тому, щоб приховати від супротивника власні наміри, прийняття рішень в умовах конфлікту, зазвичай, відбувається в умовах невизначеності. Теорія ігор намагається математично зафіксувати поведінку в стратегічних ситуаціях, в яких успіх суб'єкта, що робить вибір, залежить від вибору інших учасників. Якщо спочатку розвивався аналіз ігор, в яких один із супротивників виграє за рахунок інших (ігри з нульовою сумою), то згодом почали розглядати широкий клас взаємодій, які були класифіковані за певними критеріями.

Логічною основою теорії ігор є формалізація трьох понять, які входять в її визначення і є фундаментальними для всієї теорії: (1) конфлікт; (2) прийняття рішення в конфлікті; (3) оптимальність прийнятого рішення. Ці поняття розглядаються у найширшому сенсі. Змістовно, конфліктом можна вважати будь-яке явище, відносно якого можна казати про його учасників, про їхні дії, про результати явищ, до яких призводять ці дії, про сторони, які так чи інакше зацікавлені в таких наслідках, і про сутність цієї зацікавленості. Фактично, конфлікт у широкому сенсі – це взаємодія учасників, у лінгвістичній площині мова йтиме про взаємодію гравців, тобто комунікацію мовців. Система, яка являє собою конфлікт, називається грою. Конкретизації складових, які задають гру, призводять до різноманітних класів ігор.

Класифікуючи ігри, можна виділити наступні основні типи: (1) кооперативні / некооперативні (гра називається кооперативною, якщо гравці можуть об'єднуватися в групи, взявши на себе зобов'язання перед іншими гравцями і координуючи свої дії); (2) симетрична / антисиметрична (гра буде симетричною тоді, коли відповідні стратегії у гравців будуть рівними); (3) з нульовою / ненульовою сумою (ігри з нульовою сумою це особливий різновид ігор з постійною сумою, тобто таких, де гравці отримують рівну вигоду); (4) паралельні / послідовні (в паралельних іграх гравці ходять одночасно, в послідовних іграх гравці можуть робити ходи в напередодні визначеному порядку); (5) з повною / неповною інформацією (в грі з повною інформацією гравці знають всі ходи, зроблені до поточного моменту); (6) ігри з нескінченним числом ходів; (7) дискретні / неперервні ігри (більшість ігор дискретні: в них скінчена кількість

гравців, ходів, подій, результатів і т. д., проте теоретично ці компоненти можуть бути розширеними на множину дійсних чисел).

Переносячи теорію ігор на лінгвістичну площину, а саме на площину аналізу та вивчення японської мови, як апіорі з метою забезпечення успішної комунікації та уникнення комунікативного збою, ми розглядатимемо мовні ігри як такі: симетричні (гравці використовують рівні стратегії), послідовні (мовці розмовляють послідовно, а не одночасно), ігри з однаковою вигодою для учасників (зокрема це стосується мовних шаблонів та кліше ввічливості, що ми розглянемо на прикладі японських вітань аісацу).

Термін 挨拶 *aisatsu* можна неточно перекласти на українську мову як «вітання і прощання». Проте, він охоплює ширше коло прагматичних дій таких як подяка, вдячність, вибачення, представлення себе, поздоровлення, промова тощо і відноситься до широкого спектру вербальних і невербальних формул так само як шаблонних поведінок, що характеризують співбесідників в різних контекстах від повсякденних до офіційних. Крім того, що аісацу відноситься до ритуалу зустрічі, воно також формує зв'язок із соціальним етикетом, функціонуючи у підтриманні суспільних відносин в культурно відповідних рамках.

Аналізуючи крізь площину теорії ігор, можна визначити три основні гри (групи) для реалізації формул мовленнєвого етикету: 1) з'ясування контакту між мовцями – формули звертань і вітань; 2) підтримання контакту – формули вибачення, прохання, подяки та ін.; 3) припинення контакту – формули прощання, побажання і т.д., до першої і третьої групи з яких відносяться аісацу. Аісацу складається з різних шаблонів поведінки, які часто фокусуються на діях під час розмови і супроводжуються очікуваними рухами тіла та виразами обличчя, що сигналізують про добрі наміри та ввічливість по відношенню до співбесідника. Парні аісацу, тобто ті, які вимагають усталеної соціальними нормами певної відповіді, можна віднести до симетричного типу гри а також до самостійного мовленнєвого акта, за основними ознаками – локуція, іллокуція, перлокуція. Локуція – побудова фонетично і граматично правильного висловлювання певної мови з певним смислом і референцією, акт «говоріння»; іллокуція – втілення у висловлюванні певної комунікативної мети, що надає висловлюванню конкретної спрямованості; перлокуція – наслідки впливи іллокутивного акту на конкретного адресата чи аудиторію.

Аісацу настільки тісно пов'язані з контекстом, що навіть ті, які здаються простими для перекладу, можуть мати різні відтінки значення, отже ми маємо справу з симетричною лінгвістичною грою, зануреною у соціальний контекст. Під час вивчення японської мови на такий тип мовленнєвої гри треба звертати особливу увагу, оскільки незнання відповіді у певному парному шаблоні може призвести до комунікативного збою, непорозуміння і потенційного конфлікту. Наведемо приклади аісацу. Найчіткіше значення має вислів 有難う御座います – *arigatou gozaimasu* «дякую», який вживається для вираження подяки. Зустрічаються варіації, як どうも *doumo*, どうも ありがとうございます *doumo arigatou gozaimasu*, ありがとうございます *arigatou gozaimashita*. Останні два відрізняються тим, що перший вираз виражає просто вдячність, а другий – вдячність за вже виконану дію. Існують також вислови サンキュー *sankyuu* – від англійського «Thank you», おおきに *ookini*, おおきに どう

も *ookini doumo* – усі виражають подяку. Парним шаблоном до有難う御座います – *arigatou gozaimasu* «дякую» буде いいえ *ie* «немає за що».

お 元気 です か *ogenki desuka* «Як справи?» використовується для того, щоб дізнатись, в залежності від контексту, як у людини справи, як здоров'я, які новини тощо, хоча буквальный переклад звучить приблизно як «Чи ти здоровий?» Найчастіше на це висловлювання відповідають はい, 元気 です *hai, genki desu* «Так, я здоровий» або はい, お蔭様 で *hai, okagesama de* «Так, дякуючи вашим молитвами (У мене все добре)».

Вислів 頂ます / 戴きます *itadakimasu* вживається перед тим, як почати щось їсти або пити, і можна перекласти як «дякую, що пригощасте», «смачного», проте цей переклад буде дуже неточним. Цей вислів пов'язаний з контекстом і може мати різні варіанти перекладу та відтінки значення у залежності від ситуації. Якщо мовці вживають їжу чи напої разом, то парним шаблоном до頂ます / 戴きます *itadakimasu* буде однойменний шаблон, або ж співрозмовник може просто змовчати, якщо він не приймає участь у процесі споживання їжі/напою.

Пара ただいま *tadaima* «Я повернувся» та お 帰り なさい *okaerinasai* «З поверненням».

お先に *osakini* – вживається коли хтось йде першим. Повний варіант висловлювання звучить якお先に 失礼 します *osakini shitsureishimasu* і означає «Я йду першим». У ситуаціях, коли хтось йде раніше за інших, необхідно сказати お先に 失礼 します *osakini shitsureishimasu*. Люди, які ще залишаються, мають сказати お先に どうぞ *osakini douzo*, що означає «Будь ласка, йдіть першим».

Цікавими парними прикладами аїсацу, які стабільно вимагають відповіді, є пара 行って 来ます *ittekimasu* «Я йду» та 行って (い) らっしゃい *itte (i) rasshai*, вислів можна перекласти «Будь ласка, йди», проте в українській мові при буквальному перекладі втрачається той відтінок ввічливості, притаманний японській мові; Варто відзначити, що у повсякденному житті, вказаний вище порядок вживання цих фраз може змінюватись: хтось, хто залишається вдома, може сказати 行って らっしゃい *itte rasshai*, і той, хто йде, скаже у відповідь 行ってきます *ittekimasu*. Це не є прикладом загально-вживаного мовленнєвого акту, проте іноді зустрічається в японському мовленні.

Повертаючись до площини аналізу та вивчення японської мови, в останній частині статті ми розглянемо формування навичок побудови діалогу японською мовою на початкових етапах вивчення японської мови. Ще раз наголосимо, що мовленнєві ігри ми розглядатимемо як симетричні, послідовні та як такі, що повинні мати однакову вигоду для гравців, з метою забезпечення успішної комунікації та уникнення комунікативного збою між мовцями.

У завдання навчання на початковому етапі вивчення японської мови в області говоріння та аудіювання входить формування таких вмінь іншомовного спілкування, як прийняття участі у бесіді з екзаменатором на основі прочитаного тексту / заданої ситуації повсякденного спілкування, володіння мовним етикетом повсякденного спілкування (знайомство, подання, установлення й підтримка контакту, запит і повідомлення інформації, спонукання до дії, вираження прохання, згоди / незгоди, завершення бесіди).

Сучасні методики навчання іноземній мові орієнтовані на принцип комунікативності, що припускає широке використання на заняттях учбово-мовних ситуацій. Основна мета принципу – навчити студента спочатку вільно говорити мовою, а потім думати нею. Аналізуючи елементарні діалоги японською мовою як невеликі мовленнєві ігри, ми стикаємося з проблемою, коли студенти завчають подані діалоги напам'ять, проте у разі виникнення іншої ситуації, відмінної від описаної в діалозі слово в слово, студентам буває важко зорієнтуватися в ситуації і дати швидку відповідь. Це, зокрема, стосується вивчення діалогів за підручниками *みんなの日本語 minna no nihongo* «Японська мова для всіх». Наведемо приклад рандомного діалогу з підручника [*みんなの日本語II* 1998, с. 111].

遅れて、すみません

ミラー : 課長、遅れて、すみません。
 中村課長: ミラーさん、どう したんですか。
 ミラー : 実は 途中で 事故が あって、バスが 遅れて
 しまったんです。
 中村課長: バスの 事故ですか。
 ミラー : いいえ。 交差点で トラックと 車が ぶつかって、
 バスが
 動かなかったん です。
 中村課長: それは 大変でしたね。
 連絡が ないので、 みんな 心配して いたんですよ。
 ミラー : 駅から 電話したかったんですが、人が たくさん 並
 んで いて……。
 中村課長: どうも すみませんでした。
 わかりました。
 じゃ、会議を 始めましょう。

mira: : «kacho, okurete, sumimasen»
nakamura kachou : «mira:san, dou shitandesuka»
mira: : «jitsu wa kuru tochiu de jiko ga atte, basu ga okurete
 shimattan desu»
nakamura kachou : «basu no jiko desuka»
mira: : «iie. kousaten de torakku to kuruma ga butasukatte, basu
 ga
 ugokanakattan desu»
nakamura kachou : «sore wa taihen deshita ne»
 «renraku ga nai no de, minna ga shinpai shite itan desuyo»
mira: : «eki kara hanahitakattan desuga, hito ga takusan
 narande ite...
 doumo sumimasendeshita»
nakamura kachou : «wakarimashita.
 ja, kaigi wo hajimemashou»

пан Міллер : Начальнику, я запізнився, пробачте!
 Начальник Накамура : Пане Міллер, що трапилось?
 пан Міллер : Насправді на півдорозі трапився дорожній випадок, і автобус запізнився.
 Начальник Накамура : Дорожній випадок з автобусом?
 пан Міллер : Ні. На перехресті зіткнулися вантажівка з легковим автомобілем, і автобус не зміг рухатись.
 Начальник Накамура : Боже, який жах!
 Ти ні з ким не зв'язався, тож ми всі хвилювались.
 пан Міллер : Я хотів зателефонувати зі станції, та було так багато народу... Пробачте мені, будь ласка!
 Начальник Накамура : Та зрозуміло.
 Отож, розпочнемо засідання.

Аналізуючи поданий діалог з точки зору теорії ігор ми бачимо, що варіантів відповіді гравців могло бути декілька, а не лише один, наведений в прикладі. Оскільки основна мета комунікації – донесення інформації до співбесідника та уникнення не-комфортної ситуації, в даному випадку основним засобом мала би бути сила передавання інформації – 伝達能力 *dentatsu nouyoku*, тобто, головною метою є те, щоб співбесідник зрозумів інформацію. Використовуючи теорію ігор в побудові діалогу та навчанні, можна говорити про створення своєрідного дерева алгоритмів та можливих варіацій мовленнєвих ігор. Мова йдеться не про рольові ігри, коли на базисі вже вивченого діалогу студенти формують діалоги за поданим прикладом, а про першопочаткове вивчення декількох варіантів мовленнєвих ситуацій та їх комбінацій з метою отримання успішної комунікації та відсутності комунікативних збоїв при попаданні у реальні життєві ситуації.

Отже, підбиваючи підсумки проведеного дослідження, можна відзначити користність теорії ігор у широкому колі питань. Теорія ігор дає нам формальну систему, яка дозволяє розвивати теорії про вид прийняття рішень, які мають вирішальне значення для розуміння лінгвістичної поведінки в японській мові. Тому важливо включати значення в його соціально-культурну природу, про що ми переконалися на прикладах аісацу як моделей ігор ввічливості. Використання теорії ігор стане в нагоді і під час побудови вправ для студентів для формування їх комунікативних навичок японською мовою у разі моделювання різноманітних видів діалогів, у яких будуть змодельовані різні ходи гравців. Таким чином, у свідомості буде формуватися своєрідне дерево алгоритмів для використання в різноманітних мовленнєвих іграх в реальному житті, а не завчений шаблон, практично непридатний для використання. Використання теорії ігор у формуванні комунікативних навичок та побудові діалогів може бути напрямком для подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Исследование операций в экономике: Учеб. пособие для вузов / [Н.Ш. Кремер, Б.А. Путко, И.М. Тришин, М.Н. Фридман]; Под ред. проф. Н.Ш. Кремера. — М.: ЮНИТИ, 2006. — 407 с. — (Економічні дослідження: методологія та організація) (Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського).
2. Грачева М. В. Количественные методы в экономических исследованиях: Учебник для вузов / Под ред. М.В. Грачевой, Л.Н. Фадеевой, Ю.Н. Черемных. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. — 791 с. — (Економічні дослідження: методологія та організація) (Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського).
3. Мак-Кинси Дж. Введение в теорию игр / Мак-Кинси Джон Чарльз Ченовет — М.: ГИФМЛ, 1960. — 420 с.
4. Моргенштерн Э. Теория игр и экономическое поведение / фон Нейман Дж., Моргенштерн Э. — М.: Наука, 1970. — 708 с.
5. Мулен Э. Теория игр с примерами из математической экономики. / Мулен Эрве — М.: Мир, 1985. — 200 с.
6. Оуэн Г. Теория игр. / Оуэн Гиллермо — М.: Мир, 1971. — 232 с. — (Библиотека мехмата МГУ). — Режим доступу до джерела: <http://lib.mexmat.ru/books/1573>
7. Шикин Е. В. Математические методы и модели в управлении : учеб. пособие для студ. управленческих спец. вузов / Е. В. Шикин, А. Г. Чхартишвили ; Московский гос. ун-т им. М.В.Ломоносова. Факультет гос. управления. - 2. изд., испр. — М.: Академия народного хозяйства при Правительстве РФ : Дело, 2002. — 440 с. — (Економічні дослідження: методологія та організація) (Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського).
8. Aumann R. J. Game theory, Introduction / Aumann Robert John. — The New Palgrave Dictionary of Economics, 2nd Edition, 2008. — 920 p.
9. Brandenburger A. The Language of Game Theory: Putting Epistemics into the Mathematics of Games / Adam Brandenburger. — World Scientific Series in Economic Theory: Vol. 5. Hackensack, New Jersey: World Scientific, 2014. — 300 p.
10. Dixit A. Game Theory, in David R. Henderson (ed.), Concise Encyclopedia of Economics (2nd ed.) / Dixit, Avinash; Nalebuff, Barry. — Indianapolis 2008. — 420 p. (Indianapolis: Library of Economics and Liberty).
11. Myerson R. B. Game Theory: Analysis of Conflict / Roger Bruce Myerson. — Harvard University Press, 1991. — p. 1. pp. vii–xi.
12. Tsujimura N. An introduction to Japanese linguistics. Cambridge / Tsujimura, Natsuko — MA: Blackwell Publishers. Upper Level Textbooks. — 205 p.
13. みんなの日本語 (minna no nihongo) «Японська мова для всіх», частина I, частина II, — 1998.
14. 101 Japanese Idioms - Understanding Japanese Language and Culture Through Popular Phrases. Michael L. Maynard, Senko K. Maynard, illustrations by Taki. — Passport Books, Lincolnwood, Ill., 1993. — 218 p.

В. Собакарь, магистр

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ЗНАЧИМЫЕ ИГРЫ: ИЗУЧЕНИЕ ЯПОНСКОГО ЯЗЫКА С ПОМОЩЬЮ ТЕОРИИ ИГР

Статья посвящена использованию теории игр в широком кругу вопросов во время изучения японского языка и построения диалога. Теория игр дает формальную систему, которая имеет значение для понимания лингвистического поведения в японском языке.

Ключевые слова: теория игр, японский язык, социальная природа смысла

**MEANINGFUL GAMES: EXPLORING JAPANESE
LANGUAGE WITH GAME THEORY**

The article is devoted to using of the game theory in the wide range of issues while learning Japanese language and building a dialogue. Game theory provides a formal system that is important for understanding of the linguistic behavior in Japanese language.

Key words: *game theory, Japanese language, social nature of the meaning*

Т. Біляніна, викладач

Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара, Дніпропетровськ

ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ЯПОНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ: ФЕМІНІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті вивчаються деякі проблеми дослідження творчості американських письменниць японського походження. Розглядається сучасна японсько-американська феміністична література як особливий напрям азійсько-американській літератури.

Ключові слова: азійсько-американська література, японсько-американська література, жіноче письмо, гендер, гендерні ролі, мультикультуралізм.

На межі XX-XXI століть на тлі зростання актуальності феноменів мультикультуралізму та транскультуралізму спостерігається підвищення дослідницького інтересу до дефісних літератур як субдискурсу національних літератур.

У витоках критико-аналітичного осмислення творчості транскультурної ідентичності лежать етнічні концепції, які пізніше були переглянуті з низки причин. Кожний із дефісних письменників прагнув визнання свого голосу на загальнонаціональному рівні, сприймаючи обмеження «етнічності» як прояв расизму або ghettoization – замкнення в етнічному гетто (на зміну концепціям «етнічності» прийшли інші: гібридність, дефісність, транскультурація, пост-етнічність та багато інших). Це питання особливо актуальне у сфері вивчення американської літератури, адже багатонаціональна культура США сприяла зародженню та становленню етнічної літератури. Одним із найбільш розвинених і досліджених її напрямів є азійсько-американська література. Вона переосмислює досвід попередніх «відроджень культури по крові» на американському тлі, серед яких афро-американська та єврейсько-американська культури, а також звертається до поетики та досвіду становлення «літератур соціальних меншин».

Гендерна ніша американської літератури стає стартовим майданчиком для письменників транскультурної ідентичності. Вивчення феномену жіночого письма в азійсько-американській літературі набуває все більшої актуальності на тлі зростання інтересу дослідників до гендерного питання в літературі та потребує детального вивчення. Однією з перших письменниць, творчість якої сучасні дослідники розглядають у контексті транскультуралізму, стає Вінніфред Ітон, письменниця англійсько-китайського походження, яка працювала під японським псевдонімом Оното Ватанна. Запозичення, переосмислення, гра з поетикою національного або соціального екзотизму – одна з ключових проблем вивчення транскультурної літератури, яку, на жаль,

обходить увагою більшість дослідників, натомість фокусуючи увагу на питаннях історичної або культурної достовірності.

Плідні підходи до теоретичного осмислення складного феномену творчості письменників з дефісною ідентичністю пропонують Гарольд Блум, Елейн Кім, Френк Чін, Д. Ванд, Вернер Соллорс, Ш. Кім, Давід Лейвей Лі, Крістофер Лі, Мін Се, С. Наджімі, Д. Холлінджер, М. Тлостанова. Ця проблематика досліджується і в українській науці: відомі наукові праці Н. Висоцької («Єдність множинного. Американська література кінця XX, поч. XXI століть у контексті культурного плюралізму», 2010 р.), В. Ліпіної, В. Селігея («На перекрестке культур Востока и Запада: транскультурный феномен творчества Фрэнка Чина», 2013 р.).

Розквіт азійсько-американської літератури розпочався після виходу в світ антологій азійсько-американської літератури. Це насамперед збірки «Asian-American Authors» («Азійсько-американські письменники», за редакцією Кай-ю Хсу та Х. Палубінскас, 1972 р.), «Asian-American Heritage: An Anthology of Prose and Poetry» («Азійсько-американська спадщина: антологія прози та поезії», за редакцією Д.Х. Ванд, 1974 р.), «Aiiieeeee! And Anthology of Asian-American Writers» («Айййііііі! Антологія азійсько-американських письменників», за редакцією Ф. Чіна, 1974 р.), антологія у двох томах «Charlie Chan is dead» («Чарлі Чан мертвий», за редакцією Джессіки Хейджорн, 1993 р., 2004 р.), «Making waves» («Здіймаючи хвилі», 1989 р.).

Дослідження феміністичного аспекту творчості американських письменників азійського походження як окремого феномену набули особливої актуальності наприкінці 80-х – на початку 90-х років XX століття. Серед антологій, в яких головне місце займають твори саме азійсько-американських письменниць, можна виділити книгу «Home to Stay: Asian American Women's Fiction» («Дім, де залишуся: азійсько-американська жіноча література», за редакцію С. Ватанабе та К. Бручак, 1990 р.), антологію «The Forbidden stitch» («Заборонений стібок», 1992). За декілька років до виходу цієї антології Елейн Кім у роботі «Asian-American Literature. An Introduction to the Writings and their Social Context» («Азійсько-американська література. Вступ до творчості та її соціальний контекст», 1982 р.) розглядає твори письменників азійського походження у контексті соціальних умов, за яких вони створювались; у розділі «Multiple Mirrors and Many Images. New directions in Asian American Literature» окремий підрозділ присвячено творчості азійсько-американських письменниць.

У творчості американських письменників азійського походження, в тому числі японсько-американських XX століття провідними є теми орієнтальної екзотики, «іншості» (otherness), етно-соціально-культурного самовизначення, дискримінації, конфлікту поколінь. Проблеми іммігрантів у творчості письменників-жінок із країн Азії виражені дуже різко на тлі подвійної дискримінації не тільки за національною ознакою, але й за ознакою статі.

Як зазначає Елейн Кім, починаючи з 20-х років XX століття сформувалися численні стереотипи азійсько-американської літератури. Серед них «sojourner-narrator» (оповідач як гід по культурі екзотизму), «жінка як жертва», «етнічне дикунство», частково успадковані від літератури англо-американських письменників, зокрема Джека Лондона; ідеалізований образ «країни предків», який склався в уяві друго-

го-третього покоління нащадків іммігрантів. Письменник азійського походження сприймався як посередник між Сходом та Заходом, між США та країнами Азії, перед ним ставилося завдання «перекладу культури» (cultural translation). Поява антологій азійсько-американської літератури, в 1980-х – 1990-х роках супроводжувалася неоднозначною критикою: разом зі схвальними відзивами лунали докори та звинувачення. Так, укладачі збірки «The Big Aiiiiiieee!» звинувачують М. Х. Кінгстон у сліпому прагненні догодити побажанням читача, у зображенні Китаю або Японії як «варварської країни без історії та філософії» [Chin 1991, с. 3-64]. Набуває актуальності імагологічний підхід, коли об'єктом критико-аналітичної рефлексії стає образ-конструкт Азії, який існує в уяві читачів та критиків, обумовлений не реальністю світобачення письменника, а читацьким очікуванням і поширеними стереотипами.

У фокусі наймолодшого покоління американських письменників із японським корінням – проблема неоднозначності самовизначення відносно «історичної батьківщини» та американської культури. Саме такі твори увійшли в антологію сучасної азійсько-американської літератури «Charlie Chan is dead» («Чарлі Чан мертвий» 1993 р., 2004 р.). Так, Лоїс-Енн Яманака у романі «**Father of the Four Passages**» (2001 р.), **уривок з якого подано у антології «Charlie Chan is dead 2», відкидає стереотипи «успішної азійсько-американської жінки», натомість зображуючи головну героїню Соню Курісу нетиповою матір'ю-одиначкою, яка тричі в житті робила аборт і народила лише четверту дитину.**

В оповіданні «The Brown House» («Коричневий дім», 1951 р.) Хісае Ямамото зображує місіс Хатторі – жінку, яка належить до першого покоління іммігрантів, матір чотирьох дітей, чоловік якої, захопившись азартними іграми, призводить сім'ю до ще більшої скрути. Вчинки головної героїні є неоднозначними з погляду уявлень читача про «правильну» японську дружину, для якої традиційно чоловік – хазяїн, і йти супротив слова якого вона не мала права. Вчинки місіс Хатторі руйнують таке стереотипне уявлення: вона йде від чоловіка, забираючи двох дітей із собою, повертаючись лише тоді, коли, як їй здається, чоловік позбавляється своєї згубної звички.

Як зазначає Г. Блум, у передмові до книги «Азійсько-американські письменники» (2009 р.), в основі поетики й семантики в творах азійсько-американських письменників простежується й амбівалентність у ставленні вихідців з Азії до спадщини своєї культури. Перед героями творів Максін Кінгстон, Хісае Ямамото, Карен Тей Ямашіта, Лоїс-Енн Яманака та інших письменників стоїть вибір між збереженням традицій як невід'ємної частини сучасного життя та запереченням жорстокого минулого (трагічні події новітньої історії Японії, досвід соціальної нерівності, переслідувань перших іммігрантів в Америці). Цитуючи китайсько-американську письменницю Максін Кінгстон, Блум називає це явище «поклоніння предкам навпаки» («reverse ancestor worship») [Bloom 2009, с. 3].

В японсько-американському дискурсі, на відміну від інших дефісних літератур, зокрема, китайсько-японської, проблема першого та другого поколінь іммігрантів набуває особливого значення у світлі подій часів Другої Світової війни, а саме: примусового переселення американців японського походження до ізольованих поселень та інтернування таких громадян за кордони США. Дослідники, зокрема Ж. Макліллан

і Д. Кітагава, пережитим під час зазначених подій досвідом пояснюють різницю у ставленні іммігрантів із Японії різних поколінь до американського суспільства, американської влади, поняття гендерних ролей, ставленні до своєї культурної спадщини та інших аспектів [Kitagawa 1967, с.7-19]. Із цих причин творчість азійсько-американських письменників необхідно розглядати у контексті покоління, до якого належить той чи інший письменник – іссей, нісей і т.д.

Дослідники проблеми іссей та нісей (Д. Кітагава, Е. Кім) вважають, що Перше покоління мігрантів з Японії прибувало до США з думкою, що колись вони повернуться до батьківщини, опиняючись при цьому між двома країнами та повністю не належачи до жодної з них. Друге й третє покоління, на противагу їм, є носіями так званої «гібридної ідентичності», проблемам вивчення якої у творах азійсько-американських письменників у останні десятиріччя приділяється особлива увага [キム 2002, с. 164].

Однак, як зазначає Е. Кім, не слід вважати, що усі азійсько-американські, а особливо, японсько-американські письменники другого-третього поколінь вбачають у стосунках зі старшими поколіннями виключно конфлікт. Однією з особливостей японської етнічної групи у США є те, що попри економічні труднощі й проблеми через дискримінацію, вихідці з Японії багато уваги приділяють збереженню відносин між батьками та дітьми, чоловіком та дружиною, товариським стосункам. [キム 2002, с. 202].

Письмениця-нісей Хісае Ямамото у своїх творах основну увагу приділяє саме проблемі взаємовідносин між представниками різних поколінь. Як зазначає сама письменниця, її твори є посланням для таких самих, я і вона, дітей переселенців. У оповіданнях «Yoneko's Earthquake» («Землетрус Йонеко», 1951 р.), «The Brown House» («Коричневий дім», 1951 р.) та «Seventeen Syllables» («Сімнадцять складів», 1949 р.) на тлі внутрішніх проблем суспільства японських іммігрантів висвітлено стосунки японців з представниками інших народів: китайцями, філіппінцями, африканцями. Один з найвідоміших творів Хісае Ямамото, «The Legend of Miss Sasagawara» («Легенда про місс Сасагавару», 1950 р.) торкається й теми вимушеного переселення японців під час Другої Світової війни, проте і в цьому оповіданні основний акцент робиться на стосунках дивної міс Сасагавари з іншими мешканцями поселення у пустелі.

З іншого боку, в образі головної героїні автобіографічного роману Моніки Соне «Nisei Daughter» («Дочка другого покоління», 1953 р.), яка водночас намагається зберегти зв'язок із минулим, зв'язок між поколіннями та прагне віднайти власне «я», визначити своє місце в нових соціальних умовах, відбивається загальна тенденція пошуку рівноваги між спадщиною генетичної культури та злиттям із сучасністю навколо. Найбільш плідний шлях, як ми вважаємо, це зняття цього протиріччя, як наприклад в оповіданні Хісае Ямамото «Seventeen Syllables» («Сімнадцять складів»), де зображено стосунки матері та доньки. Хоча відмінності у поглядах на світ представників першого покоління емігрантів та їх дітей, народжених в Америці, вважаються нездоланими, однак завжди залишається натяк на можливість порозуміння.

Разом із мотивом конфлікту поколінь, концепція неприйняття американським суспільством етнічної та культурної особливості емігрантів вводиться через зображення конфлікту особистості з прийомною сім'єю. Так, сюжет роману Кіоко Морі

«Shizuko's Daughter» («Дочка Шідзуко», 1993 р.) розгортається навколо протистояння головної героїні та її мачухи. У романі простежується риси автобіографізму: в двадцять років Кіюко Морі втратила матір, а через чотири роки потому, не витримавши життя з батьком та мачухою, іммігрувала до Америки. В образі Ханае, мачухи Юкі, передано бачення США як «приймної» для іноземних прибульців країни. Непорозуміння з прийомним членом родини – це метафора соціального відчуження, а іноді й неприхованої агресії «нерідного» суспільства до молодой письменниці японського походження.

До схожой метафори вдається Дайске Кітава. У праці «Issei and Nisei: The Internment Years» автор стверджує, що більшість іммігрантів-японців першого покоління ставляться до Японії як до «рідної матері» (実母), в той час як Америка стала для них «свекрухою» (義母, «свекруха» «приймна матір»). Адже, за японською традицією, коли дівчина виходить заміж, вона залишає рідну сім'ю та переїжджає до родини чоловіка – так само й емігрантам доводиться залишити рідні землі та звикати до життя у новій «сім'ї», терпляче зносячи труднощі [Kitagawa 1967, с.12].

Таким чином, проблема конфлікту й зв'язку поколінь є лише одним із багатьох питань, які висвітлюються у творчості японсько-американських письменниць ХХ – початку ХХІ століття. Разом із зазначеними проблемами потребують подальшого дослідження й характерні як для азійсько-американської літератури в цілому, так і для жіночої японсько-американської літератури зокрема, теми дискримінації, «іншості», неоднозначності культурного та етно-соціального самовизначення.

Список використаних джерел:

1. Bloom H. Asian-American Writers / Harold Bloom. – Infobase Publishing, 2009. – 219 p.
2. Chin F. Come All Ye Asian American Writers of the Real and the Fake / Frank Chin // The Big aiiieeeee!: an anthology of Chinese American and Japanese American literature. – New York: Meridian, 1991. – p. 3-64.
3. Kitagawa D. Issei and Nisei: The Internment Years / Daisuke Kitagawa. – New York: Seabury Press, 1967. – 174 p.
4. Kim E. H. Preface / Elaine H. Kim // Charlie Chan Is Dead 2: At Home in the World / [edited by Jessica Hagedorn]. – New York: Penguin Books, 2004. – 573 p.
5. Lee R. The Americas of Asian American Literature: Gendered Fictions of Nation and Transnation / Rachel C. Lee. – Princeton University Press, 1999. – 208 p.
6. Mori K. One Bird / Kyoko Mori. – Paw Prints, 2008. – 248 p.
7. Mori K. Shizuko's Daughter / Kyoko Mori. – Fawcett Juniper, 1994. – 214 p.
8. Yamamoto H. Seventeen Syllables and Other Stories / Hisaye Yamamoto. – Kitchen Table/Women of Color, 1988. – 134 p.
9. Караваева Е. М. Самообразіе азіато-американской літературы второй половины XX века / Е. М. Караваева // Сборник Московского гуманитарного педагогического института. Проблемы подготовки современного учителя иностранного языка. Материалы научно-практической конференции. М. 2008. – С. 397-403.
10. エレイン・Ｈ・キム。アジア系アメリカ文学—作品とその社会的枠組。—東京：世界思想社、2002。—454頁。

Т. Белянина, преподаватель
Днепропетровский национальный университет им. О. Гончара,
Днепропетровск

ПРОБЛЕМЫ ИЗУЧЕНИЯ ТВОРЧЕСТВА ЯПОНСКО-АМЕРИКАНСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ: ФЕМИНИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье изучаются некоторые проблемы исследования творчества американских писательниц японского происхождения. Рассматривается современная японско-американская феминистическая литература как особое направление в азиатско-американской литературе.

Ключевые слова: азиатско-американская литература, японско-американская литература, женское письмо, гендер, гендерные роли, мультикультурализм.

T. Belyanina, teacher
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University, Dnipropetrovsk

SPECIFIC APPROACHES TOWARDS STUDYING THE PECULIARITIES OF JAPANESE AMERICAN LITERATURE: WOMEN'S WRITING

The article is dedicated to the research of main topics arisen in the writings of Asian American women authors. The modern Japanese American literature is studied as a particular phenomenon of Asian American literature.

Key words: Asian American literature, Japanese American literature, women writing, gender, gender roles, multiculturalism.

УДК 821.521

Н. Бортнік, асп.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ «ЗАПИСОК В УЗГОЛІВ'І» СЕЙ ШЬОНАГОН

Статтю присвячено дослідникам та перекладачам творчості Сей Шьонагон, зокрема, історії дослідження твору «Записки в узголів'ї». Звернено особливу увагу на переклади твору в період після реставрації Мейджі.

Ключові слова: «Записки в узголів'ї», дзуйхіцу, Сей Шьонагон, списки твору, періоди дослідження, переклади твору.

Історія так званої есеїстичної літератури, в центрі якої стоїть жанр *дзуйхіцу*, в Японії почалась не з «Записок в узголів'ї» чм «Макура-но соші» Сей Шьонагон, а з написаного китайською мовою придворним Йошішіге-но Ясутане (934-997) у другій половині Х ст. автобіографічного твору «Чітей-но кі», що перекладається як «Записи з альтанки біля ставка». Слово *дзуйхіцу* прийшло до Японії з Китаю (кит. *суйбі*) і буквально означає «слідувати за пензлем». Першим твором цього жанру в япономовній літературі вважають «Записки в узголів'ї» Сей Шьонагон; за історію розвитку цього

жанру в Японії створено майже тисячу творів *дзуйхіцу*, які мають певні загальні формальні ознаки.

Пам'ятки середньовічної літератури, до яких належить і твір Сей Шьонагон, протягом століть переписувались від руки та дійшли до нас у багатьох списках і редакціях, подекуди вельми далеких від оригіналу. Отже, необхідно враховувати не лише умови створення пам'яток та їх основний текст, але і те, як і чому вони змінювались протягом історії. За межами Японії спеціалісти мало враховують цей факт.

Вивчення «Макура-но соші» почалось вже в XI ст. Проте довгий час цей процес обмежувався лише колекціонуванням різних списків і коментуванням тексту. Декілька відомих дослідників XV ст., наприклад Ічідзьо Канера (1407-1481), Мацукі Мунефуса (XV), Санедзьоніші Санетака (1455-1537), переписували текст із оригіналу або близьких до нього копій. Поза тим у XV ст., під час «сум'яття років Онін» (1467-1477) багато рукописів згоріло. Так зникла бібліотека Ічідзьо Канера, були втрачені автографи «Записок в узголів'ї».

У XVII ст. літературні тексти починають поширюватися не лише шляхом переписування від руки, але й видаються ксилографічно. Разом із розквітом «школи японських наук» (*кокугаку-ха*) та підвищенням інтересу до автохтонних культурних традицій з'являється все більше коментарів до хейанських есе, робляться перші спроби зіставити різні списки. Саме в цей час для позначення есеїстичної літератури стали застосовувати термін *дзуйхіцу* (букв. «слідувати за пензлем»). Велику текстологічну зацікавленість у період пізнього середньовіччя становили тексти старої літератури. Тексти активно переписували і коментували, до речі, не завжди кваліфіковано. Саме це спричинило велику кількість неавторських вставок, додавань і помилок, зокрема в тексті «Записок в узголів'ї».

У період XIX-XX ст. увагу японських дослідників привертав літературно-художній та лінгвістичний аспекти жанру *дзуйхіцу*. Спеціалісти продовжували знаходити нові списки, які вважались втраченими. Поза звичайними відмінностями рукописних копій середньовічної пам'ятки окремі групи списків твору Сей Шьонагон містять принципові розбіжності за композицією та розташуванням окремих компонентів твору. Така особливість привертає увагу насамперед з погляду проблеми жанру і викликає зрозуміле бажання реконструювати первісну композицію твору.

Перше знайомство російськомовного читача з твором відбулось у 1904 році, коли у Владивостокі вийшов перший виконаний В.М. Мендріним переклад «Історії японської літератури» англійського сходознавця В.Дж. Астона [Астон 1904]. Проте перший переклад «Записок в узголів'ї» з мови оригіналу російською мовою був виконаний Є.М. Колпакчі в 1935 році, надрукований у збірці «Восток». Дослідниця зробила переклад одинадцяти глав і додала вступне слово [Колпакчи 1935, с. 45-53]. Дослідження й опис твору також можна знайти у роботах таких радянських вчених, як В.Н. Горегляд, М.Й. Конрад, Т.П. Григор'єва.

У роботі «The Pillow Book of Sei Shonagon. Worliding Sei Shonagon» (2012) Валері Хенітук подає інформацію про переклади й дослідження твору, що були зроблені в Європі та Америці. Дослідниця стверджує, що перші часткові та повні переклади твору з'явилися багатьма мовами світу ще в XIX ст. «Масові переклади почалися

з моменту відкриття країни у 1835 році, після повної 200-річної ізоляції Японії від усього світу» [Valerie Henitiuk 2012]. Текст «Записок...» дуже приваблював дослідників, які обирали саме його для перекладів. Наприклад, В.Дж. Астон спеціально обрав цей твір, оскільки був вражений його естетичною витонченістю у порівнянні з «Бюфольфом», написаним приблизно у той самий час, що і «Записки...».

Літературні переклади Валері Хенітюк поділяє на чотири періоди. *Перший період* перекладів твору Сей Шьонагон «Макура-но соші» датується серединою XIX ст. і закінчується першою половиною XX ст. У цей період Японія залишалась для перекладачів та дослідників чимось новим та екзотичним, а європейським письменникам дуже подобався лаконізм танка та хайку, що сприяло зародженню в Європі напряму «японізм». Перекладачі цього періоду перекладали безпосередньо з японської мови, та, як правило, японську вивчали самостійно (серед них Август Фізмайер (August Pfizmaier), який у 1875 році зробив переклад німецькою мовою, а В.Дж. Астон (W.G. Aston) у 1889 році переклав «Записки в узголів'ї» англійською. Далі була низка перекладів: французькою в 1902 р. Х.Д. Даврея (Henry-D. Davray), Такеші Ішікава (Takeshi Ishikawa) в 1909 р. і Майкла Ревона (Michel Revon) в 1910 р., Карла Флоренца (Karl Florenz) в 1906 р. і Пола Адлера (Paul Adler) в 1926 р. німецькою.

Другий період перекладів твору Сей Шьонагон «Макура-но соші» припадає на першу половину і середину XX ст. Дослідники робили повні та якісніші переклади, багато перекладалося і коментувалося вже безпосередньо з японської мови. З'явився дуже знаковий переклад Артура Уейлі, який запропонував переклад назви «Макура-но соші», як «The Pillow-Book of Sei Shonagon»; цей переклад використовується й сьогодні в англомовній літературі (з тією різницею, що зараз у назві не використовують дефіс). Крім того, саме англомовний переклад А.Уейлі почали використовувати як переклад-посередник під час перекладу твору німецькою, італійською та французькою мовами, попри те, що Артур Уейлі запропонував переклад лише чверті тексту. До цього періоду відносять таких дослідників-перекладачів, як Куні Мацуо (Kuni Matsuo) та Стейнілбер-Оберлін (Steinilber-Oberlin) – переклад французькою в 1928 р., англійською мовою – Нобуко Кобаяші (Nobuko Kobayashi) в 1930 р. і Рьодзо Мацумото (Ryozo Matsumoto) в 1961 р., німецькою мовою – Гельмут Боде (Helmut Bode) в 1944 р. і Мамору Ватанабе (Mamoru Watanabe) в 1952 р., а також російською мовою Є.М. Колпакчі в 1935 р. та китайською Джоу Зо Рен (Zhou Zuoren) в 1958 р.

Третій період перекладів твору Сей Шьонагон «Макура-но соші»: з другої половини шістдесятих років XX ст. У цей час створюється перший повний переклад англійською мовою Айваном Морисом (Ivan Morris) та низка перекладів іншими мовами, наприклад, румунською, чеською, російською тощо. До дослідників творчості Сей Шьонагон належать такі персоналії: Айван Морис (1967) англійською, Кадзуя Сасаки (Kazuuya Sasaki) (1969) іспанською, Неллі та Волфрам Н'юман (Nelly and Wolfram Naumann) (1973) та Пол Хейджман (Paul Heijman) (1987) німецькою, Віра Маркова (1975) російською, Мирослав Новак (1984) чеською, Аніта Контрек (1987) чорногорською, Лін Вен (Lin Wenye) (1989) китайською.

Четверте покоління перекладів твору Сей Шьонагон «Макура-но соші» працює з кінця XX ст. по сьогоднішній день. Характерною особливістю перекладів

цього періоду є переклад не з класичної мови 10 століття, а з новітньої японської мови.

До таких перекладів твору належать роботи 1998 року англійською мовою Марка Джевела (Mark Jewel) і 2000 року Девіда Гріпа (David Greer), іспанською Амалії Сато (Amalia Sato) в 2001, Тункея Біркана (Tunkan Birkan) турецькою та італійською Валеріо Алберіцці (Valerio Alberizzi) в 2006 р. У цьому самому році успішно вийшов оновлений переклад Мередіт Мак-Кінні (Meredith McKinney) видавництва Penguin.

За радянські часи системного дослідження російською мовою так і не з'явилося. Лише Горегляд В.Н у книзі «Щоденники та есе в японській літературі» детально подає інформацію про твір та автора, проте інформація подається разом із дослідженнями про щоденникову літературу [Горегляд 1975], а в книзі «Записки в узголів'ї» Віра Маркова у вступі подає інформацію про твір, але розміром у 22 сторінки.

На теренах України про твір письменниці Сей Шьонагон написано ще менше, існують лише окремі переклади глав. Наприклад, у хрестоматії «Японська література» Ю.В. Осадча подає переклад 12 глав та пише вступне слово до твору.

Отже, стислий огляд історії вивчення й перекладів твору «Записки в узголів'ї» Сей Шьонагон охопив окремі роботи таких дослідників, як Ічідзьо Канера, Ікеда Кікан, В.Дж. Астон, М. Ревон, К. Флоренц, П. Адлер, А. Уейлі, Д. Кін, Е.А. Кренстон, Е. Майнер, Е.Д. Сайденстікер, В.Н. Горегляд, М.Й. Конрад, Т.П. Григор'єва, В.Маркова. Ці імена засвідчують той факт, що існує багато досліджень і перекладів, присвячених тексту «Записок» в Європі, проте, на жаль, немає повного перекладу та комплексного дослідження твору на теренах України, а тому ми вирішили зробити власний переклад твору «Записки в узголів'ї».

Список використаних джерел:

1. Астон В.Дж. История японской литературы/ Вильям Джордж Астон; [пер. с англ. В.Мендрина]. – М.: Дальний Восток, 1904. – 308с.
2. Горегляд В.Н. Дневники и эссе в японской литературе 10-13 вв./ Владислав Никанорович Горегляд. – М.: Наука, 1975. – 377с.
3. Григорьева Т.П. Японская художественная традиция/ Татьяна Петровна Григорьева. – М.: Наука, 1979. – 368с.
4. Колпакчи Е.М. Сей Сёнагон. Из «Записок у изголовья» / Е.М. Колпакчи// Восток. - 1935.- №1. - С. 45 – 53.
5. Сей Сёнагон Записки у изголовья/ [пер. в древнеяпонского В.Марковой]. – М.: Астрель, 2011. – 231с.
6. Японська література: Хрестоматія. Том I (VII-XIIIст.)/ [Упорядники Бондаренко І.П., Осадча Ю.В.]. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С.464-480.
7. The Pillow Book of Sei Shonagon. Worlding Sei Shonagon [Електронний ресурс]/ Valerie Henitiuk. – University of Ottawa Press. – 2012. – Режим доступу до книги: <https://muse.jhu.edu/books/9780776619798>

Н.Бортник, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ИСТОРИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ «ЗАПИСОК У ИЗГОЛОВЬЯ» СЕЙ СЁНАГОН

Статья посвящена исследователям и переводчикам творчества Сей Сёнагон, в частности, истории исследования произведения «Записки у изголовья». Особенное внимание уделено переводам «Записок» в периоду после реставрации Мейдзи.

Ключевые слова: «Записки у изголовья», дзуйхицу, Сей Сёнагон, списки произведения, периоды исследования, переводы произведения.

N.Bortnik, post-graduate student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE HISTORY OF INVESTIGATION OF “THE PILLOW BOOK” OF SEI SHONAGON

The article is devoted to the researches and translators of Sei Shonagon's works, particularly, to the history of investigation of “The Pillow Book of Sei Shonagon”. We pay special attention to translation of the text in the period after Meiji Restoration.

Key words: “The Pillow book”, dzuihitsu, Sei Shonagon, different lists of the work, periods of investigation, translation of the text.

УДК 82-1/-9

А. Букрієнко, к. філол. н., доц.

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

ДАДАЇЗМ В ЯПОНІЇ: МІЖ ФУТУРИЗМОМ ТА МОДЕРНІЗМОМ

В статті розглядається історія становлення та розвитку в японській літературі такого цікавого, складного і неоднозначного явища як дадаїзм. Висвітлюються передумови появи дадаїзму в Японії, особливості першого знайомства японців з цим літературним напрямком, специфіка його теоретичного розвитку в Японії. Окрема увага приділяється життєвому і творчому шляху такого «стовпа» японського дадаїзму як Такахаші Шінкічі. У цьому контексті розглядаються також деякі паралелі між філософією дзен-буддизму та дадаїським способом мислення.

Ключові слова: дадаїзм, поезія, філософія, дзен-буддизм.

Перша половина ХХ століття була часом надзвичайно цікавим та неоднозначним з точки зору історії світової літератури. Саме у цей час у мистецтві взагалі та у літературі зокрема почали один за одним виникати нові форми художнього вираження. Вони оформлюються у напрямки і течії, створюють свої маніфести та нову, небачену до того естетку, суть якої, щоправда, іноді зводиться до простого заперечення вже існуючих канонів. Але як би там не було, ці нові течії та напрямки. Незважаючи на

свою неоднозначність, пропонують нові методи, нові погляди на реальність, і у цьому, очевидно, полягає їхня головна заслуга.

Зрозуміло, щонайбільше ці рухи зачіпають Європу, яка ще довго буде знаходитись в авангарді світового літературного процесу. Проте і на Сході, зокрема в Японії, спочатку непомітно, а потім все більше і більше, літератори починають все більше і більше звертатися до цих нових методів у спробі створити щось нове. Можна навіть сказати, що з часом ці нові течії та напрямки «потопили» Японію, повністю перебравши на себе (хоч і тимчасово) такий величезний пласт японської літератури як вірші нової форми 新体詩. Якщо говорити про період між двома світовими війнами, то такими літературними течіями «монополістами» були футуризм і дадаїзм. В даній роботі ми обмежимося розглядом історії становлення та розвитку дадаїзму в Японії.

Засновником дадаїзму був французький поет румунського походження Самуель Розенсток, який 8 березня 1916 р. у кафе Тераса в Цюріху проголосив свій відомий маніфест: «Je d'truis les tiroirs du cerveau et ceux de l'organisation sociale (Я знищую ящики розуму та соціальної організації)» [Julaud 2005, с. 338]. Під «ящиками» тут маються на увазі обмеження, умовності, те, що стримує людину, не випускає її за межі, виставляє ці межі. У 1918 р. він видає друком свій відомий «Маніфест дада», суть якого, якщо говорити коротко, зводиться до того, що він відкидає та «ненавидить» маніфести та принципи [Masson 2007, с. 384]. Таким чином, прийнявши літературний псевдонім Трістан Тцара, Розенсток стає метром нового літературного напрямку, естетика якого, не захотівши обмежуватись лише літературою, з часом поширилась і на інші види мистецтва (скульптура – Марсель Дюшан, живопис – Ханс Арп).

Японія, на той час, була вже промислово розвиненою та політично впливовою країною, досить міцно кооптованою у світовий літературний процес. Тому не дивно, що за декілька років про дадаїзм заговорили і в Японії. Популяризатором дадаїзму в Японії вважається Цуджі Джюн (辻潤), який на початку 1920-х рр. надрукував ряд статей, присвячених дадаїзму. У 1922 р. він видав збірку власних статей під назвою «Нескладні записки блукача» (浮浪漫語), одна зі статей повністю присвячена дадаїзму та ролі самого Цуджі у ньому, оскільки сам себе він також вважав дадаїстом [Мошняга]. У тому ж таки 1922 р. група молодих поетів об'єдналася з метою створити власний журнал «Дадаїзм» (「ダダイズム」), який проіснував декілька років. Цей журнал відрізнявся чисто дадаїським епатажем та естетикою. Учасники цього гуртка хотіли відкрити власне «Кафе Дада», в якому кожен з них мав би виконувати роль персоналу: головний редактор – кухарем, Цуджі Джюн – барменом тощо [Мошняга].

Ще одним раннім теоретиком дадаїзму в Японії був Катаяма Косон (片山孤村), який у своїй статті «Вивчення дадаїзму» визначив три принципи, необхідні для того, щоб бути творцем-дадаїстом: шумність, одночасність та використання нових матеріалів у живописі. Також серед критиків слід зазначити Морігучі Тарі (森口タリ), який публікував критичні статті, присвячені дадаїзму у літературному журналі університету Васеда.

У 1923 р. виник ще один журнал, близький дадаїстам, – «Червоне та чорне» (「赤と黒」), на чолі якого стояв досить відомий на той час поет-дадаїст Хагівара Кьоджіро (萩原居次郎) та майбутній діяч пролетарської літератури Окамото Джюн (岡

Бнр). У цмму ж журналі вонм надрукували свій маніфест, який, в принципі, цілком можна назвати однією з версій дадаїзму: « Поезія – бомба! Поет – чорний безумець, який кидас бомби у міцні стіни та ворота в'язниці!» [Долин 1990, с. 279]. Найвідомішим поетом цієї групи є, безперечно, вже згадуваний нами Хагівара Кьоджіро. 1925 р. він видав збірку віршів «Смертний вирок» (「死刑宣告」). Неабияке значення має його внесок у теоретичну розробку дадаїзму, до якої він вдався у передмові до цієї збірки: «Ті, хто вважає, нібито мої вірші схожі на декадентство, самі заслуговують на осміяння через власну короткозорість... Вірш – це не лише музика, що я її чую у самому собі, але і деренчання поїзда, перемішане з шумом вулиць міста. Це тріск ротатора, який я почув, скрип пера по паперу, дзижчання мошки... Пізнайте! Голосне звучання наших віршів! Їхню нервозність! Їхню кубічну багаточаровість! Великий гуркіт руху вперед! Антимисецтво (яке і є справжнім мистецтвом)! Людину!» [Хагівара 1925, с. 1-9].

Проте найбільш відомим поетом-дадаїстом Японії по праву вважається Такахаші Шінкічі (高橋新吉). У будь-якому випадку, він би увійшов в історію японської літератури хоча б через те, що це він написав центральний маніфест японського дадаїзму «Мої переконання – дадаїст» (「断言はダダイスト」). Там він вперше провів паралелі між дадаїзмом та дзен-буддизмом. Очевидно, що певні передумови для такого судження створив ще Андре Бретон, французький поет-дадаїст, стверджуючи: «Кубізм був напрямком у живописі, футуризм – політичним рухлм. ДАДА – це стан розуму» [Behold 2008]. Пізніше Такахаші Шінкічі стверджував, що дадаїзм та дзен – це практично одне і те ж саме, а європейські поети, такі як Тцара і Бретон, були латентними дзен-буддистами.

У першій частині свого маніфесту Такахаші заявляє, що Дада стверджує і заперечує все, але далі йде парадоксальне твердження про те, що Дада «знаходить себе у всьому... Все – це не два. Відповідно до ясного погляду Будди: все – це все» [Мошняга]. Цей простий на перший погляд вислів насправді повний глибокого філософського значення, якщо до нього уважніше придивитися. Дада заперечує все, отже воно стоїть в стороні від усього, проте воно знаходить себе у всьому. І це «все» – це не два різних поняття, одне з яких Дада заперечує, а інше стверджує. Іншими словами, Такахаші заперечує дуалізм. Таким чином виходить, що твердження дорівнює запереченню, тобто нема ні твердження, ні заперечення, а є лише «все», і це «все» є єдиним поняттям.

Народився Такахаші Шінкічі, ключова фігура японського дадаїзму, 28 січня 1901 р. у маленькому рибацькому селі недалеко від міста Мацуяма, преф. Ехіме. Хоча він навчався лише з 1913 до 1918 рр. у комерційній школі, він наполегливо займався самоосвітою і виглядав дуже достойно серед освіченої публіки тодішньої Японії. У 1918 р. він тікає з дому і без дозволу сім'ї їде до Токіо. Ця перша зустріч зі столицею пізніше знайшла свої відображення у цілком дадаїській «Повісті Дарабаджі Джінгі» (「ダガバジジンギザ物語」). У 1920 р. його вірш «Полум'я» (「焰をかかぐ」) отримав перший приз у конкурсі газети Йородзу Чьохо, які пізніше познайомила Такахаші із дадаїзмом, надрукувавши низку статей про Трістана Цару та інших європейських дадаїстів. Проте скоро Такаші залишив Токіо і повернувся у рідну префектуру Ехіме, де, влаштувавшись на роботу у місцевій газеті, час від часу публікував вірші. Через

рік після того як він став монахом у дзенському храмі, у 1921 р., з'явилося перше видання збірки його поезій «Збірка гарбузових віршів» (「まくはうり詩集」).

Протягом наступного року він познайомився з художником-футуристом Хірай Кенкічі (平井謙吉) та прозаїком, поетом і критиком Сато Харуо (佐藤春夫), який пізніше написав передмову до його збірки. У 1924 р. Такахаші повертається до Токіо і видає свою першу повість, яка так і називається «Дада» (「ダダ」). Після цього він почав все більше і більше відходити від дадаїзму і звертатися до буддизму, до буддійської літератури, якщо говорити про художні уподобання. Дійшло навіть до того, що у 1926 р. він викинув у води Корейського моря рукопис своєї другої повісті. За дивною іронією долі дадаїзм для Такахаші послужив не способом заявити про себе у західній літературі, а шляхом повернення до своїх національних традицій. У будь-якому випадку, паралелі між філософією дзен-буддизму та дадаїським світоглядом очевидні, хоча ми і не будемо зараз їх розглядати, зважаючи на обмежений обсяг даної роботи. Зазначимо лише, що таке дослідження обіцяє бути дуже цікавим і перспективним.

Список використаних джерел:

1. Долин А.А. Новая японская поэзия. – М., 1990.
2. Juliaud, Jean-Joseph. La littérature française pour les nuls. – Paris, 2005.
3. Masson, Nicole. La littérature française. – Paris, 2007.
4. 萩原居次郎 「死刑宣告」 – 東京、1925.
5. Behold My Swarthy Face. Інтернет джерел (Режим доступу: <http://www.beholdmyswarthyface.com/2008/04/collection-of-cucumis-melo-poems-by.html>).

А. Букриєнко, к. філол. н., доц.

Киевский национальный университет
Имени Тараса Шевченко, Киев

ДАДАИЗМ В ЯПОНИИ: МЕЖДУ ФУТУРИЗМОМ И МОДЕРНИЗМОМ

В статье рассматривается история становления и развития в японской литературе такого интересного, сложного и неоднозначного явления как дадаизм. Освещаются предпосылки появления дадаизма в Японии, особенности первого знакомства японцев с этим литературным направлением, специфика его теоретического развития в Японии. Отдельное внимание уделяется жизненному и творческому шляху такого «столба» японского дадаизма как Такахаси Синкити. В этом контексте рассматриваются также некоторые параллели между философией дзен-буддизма и дадайским образом мышления.

Ключевые слова: дадаизм, поэзия, философия, дзен-буддизм

A. Bukriienko, PhD in philology, associate professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

DADAISM IN JAPAN: BETWEEN FUTURISM AND MODERNISM

This article reviews the formation and development of such an interesting, complex and ambiguous phenomenon as Dadaism in Japanese literature. The prerequisites Dada in Japan are looked through, especially Japanese first acquaintance with this literary movement, the specificity of its theoretical

development in Japan. Special attention is paid to the life and career of a “key-person” of Japanese Dadaism, Takahashi Shinkichi. In this context, some parallels between the philosophy of Zen Buddhism and dadayiskym way of thinking are analyzed.

Keywords: Dada , poetry , philosophy, Zen Buddhism.

УДК 398.21

Д. Букрієнко, асп.

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

СИМВОЛІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ПОДОРОЖІ ГЕРОЯ У ЯПОНСЬКИХ ЧАРІВНИХ КАЗКАХ (на прикладі казки «Момотаро»)

У статті на прикладі казки «Момотаро» аналізується символізм подорожі головного героя. Розглядаються три послідовні етапи його подорожі: вирушання, ініціація, повернення. Розкривається значення символів, які супроводжують героя під час даної подорожі.

Ключові слова: символ, подорож, герой, ініціація.

Будь-який дослідник, який береться досліджувати чарівні казки, перш за все, природно, звертає увагу на етапи подорожі головного героя, які, власне, і формують сюжет казки як такої. Тим більше це не може не стосуватися і нашого дослідження, присвяченого аналізу головного героя в японському фольклорі, хоч і на прикладі однієї казки.

Теорію фольклорної казки розробляли такі дослідники як В. Бахтіна, І. Березовський, О. Бріцина, М. Грушевський, М. Драгоманов, Л. Дунаєвська, М. Люті, В. Пропп та ін. Крім того, не можна забувати також і значний внесок дослідників, які вивчали казку літературну – Л. Брауде, М. Липовецький, І. Лупанова, С. Серова, Н. Тихолоз – як і фольклорна казка ніби «перетікає» літературну і навпаки, так і дослідження цих двох взаємопов'язаних жанрів доповнюють та значно розширюють можливості одне одного.

У даній роботі розглядаються та аналізуються особливості подорожі головного героя японської казки «Момотаро» – хлопчика ім'ям якого названа уся казка.

Момотаро – не звичайний хлопчик: він народився з персика у небагатій (наразі ми не можемо стверджувати, чи була ця сім'я бідною) бездітній сім'ї. Дід, його батько, «рубав на горі ліс та продавав на дрова», а бабуся, мати, – «займалася домашнім господарством [Бондар 2003, с. 147]. Ситуація сама по собі досить стандартна для чарівних казок; здається, було б дуже цікаво ширше розглянути цей момент, залучивши більше матеріалу з інших казок і, можливо, порівнявши його з європейськими казками. Проте зараз ми не будемо концентруватися на початку цієї казки, залишивши розгляд даного питання для майбутнього дослідження, яке видається досить перспективним та обіцяє цікаві результати.

З тих самих причин ми не будемо зараз розглядати життя Момотаро до початку його подорожі, а звернемося безпосередньо до неї. Очевидно, що пригода героя не починається сама по собі. Перше ніж герой вирушить у подорож, має з'явитися якась причина для цього, ситуація, яка примушує героя вдатися до пригод, «... відкриває новий, незнаний світ, і індивід утягується у стосунки з такими силами, що їх до пуття не розуміє» [Кемпбел 1999, с. 50]. Маркером того, о цей момент настав є поява «провісника», і цей момент сам по собі є дуже складним: «сама криза його (провісника) появи і є поштовхом до пригоди. Провісник може покликати до життя..., або ... до смерті. Він може озвучити поклик узятися до якої-небудь історичної справи. А то може позначити світанок релігійного осяяння» [Кемпбел 1999, с. 51]. У випадку Момотаро таким провісником є посланець від управителя провінції, який наказує герою «йти приборкувати анциболотів, що вже давно чинили наругу у цьому краю» [Бондар 2003, с. 152].

У будь-якому випадку, герой виходить на Шлях, яким слідують назустріч пригодам. Дуже часто герой опиняється десь у лісі, в горах, коло великого дерева, дзюркотливого джерела. Тут ми бачимо символ Пути Світу [Кемпбел 1999, с. 51]. Мірча Еліаде найпершою ознакою вирушання визначає відділення героя від його сім'ї і усамітнення, зазначаючи: “Уже у цьому проглядається символізм смерті: ліс, джунглі і темрява символізують “потойбічне”, Світ Тіней... Космічна Ніч – це зародковий тип існування як на космічному рівні, так і у плані людського життя” [Еліаде 1995, с. 230]. В аналізованому нами варіанті казки про Момотаро відсутня, на перший погляд, ця символіка. Герой просто йде по дорозі, зустрічає різних тварин (помічників) та приходить до замку, де живуть анциболоти. Проте, якщо уважніше придивитись до цих «анциболотів», можна побачити залишки цієї символіки. В японському оригіналі вжито слово 赤鬼 *акаоні*, буквально «рудий чорт» – «казкова потвора з вибалушенми червоними очима, рогами та іклами, що часто трапляється в японських казках як уособлення зла» [Бондар 2003, с. 224]. Проте як виявляється, уособлення зла – це вторинна роль *акаоні*. Первісно вони – і про це згадується у японському літописі «Коджікі» – належали до підземного світу і дбали про потойбічне життя небіжчиків. Дещо пізніше, в епоху середньовіччя, вони стають схожими на людей, мешкають в горах чи на острові [Бондар 2003, с. 224].

Як бачимо, первісна символіка є дуже прозорою і зрозумілою. Етимологічно анциболоти-акаоні безпосередньо пов'язані з потойбічним світом. Ще навіть у середньовіччя цей зв'язок був дуже прозорим: про це говорять місця їхнього проживання – гори та печери, тобто практично те, про що згадує Мірча Еліаде.

Далі Момотаро вступає сутичку з анциболотами і перемагає їх. Але тут іще слід згадати один фактор, без якого герой не те що не зміг би виграти у цій боротьбі, він просто не зміг би потрапити до замку анциболотів. Йдеться про супутників героя, в даному випадку про трьох тварин: собаку, мавпу та фазана. Кожна з цих тварин приєднується до Момотаро під час його подорожі, почувши чи побачивши рисові коржі, які мати напекла для Момотаро, і попросивши їх у нього. Найперше, на що слід звернути увагу в даному епізоді, – це форма коржів: вони круглі. У багатьох культурах, і у японській зокрема, коло коло вважається символом сонця, вічності [Мещеряков

2003, с. 201], а психоаналіз називає коло символом процесу гармонізації особистості, індивідуалізації, або “автономним психічним фактом, який характеризується постійно повторюваною феноменологією, яка залишається незмінною, де б вона не зустрічалась” [Керенї 1996, с. 26]. Іншими словами, коржі – це символ духовного начала, до якого прагне герой, і якого він досягає, здійснюючи свою подорож. У аналізованій казці Момотаро не дає тваринам по цілому коржу, а ділить його на дві половини, одну з яких, очевидно, залишає для себе. Здається, тут ми можемо спостерігати дуже глибокий символізм: тварини – це насправді інстинктивні потяги самої людини, які вона бере під контроль, шляхом самовдосконалення (ділячи з ними коржі – символи духовної досконалості).

Символічне значення самих тварин менш прозоре. Наразі ми не можемо сказати, які саме інстинктивні потяги чи якості символізує кожна з тварин, що зустрічається у даній казці. Відома німецька дослідниця Фрідель Ленц вважає, що тварини – це «суті імагінації інстинктивних потягів, що існують в людини; істоти, які не мають духовного розуму, такі собі проєкції того, що рухає людською психікою. Та якість, що найбільш виражено втілюється у якому-небудь виді тварин, і визначає символ» [Ленц 1999, с. 150]. У будь-якому випадку, очевидним є те, що колективне імагінативне бачення японського народу є дуже яскравим і цікавим, і виражається за допомогою специфічних символів.

Найважливішою частиною подорожі є ініціація героя, власне те, заради чого він вирушив у подорож, квінтесенція усіх його поривів та зусиль. Вже згадуваний нами Мірча Еліаде виділяє чотири зовнішні ознаки ініціації:

1. відділення неопіта від його сім'ї та усамітнення у лісі;
2. наявність “хатина”, у якій відбувається ініціація;
3. поїдання неопіта демонічними тваринами – майстрами ініціації;
4. ініціюючі каліцтва [Еліаде 1998, с. 229].

Про відділення героя (неопіта) ми вже говорили, тобто ця ознака у аналізованій казці присутня. «Хатина», у якій відбувається ініціація, – це, безперечно, замок антиболотів, до якого заходить Момотаро. Проте третя ознака ініціації – поїдання неопіта демонічними тваринами – практично відсутня. Можемо спостерігати лише рудименти цього символізму, оскільки у казці присутні, все ж таки, майстри ініціації – власне антиболоти, або *акаоні*. І лише остання, четверта, ознака (ініціюючі каліцтва) ніяк не проявляється у аналізованій казці. Проте це не означає, що її неможливо зустріти в інших варіантах даної казки, що стане одним із завдань нашого подальшого дослідження. У будь-якому випадку очевидно, що саме сцена у замку антиболотів і є моментом ініціації у даній конкретній історії. Ще одним, опосередкованим, підтвердження цієї думки є яскраво вражений символізм смерті (усамітнення героя, потойбічний характер *акаоні*), адже таїнства ініціації завжди “включають у себе символізм смерті і нового народження” [Еліаде 1998, с. 229]. Іншими словами, без смерті (символічної) не може відбутися ініціація, бо як можна повернутися до життя, спочатку не залишивши його?

Врешті, виконавши усі завдання і подолавши усі перешкоди, герой повертається назад, туди, звідки він починав свою подорож. Але повертається він вже не

тим, ким вирушав – це вже інший герой, двічі народжений, герой, який пережив ініціаційну смерть і народився до нового життя. Джозеф Кемпбел так описує цей момент: “Коли геройський пошук уже завершено – через проникнення до джерела, чи через милість якоїсь чоловічої або жіночої, людської чи твариноподібної персоніфікації, – шукач пригод усе таки має повернутися додому зі своїм трофеєм, що преображає життя. Повне коло, норма мономіфу, вимагає від героя подальшої праці, щоб повернути руни мудрості, Золоте Руно чи свою сплячу царівну назад, у царство роду людського, де це благо може посприяти оновленню суспільства, нації, планети чи десяти тисяч світів” [Кемпбел 1999, с. 185].

У аналізованій казці герой разом зі своїми тваринами (усвідомленими інстинктивними потягами) повертається додому, захопивши у анциболотів «чимало скарбів» [Бондар 2003, с. 156]. Скарби, зрозуміло, символізують винагороду, на яку заслуговує герой.

Таким чином, проаналізувавши японську казку «Момотаро», ми побачили, що у ній цілком відображається процес ініціації героя, виражений за допомогою специфічних символів, властивих саме цій парадигмі: усамітнення героя, його відхід від сім’ї, наявність чарівних помічників (тварин), символічна смерть тощо.

Список використаних джерел:

1. Бондар О. І. Уемура С. 25 кращих японських казок. – Одеса, 2003.
2. Кереньи К. Юнг К. Г. Душа и миф: шесть архетипов. – К, 1996.
3. Кемпбел, Джозеф. Герой із тисячою облич. – К., 1999.
4. Ленц Фридель. Образный язык народных. – М., 1999.
5. Мещеряков А. Н. Книга японских символов. Книга японских обыкновений. – М, 2003.
6. Элиаде М. Аспекты. – М., 1995.
7. Элиаде М. Миф о вечном возвращении. – СПб., 1998.

Д. Букриенко, асп.

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев

СИМВОЛИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ПУТЕШЕСТВИЯ ГЕРОЯ В ЯПОНСКИХ ВОЛШЕБНЫХ СКАЗКАХ

(на примере сказки «Момотаро»)

В статье на примере сказки «Момотаро» анализируется символизм путешествия главного героя. Рассматриваются три последовательных этапа его путешествия: отправление, инициация, возвращение. Раскрывается значение символов, которые сопровождают героя во время этого путешествия.

Ключевые слова: символ, путешествие, герой, инициация.

SYMBOLIC SIGNIFICANCE OF THE HERO'S JOERNEY IN JAPANESE FAIRY TALES

(based on the "Momotaro" tale)

This article deals with the analyze of the symbolism of the hero's journey, taking the "Momotaro" tale as a basis. Three stages of this journey are looked thought: departure, initiation, and return. It also reveals the symbols that accompany the hero during this trip.

Keywords: *symbol, travel, hero, initiation.*

УДК 821.521-091

У. Витичак, асист.,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, Львів

СТАНОВЛЕННЯ ПОЕТИКИ ВАКА

У статті досліджено процес становлення поезії вака. Розглянуто класифікацію жанрів японської поезії М. Конрада, перші поетичні антології та перший трактат з теорії японської поезії – Передмову Кі-но Цураюкі до "Кокінвакашю".

Ключові слова: *вака, жанри, макото, моно-но аваре, юген.*

"Якщо на межі XIX-XX ст. увага Заходу, який уперше відкрив для себе японську поезію, була прикута безпосередньо до змісту поетичних творів японських поетів, то починаючи з другої половини XX ст. акцент змістився на дослідження того, що саме робило ці твори такими привабливими в очах західних читачів, тобто настав час наукових розвідок у галузі поезії та стилістики японської поезії" [Бондаренко 2010, с.115].

Серед російських дослідників особливості японської поезії досліджували М. Конрад, А. Глускіна, Т. Бреславець, І. Бороніна, О. Долін та ін. Серед українських японістів ґрунтовні праці цій темі присвятили І. Бондаренко, М. Федоришин, С. Капранов., Г. Турков та ін..

Найдавніші зразки поезії *вака* (досл. "японська пісня", поезія усіх форм та жанрів, написаних японською мовою, на протигагу поезії, яку складали японці китайською мовою *кара-ута* (або ще *каниші*) та поезії інших народів [Бондаренко 2012, с.22]), відомої також як *ута* (досл. "пісня") містяться у збірці легенд та переказів поч. VIII ст. "Коджікі" ("Записи про діяння давнини"). Звичайно, за декілька століть до доби Нара (710-794 рр.) у фольклорній традиції існували пісні, схожі на *танка* та *нагаута*, підтвердженням чого є поезія, що увійшла в першу антологію японської лірики "Манйошю" ("Збірка міріад листків"). Сама збірка є унікальним явищем в історії світової літератури. На самому початку розвитку національної культурної традиції, використовуючи запозичені з Китаю ієрогліфи для фонетичного запису слів, японці

зуміли створити антологію, у якій зафіксовано процес переходу від пісенної стихії до авторської поезії, антологію, що узагальнила понад чотириохсотлітній досвід поетичної творчості японського народу і визначила її подальший розвиток.

М. Конрад, досліджуючи особливості класичної японської поезії, виділяє основні принципи, за якими твориться метрика вака, її ритміка (у вузькому значенні цього слова) і мелодика.

Головною одиницею японського віршування є склад, який відіграє роль стопи. Саме на його основі побудований весь вірш. Поєднання складів утворює те, що можна вважати розміром у японській поезії, проте дане утворення сприймається виключно у кількісному розумінні [Конрад 1991, с.465].

Згідно з даними М. Конрада щодо характеристики метрики давньої поезії, наведеними у цій самій праці, видно, що при всій різноманітності віршових форм і розмірів, наявність п'яти- і семискладових рядків зустрічається найчастіше.

Тенденція використання п'яти- і семискладових рядків як основного елемента при творенні строф стає ще очевиднішою в період формування і розквіту канонічної поезії: найвідоміші представники ранньої доби літературної лірики – Какіномото-но Хітомаро і Ямабе-но Акахіто писали свої твори майже стійкими п'яти- і семискладовими розмірами. «Шестеро безсмертних поетів» і сам Кі-но Цуранокі, який дав їм цю характеристику, інших розмірів, по суті, вже не знають. Іншими словами, метрика японського вірша на час свого оформлення культивувала лише ці два розміри, а протягом усієї наступної історії класичної японської поезії вони стали єдиними.

Орієнтуючись на найстійкіші розміри, М. Конрад виділяє найдавніші строфічні утворення:

1) серед тривіршів – це *катаута* (5-7-5 або частіше 5-7-7) – допоміжна строфа, яка не має власних жанрових форм, а служить для побудови інших (напр. *седока*); часто зустрічається у вітальних піснях і радісних вигуках віршованої форми у “Коджікі”.

2) на основі шестивірша:

- строфа *седока* (5-7-7-5-7-7), яка утворюється подвійним повторення строфи *катаута*. Виділяють ліричний жанр *седока* (досл. “пісня човнярів”) і жанр *мондо-тай* – своєрідний віршований діалог.

- строфа *буссоку-секі-май* (5-7-5-7-7-7), що деколи розглядається як похідна від строфи *танка*, але збільшена на один семискладовий рядок у кінці. Жанр, який використовував цю строфу – *буссоку-секі-но-ута* (досл. «пісні про сліди стопи Будди»). Це перші зразки буддійської релігійної поезії. До наших днів дійшло 19 віршів, складених в епоху Нара.

3) серед строф віршів різної величини відома *нагаута* (містить більше, ніж шість п'яти- і семискладових рядків, що послідовно чергуються, а завершальний рядок повинен мати сім складів), яка є основною для однойменного жанру *нагаута* і жанру *моногатарі-ута* (своєрідні ліричні балади), який є близьким до епічного.

4) до п'ятивіршів зараховують:

- строфа *танка*; хема цієї строфи має вигляд чергування п'яти- і семискладових рядків у порядку 5-7-5-7-7, які разом налічують 31 склад. Здавна така форма була на-

стільки стійкою, що композиційно поділялася на *хокку* (“початкові строфи”) чи *камі-но ку* (“верхні рядки”) – перші три рядки (5-7-5) – і *атеку* (“завершальна строфа”) або ще *шімо-но ку* (“нижні рядки”) – відповідно наступні два (7-7). Вже у давній поезії ця форма строфи застосовується у різних поетичних жанрах:

- жанр *танка* чи *міджіка-ута* (“коротка пісня”) є основним протягом усієї історії цієї строфи. В епоху Хейан називалася *вака*. Жанр *танка* – основний жанр японської інтимної лірики.

- жанр *хайкай*. Під цією назвою у давній поезії фігурує, власне, та ж сама *танка*, але зі спрощеним змістом, без традиційної високої поетичності, яка притаманна жанру *танка* з моменту його виникнення. Через цю свою особливість вірші в жанрі *хайкай* мають у більшості випадків жартівливий характер і можуть вважатися першими «представниками» комічної поезії у Японії, що отримала розвиток згодом. Здавна відомі два різновиди цього жанру: *дзаре-ута* (антологія “Манйюшю”) і *хайкай-но ута* (антологія “Кокіншю”).

Долю всіх цих строф можна прослідкувати, порівнявши їх кількість у двох знаменитих антологіях “Манйюшю” і “Кокіншю”. Якщо у першій з них із 4496 поетичних творів (дані подаються за дослідженнями М. Конрада) 61 – це *седока*, 262 – *нагаута* і 4173 – *танка*, то в “Кокіншю” із 1100 віршованих творів тільки 4 – *седока*, 5 – *нагаута*, а *танка* – 1091 [Конрад 1991, с.470-475]. Отже, вже у першій антології помітно схильність японців до лаконізації поетичної думки, а в наступних збірках жанри *нагаута* та *седока* майже зникають і п’ятивірш *танка* на декілька століть стає синонімом *вака* – «японської пісні»

Однак, в антології “Манйюшю” не тільки було визначено домінуючу форму японської поезії, а й застосовано майже всі художньо-стилістичні прийоми, що протягом тринадцяти століть були основою поезики *вака*: *макура-котоба*, *ута-макура*, *каке-котоба*, *енго*, *джьо-котоба* тощо. Поряд з ними, активно використовуються такі поетичні прийоми, як порівняння, паралелізм, антитеза, метафора, зустрічаються також уподібнення, гіперболи тощо. Оскільки художній простір вірша обмежений, всі художні засоби були орієнтовані на те, щоб урізноманітнити образну та фонетичну структуру вірша і водночас розширити за допомогою підтексту його зміст, що і зумовило один з головних принципів японської поезики – сугестивність, недомовленість, натяк.

Передмову Кі-но Цураюкі до антології “Кокінвакашю” (канаджьо), написану японською мовою, та Післямову до цієї ж антології, написану китайською мовою Кі-но Йошімочі вважають першими працями з теорії власне японської поезії.

Перша частина обох цих теоретичних праць, присвячена опису «суті» і «характеру» пісень *вака*. На думку авторів, люди звертаються до пісень, “коли у них радість чи горе, коли вони сумують за втраченими рідними чи думають про наближення старості. Оплетені безліччю справ і турбот, вони висловлюють у своїх піснях те, що в них на серці, те, що вони бачать і чують.” (Цураюкі). Або коли “зароджується в серці почуття, і пісня набуває словесної форми. Саме тому голос щасливої людини звучить радісно, а ті, хто дорікає долі складають сумні пісні.” (Йосімочі).

Кі-но Цураюкі в окремій частині Передмови “Образ пісень” (*вака-но сугата*) наводить власну класифікацію японських пісень, прототип якої міститься у “Великому

вступі” до відомої китайської “Книги пісень”. Автор намагався адаптувати китайські категорії до японської поезії. Класифікація побудована за змішаним принципом: частина категорій виділена за тематично-жанровими відмінностями (напр. *кадзое-ута* – вірш описового характеру: “душа цих пісень незбагненна, все описується так, як є, простими словами”; *тадагато-ута* – вірші про звичайні речі: “оспівується світ, яким він би мав бути”). Інші категорії визначають власне жанри (напр.: *івай-ута*). Критерієм для виділення *татое-ута* (пісня-порівняння) є стиль засобів виразності. Категорія *сое-ута* (пісня-натяк), “пісня, що супроводжує” у Кі-но Цураюкі виділена за функціональним принципом. На відміну від Цураюкі Йошімоті чітко дотримується китайського прототипу. Він тільки наводить японські еквіваленти китайських термінів, не розкриваючи їхню сутність.

Таблиця 1

**Шість категорій
(рікугі)**

	Класифікація Кі-но Цураюкі	Класифікація Кі-но Йошімоті
1.	<i>Сое-ута</i> (пісня-натяк, вірш алегоричного змісту)	<i>Фуу</i> – “формальні пісні”, пісні узагальненого змісту.
2.	<i>Кадзое-ута</i> (пісня-перечислення, вірш описового характеру. “Їх душа незбагненна, а тому такі пісні можна віднести також до п’ятого виду пісень – <i>тадагато-ута</i> ”)	<i>Фу</i> – “поема в прозі”, пісні-перекази
3.	<i>Надзурае-ута</i> (пісня-уподібнення)	<i>Хі</i> – “порівняння”, пісні-уподібнення
4.	<i>Татое-ута</i> (пісня-порівняння, у якій художній образ створюється через алюзію. «Не мають жодного прихованого змісту»)	<i>Кійо</i> – “задоволення, розвага, інтерес”, розважальні пісні
5.	<i>Тадагато-ута</i> (пісня про звичайні речі) та <i>томе-ута</i> (пісня бажання)	<i>Га</i> – “витонченість, вишуканість”, елегантні пісні
6.	<i>Івай-ута</i> (пісні-вітання, славослів’я).	<i>Сійо</i> “хвалебна промова, панегірик”, пісні-славослів’я

У Передмові міститься також літературно-критична оцінка творчості «шести безсмертних поетів» IX ст., що фактично стало початком розвитку літературної критики в Японії.

Цураюкі висуває теорію відповідності душі пісні *кокоро* (емоційний зміст), слову – *котоба* (засобам вираження змісту) та формі – *сугата, сама*. До цих критеріїв додавалися також *макото* (правдивість, щирість) та *аваре* (чарівний смуток, сумна

чарівність). Саме з цих позицій він дає критичну оцінку поетам. Ці критерії і склали основу поетики доби Хейан.

Сформовані ще в VII-VIII ст., тобто за доби Нара, три естетичні принципи: *макото* – “правдивість”, *аваре* – “чарівність” та культ любові – *ірогономі*, – поступово змінювали свої концепції. Під впливом домінантної в добу Хейан буддійської доктрини *мудзьо* (“швидкоплинність усього земного”) *аваре* стало сприйматися як особлива філософсько-естетична категорія *моно-но аваре* (“сумна чарівність речей”). Поети вже не просто захоплювалися красою світу, а прагнули відшукати у будь-якій речі (*моно*) приховану чарівність. А для авторів “Шінкокіншю” (1205р.) основним став художній принцип *юген* (“тасмична краса”, “незбагненна привабливість”), який сприяв тому, що в японській поезії особливу роль почав відігравати підтекст.

В історії класичної *вака* дослідники виділяють три основні періоди, пов’язані з появою трьох видатних поетичних антологій – “Манйошю” (“Збірка міріад листків”, 753 р.), “Кокінвакашю” (“Збірка старих і нових японських пісень”, 905 р.) і “Шінкокінвакашю” (“Нова збірка старих і нових японських пісень”, 1205 р.). Кожна з цих антологій відображає певний етап розвитку японського суспільства: у “Манйошю” яскраво відображені риси первісної свідомості, поезія “Кокіншю” формувалася в колі придворної аристократії з її виключною естетизацією побуту, а “Шінкокіншю” виникла в період відносної стабільності після тривалого періоду війн, пов’язаних з боротьбою за владу родів Тайра і Мінамото, коли у суспільстві особливо гостро відчувалася швидкоплинність буття. Кожна антологія, розвиваючи одну спільну традицію, уособлює характерні тільки їй ознаки.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко І. П. Розкоші і злидні японської поезії: японська класична поезія в контексті світової та української літератури. – К.: 2010. – 566 с.
2. Бондаренко І. П., Аністратенко Л. С. Словник японських літературознавчих термінів. – К.: 2012. – 208 с.
3. Конрад Н. И. Японская литература в образцах и очерках. Репринт. изд. – М.: 1991. – 562 с.
4. Шедевры японской классической поэзии в переводах Александра Долина. – М.: 2009. – 656 с.

У. Витичак, ассист.,

Львовский национальный университет имени Ивана Франка, Львов

СТАНОВЛЕННЯ ПОЕТИКИ ВАКА

В статье исследован процесс становления поэтики вака. Рассмотрена классификация жанров японской поэзии Н. Конрада, первые поэтические антологии и первый трактат по теории японской поэзии – Предисловие Ки-но Цураюки к «Кокинвакашю».

Ключевые слова: вака, жанры, макото, моно-но аварэ, юген

BECOMING OF WAKA POETICS

The article is devoted to the process of the becoming of waka poetics. Considered the classification of genres of Japanese poetry of Conrad, the first poetry anthology and the first treatise on the theory of Japanese poetry – preface Ki-no Tsurayuki to “Kokinwakashu”.

Key words: *waka, genres, makoto, mono-no aware, yugen.*

УДК 821.521

Д.Довготелес, студ.,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗМУ В ЯПОНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ НАЦУМЕ СОСЕКІ «СЕРЦЕ»

У статті висвітлено питання впливу західної літератури доби реалізму на формування японської літератури, зокрема роман Нацуме Сосекі «Серце» як приклад поєднання засад виключно японської традиційної літератури та базових принципів реалізму.

Ключові слова: *реалізм, Мейджі, Нацуме Сосекі, натуралізм.*

Те, що література Японії періоду Мейджі зазнала впливу західної літератури є беззаперечним фактом. Тому стає можливим простежити становлення реалізму як літературної течії. Нацуме Сосекі, використовуючи засади реалізму та не хеґнучи канонами класичної японської літератури, майстерно пристосовував літературу західну до сприйняття вітчизняною аудиторією, не дарма його твори входять до шкільної програми рідної літератури, необхідної для вивчення кожною освіченою людиною в Японії.

Реалістичний тип мислення властивий мистецтву з найдавніших часів, проте термін «реалізм» недоцільно використовувати щодо мистецтва античності й середньовіччя, коли в силу об'єктивних умов не могли утвердитися реалістичні художні системи, а спостерігалися, як відзначає Д.Наливайко, «лише вияви реалістичної творчості на емпіричному рівні, переважно в низьких, комічних жанрах» [цит. за: Ференц 2011, с.388]. Реалізм (лат. *realis* – речовий, дійсний) – це напрям у літературі й мистецтві, який полягає у правдивому, об'єктивному і всебічному відображенні. В епоху середньовіччя реалізмом називали один із напрямів середньовічної філософії, який приписував абстрактним поняттям реальне існування. У XVIII ст. під реалізмом розуміли практичний тип мислення і поведінки, який відрізняється від типу мрійника, «ідеаліста». Реалістами називали людей, які ставили перед собою мету, яку можна було досягти [Ференц 2011, с.365]. У працях І.Франка, Е.Золя термін «реалізм» вживався як синонім до терміна «натуралізм». Звідси і назва «натуральна школа».

Естетика реалізму міметична в своїй основі, тобто пов'язана з розумінням мистецтва як форми наслідування дійсності.

Новаторство реалізму полягає у структурі характеру героя, його розвитку, пов'язаному з навколишніми обставинами. Герої реалістичних творів – багатогранні, умотивовані, розвиваються у логічній послідовності, вони діють у конкретних суспільно-історичних умовах, які вмотивовують їх вчинки. Реалізм визнає не лише детермінованість поведінки людини, але й здатність піднятися над обставинами, протистояти їм. Реалісти відображають дійсність, сповнену гострими суперечностями, конфліктами, дотримуються принципу соціальності й історизму. Поведінка героїв реалістичних творів зумовлена об'єктивними соціально-історичними умовами (для реаліста людина – істота соціальна), а принцип історизму полягає у відтворенні колориту часу і місця, в розумінні історії як процесу якісних змін, які характеризують національно-історичну своєрідність того чи іншого етапу в кожній країні. Історизм і соціальність взаємозв'язані: історизм конкретизує принцип соціальності, сприяє розкриттю розвитку соціальних умов. Отже, вчинки героя впливають із особливостей характеру та психології, а характер і психологія зумовлені життєвими обставинами і соціальним середовищем. Зміна обставин життя позначається на долі героїв.

Реалістичній літературі притаманний певний тип автора. Автор — це завжди певний погляд на зображуване, концепція зображуваного, вираженням якої є художній твір. І. Флобер порівнює автора з Богом, який має бути у творі, як Бог у світобудові — всюди і ніде. Письменники-реалісти, які відчували себе деміургами, не завжди були «невидимими» у своїх творах. Вони вважали, що інтуїція та розум тягця можуть проникнути в усе суще й адекватно його відтворити. Цей митець тяжіє до колективної «свідомості епохи», її інтелектуальної частини, що володіє необхідними знаннями у різних сферах [Ференц 2011, с.350].

Серед визначальних рис реалізму можна виділити:

- раціоналізм, раціоцентричний психологізм (ототожнення психіки і свідомості, недооцінка позасвідомих процесів);
- правдиве, конкретно-історичне, всебічне зображення типових подій і характерів у типових обставинах при наявності багатьох деталей;
- принцип точної відповідності реальній дійсності усвідомлюється як критерій художності, як сама художність;
- характер і вчинки героя пояснюються його соціальним походженням та становищем, умовами повсякденного життя;
- конфліктність (драматизація) як сюжетно-композиційний спосіб формування художньої правди;
- вільна побудова творів;
- перевага епічних, прозових жанрів у літературі над ліричними;
- розв'язання проблем на основі загальнолюдських цінностей.

Реалізм в японській літературі розвивався в складній взаємодії з романтизмом і натуралізмом. Боротьба романтиків за розкріпачення особистості, розпочата ними зміна застарілих канонів були продовжені реалістами. У японській літературі натуралізм не приходить на зміну реалізму, а розвивається паралельно з ним, і вони взаємо-

діють між собою. Реалізм затверджувався одночасно і як заперечення натуралізму, і як розвиток його позитивної програми. Тому японська критика нерідко вкладає в поняття «шідзеншюгі» чи «натуралізм» риси, які притаманні власне реалізму без чіткого розмежування між натуралізмом і реалізмом. «Рух за натуралізм» об'єднав різнорідні й різностильові явища загальним художнім інтересом до проблеми дійсності, тому треба мати на увазі складність, якісну неоднорідність того, що в Японії входить в поняття «шідзеншюгі» [Конрад 1974, с.482].

Зближення мистецтва і науки, вимога наукової об'єктивності, прискіпливого вивчення фактів, безпристрасності натураліста – все це мало далекосяжні наслідки для японської літератури, де малу роль в художній практиці грало спостереження, вивчення, аналіз (до нового часу в літературі панувала думка про те, що справжню природу речей можна досягнути раптовим, інтуїтивно, а не шляхом логічного висновку).

Всупереч багатотисячолітнім традиціям японські письменники почали розчленовувати предмети, прагнучи до їх аналізу: тверезість спостережень і художнє дослідження явищ стали естетичним вимогою руху «шідзеншюгі». На межі століть, коли в японській літературі почався розвиток реалізму, він піддався впливу не тільки Бальзака і Толстого, але й Флобера і Золя. Рух «шідзеншюгі» був породжений теорією експериментального роману. Теорія експериментального роману Золя виявилася привабливою для японських письменників. Новим був для них мотив пояснення зла обставинами, що склалися, і соціальним середовищем, тоді як до середини XIX ст. спонукальними, рушійним силами роману були конфуціанська мораль «заохочення добра і покарання зла» [Рехо 1987, с.217].

На зародження реалізму у японській літературі у кінці XIX – початку XX ст. вплинули не тільки зразки західної натуралістичної і реалістичної літератури, а й внутрішня літературна еволюція. У східних країнах засоби реалістичного методу виникли в літературі, яка проходила епоху своєрідного східного Відродження. Реалізм освітній, а трохи пізніше і критичний сформувався в східній літературі пізніше ніж за Заходом. На початку XX ст. Японія активно знайомилася з доробками світової літератури. «Останні роки XIX століття й перші XX, – писав Конрад, – принесли в Японію з Європи Флобера, Бальзака, Мопасана, Золя, Ібсена, Тургенєва, Чехова, Толстого та інших. Внутрішні чинники власного розвитку, вплив європейської натуралістичної школи створили в Японії так звану літературу реалізму, а насправді ж класичну реалістичну літературу епохи розквіту буржуазії й початку її занепаду [Конрад 1973, с.372-373]. Завдяки перекладацькій діяльності Фтабатеї Сімей, Морі Огай та інших письменників та перекладачів, японські читачі відкривали для себе російську, французьку, німецьку і англійську літератури.

Звісно, тогочасні японські письменники усвідомлювали необхідність зображення в літературі реального життя, але кожен із літераторів по-різному відповідав на питання, як цю дійсність відображати і що саме вибрати за об'єкт. Для японської літератури епохи Мейджі особливо гостро стояло питання художнього методу. Найбільш поширеним виявився японський натуралізм «шідзеншюгі», який високо цінував Ісікава Такубоку: «Натуралізм звільнив літературу ... це одна з найважливіших подій в літературному житті за декілька останніх років. Руйнуючі усілякі правила

і помилкові ідеї, цей напрям висвітлює правду життя якою вона є» [Конрад 1973, с.372-373]. Зі знайомством із творами світової літератури перед японськими літераторами відкривалися зовсім нові можливості літературної творчості. В особливості вплив західного натуралізму та реалізму відбивався у проблематиці творів японських письменників, у розробці нових для японської літератури гострих соціальних тем у художньому стилі. Не один з письменників періоду Мейджі і Тайшю не залишився осторонь від процесу сприйняття нових ідей, нових принципів художньої творчості, які були перенесені в Японію. Через це, наприклад, тогочасного письменника Токутоми Рока інколи називали «японським Толстим», а Нацуме Сосекі – «японським Чеховим» [Конрад 1973, с.377].

Хоча Нацуме Сосекі як письменник свій творчий шлях розпочав досить пізно, в тридцять вісім років проте все те, що було притаманне літературним традиціям Японії, робить його твори доволі популярними. На творчу позицію Нацуме Сосекі вплинула не тільки соціальна ситуація Японії того часу, але й його інтерес до англійської літератури. Сосекі піддався впливу ідей західного індивідуалізму (коджінсюгі) [Tsuruta 1988, с.172], які усіляко підтримували японські інтелігенти, він породжував такі ідеї зі спадку класичної літератури Японії. Так розробка теоретичних концепцій, пов'язаних із індивідуалізмом, вплинула на пошук відповідників цьому терміну. Шляхом аналізу ідей літератури «віддзеркалення природи речей» – шясейбун – поета Масаока Шікі, якого Сосекі вважав своїм наставником, письменник приділяє особливу увагу «йюю» – «відкритості, щирості душі». У своїй статті «Замальовки з натури» Сосекі говорить про «йюю», про те, що у творі почуття мають бути виявлені з неймовірною пристрасністю, проте позбавлені «вільного простору» «юторі» [Конрад 1973, с.380]. З цього можна зробити висновок, що «йюю» стає можливістю для читача до певної міри брати участь у творчому процесі письменника (тому ми трактуємо це скоріш як «можливість вільного сприйняття»). Такі тенденції у творчості Сосекі проявляються у тому, що він ніколи не обмежував себе канонами японської школи реалізму, а покладався на своє власне натхнення й смак.

Роман «Серце» вперше був надрукований в 1914 році в японській газеті «Асахі Шінбун». У той час як назва буквально означає «серце», зважаючи на зміст роману, вона також може бути перекладена як «сутність речей» або «почуття» [Tsuruta 1988, с.174]. У творі письменник розглядає питання переходу від японського суспільства епохи Мейджі до сучасності шляхом спостереження дружби між молодим хлопцем і людиною, яку автор називаю «сенсей» (або вчитель). У романі спостерігається тема ізоляції, притаманна попереднім роботам Сосекі, проте у «Серці» автор розглядає проблему в контексті переплечених егоїзму і почуття провини.

Кохання у творі Нацуме Сосекі «Серце» отожднюється зі злочином. У свій час Осака Амане, друг письменника, звернув увагу на дивні стосунки між Сосекі та Оцука Кусуоко, дружиною близького друга Сосекі. Згідно з його припущеннями, вони були близькі за духом, але їх любов минула, не встигнувши посправжньому початися. Проте досить важко стверджувати що в творах японського письменника проявився його особистий любовний досвід, цьому немає достатніх підтверджень.

Поza іншим помітна визначна риса японського письменства, що полягала у навчанні «таємним традиціям», що передавалися винятково від учителя до учня. Самі «тайні традиції» – це правила мистецтва віршування, а також прочитання та тлумачення японських прозових і поетичних текстів, що були створені у VIII–XII ст. та написані мовою, розуміння якої у XVII–XVIII ст. уже потребувало додаткових зусиль і було недоступне широкому загалу. За добу Мейджі-Тайшю (1868–1925) ці традиції класичної середньовічної освіти частково продовжували існувати, а літературний світ був побудований за моделлю «вчитель-учень» (тотей-сейдо). Так само і в творі Нацуме Сосекі «Серце», де перша та третя частина роману ґрунтуються на діалозі вчителя з оповідачем [Сходознавство 2010, с.50].

Загалом, реалізм Нацуме Сосекі не можна назвати «вільним» від правил, йому вдалося без доволі різких змін, не обриваючи традиції привнести відчутний розвиток у вигляд роману сучасної японської літератури. Тож, серед рис раціоналізму в романі «Серце» можна назвати наступні:

1. Конкретно-історичне зображення тогочасних подій та їх вплив на розвиток сюжету.
2. Соціальне життя героїв, їх умови повсякденного життя є одним з визначальних факторів розвитку сюжетної лінії.
3. Внутрішній конфлікт героя виступає як спосіб формування художньої правди.
4. Герой курується загальнолюдськими цінностями при вирішенні проблем.
5. Значне місце в романі займають судження вчителя, які розкривають його внутрішні думки, ототожнюючи свідомість із психікою.

Таким чином, Нацуме Сосекі завдяки особливим художнім прийомам та естетичному баченню, створив ряд живих і реалістичних як на картині образів. Твір автора – це здебільшого індивідуальні враження автора щодо мінливості долі, вони виражають його міркування про суспільство та прагнення до кращого життя.

Список використаних джерел:

1. Конрад Н.И. Очерки японской литературы. М.: Художественная литература, 1973. 462 с.
2. Конрад Н.И. Японская литература. От «Кодзики» до Токутоми. Очерки. — М.: Наука, 1974. — 567 с.
3. Рехо К. Русская классика и японская литература. — М.: Худож. лит., 1987. — 352 с.
4. Сходознавство 49-50. Інститут Сходознавства імені А.Ю. Кримського НАНУ України, Київ -2010, [електронний ресурс] – режим доступу до збірки.: <http://shron.chtyvo.org.ua/Skhodoznastvo/N49-50.pdf>
5. Ференц Н.С. Основи літературознавства: підручник. – К.: Знання, 2011. – 431с.
6. Tsuruta, Kin'ya, «Soseki's Kasamakura: A Journey to «The Other Side». Journal of the Association of Teachers of Japanese. 22, 2 (1988): 169-188.

Д.Довготелес, студентка,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗМА В ЯПОНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НАЦУМЭ СОСЭКИ «СЕРДЦЕ»

В статье освещены вопросы влияния западной литературы эпохи реализма на формирование японской литературы, в частности роман Нацумэ Сосэки «Сердце» как пример сочетания принципов японской традиционной литературы и базовых принципов реализма.

Ключевые слова: реализм, Мэйдзи, Нацумэ Сосэки, натурализм.

Dovgoteles D., student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

FEATURES OF THE REALISM IN JAPANESE LITRATURE IN THE NOVEL OF NATSUME SOSEKI «HEART»

The article highlights the impact of the western literature of realism to the formation of Japanese literature. Particularly the novel of Natsume Soseki «Heart» is explored example of combination the principles of purely traditional Japanese literature and basic principles of realism.

Keywords: realism, Meiji, Natsume Soseki, naturalism.

УДК 821.521'06

В. Зеленцова, асп., препод.
Днепропетровский национальный университет
имени Олеса Гончара, Днепропетровск

КОНЦЕПЦИЯ ИСКУССТВА В МАЛОЙ ПРОЗЕ АКУТАГАВА РЮНОСКЭ И ТАНИДЗАКИ ДЗЮНЬИТИРО

В центре нашего исследования концепция искусства и образ художника в произведениях Акутагава Рюноскэ и Танидзаки Дзюнъитиро. Компаративный аспект общей темы соотношения искусство-жизнь является неизученной страницей современного литературоведения. Наша задача – изучить подходы писателей к решению философско-эстетических проблем роли искусства, судьбы художника, осветить своеобразие интерпретации понятий «природа», «красота», «идеал», «искусство» в творчестве писателей.

Ключевые слова: искусство, художник, красота, эстетика, Акутагава, Танидзаки.

Творчество Акутагава Рюноскэ и Танидзаки Дзюнитиро постоянно привлекает внимание литературных критиков (Д. Кин, К. Кодзин, Т. Судзуки, Н. Липпит, К. Ито, К. Рехо), но исследователи, как правило, не обращаются к проблеме «соотношения искусство-жизнь» в творчестве писателей. Внимание западных и японских литературоведов преимущественно приковано к литературным дебатам этих выдающихся писателей XX века касательно бессюжетной прозы, структуры, композиции произведения. В работе киевского исследователя Ю. Осадчей, некоторые произведения Акутагава и Танидзаки изучаются в контексте эго-белле-

тристики [Осадча 2013]. Определенные параллели между концепцией искусства этих авторов можно найти во вступительной статье Т.П. Григорьевой к сборнику новелл Танидзаки Дзюнитиро «Похвала тени». В данной статье мы попытаемся изучить своеобразие концептосферы «национального японского искусства» в произведениях писателей.

К вопросам формирования японского национального искусства, концепции японской эстетики обращаются ведущие ученые всего мира (Р. Бенджамин, И. Хассан, Р. Барт, Т. Риммер, М. Марра, Китадзава Нориаки, Камбаяси Цунэмити, Ирокава Дайкити, Л. Гришелова, Н. Чегодарь, Н. Николаева, А. Мещеряков, О. Макарова). Нужно отметить, что с выходом в конце XVIII - начале XIX века ряда работ немецких философов Канта, Шеллинга, Гегеля, теория искусства получила новое дыхание во всем мире. Учение Гегеля в Японии было принято в интерпретации Эрнеста Феноллозы – американского философа-этнографа, преподавателя Токийского университета. После лекции Э.Феноллозы «Истинная теория искусства» (1882, 美術眞説) в японском языке закрепился термин «бидзюцу» - искусство (美術). В эссе Э.Феноллозы очерчены перспективы возрождения японского искусства, но более важным оказывается проблема взаимообмена, взаимообогащения искусства Востока и Запада. Особое место в своей теории искусства Эрнест Феноллоза отводит художнику. Во-первых, художник занимает особую ступень в обществе, поскольку может донести до всех такие высоты абсолютного духа, которые люди сами не могут представить в полном объеме, и может вдохнуть идею (основу всего сущего) в произведение искусства. Во-вторых, Феноллоза активно призывает японцев подключаться к изучению искусства, осознанию его важности и ценности. А кто как не художник возьмет просветительскую миссию во времена активного формирования национального сознания? Эти тенденции объясняют повышенный интерес японских писателей первой половины XIX века к теме искусства, роли художника в своих произведениях и возрастающую интермедальность в художественных произведениях.

Из первых попыток теоретических работ по искусству и эстетике (Миякэ Сэцурэй, Сига Сигэтака, Накаэ Тёмин) хочется выделить и остановиться на работе Ниси Аманэ «Объяснение науки об изящном» (1872). Один из базисов эстетики Ниси – особенность человеческой природы в умении различать красивое и уродливое [Магга 1999, с.28]. Отдельное внимание Ниси уделяет воображению человека как фундаментальному различию между человеком и животным.

Многие историки, культурологи, искусствоведы оценивают деятельность ученика Феноллозы, Окакура Тэнсин («Идеалы Востока» (1903), «Пробуждение Японии» (1904) «Книга чая» (1906) как определяющую японское национальное искусство и даже национальное сознание японцев в начале XIX века. Окакура многие положения из теории искусства взял из работ учителя, но в отличие от западных философов и искусствоведов Окакура Тэнсин провозглашает самостоятельность японского искусства, которое не связано с всемирной историей искусства. Япония в его трудах предстаёт «музеем азиатской цивилизации». Сила японцев в умении заимствовать – преобразовывать – получать новый лучший продукт. В своей теории Окакура продвигает идею панasiatства; формирует критерии ценности японских предметов ис-

куства, отличные от западных, но способствующие формированию японской империи; отдельное положение отводит природе как уникальному месту формирования японского сознания.

Еще одно из западных течений, оказавших определенное влияние на творчество как Акутагава, так и Танидзаки, стал фрейдизм. Зигмунд Фрейд поделил психическую деятельность человека на сознательное и бессознательное. Выделение содержимого из бессознательного возможно в символической форме, в частности, в виде произведения искусства. Еще одним из механизмов познания истинных желаний человека – это анализ снов. Нужно заметить, что концепт сна занимает важное место в работах писателей модернизма и постмодернизма, в том числе в работах Акутагава и Танидзаки. Основная движущая сила психической деятельности человека – энергия секса и агрессивного влечения, которая преобразовывается в энергию творческую, и таким образом истинные желания художника раскрывают его произведения искусства (поздний этап творчества Танидзаки и роман «Ключ»). Фрейдизм оказал сильнейшее влияние как на само искусство XX века (в большей мере на авангардизм), так и на научные дисциплины, изучающие искусства (искусствоведение, музыковедение, литературную критику, эстетику и т.д.) [Бычков 2003].

Обратимся к разработке темы искусства в новеллах Акутагава Рюноске и Танидзаки Дзюнъитиро с учетом рассмотренных философско-этических учений. Знаменательно, что многие сюжеты и идеи писатели заимствовали из китайских, европейских и русских произведений (особенно Акутагава), уже здесь мы можем проследить параллели с теорией Окакура Тэнсин, согласно которой японцам свойственно заимствовать – перерабатывать – получать качественно новое произведение искусства. Идеи Окакура об уникальности японской культуры, ее силе, доминировании зеркально отражены в новелле Акутагава «Усмешка богов» (1922). В центре событий – попытка европейцев привить христианство японцам во второй половине XVII века. Отец Органтино прибыл в Японию с твердым намерением просвещения, обращения японцев в свою веру, но в Японии его силы изменяют ему, оптимизм гаснет, растет ощущения невозможности сломить японский дух, «странная сила», чуждая ему, вступает в неравный бой с ним. «В этой стране, и в горах ее, и в лесах, и в городах, где рядами стоят дома, – везде сокрыта какая-то странная сила» [Акутагава 2000]. Особое место в произведении отведено японской природе, она живая и сильная и властвующая – автор еще раз обращает нас к идеям, систематизированным в учении Ниси Аманэ. Истинные страхи чужестранца раскрываются через видения-сны (концепт сна в фрейдизме). Неожиданная встреча раскрывает сущность японской нации и подтверждает опасения Органтино – христианство никогда не сможет доминировать в стране восходящего солнца. «Мудрецы Китая привезли в нашу страну также искусство каллиграфического письма <...> но мы одержали победу не только над иероглифами» [Акутагава 2000]. Идеи паназиятства Японии, пропагандируемые Окакура, нашли свое место на страницах произведений Акутагава. Но главная идея произведения заключена в следующих строках: «никто нас не победит, даже если придет в нашу страну так, как ваш Деусу» [Акутагава 2006, с.119]. Эти строки очень актуальны для Украины сегодня.

В сборнике эссе и отдельных высказываний «Слова пигмеев» Акутагава проводит художественное исследование фундаментальных онтологических понятий: искусство – жизнь – смерть – красота – страх – любовь – ненависть – мораль – свобода – природа – идеал – мудрость – судьба. Искусство для Акутагава это естественная, необходимая как воздух среда обитания. «Разочаровавшись в делах человеческих, в искусстве они [художники], как правило, не разочаровались. Наоборот, при одном упоминании об искусстве перед их глазами возникают золотые видения, обычным людям недоступные» [Акутагава 1992]. Акутагава, как и Танидзаки, ведет полемику с идеей «искусства ради искусства» (Т.Готье, О.Уайльд): «Рьяные поборники искусства для искусства в большинстве своем импотенты в искусстве. Подобно тому, как рьяные националисты в большинстве своем люди, лишенные родины. Никому из нас не нужно то, что мы уже имеем» [цит. по: Григорьева 2001].

Осознание призвания художника, постижение силы красоты, муки творчества осмыслены Рюноске в новеллах «Муки ада» (1918) и «Мензура Зоили» (1916). Герой новеллы «Муки ада» художник Ёсихидэ вынужден писать картину ада с натуры – горящей дочери. Превозмогая боль, он завершает картину и кончает жизнь самоубийством. Акутагава не находит однозначного решения, утверждает неразрешимость дилеммы «жизнь-искусство». Как отмечает Макото Уэда, для Акутагава дилемма была неразрешимой: если художник выбирает место, где искусство стоит над жизнью, в конце он должен пройти через страдания разрушения своей жизни [Ueda 1976]. Искусство становится смыслом жизни. Художественное воплощение этой идеи у Акутагава – в слиянии поэтики лаконичности, стремлению к монохромности – его рассказы это хокку в прозе, – трагизм человеческой судьбы оттеняется буддийской иронией, для которой жизнь всего лишь иллюзия, а чем резче краски и контрастность, тем очевиднее иллюзорность. Умение Рюноске балансировать на той грани, где скупая выразительность передает внутреннюю правду, не исчерпывается заимствованием поэтики реализма. Здесь еще глубокая поэтичность японской художественной традиции, которая облекается в новую форму «western modernity».

Новелла «Мензура Зоили» – еще один эксперимент по художественному исследованию проблемы определения ценности искусства.

Герою новеллы снится страна Зоилия, в которой ценность предметов искусства измеряют приборами, установленными на всех границах страны, с целью предотвратить ввоз некачественных произведений. Дилемма «жизнь-искусство» приобретает новую трактовку, но теперь уже как проблема правдивости ценности и «ценности» правдивости в искусстве и жизни. Представление Рюноске о неотделимости искусства от жизни созвучно убеждениям Танидзаки Дзюнъитиро, который, полемизируя с представителями японского натурализма (сидзэнсюги), отмечал, что «искусство – не слепок действительности: оно само творит красоту, и потому красота, запечатленная в искусстве, должна быть живой» [цит. по: Григорьева 2001].

В произведениях Танидзаки движущая сила жизни и искусства – это демоническая женская красота. Вседозволенность и разрушительность такой красоты, вызывает страх и азарт. Герои Танидзаки, подчиняясь губительной власти красоты, ищут ключ к её тайне. Для героев ранних произведений Танидзаки – «Татуировка» (1910),

«Дьявол» (1912), «Шут» (1911), «Страх», «Любовь глупца» (1925) – правота красоты неоспорима, создается миф о красоте как высшей истине. Герои новелл Танидзаки осмыслиют красоту как смысл жизни, для них красота – это сила, уродство – слабость. Следуя эстетике Ниси Аманэ, Танидзаки подчеркивает воображение человека как уникальную способность разграничения красоты и уродства. Как и у Акутагава, постижение красоты у героев Танидзаки неотделимо от трагедии, в которой всегда участвуют мужчина и женщина. Мужчина-художник открывает непреодолимую притягательность темной женской красоты. Преклонение перед прекрасным и женщиной как его воплощением – тема, созвучная у Танидзаки в произведениях «Любовь глупца» (1925) и «О вкусах не спорят» (1928) с «Пигмалионом» Б. Шоу.

В 1927 году писатель возвращается к классической литературе, а во время войны занимается переводом «Гэндзи Моногатари» на современный японский. Это стало ключевым переломным моментом в творчестве писателя. Танидзаки начал следовать принципам и методам моногатари, теперь движущей силой живого для него становится моно-но аварэ или очарование вещей [Григорьева 2001]. В романе «Мелкий снег» (1943-1948) моно-но аварэ открывает путь к добру. Задача художника определяется как восстановление общности людей, он должен спасти их от потерянности, одиночества, отчуждения от природы.

И Танидзаки, и Акутагава высказывались за необходимость ухода от жанра ва-такуси сёсэцу (эго-беллетристики), однако оба проводили художественные эксперименты и в этом жанре (Акутагава Рюноске в произведении «Зубчатые колеса» (1927), Танидзаки Дзюниитиро – в «Похвале Тени» (1934) и других), где объектом художественного освоения внутреннего мира героя выступает автор-художник: его психологическое ощущение окружающей действительности, критический самоанализ, субъективный анализ своей жизни, мыслей, чувств, бесконечные поиски правды и новых моральных ценностей, места искусства в жизни человека и общества, побег от одиночества. Также оба автора обращаются к дневниковой прозе: Акутагава пишет «Записки сумасшедшего», Танидзаки – «Ключ» (1956).

Интересно проследить параллели мужа-женщина в работах Акутагава и Танидзаки. Герой произведений Танидзаки – слуга женщины и искусства, который демонстрирует полное преклонение перед силой женской красоты, ради искусства и под чарами женской красоты забывает обо всем на свете, готов пожертвовать жизнью. Строки из новеллы «Шут» – лишь одно из многих подтверждений этому. «Чтобы заслужить благосклонность женщины, он пытался угодить ей и никогда не вел себя, как подобает грозному мужу» [Танидзаки 1975]. Герои Акутагава всегда переживают борьбу разума и страсти, в сборнике «Слова пигмеев» писатель уточняет, что «здравый рассудок приказывает: «Не приближайся к женщинам». Но здравый инстинкт приказывает прямо противоположное: «Не избегай женщин»» [Акутагава 1992]. Похожую борьбу Танидзаки показывает в работе «Кирин».

В противовес стремлению Акутагава к поискам стандарта красоты в литературных дебатах, Танидзаки отрицает любые эстетические стандарты [Lippit 1980, с.57]. Искусство, как и человеческая история, развивается, прогрессирует и постоянно нарушает критерии оценки ценностей и существующую концепцию искусства. Однако

в «Словах пигмеев» Акутагава смотрит на этот вопрос под другим углом: « Идеи не могут быть неподвластны времени. <...> Искусство подобно женщине. Чтобы выглядеть привлекательней, оно должно пребывать в согласии с духовной атмосферой или модой своего времени» [Акутагава 1992]. И Акутагава, и Танидзакис занимаются познанием сущности человека, но Акутагава курс держит на его внутреннюю сторону, а Танидзакис – внешнюю. Герои первого находятся в постоянном поиске души, которая сделает правильный выбор между добром и злом, второй – ищет красоту, которая даст истинное наслаждение. Оба автора уделяют большое внимание в своих работах процессу «вынашивания произведения» художником, прорисовывая в деталях муки, сомнения, терзания художника и прозрение-озарение – рождение произведения искусства.

Японская литература, архитектура, живопись, музыка выходит на новый уровень с приходом эпохи Мэйдзи. Философские учения Запада, в частности Гегеля и Фенелозы, и их восточные интерпретации Окакура Тэнсин и Ниси Аманэ концептуализируют понятие искусства и формируют устойчивый базис «национального японского искусства» в конце XIX – начале XX вв. Стремительный диалог и синтез искусств определили подъем феномена интермедиальности в творчестве многих писателей Востока и Запада, в том числе в работах Акутагава и Танидзакис.

Список использованных источников:

1. Акутагава Р. Павутинка: Выбрани новели / Рюноске Акутагава [пер. И. Дзюб]. – Львів: ЛА «Піраміда», 2006. – 232с.
2. Акутагава Р. Слова Пигмеев [Электронный ресурс]: Рюноске Акутагава [пер. В.Гривнин] – 1992. – Режим доступа: <http://lib.ru/INOFANT/RUNOSKE/pigmej.txt>- Название с экрана.<http://podbornoosti.ua/society/2004/03/02/105544.html>
3. Акутагава Р. Усмешка богов [Электронный ресурс]: Рюноске Акутагава [пер. Н.Фельдман] – 2000. – Режим доступа: <http://lib.ru/INOFANT/RUNOSKE/4a-22.txt>
4. Бычков В.В. Фрейдизм и искусство [Электронный ресурс]: Энциклопедия культурологи / В.В. Бычков. – 2003. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_culture/1138/Фрейдизм - Название с экрана.
5. Григорьева Т.П. Слово о писателе [Электронный ресурс]: Электронная библиотека / Т.П. Григорьева – 2001. – Режим доступа:http://royallib.ru/read/tanidzaki_dzyunitiro/pohvala_teni.html#0 - Название с экрана.
6. Макарова О.И. Формирование концепции «национального искусства» в культуре Японии конца XIX – начала XX века : дис. на соискание уч. степени канд. культурологии : спец. 04.2.01 0 6 2 62 7 « / Ольга Игоревна Макарова, - М. 2010. – 238с.
7. Осадча Ю.В. Японська его-проза ватакуші-шюсецу: теорія, генеза, сучасний контекст / Юлія Володимирівна Осадча. – Київ: Наукова Думка, 2013. – 304 с.
8. Танидзакис Д. Шут [Электронный ресурс]: Дзюнъитиро Танидзакис – 1975. – Режим доступа: <http://profilib.com/kniga/54234/dzyunitiro-tanidzaki-shut.php>
9. Karatani Kojin. Origins of Modern Japanese Literature / Kojin Karatani. – Durham: Duke University Press, 1993. – 220с.
10. Keen D. Modern Japanese Novels and the West / Donald Keen. – Charlottesville, VA: University of Virginia Press, 1961. – 48p.
11. Lippit N.M. Reality and Fiction in Modern Japanese Literature / Noriko Lippit. – NY: White Plains, 1980. – 232p.

12. Marra M. Modern Japanese Aesthetics: A Reader / M. Marra. – HI: University of Hawaii Press, 1999. – 336p.

13. Ueda M. Modern Japanese writers and the nature of literature / Makoto Ueda. – Stanford, California: Stanford University Press, 1976. – 292 p

В. Зеленцова , асп., викл.

Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара, Дніпропетровськ

КОНЦЕПЦІЯ МИСТЕЦТВА В МАЛІЙ ПРОЗІ АКУТАГАВА РЮНОСКЕ І ТАНІДЗАКІ ДЖЮН'ІЧІРО

У центрі нашого дослідження концепція мистецтва та образ митця у творах Акутагава Рюноске і Танідзакі Джюн'ічіро. Компаративний аспект спільної теми співвідношення мистецтво-життя є не вивченою сторінкою сучасного літературознавства. Наша мета – дослідити підходи письменників до вирішення філософсько-естетичних проблем ролі мистецтва, долі митця, а також висвітлити своєрідність інтерпретації понять «природа», «краса», «ідеал», «мистецтво» у творчості письменників.

Ключові слова: мистецтво, митець, краса, естетика, Акутагава Рюноске, Танідзакі Джюн'ічіро.

V. Zelentsova , PhD Candidate, teacher

Dnipropetrovsk National University n.a. Oles Honchar,
Dnipropetrovsk

THE CONCEPTION OF ART IN SHORT STORIES OF AKUTAGAWA RYUNOSUKE AND TANIZAKI JUNICHIRO

The research is devoted to the conception of art and artist figure in the works of Akutagawa Ryunosuke and Tanizaki Junichiro. The comparative aspect of the common subject of interrelation "art-life" is unstudied page of modern literary criticism. Our purpose is to investigate writers' approaches to solving philosophic-aesthetic problem of art destination, artist destiny; to highlight the peculiarity of interpretation of «nature», «beauty», «ideal», «art» concepts in the writers' stories.

Key words: art, artist, beauty, aesthetics, Akutagawa Ryunosuke, Tanizaki Junichiro.

УДК 82-1/-9 (521)

Т. Корчук, студ.

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

ЖАНР ЕСЕ В ЯПОНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Статтю присвячено аналізу жанрових особливостей есе, підходу до визначенню цього жанру в європейській та японській літературах. Розглянуто питання доцільності визначення японського жанру дзуйіхіцу як есе та простежено основні етапи розвитку цього жанру.

Ключові слова: есе, жанр, дзуйіхіцу, нарис, художньо-документальна література.

Спочатку спробуємо визначити жанрові особливості есе. На даний момент це являється одним з актуальних питань літературознавства, оскільки рамки цього жанру залишаються досить розмитими. Особливо проблематичним виглядає використання питомого для західної літератури поділу на жанри для застосування його до японської літератури. Протягом століть в японській літературі була створена своя власна, розгалужена складна жанрова система. Проте вона, на нашу думку, дещо ускладнює вивчення і розуміння західними дослідниками структури та шляху розвитку літературного процесу в Японії. Саме через це багато дослідників намагаються «вмістити» японську літературу в рамки загальноприйнятої в країнах Західного світу жанрової системи, що на перший погляд видається простішим. Проте такий підхід здається небезпечним: для того, що віднести той чи інший твір до певного жанру, необхідно чітко уявляти, що являє собою жанр і усвідомлювати суттєву різницю історичних планів і шляхів розвитку цього жанру на Заході та на Сході.

За мету статті було обрано визначення властивостей жанру есе, аналіз доцільності використання цього терміну відносно творів японської літератури та для кращого розуміння його природи розгляд історичного шляху цього жанру.

Спершу розглянемо що таке есе. В європейській літературі цю назву пов'язують із іменем Мішеля Монтеня, який з 1572 року і до кінця свого життя працював над книгою, яку він так і назвав – «Essais». Слово «есе» в перекладі з французької (essai) означає «спроба», «проба», «нарис». Тому назва його твору традиційно перекладається не «Есе», а «Проби» чи «Досліди». Очевидно, Монтень мав на меті підкреслити, що пропоноване читачу – лише проби його пера, певною мірою етюд, з їх фрагментарністю, неостаточністю, не-категоричністю, суб'єктивністю. Після появи книжки багато європейських авторів стали звертатись до цієї назви, використовуючи її у своїх працях, називаючи так вже не тільки короткі нариси, але й серйозні дослідження, наприклад «Essays, or Counsels Civil and Moral» Френсіса Бекона, які перекладають як «Досліди, або Повчання моральні і політичні», і двотомний «Essai sur la littérature anglaise» Франсуа-Рене де Шатобріана (1836) – «Нариси з англійської літератури».

«Велика Радянська Енциклопедія» надає таке визначення есе: «Прозовий твір невеликого обсягу та вільної композиції, що виражає індивідуальні враження та міркування з конкретного приводу чи питання і відкрито не претендує на визначальне або вичерпне трактування предмета. Як правило, есе передбачає нову, суб'єктивно забарвлену думку про що-небудь і може мати філософський, історико-біографічний, публіцистичний, літературно-критичний, науково-популярний або чисто белетристичний характер. Есеїстичний стиль відрізняється образністю, афористичністю і установкою на розмовну інтонацію і лексику» [Літературний енциклопедичний словник 1987, с.521] .

Водночас дослідники Лейдерман Н.Л., Купріяновскій Л.В., Кирнозе З.І., Цвайг Г.М. відносять есе разом із такими жанрами, як автобіографія, біографія, щоденник, мемуари, нарис, епістолярна література, документальна драма та інші до так званої художньо-документальної літератури або, інакше, до «літератури факту». За визначенням Цвайга Г.М., художньо-документальну літературу «слід розглядати як особливу категорію писемності, що стоїть на межі мистецтва і науки і вбирає в себе сут-

теві риси останніх». «Автора художньо-документальної літератури зближує з вченим прагнення ні на мить не залишати ґрунту реальних фактів і вирішувати проблеми пізнавальності і практичного характеру. Водночас він осмислює факти таким чином, що створює цілісний образ дійсності та його твір має поряд з практичним і пізнавальним художньо-естетичне значення» [цит. за: Лямзіна].

У роботі англійських вчених Роберта Скулза і Карла Клауса можна зустріти трохи інше розуміння кінцевої мети есе. На їх думку, існує два види прекрасного в літературі, а саме: «досконалість форми» і те, що Платон називав «величчю істини». Есе – це форма, більше пов'язана з істиною, яка переконує нас в тій «версії реальності», що в ній представлена. На запропонованому цими дослідниками континуумі літературних можливостей (есе – розповідь – п'єса – поезія) есе є «найбільш безпосередньою та утилітарною» з літературних форм, а віршовані форми – «найбільш опосередковані та естетичні». Під утилітаризмом есе як жанру розуміється домінування функції «переконання», яка є «серцем всіх есе». За висловом авторів, «в будь-якому есе голос, що говорить із нами, вступає у відносини лише з нами. Ми самі й есеїст – герої есе, оскільки він намагається переконати нас прийняти його погляд на аналізований предмет». У тому випадку, коли «переконання» перестає бути домінуючою функцією есе, твір пересувається по континууму «літературних можливостей», таким чином, будь-яке есе може бути поетичним, драматичним, оповідальним і власне есеїстичним [цит. за: Лямзіна]. Тобто, серед науковців немає остаточної думки, щодо головних визначальних рис даного жанру, його межі залишаються доволі розмитими. В європейській літературі жанр есе досягнув свого найвищого розквіту в ХХ столітті. Проте вважається, що він існував вже в часи античності та широко практикувався Платоном, Оригеном та Тертуліаном.

Отже, можна дійти висновку, що есе – це жанр, який має безпосередню близькість із науковою, публіцистичною та художньою літературою, проте не відноситься цілком ні до одної з них. Зважаючи на його межове розташування, визначення твору як есе часто стає проблемою: широта функцій, які виконує есе, дозволяє відносити до цього жанру будь-які твори з неявно вираженою жанровою приналежністю.

Тепер поглянемо на жанр есе в японській літературі. Серед дослідників прийнято вважати, що японський жанр дзуйхіцу, що виник на початку ХІ ст., можна вважати есе. В праці «Шоденники та есе в японській літературі» Гореґлад зазначає, що в першій половині ХІ століття в Японії зароджується жанр шоденника, а на межі Х та ХІ – есе (дзуйхіцу). До есеїстичного жанру він відносить авторські зібрання коротких новел, описів природи, міркувань, стислих нотаток із різних приводів, перерахувань предметів, об'єднаних автором за однією якою-небудь ознакою, - без видимої системи в чергуванні різномірних елементів [Гореґлад 1975, с.14]. У передмові до книжки «Японські дзуйхіцу» Т.П. Григор'єва вважає есе більш ширшим поняттям, не ставлячи знак дорівнює між жанрами дзуйхіцу та есе, на її думку дзуйхіцу – це особливий окремий жанр, притаманний лише Японії» [Григор'єва 1988 с.5-46].

Японська культура і література багато чого взяла з Китаю. Проте не тільки позичила, але й переробила, пристосувала. Японський жанр дзуйхіцу не є винятком, йому передував китайський жанр *суйбі*, назва якого перекладається як «вслід за пензлем».

На початку XI ст. придворна дама Сей Шьонагон створила «Записки в узголів'ї», тим самим започаткувавши в япономовній літературі новий жанр – есе. Назва дзуйхіцу з'явилась вже значно пізніше, приблизно в XVI ст. Увагу Сей Шьонагон привертать звичайні, на перший погляд речі та явища, але вона завжди бачить в них щось нове, несподіване, начебто наново відкриваючи для себе світ. У дзуйхіцу автор записує все що приходить йому в голову, не замислюючись, наскільки це літературно. Дзуйхіцу може розповідати про якийсь раптовий спогад, думку чи про побачену побутову сценку. Текст твору розподіляється на розділи – дани, які тематично між собою не пов'язані. Сей Шьонагон не нав'язує читачу якусь свою конкретну думку й не наполягає на своїй правоті. Сама назва жанру – «вслід за пензлем» – зазначає, що твори писались без багаторазових правлень або чернеток, автор просто доволно викладав думки, не замислюючись над думкою читача. Це суперечить думці Роберта Скулза і Карла Клауса, про те що домінуючою функцією есе має бути переконання. Так само в дзуйхіцу Сей Шьонагон не вирішуються проблеми пізнавального і практичного характеру, тому доволі важко віднести їх до художньо-документальної літератури. Проте вони повністю відповідають європейському розумінню образності, афористичності та установки на розмовну інтонацію й лексику есе, а також домінантній позиції автора.

Наступний твір, який відносять до жанру дзуйхіцу, з'явився вже в XIII ст. Створені Камо-но Чьомеєм «Записки з келії» проникнуті буддійською ідеєю непостійності людського буття, сповнені описів життя самітника і природи, яка його оточує. Цей твір сильно відрізняється від «Записок в узголів'ї», це певним чином сповідь автора, розповідь про його життя, про швидкоплинність часу та неминучість змін, в оповіді відчувається пригніченість, записки вже не носять такий легкий, невимушений характер. Японія переживала нелегкі часи, і це можна чітко відчутися у творі. Навіть ставши монахом та відійшовши від світу, Камо-но Чьомей не зміг забути своїх вражень від побаченого, пережитих жакіть пожеж, голоду, землетрусів; тому під час періоду свого відлюдництва він виливав думки, спогади та хвилювання на папір. Сильно відчувається тут і вплив буддійських ідей.

«Записки від нудьги» – це третя пам'ятка японської літератури, написана в жанрі дзуйхіцу ченцем Кенко-хоші в XIV ст. Основною ідеєю твору є непостійність і минушість світу, але це вже не пригнічена та приречена минушість, про яку пише Камо-но Чьомей, не гіркі розмірковування, а своєрідне замилювання цією минушістю. Кенко-хоші розмірковує про життя і смерть, про людську природу. Він захоплюється культурою і літературою доби Хейан, схиляючи голову перед стійкістю та силою духу камакурських воїнів [Конрад 2011, с. 5-8].

Отже, розглянувши три основні класичні твори, написані в жанрі дзуйхіцу, а саме: «Записки в узголів'ї» Сей Шьонагон, «Записки з келії» Камо-но Чьомей та «Записки від нудьги» Кенко-хоші, можна зазначити, що вони суттєво відрізняються за своїм спрямуванням, змістом і загальним характером. Проте їх поєднує спосіб оповіді, коли автор пише вільно про все, що спадає йому на думку, не ставлячи собі на меті в чомусь переконати читача. Розглянувши погляди різних дослідників на визначення жанру есе, можна сказати, що до сих пір це поняття є не до кінця конкретно ви-

значеним і залишається широким, тому можна вважати, що японські дзуйхіцу також входять до цього жанру, хоч і представляють собою більш вузьке та конкретне явище.

Список використаних джерел:

1. Горегляд В.Н. Дневники и записки в японской литературе X-XIII вв./Горегляд В.Н. – М.: Наука, 1975. – 378 с.
2. Григорьева Т.П. Вслед за кистью/Т.П. Григорьева // Японские дзуйхицу. – СПб., 1998. – С. 5-46.
3. Конрад Н.И. Записки от скуки и их автор/ Н.И. Конрад// Записки от скуки / Пер. со староп.- В.Н. Горегляда. – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус, 2011. – 224 с.
4. Літературний енциклопедичний словник. - М: Сов. Энциклопедия, 1987. – 752 с.
5. Лямзіна Т.Ю. Жанр есе (к проблеме формирования теории) [Електронний ресурс] /Т.Ю. Лямзіна. – Режим доступу: http://psujourn.narod.ru/lib/liamzina_essay.htm, вільний. – Заголовок з екрану.

Т.Корчук, студ.

*Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, Киев*

ЖАНР ЭССЕ В ЯПОНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Статья посвящена анализу жанровых особенностей эссе, подхода к определению этого жанра в европейской и японской литературе. Рассмотрены вопросы целесообразности определения японского жанра дзуйхицу как эссе и прослежены основные этапы развития этого жанра.

Ключевые слова: эссе, жанр, дзуйхицу, очерк, художественно-документальная литература.

T.Korchuk, student

Taras Schevchenko National University of Kyiv, Kyiv

ESSEY GENRE IN JAPANESE LITERATURE

The article is devoted to the analysis of genre features of an essay, approach to the definition of this genre in the European and Japanese literature. The problem of determining the feasibility of Japanese genre dzuyhitsu as essays and traced the main stages in the development of the genre.

Key words: essay, genre, dzuyhitsu, sketch, art and fiction literature.

ІСТОРИЗМ ТА ВИМИСЕЛ У ПРОЗІ ТАНІДЗАКІ ДЖЮН'ІЧІРО

З усього розмаїття, яке запропонувала японська література першої половини ХХ ст., творчість Танідзакі Джюн'ічіро заслуговує на особливу увагу. Зокрема, мало дослідженим залишається питання історизму та вимислу в його прозі, за допомогою яких письменникові вдалося досягнути органічного поєднання минулого з сучасним.

Ключові слова: історизм, вимисел, ремінісценція, алюзія, історичний сюжет, сучасні характери.

Японська література першої половини ХХ ст. продовжувала розвиватися у руслі активного експериментування та пошуків на ідейно-естетичному, концептуальному, морально-етичному, філософському та інших рівнях. Наслідком такого динамічного літературного процесу стало виникнення, функціонування та зникнення різноманітних напрямів, течій і шкіл. Зокрема, з 1910-х років почала формуватися антинатуралістична хвиля японської літератури, представлена творчістю неогуманістів або спілки «Біла береза» (白樺 «Шіракаба»), естетів або японської естетичної школи *тамбіха* (耽美派), футуризмом (未来主義 – *мірайшюгі*), неосенсуалізмом (新感覚派 – *шінканкакуха*), пролетарською літературою (プロレタリア文学 – *пуроретарія бунгаку*) тощо. Усі вони були об'єднані не тільки антинатуралістичними настроями, але й модерним характером, посиленням інтересом до сучасного життя, внутрішнього світу носіїв сучасної свідомості.

Серед такого пишного літературного розмаїття творчість Танідзакі Джюн'ічіро заслуговує на особливу увагу. Неповторною особливістю його художнього стилю було поєднання непокерованого: японської культурної та літературної традиції з західним модерном, минулого з сучасним, сили зі слабкістю, мінливого з довговічним тощо. Часте звернення до різних історичних епох, запозичення тих чи інших історичних мотивів, сюжетів і характерів, багаточисленні алюзії та ремінісценції на відомі поетичні та прозові твори минулого свідчили про високий рівень обізнаності письменника на культурних і літературних традиціях своєї країни. Танідзакі часто використовував прийом поєднання минулого з сучасним, внаслідок чого його художні твори завжди залишалися актуальними та дотичними до сучасності. У працях письменника на історичному фоні постають персонажі з сучасною свідомістю та світосприйняттям, яким не чужі бажання, переживання, прагнення, острахи тогочасних японців.

Така особливість художнього стилю письменника спонукає до проведення розвідки щодо місця історизму у його творчості та системі ідейно-естетичних цінностей. Мета розвідки полягає у тому, аби виявити характер реалізації зазначеного прийому у прозі письменника, а також з'ясувати наскільки достовірним можна вважати такий історизм. Для досягнення поставленої мети спершу дамо визначення поняттям історизм і художній вимисел.

Історизм розглядається у літературознавстві як «правдиве відтворення у художньому творі конкретно-історичних, характерних особливостей дійсності, яка в ньому зображується» [4]. Як самостійне літературознавче поняття історизм сформувався у XIX ст. на відміну від історичного жанру, що виник ще на межі XIII-XIX ст. і був пов'язаний насамперед із естетикою романтизму.

У художній літературі головна функція історизму зводиться до відтворення історичного минулого, хоча в ширшому сенсі поняття можна трактувати як «відтворення *правди часу*, у тому числі й правди сучасності, сучасної історичної епохи» [4]. Як правило, у художньому творі історизм найяскравіше проявляється у характерах, а саме: переживаннях, вчинках та мові діючих осіб, – а також на рівні опису побуту, життєвих та історичних ситуацій тощо. Тобто, з одного боку, історизм є посиланням на минуле, а з іншого – достовірним відтворення сучасності.

Протилежністю історизму виступає **художній вимисел**, який інтерпретується як особливий рід художньої умовності, коли і автор, і читач твору розуміють, що події та персонажі, які описуються, не існують насправді, проте сприймаються як такі, існування яких можливе у повсякденному житті або за будь-яких інших обставин [6]. Архаїчна свідомість не розмежовувала історичної та художньої правди, а тому на ранніх етапах становлення мистецтва вимисел не усвідомлювався як такий. Невід'ємним елементом художньої літератури він став у межах фольклору, де власне реалізувався у казках. Самостійним же художнім прийомом його починають вважати з моменту розмежування літератури на розважальну та історичну. Так, вже у IV ст. Аристотель у трактаті «Поетика» зазначав, що основна відмінність літературних творів від історичних полягає у тому, що «історики пишуть про ті події, які відбувалися насправді, а письменники – про ті, що могли б відбутися» [6].

За різних культурно-історичних епох художній вимисел набував різного значення. Наприклад, класицизм, реалізм та натуралізм були орієнтовані на достовірність і правдивість, а тому накладали певні обмеження на творчу уяву письменника, відсуваючи вимисел на другий план. У свою чергу, бароко, романтизм та модернізм навпаки цінували політ фантазії письменника, а тому приділяли вимислу особливу увагу. У цілому ж, варто зазначити, що межа між художнім вимислом та реальністю є досить умовною та рухомою.

Вищенаведений матеріал дозволяє зробити важливе узагальнення: історизм і художній вимисел репрезентують два полюси художньої образності – життєподібність і умовність. Одночасне оперування цими двома прийомами у творі свідчить про певний рівень художньої майстерності письменника та його творіння. Вони розкривають «внутрішній світ» твору, у якому вибірково відтворено, переосмислено і перетворено ті чи інші факти реальної дійсності [6]. Історизм свідчить про життєподібність і достовірність запропонованих у творі фактів дійсності, а вимисел допомагає авторові узагальнити та переосмислити такі факти, продемонструвати власний погляд на світ, а також дати вихід творчій енергії. Зокрема, З. Фрейд наголошував на тому, що вимисел частково розкриває стримані бажання письменника та допомагає сублімувати їх у художньому творі [Фрейд 1990, с.160-166].

Танідзакі Джон'їчро часто посилався у своїх творах на події та постаті минулого. Проте значна доля вимислу в його текстах не дозволяє називати їх історичними

чи то навіть реалістичними. З одного боку, вони відтворюють правду часу, а з іншого, містять безліч натяків на сумнівність такої правди, проводячи майже непомітну межу між життєподібністю та художньою умовністю, між минулим та сучасним.

Високу майстерність у плані поєднання минулого з сучасним відзначає дослідниця творчого доробку письменника Т.П. Грігор'єва. Захоплюючись талантом письменника, вона зазначає: «Якими ж знаннями про минуле потрібно володіти, щоб так природно та живо розповісти про справи минулі, змусити читача повірити і знову пережити не тільки події, але й порухи душі далеких предків, які зовсім не здаються далекими! Але сказати, що Танідзакі знав японську класику, – значить сказати дуже мало. Він, очевидно, вмів і жити в іншому часі, в іншому вимірі. Можна сказати, що він подолав притягіння часу, принаймні, не потрапив у його полон. Він узяв верх над часом... міг легко переноситися в думках і почуттях у віддалене життя, відчувати себе одночасно й у світі минулому, й у світі сучасному» [Танідзакі 1984, с.4]. Цю особливість художнього стилю письменника також відзначає англomовний дослідник Дж. Томас Рімер у книзі «Сучасна японська художня література та її традиції» (*Modern Japanese Fiction and Its Traditions*, 1978): «Танідзакі досліджував вади та одержимості свого часу з витонченим та іронічним настроєм... З іншого боку, аналіз його творчості вказує на значну зацікавленість з його боку темами та прийомами давньої японської літератури» [Rimer 1978, с.22].

Вже у першому своєму оповіданні «Татуювання» (刺青 «*Шісей*», 1910) Танідзакі звертається до давнини, роблячи загальним фоном добу Едо (1604 – 1868). Але думки та почуття головних героїв Сейкічі та молодієї гейші є своєрідним відлунням думок та почуттів сучасних Танідзакі японців – вони прагнуть до самореалізації, втілення своїх ідеалів і увіковічення краси як єдино важливого у житті.

Історичні персонажі та події зустрічаються і в іншому ранньому творі письменника «Цилінь» (麒麟 «*Kirin*», 1910). Головні герої твору представлені постатями, що дійсно існували. Тут читач зустрічає і китайського володаря провінції Вей Лін-Гуна (424 – 415 рр. до н.е.), і його дружину – деспотичну красуню Нань-Цзи та Конфуція. Причому факт відвідування Конфуцієм провінції Вей вважається історично достовірним. Так, у «Лунь юй» (з кит. «Бесіди та роздуми») згадується, що Конфуцій відвідав княгиню Нань-цзи, яка намагалася його спокусити. Але обурившись на жінку та сліпе кохання Лін-гуна до неї, він залишив Вей і направився до Цао. За іншими свідченнями Конфуцій перебував у провінції Вей у 495 – 492 рр. [Переломов 1998, с.110-116]. Проте ці історичні відомості є другорядними, оскільки слугують певним художнім обрамленням дискусії Нань-Цзи з Конфуцієм щодо краси та доброчинності. Вони певною мірою втрачають свою історичну цінність і достовірність, поступаючись творчій фантазії письменника та його інтерпретації стосунків між красунею та мудрецем.

Ці твори входять до колекції раннього періоду творчості Танідзакі, що тривав протягом 1909 – 1925 рр. Основною особливістю історизму на цьому етапі творчого становлення та самовизначення письменника було прагнення до екзотизму. Японська натуралістична література, як правило, була зосереджена на сучасному житті. Звернення до давнини, історичних постатей та інших країн свідчило про відрив від нату-

ралістичного методу та тяжіння до творчої уяви, художнього вимислу. Тому історизм раннього періоду творчості Танідзакі є, в першу чергу, художнім прийомом, який служив засобом екзотизації, відриву від сучасного життя та занурення у світ загадкового минулого. Одночасно, вчинки, хід думок і поведінка головних героїв ранніх творів письменника свідчить про не таку вже відірваність від дійсності. У них втілюється сучасна Танідзакі доба з її бажаннями, вадами та прагненнями.

Зріла творчість письменника, що охоплює період з 1925 р. по 1956 р., характеризується посиленням оперування історизмом як художнім прийомом. Серед псевдоісторичних творів цього періоду варто згадати оповідання «Ліани Йошіно» (吉野葛 «*Йошіно кудзу*», 1931), «Розповідь сліпого» (盲目物語 – «*Момоку моногатарі*», 1931), «Ашікарі» (蘆刈, 1932), «Історія Шюнкін» (春琴抄 – «*Шюнкіншо*», 1933), повість «Матір Шігемото» (少将滋幹の母 – «*Шьошо шігемото но хаха*», 1949 – 1950) тощо.

Найяскравіше, на думку дослідника Дж. Т. Рімера, минуле з сучасним поєднані у творі «Історія Шюнкін». У цьому оповіданні Танідзакі звертається до прийому ретроспективної композиції, що допомагає йому перенести дію з сучасності у XIX ст. Оповідач (ймовірно, сучасник самого автора) здійснює подорож до могили Шюнкін – видатної сліпої артистки доби Едо, неперевершеної майстрині гри на традиційних музичних інструментах *кото* та *иямісен*. Після цього він ділиться нібито достовірними даними з джерела «Життєвий опис Модзюа Шюнкін», відтворюючи хроніку життя Шюнкін та її слуги Сасуке від дитинства і до зрілого віку.

З іншого боку, сам твір можна розглядати як хроніку життя японців останніх років правління шьогунату Токугава, оскільки у ньому детально описується побут і звичаї тогочасних мешканців Едо. Автор яскраво описує стосунки між вчителями та учнями, майстерно порівнює портрети осакських і едоських красунь, робить невеличкі замальовки тих чи інших кварталів токугавського Едо. Такі побутові деталі підкреслюють історичну достовірність твору та разом із тим розширюючи простір для художнього вимислу. Так, наприклад, говорячи про стосунки вчителя та учня, Танідзакі зазначає: «У давнину, як відомо, вчителі витончених мистецтв виробляли зі своїми учнями такі речі, що у тих буквально іскри з очей сипалися. Фізичне покарання вважалося звичним явищем» [Танидзакі 1986, с.210-211]. На підтвердження цієї думки письменник наводить декілька історично відомих фактів, а саме: побиття видатним актором Дайдзю Сецуцу його учня Кошідзі II, нанесення майстром бунраку Тамадзо Йошідзо мечем шраму своєму асистенту Тамадзо та багато інших. Ці історичні факти Танідзакі використовує як виправдання жорстокості та нестримності самої Шюнкін, яка неодноразово проявляла насилля по відношенню до своїх учнів, і зокрема Сасуке: «Відомо багато випадків, коли учні зносили побої від своїх наставників, але мало знайдеться прикладів, щоб жінка-викладач шмагала та лупцювала своїх учнів, як це робила Шюнкін. Дехто вважає, що вона просто була схильна до садизму та уроки музики використовувала як засіб для отримання спотвореної сексуальної насолоди» [Танидзакі 1986, с.212]. Тобто, у цьому творі історичний факт використано як підґрунтя для подальшого лету фантазії та висвітлення власного бачення далекого минулого.

Проте фактографічність та вірність історичній правді поступово починає переплітатися з вимислом, щойно оповідач розпочинає свою розповідь про життя Шюнкін, її слугу Сасуке та їхні подальші стосунки. Тут межа між історичною та художньою дійсністю зникає, і місце історизму займає вимисел. Історичний факт стає фоном для вигадки та уяви. З одного боку, перед читачем постає дійсно існуюча у минулому людина, доба Едо з її звичаями та традиціями, а з іншого – автор зображає та передає бажання та почуття, близькі кожному попри будь-які часові та просторові умовності. Тут і прагнення служити прекрасному, і відданість своєму вчителю, душевні пристрасті та страждання тощо. Стосунки між дорослою Шюнкін та Сасуке розвиваються дуже стрімко: вони переступають межу вчитель-учень, розкриваючи одне в одному жінку та чоловіка. Проте Шюнкін не може дозволити собі одружитися на слугі навіть з огляду на власну сліпоту. Після інциденту, коли було знівечено її зовнішність, Сасуке позбавляє себе зору, аби кохана не думала, що він став відчувати до неї відразу.

З одного боку, оповідання «Історія Шюнкін» можна розглядати як історію, що дійсно мала місце у минулому, розгорталася у визначених часових і просторових межах між дійсно існуючими людьми, що свідчить про її часткову історичну достовірність. З іншого ж боку, це твір про служіння красі та мистецтву з неймовірною відданістю закоханого чоловіка своїй коханій, про витривалість і силу волі, здатність до самопожертви заради коханої людини. Така інтерпретація твору можлива саме завдяки художньому вимислу та майстерній творчій фантазії автора.

Історична дійсність постає загальним тлом в оповіданні «Розповідь сліпого», присвяченому темі служіння красі. В основу оповідання покладені дійсні історичні події, у ньому зображено справжні історичні постаті, передано побутовий колорит зображуваної доби. Твір починається з чіткої вказівки на час (1618 рік), місце (замок Одані) та діючих осіб (66-річний розповідач, князь Нагамаса, його дружина О-Ічі – рідна сестра князя Нобунаги, їхня старша донька О-Чача – у майбутньому дружина славнозвісного Хідейоші), а також містить численні алюзії на пісні, поширені серед музикантів доби Едо. Але попри історичний сюжет, що базується навколо війни між князями Нагамасою та Нобунагою, твір «Розповідь сліпого» не є історичною хронікою життя японського народу зазначеного періоду. Історизм у ньому є певним фоном для реалізації авторського наміру розкрити тему служіння красі, відданості об'єкту свого захоплення тощо. Сліпий музика-масажист Ячі, що приєднує пані О-Ічі, навіть пропри власну сліпоту відчуває безмежну красу цієї жінки: «Ми, сліпі, особливо чутливі, дотики допомагають нам багато що вловити, я знав, яка у неї білосніжна шкіра...» [Танидзакі 1986, с.150]. Він – її відданий слуга, а тому власне життя для нього є другорядним. У зв'язку з цим у ході запеклих міжусобиць того періоду Ячі вирішує, що «жити або вмерти – все залежить від того, що буде з ... пані», підсумовуючи: «...у будь-якому випадку я хотів розділити з нею долю» [Танидзакі 1986, с.172]. Тобто, військові сутички між князями, історія життя самої О-Ічі та її доньки О-Чачи є лишень своєрідним тлом, на якому більшого значення набувають стосунки між господинею та слугою, відданість та преклоніння перед жіночою витонченістю та красою.

Ще одним яскравим прикладом вдалого поєднання історизму та художнього вимислу у зрілій творчості Танидзакі є повість «Матір Шігемото». У цьому творі прийом

монтажу допомагає письменникові поєднати дві різні історії – придворного аристократа та ловеласа Хейджю і сина однієї з його коханих Арівара Кіноката – Шігемото. Описи багаточисленних любовних походеньок Хейджю поступово змінює історія про пані Арівару та її чоловіка Куніцуне, що був старшим за неї більше ніж на п'ятдесят років. Внаслідок цього союзу у подружжя з'явився син Шігемото, якого з матір'ю розлучав Лівий міністр, що закохався у молоду красуню. Кіноката переїжджає до міністра і змушена залишити сина та чоловіка. Така трагічна розлука з матір'ю на все життя закарбувалася в душі Шігемото, що прагне зустрічі з матір'ю. Одного дня ця мрія здійснилася, коли Кіноката була вже старою бабусею. Цей твір пропонує інтерпретацію письменником придворного життя хейанської доби (794 – 1185) з зображенням її звичаїв, ритуалів і традицій. З іншого ж боку, це – історія про любов сина до матері, якої йому не довелося знати за дитинства. Це розповідь про високі сподівання та страх їхньої реалізації, про поклоніння образу матері як ідеалу краси та жіночності.

Отже, короткий огляд творів Танідзакі, у яких майстерно поєднано історизм з художнім вимислом, а інакше кажучи, історичну достовірність і художню умовність, дозволяє зробити наступні висновки. По-перше, часопросторові координати таких псевдоісторичних творів письменника чітко визначені: автор ідентифікує місце, час і персонажів дійства. Часто визначає оповідача, з позиції якого зображуються події. Нерідко зустрічаються посилання на історичні, художні, філософські та інші джерела, що підсилює ефект історичної достовірності описуваних фактів. Правдиво передано побут та колорит, настрої та почуття представників зображуваних епох. По-друге, художній вимисел, що дозволяє читачеві заглибитися у світ внутрішніх переживань і почуттів головних героїв, прийом натяку та недовомовленості, що дає простір для різноманітних інтерпретацій стосунків між зображуваними персонажами, свідчить про домінування творчої фантазії у цих творах Танідзакі. Тому можна сказати, що історизм як художній прийом посідає окреме місце у системі художньо-естетичних цінностей Танідзакі та його творчому стилі, виступаючи засобом екзотизації або ж загальним тлом для реалізації художніх намірів письменника. З іншого боку, художній вимисел як ще один улюблений прийом автора є невід'ємним супутником історизму. А тому найголовніший висновок проведеного аналізу зводиться до наступного: у творах Танідзакі Джон'їчіро межа між історичною та художньою дійсністю розмита, життєподібне перетворюється на умовне, минуле перегукується зі сучасним.

Список використаних джерел:

1. Асмус В.Ф. В защиту вымысла// Асмус В.Ф. Вопросы теории и истории эстетики. – М., 1968;
2. Дзюньитиро Танідзакі. Избранные произведения в 2-х томах. Т.1/ Д. Танідзакі. – М.: Художественная литература, 1986. – 543 с.;
3. Дзюньитиро Танідзакі. Мать Сигэмото/ Д. Танідзакі. – М.: Наука, 1984. – 353 с.;
4. Историзм// Справочник литератора [Електронний ресурс]. – Режим доступу до електронного ресурсу: <http://lit100.ru/text.php?t=0914>;
5. Переломов Л.С. Конфуций, «Лунь юй»// Переломов Л.С. – М.: Восточная литература, 1998. – 600 с.;

6. Художественный вымысел// Литература и язык. Современная иллюстрированная энциклопедия. – М.: Росмэн, 2006. – 584 с.;

7. Фрейд З. Поэт и фантазия// Вопросы литературы. – 1990, №8. – С. 160-166;

8. Rimer J.T. Modern Japanese Fiction and Its Traditions: An Introduction/ J. Thomas Rimer. – Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1978. – 310 с.

Ю. Кузьменко, асп.

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев

ИСТОРИЗМ И ВЫМЫСЕЛ В ПРОЗЕ ТАНИДЗАКИ ДЗЮНЬИТИРО

Из всего разнообразия, которое предлагала японская литература страны первой половины XX в., творчество Танидзаки Дзюнъитиро заслуживает особого внимания. В частности, мало исследованным остаётся вопрос историзма и вымысла в его прозе, благодаря которым писателю удалось достичь органического сочетания прошлого с современным.

Ключевые слова: историзм, вымысел, реминисценция, аллюзия, исторический сюжет, современные характеры.

Iu. Kuzmenko, PhD. student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

HISTORICISM AND FICTION IN TANIZAKI JUN'ICHIRO'S PROSE

The first half of XX century in the Japanese literature was a period of active searches and experiments. Among the variety, which offered the literature of country at that time, the literary works of Tanizaki Jun'ichiro deserve special attention. In particular, there remains underresearched the question of historicism and fiction in his prose, by means of which the writer managed to achieve the organic unity of the past and modern.

Key words: historicism, fiction, reminiscence, allusion, historical plot, modern types.

УДК 821.521 МОРИ ОГАЙ

О.Левицька, здобувач

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

ФІЛОСОФІЯ ПРИМИРЕННЯ: ЕТИЧНІ ТА ЕСТЕТИЧНІ ПОГЛЯДИ МОРИ ОГАЙ В ПЕРІОД НАПИСАННЯ ІСТОРИЧНИХ ПОВІСТЕЙ

У цій статті досліджуються етичні та естетичні погляди Морі Огай в період написання ним історичних повістей, а також так звана «філософія примирення» письменника, який наприкінці 1900-х – початку 1910 років змушений був зайняти позицію стороннього спостерігача в літературному світі Японії.

Ключові слова: національна духовна спадщина, Схід і Захід, Морі Огай, філософія примирення.

У 1894 році, коли почалася війна з Китаєм, Огай призвали на фронт: він побував у Маньчжурії, Кореї, на Тайвані. Після повернення з Тайваню Огай вступив на

посаду начальника Військово-медичної академії, однак незабаром вийшов наказ про переведення його до глухих провінцій. Це сталося через виступ Огаї на Першому всеяпонському з'їзді медиків із критикою на адресу керівників Військово-медичного відомства. Йому довелося виїхати на територію острова Кюсю, де він був призначений начальником медичної частини в містечку Кокура префектури Фукуока. Він опинився далеко від друзів і близьких. Настав творчий застій. Письменник говорив про себе: «Огаї помер». Наприкінці 1890-х він майже нічого не друкував. Перебування в містечку Кокура сам він розцінював не інакше, як заслання. Відірваність від звичного способу столичного життя, а також внутрішня роздвоєність загнали його в творчу кризу. На острові Кюсю він майже нічого не писав, займався головним чином перекладом праць німецьких і скандинавських авторів. Великий успіх у читачів мав перекладений ним тоді роман Г.Х. Андерсена (1805-1870) «Імпровізатор» (1835).

1910 рік для Японії став переломним: анексія Кореї, придушення руху «хеймінундо», страта публіциста-соціаліста Котоку Шюсуй (1870-1911) і десятки його сподвижників. Про позиції Огаї можна судити за творами, які він написав у той період. Оповідання «Гра», «Фасції», «Вежа мовчання» містили у собі досить прозору іронію щодо політичних реалій. Звучали прямі питання: де межа придушення владою свободи слова і переконань?

Огаї із гіркотою засуджував поверхнєве зовнішнє сприйняття японцями європейської культури. У повісті «Юність» (1911) очима молодого провінціала, що приїхав у столицю, письменник жваво змальовував тодішніх інтелігентів, які, обговорюючи проблему особистості, поняття індивідуалізму, тільки хизувалися іменами Руссо, Ібсена, Ніцше. У суперечках про майбутнє японської культури Огаї не підтримував ані японців, ані західних. Японія, вважав він, повинна «стояти на обох ногах»: Захід і Схід, матеріальне і духовне має бути збалансованим.

Повість під латинською назвою «Віта сексуаліс» (1912) написана з полемічною метою: вона спрямована проти натуралістів, які приділяли багато уваги сексу і зображали людину рабом інстинктів. Книжний ринок був заповнений романами типу «Постіль» (1907), де Таяма Катай смакував переживання літнього чоловіка, закоханого у свою юну ученицю.

Така література, на думку Огаї, шкодила вихованню молоді. Отже, він вирішив по-своєму показати «сексуальне становлення» молодій людині. Оповідь ведеться від імені професора західної і східної філософії Канаї Шідзука. З наганою наївністю Канаї дивується: усе, що йому доводилося читати останнім часом, присвячене сексу; невже це і є головним завданням літератури? Так він мотивує тему власних мемуарів. Канаї відновлює в пам'яті дитячі та юнацькі переживання – від шести до двадцяти одного року; розділи роману так і називаються: «Коли мені було шість», «Коли мені було одинадцять» і т.д. Канаї читав натуралістичні романи, і йому було смішно, коли автор мав намір сказати щось сумне; коли ж автор зображував гумор, Канаї ставало сумно. Скрупульозно розглядаючи свої відчуття протягом років, він дійшов висновку, що проблеми статі не заслуговують такої всеосійної уваги, яку їм приділяють натуралісти.

Переломним періодом у творчості Огаї можна вважати оповідання «Нехай так» (1912). У ньому розповідається про молодого вченого Годзьо Хідемаро, який, поді-

бно до самого Огай, закінчив імператорський університет у Токіо та здобував освіту в Німеччині. Перекоаний, що офіційні історіографи Японії займаються переказуванням міфів, Хідемаро хоче написати справжню історію, де не буде місця міркуванням про божественне походження нації. Подібні наміри оточення Хідемаро зустрічає з невдоволенням і в першу чергу його батько – високопоставлений аристократ. Хідемаро змушений залишити свої наукові задуми. Свою поразку він мотивує двома словами «Нехай так».

Твори Огай кінця 1900-х – початку 1910 років сповнені філософією примирення. Без можливості реально впливати на події письменник свідомо зайняв позицію стороннього спостерігача. Нові горизонти творчості відкрилися в 1912 році, коли письменник перейшов до створення історичних повістей, які стали вершиною його літературної діяльності та були енциклопедією побуту самураїв. У цих творах письменник звернувся до художнього дослідження життя військово-феодалного дворянства та самураїв, з оточення яких походив сам. Схильність до історичної ретроспекції, звернення до національної духовної спадщини – все це характерно творчості Морі Огай. Письменник представив у своїх творах цілу галерею середньовічних персонажів – від князів, самураїв, ченців до гейш. Але це не просто інтерес до екзотичних звичаїв. Огай, що живився з ідеєю самоцінності людської особистості, не міг не зіставити нове світорозуміння з кодексом самурайської честі (бушідо).

Самурайство практично не має аналогів у світовій історії, європейське дворянство демонструє лише вельми віддалену подібність. Внутрішня структура самурайства відрізнялася своєю складною ієрархією. Різноманітне соціальне та суспільне життя воїнів можна уявити собі за творами Огай, в яких детально описана система винагороди служивих людей, називаються їхні ранги, чітко визначаються взаємні права та обов'язки у стосунках між васалами та сюзеренами. Самураї в цілому мали ряд привілеїв. На відміну від селян, ремісників і торговців вони носили фамільне ім'я, постійно мали при собі зброю і могли навіть безкарно вбити представника іншого стану. Всі вони проходили навчання у спеціалізованих кланових школах. У першу чергу їх вчили, звичайно, військового мистецтва, але також і грамоті, прищеплювали навички віршування.

Повість «Посмертний лист Окіцу Ягомона» (1912) написана в дні поховання генерала Нога, який здійснив ритуальне самогубство *сеппуку* «слідом за паном» після смерті імператора Мейджі в 1911 році. Середньовічний васал Ягомон також зробив *сеппуку* вслід за сюзереном, що обдарив його милостями. Самурай ніби уособлює ідею васальної відданості, обов'язок цінується ним дорожче за життя. Однак для розуміння ідейного змісту повісті не таким важливим є сюжет з історії середньовічного самурайства, скільки цікавою є суперечка між Ягомоном і його товаришем, посланим у Нагасакі купити ароматичну деревину для чайної церемонії – суперечка, що виявляє їх ціннісні орієнтири. Тут зіштовхуються два моральні принципи: прагнення до краси і вузький практицизм. «Якщо підходити до усього з утилітарної точки зору, то не буде нічого святого у цьому світі», – ці слова автор вкладає у вуста князя, і вони розкривають ідею повісті [Іванова 1982, с. 149]. Два самураї з «Посмертного листа Окіцу Ягомона» назавжди посварилися через те, що один звинуватив іншого

у нерозумінні цінностей чайної церемонії – священного дійства, схожого на релігійну службу або на повільний танець. Мистецтво чайної церемонії досягло розквіту саме в період запеклих феодальних міжусобиць. У тиші вишуканої обстановки чайних павільйонів відпочивала душа воїна.

Твердість моральних принципів людини не має нічого спільного з мораллю торговця – ця думка знову пролунала в повісті Огай «Пані Ясуї» (1914).

Знайомство читача з шістнадцятирічною красунею Осайо – героїнею оповідання «Пані Ясуї» відбувається під час підготовки до *хінамацурі* – свята дівчаток. Цей день відзначається щорічно третього березня та асоціюється з настанням весни. В оповіданні присутні виключно національні елементи, супутні до цього торжества. Сестри прикрашають будинок спеціальним набором лялок, гостя приносить їм у подарунок гілку щойно розквітлого персикового дерева, її пригощають рисовим вином – саке, чашечку якого неодмінно належить випити з нагоди *хінамацурі*.

Обидва аспекти – естетичний і моральний – нерозривно спілітаються у сцені з твору «Родина Абе» (1913). На похоронах князя пара його улюблених мисливських соколів прожогом влітає в колодязь і гине у водній безодні. Подібно до найближчих васалів князя, соколи добровільно слідує за своїм паном у небуття. Краса їхнього вчинку підкреслюється виразною деталлю: над колодязем розцвітає розлоге дерево глибоко шанованої в Японії сакури. У повісті «Родина Абе» вісімнадцять самураїв у розквіті років один за одним здійснюють *сеппуку*. Вони благають вмираючого пана «дозволити їм умерти слідом за ним» [Григорьева 1983, 79]. Пережити сюзерена означало для васала покрити незмивною ганьбою себе і своїх нащадків. Абе Ячімон за свій норавливий характер не був включений князем у свій посмертний караул, і, відповідно до звичаю, жорстока кара спіткала весь його рід. Родину Абе поголовно винищили, а її садибу спалили. Трагедія родини Абе – це виклик страшному, безглуздому звичаю. Письменник не є байдужим спостерігачем, він виявляє свої симпатії й антипатії, розкриваючи моральний зміст самурайського укладу життя. Він показує, що мораль, основою якої вважалася васальна вірність, формувалася в ім'я підтримки непорушності ієрархічних зв'язків, феодальних звичаїв.

Огай не обмежується тематикою історичних романів і життям самурайського стану. Ошіо Хейхачіро, суддя за професією, що очолив голодний бунт городян Осака у 1837 р., став героєм роману, названого його ім'ям і опублікованого в 1914 р. Ошіо не міг байдуже спостерігати за нещастями страждаючих людей, він очолив загін для конфіскації рису в багатих торговців. Але особистість Ошіо одержала двоїсту оцінку в романі: він описаний як борець за справедливість і в той же час показаний як злодій. У постскрипті до роману «Ошіо Хейхачіро» автор писав: «Держава. Я думаю про методи її зміцнення, підтримуючи існуючий порядок і уповаючи на її самоврядний організм...» [Іванова 1982, с. 84].

Особливе місце в історичній прозі письменника займають біографії вчених. Порівняльне вивчення вітчизняної та зарубіжної спадщини виробило у письменника всеосаяний погляд на культуру людства. Його творчість передає відчуття єдності і відмінності двох світів – Сходу і Заходу, одночасно залишаючись глибоко національною. Перша з таких повістей присвячена лікарю та тлумачу конфуціанської книжко-

вої спадщини Шібуе Чюсай (1805 – 1858). Чюсай обізнаний у багатьох областях – медицині, фармакології, каліграфії, генеалогії самурайських родів, географії. Увага до фігури Чюсай безумовно пов'язана з тим, що предки Огай також походили з самураїв, таким чином письменник простежував власні сімейні витoki. Заради цього він підняв численні архівні записи, відвідав меморіальні місця, пов'язані з героєм. У біографічній повісті «Шібуе Чюсай» (1916) автор говорив: «Я написав її ногами», – маючи на увазі численні пошуки документальних матеріалів [Іванова 1982, с. 84].

Своєрідність стилістичної манери цього твору полягає в тому, що паралельно з життям героя Огай докладно висвітлює процес власної роботи над його біографією. Огай уважно простежує долі спадкоємців Чюсай – його дітей, учнів, близьких і далеких родичів. Сприйняття історії як безперервного ланцюга поколінь характерне для всієї творчості письменника. Сучасність для нього завжди логічно випливала з минулого. Мудре, філософськи глибоке розуміння життя, художня майстерність поставили його в ряд видатних письменників. Його творчість багатогранна: проза, драма, вірші, нариси, статті.

Відомий Морі Огай і своїми японськими перекладами багатьох творів світової класики. Серед них – «Фауст» Гете, п'єси Лессінга, Ібсена, проза Л.М. Толстого, І.С. Тургенєва, Ф.М. Достоевського тощо. Своєю чергою, твори Огай були перекладені англійською, німецькою, російською та іншими мовами. Під кінець життя Морі Огай захопився вивченням національної японської медицини, ідеями Платона та Аристотеля, християнством. На цю тему він пише філософський трактат із медицини, який так і залишився незавершеним. Письменник помер 8 липня 1922 року і був похований у Tokyo.

Як етичні, так і естетичні погляди Огай спираються на глибоко національну традицію. Значне місце в світогляді і творчості письменника займає краса. Отже, художньо-естетична концепція Морі Огай займає чільне місце в японському літературознавстві кінця XIX – початку XX ст. Любов до національної культури та відчуття сучасності принесли письменнику визнання та повагу читачів усього світу.

Список використаних джерел:

1. Григорьева Т.П. Японская литература [второй половины XIX в.]/ Т.П.Григорьева. – М.: 1981.
2. Григорьева Т.П. Японская литература XX века: Размышления о традиции и современности/ Т.П.Григорьева. – М.: 1983.
3. Иванова Г.Д. Морі Огай/ Г.Д.Иванова. – М., 1982, с. 248.
4. Helen M. Hopper. Mori Ogai's Response to Suppression of Intellectual Freedom, 1909-1912/ Helen M. Hopper. – Sophia University, Vol.29, №4, 1974, p. 381-413.
5. Richard John Bowring. Mori Ogai and the modernization of Japanese culture/ Richard John Bowring. – Cambridge University Press, 1979, p.297.
6. Yoshiyuki Nakai. Ogai's Craft. Literary Techniques and Themes in Vita sexualis/ Yoshiyuki Nakai. – Sophia University, 1980, p. 223-239.
7. 森鷗外「文學評論志がらみ草紙」 – 東京: 明治文庫, 1968.
8. 大屋幸世「森鷗外研究と資料」. – 株式会社翰林書房, 1999.
9. 森鷗外「キタ・セクスアリス」 [електронний ресурс] – режим доступу до джерела: http://www.aozora.gr.jp/cards/000129/files/695_22806.html.

10. 森鷗外「青年」1993 [электронный ресурс] – режим доступа до джерела: <http://www.aozora.gr.jp/cards/000129/files/2522.html>

Е. Левицкая, соискатель

Киевський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

ФИЛОСОФИЯ ПРИМИРЕНИЯ: ЭТИЧЕСКИЕ И ЭСТЕТИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ МОРИ ОГАЙ В ПЕРИОД НАПИСАНИЯ ИСТОРИЧЕСКИХ ПОВЕСТЕЙ

В данной статье рассматривается вопрос этических и эстетических взглядов Мори Огай во время написания им исторических повестей, а также философия примирения писателя в конце 1900-х – начале 1910 годов.

Ключевые слова: *национальное духовное наследие, Восток и Запад, Мори Огай, философия примирения.*

О. Levytska, Ph.D student

Kyiv Taras Shevchenko National University, Kyiv

PHILOSOPHY OF RECONCILIATION, ETHICAL AND AESTHETIC VIEW OF MORI OGAI DURING HIS WRITING OF HISTORICAL NOVELS

This article considers ethical and aesthetic views of Mori Ogai during his writing of historical novels as well as his philosophy of reconciliation at the end of 1900 - the beginning of 1910 years.

Key words: *national spiritual heritage, East and West, Mori Ogai, philosophy of reconciliation.*

УДК 821 581/821 521-1/-9

К. Мурашевич, к.філол.н., асист.

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

ОСОБЛИВОСТІ РАНЬОГО СИМВОЛІЗМУ У КИТАЙСЬКІЙ ТА ЯПОНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ПОЧ. ХХ СТ.

В статті розглядаються спільні та водночас відмінні риси між раннім японським та китайським символізмом. Також представлені спільні мотиви і теми поезії авторів символістів Китаю та Японії, що демонструє звернення поетів ХХ ст. до традиційної поетичної спадщини обох літератур.

Ключові слова: *художній напрям, художній стиль, символізм, традиційний образ, тематика, мотив.*

Початок ХХ ст. приніс вагомі зміни у стильову та жанрову палітру літератур Сходу. Багата на традиції японська і китайська поезія збагатилася новими елементами західних літератур. Одним із проявів такого впливу були зародження і розвиток на те-

ренах східних країн різних художніх стилів, які намагались наслідувати митці Японії та Китаю. Новим та незвіданим для поетів Сходу був символізм, який зародився як художній напрям у французькій літературі та знайшов своє відображення як літературний стиль у китайській та японській поезії.

Художній напрям символізм у європейській літературі характеризується мистецтвом натяків, які виражені простими реченнями та словами. Натяк – головна особливість символізму. Значну роль у символічних віршах відіграє музичність та звуковий ефект. У символістській поезії завжди присутній скорботний настрій, поети намагаються передати сум і розпач. Думка і почуття у символічних віршах не важливі, ключовими факторами є створення настрою в поезії і прагнення вплинути на читача так, щоб він був захоплений твором [中国现代诗歌及其他 1988, с.57].

У китайській та японській літературах символізм набуває розвитку у середині 20-х років XX ст., щоправда у Японії ранній символізм зародився ще у першій декаді століття. Він був створений за зразком поетів французької символістської школи, проте символізм у східному варіанті був слабо виражений, чому сприяла історична ситуація, а також нездатність китайських та японських поетів сприймати і розуміти справжні знахідки французького символізму.

Представниками китайського символізму були Фен Найчао (1901-1983), Му Мутянь (1900-1971) та Дай Ваншу (1905-1950). Символістами у японській поезії вважаються Сусукіда Кюкін (1877-1945) та Камбара Аріакі (1876-1947). Символісти обох країн були вихідцями з романтичного крила. Такий феномен як перехід від одного художнього методу до іншого за досить короткий період часу пояснюється пришвидшеними темпами розвитку літератур Сходу на поч. XX ст., коли письменники намагалися за декількарічний термін подолати прогалину між вітчизняною та західною літературами.

Символізм у Китаї став логічним наслідком розвитку романтизму, який шукав спасіння в культі страждань і скорботі за минулим, що теж мало певний відбиток у поезії китайських символістів. Романтичні пориви до несвідомих і абстрактних ідеалів призвели поезію до відриву від дійсності, до невизнання об'єктивної реальності. Естетика символізму сповідувала ідеалізм, ставила на перший план інтуїцію, а не розум, їй бракувало життєвих поривів, адже, відвертаючись від жорстокої та брудної дійсності, символізм шукав рятунку не в боротьбі, а у втечі у світ ірраціонального, ідеального, омріяного. Любовна лірика символістів опішувала не жінку, а туманний жіночий ідеал, завуальований та містичний. Улюбленими образами символістів були *місяць, що помирає, холодне чоло, свічка, що згасає, осінь, ніч* [Черкасский 1972, с.310]. Пронизана печаллю і безнадійністю, поезія китайських символістів була абстракційною. Автори намагалися передати відчуття того, що усе земне тимчасове і хитке, порівняно з неосяжними силами природи.

Хоча китайський символізм має певні індивідуальні характерні риси, усе ж, цей напрям був неоднорідним. Представників символізму у Китаї було небагато, але кожен із них мав свої особливості. Лі Цзіньфа, наприклад, повністю відійшов від національної традиції, зливаючись із символізмом французьким. Вірші Фен Найчао були пройняті безмежним сумом та відчаєм. У поезії Му Мутяня взагалі був відсутній

зміст, цей поет зосереджувався на звукових та музикальних ефектах. У творчості ж Дай Ваншу поєднувалися три стихії – французький символізм, вітчизняна класика і погляди на сучасну людину.

Сусукіда Кюкін та Камбара Аріаке також по-різному виражали свої символістські тенденції. Хоча японські символисти вже зовсім відійшли від традиційних жанрів написання поезії, зокрема хайку і танка, Сусукіда Кюкін здебільшого описував природу. Його вірші насичені багаточисленними описами та образами пейзажу. Камбара Аріаке ж більше зосереджувався на мистецтві натяків та емоційному ефекті віршів.

Ранній символізм японських та китайських поетів характеризується частим вживанням традиційних образів. Так, наприклад, китайський дослідник Чжао Веймін вважає, що у першій збірці Дай Ваншу «Мої спогади» вже проявляються символістські натяки, але тільки в окремих образах. На нашу думку, поезія Дай Ваншу перегукується із творами китайських романтиків, де панував сумний настрій. Та з іншого боку, вірші Дай Ваншу зовсім не схожі на поезію китайський поетів-романтиків Вень Ідо (1899-1946) та Лю Дабая (1880-1932), веселу і безтурботну. Навпаки, вірші раннього символіста досить песимістичні. У поезії Дай Ваншу були і пейзажні замальовки та безліч образів природи, але усе це передавало його душевний стан та переживання. Поезія Дай Ваншу символічна, але насамперед не за стилем, який поет перейняв у французьких поетів, а за вживанням символічних образів, кожен із яких мав своє приховане значення. Саме в цьому плані поезія Дай Ваншу мала спільні риси з традиційними віршами, у яких так само вживалися завуальовані образи. Дай Ваншу зображав пейзажні замальовки не лише задля надання поезії колориту, а й для змалювання свого настрою, душевних переживань, почуттів.

У мові, стилі написання, навіть у поданні думок у ранній поезії Дай Ваншу важко відшукати впливи традиційної поезії. Але вони істотно відчуються в образах, особливо у ліричних віршах. Навіть у пізній творчості Дай Ваншу, написаній у 40-і роки, зустрічається багато образів, взятих з доби Тан (VII-X ст.) та інших епох. Так, наприклад, у поезії Дай Ваншу зустрічаються образи *весни*, *хризантеми*, зокрема у вірші «Лютій». Частовживаним є образ *осені*, яка інколи символізувала сум, але вірш «Осінь» має традиційне навантаження: старість, кінець життя. Два вірші циклу «Щирий крок» насичені такими образами, як *сосна*, *струмочок*, *легкий вітерець*, за допомогою яких поет показує свою безсмертну любов, відданість, безмежну закоханість, але ставлення коханої жінки до автора холодне, без жодних почуттів, що змалювано через образ осіннього вітру.

Насичена образами природи і рання поезія Сусукіда Кюкіна, зокрема збірки «Двадцять п'ять струн кото» та «Діва-перлина». Дані роботи поета відрізняються розкутістю поетичного ритму, свободою метрики і різноманіттям образів-символів. Автор використовує безліч туманних ремінісценцій та алюзій, які розраховані на читача, який добре володіє знаннями китайської та японської культури [Долин 2007]. У поезії Кюкіна бачимо і міфологічні сюжети, і релігійні мотиви, зокрема буддистські ідеї про мінливість світу та неминучість долі. Подібно до поезії китайських символістів вірші Кюкіна переважані пишними описами та образами. Також його вірші великі за розміром. У творі поета «Стоячи під деревом гінго» зустрічаємо такі тра-

диційні образи: *осінній вітер, бамбук, сосна, облетіле листя*. Однак, у поезії Кюкіна ці символи не завжди зберігають своє традиційне значення, часто вони просто є інструментами для створення складних метафор. Хоча вірші Сусукіда Кюкіна насичені складною лексикою та важкими граматичними зворотами, вони, усе ж, зачаровують читача багатством відтінків, милозвучною гармонією і неймовірною красою пейзажних замальовок.

Яскравою особливістю китайських символістів було вживання іноземних слів у ієрогліфічному тексті. Наведемо приклад із поезії Дай Ваншу «Ніч»:

...不要让古旧的 romance 和理想的梦过了.

...не можна дозволити, щоб давній **romance** та ідеальний сон скінчилися.

Використання іноземних слів надає віршу сучасного стилю. Інші китайські поети поч. XX ст. (наприклад, Вень Ідо) так само вживали слова з європейських мов, живцем переносячи їх у свої твори. Таку своєрідну особливість мала поезія китайських романтиків та символістів.

Поезія японських символістів мала іншу особливість – вживання ремінісценцій та алюзій, узятих із європейських відомих поетичних зразків. Так, наприклад, у віршах Кюкіна зустрічаються алюзії на поезію Й.В. Гете та Р. Браунінга.

Впливи французького символізму на творчість китайських та японських поетів спостерігається у вживанні однакових образів, які притаманні символістам, у постійному повторі виразів упродовж окремих і різних віршів. Поезія французьких символістів сповнена образами як романтичними, так і жахаючими. Так, наприклад, такі образи, як *перлини, троянди, палаючий полудень, рожеві сутінки, п'яний аромат*, переплітаються з образами *смерті, крові, плоті, могил та запахом гнилі*. Таку різнополюсність у зображенні притаманна і китайським та японським поетам. До того ж, східні символісти часто вживали вище наведені образи французьких митців у своїх віршах.

Французькі поети-символісти були по своїй суті бунтарями проти тогочасного ладу, норм суспільства, застарілої моралі, в той час як китайські та японські поети лише виливали свою монотонну тугу, їх повністю охопила апатія, що більше схилило до самогубства, ніж до боротьби. Саме тому деякі однакові образи, запозичені у французьких поетів, у віршах східних символістів мають різну конотацію та сприймаються читачем по-різному.

Створюючи поезію суму, митці Сходу, подібно французьким, намагалися передати свої душевні переживання і скорботний настрій. Щоправда їхні образи більш жалючі читача, ніж викликали печаль. Зокрема, китайські символісти змальовували усе в темних кольорах, показуючи свій песимізм і безвихідь ситуації. Поетом безмежної скорботи вважається Фен Найчао, віршам якого притаманні меланхолійні описи навколишнього середовища, трагізм і безнадійність того, що він описував. Прикладом може слугувати вірш «Закинутий старий храм»:

*віра в тиху ніч, похоронене заживо тіло;
романтичне кохання, згарище.*

Багато сумних ноток бачимо також і у віршах японського поета Аріакі Камбара. Наведемо на приклад рядки вірша «Ранок прийшов» зі збірки автора:

*Клуби випарів ніби просякнуті перегаром
І серпанок, що ввібрав цей дух,
Стелиться зеленкуватою пліснявою, поступово танучи.*

Хоча мотиви жаху та безвиході не були притаманні японському символізму, усе ж вірш «Ранок прийшов» має у собі задатки почуттів протиріччя та контрасту, що також притаманно й французькому символізму. Урбаністична поезія Аріаке Камбара побудована на мрійливому замилюванні містом та фізіологічній відразі до нього водночас [Долин 2007]. Фарби урбаністичної поезії автора приглушені, зведені до напівтонів та відтінків. Ліричне навантаження образу народжується із поєднання двох планів: прекрасного і потворного. Наприклад, поряд із брудом та гниллю поет описує й захопливі переливи нафтових плям на воді, поряд із образами чайки, квітів і травинки бачимо смердуючі клуби туману. У збірці «Весняна пташка» Аріаке Камбара описує моторошні картини великого міста, важке життя людей, нещасне кохання. Та образи символіста були важкими для сприйняття японським читачем, звиклим до стриманих та вишуканих жанрів хайку і танка. Тому критикам було важко оцінити поезію японських символістів.

Отже, китайські та японські символісти наслідували французьких поетів цього ж напрямку, запозичуючи у них безліч образів. Безперечно, китайський та японський символізм виник на основі французького і останній спричинив неабиякий вплив на розвиток та становлення цього стилю в даних країнах. Але попри копіювання деяких образів та стилю закордонних митців, східні поети створювали свій стиль, не схожий на французький ні тематикою, ні настроєм. Символізм «по-східному» характеризувався безліччю традиційних образів. Головною темою японських поетів незмінно залишалась природа та її детальне зображення. Китайські поети за допомогою безмістовної поезії, в якій замальовувались часом абсурдні образи, відображали повне пригнічення й апатію. Поезія японських та китайських символістів була перенасичена деталізованими описами, іноземними словами та ремінісценціями. Таке поєднання викликало у читачів часткове несприйняття і водночас захоплення раннім символізмом Сходу.

Список використаних джерел:

1. Белый А. Символизм как миропонимание / Сост., вступ. ст. и прим. Л. А. Сугай. - М.: Республика, 1994. - 528 с.
2. Беляев Н.В. Поэтика русского символизма. - К., 2003.
3. Бодлер Ш. Лирика. / Ш. Бодлер. - М, 1965. - 187с.
4. Бодлер Ш. Поезії / Ш. Бодлер. - К: Дніпро, 1989. - 357с.
5. Долин А. Иида Дакоцу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ru-jp.org/dolin_19.htm.
6. Долин А. История новой японской поэзии в очерках и литературных портретах. Т. 1: Романтики и символисты. - СПб.: Гиперион, 2007. - 415 с.
7. Долин А. История новой японской поэзии в очерках и литературных портретах. Т. 2: Революция поэтики. - СПб.: Гиперион, 2007. - 319 с.
8. Долин А. История новой японской поэзии в очерках и литературных портретах. Т. 4: Танка и хайку. - СПб.: Гиперион, 2007. - 415 с.
9. Черкасский Л. Е. Новая китайская поэзия (20-30-е годы) / Л. Е. Черкасский - М.: Наука, 1972. - 496 с.
10. 中国现代诗歌及其他 / 孙玉石 作者. - 台北: 文化大学出版社, 1988. - 740 页.

Е.Мурашевич, к.филол.н., асист.
Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, Киев

ОСОБЕННОСТИ РАННЕГО СИМВОЛИЗМА В КИТАЙСКОЙ И ЯПОНСКОЙ ПОЭЗИИ XX В.

В статье рассматриваются общие и одновременно отличительные черты между ранним японским и китайским символизмом. Также представлены общие мотивы и темы поэзии авторов символистов Китая и Японии, что демонстрирует обращение поэтов XX в. к традиционному поэтическому наследию обеих литератур.

Ключевые слова: художественное направление, художественный стиль, символизм, традиционный образ, тематика, мотив.

K.Murashevych, PhD, Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

SPECIAL FEATURES OF EARLY SYMBOLISM IN CHINESE AND JAPANESE POETRY OF XX CENTURY

The article depicts common features and the difference at the same time between Japanese and Chinese early symbolic poetry style. Also, the common motifs and themes of Chinese and Japanese symbolic authors are presented, which demonstrates the fact that the XX century poets were addressing to the traditional poetic heritage of both literatures.

Key words: artistic tendency, artistic style, symbolism, traditional image, theme, motif.

УДК 821.521

Ю.Осадча, к. філол. н., докторант,
Інститут літератури ім. Т.Шевченка, НАНУ, Київ

ПОЕТИЧНІ АНТОЛОГІЇ КЛАСИЧНОЇ ДОБИ: ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО КАНОНУ

У статті на прикладі поетичних антологій японських пісень вака класичної доби розглядаються формальні літературні, позалітературні та паралітературні чинники та умови, за яких формувався літературний канон в середньовічній Японії. В центрі уваги офіційні чи так звані імператорські поетичні зібрання, укладені за наказом імператора чи экс-імператора, їхні структурні елементи та процедура створення.

Ключові слова: офіційна поетична антологія, японська поезія, літературний канон.

Процес формування літературного канону як, з одного боку, низки офіційно визнаних і тому схвалених до наслідування зразкових текстів, а з іншого – певного набору правил і норм, приписів і рекомендацій щодо створення поетичного твору, в царині японської класичної поезії розпочався, як не дивно, разом із першими поетичними – колективними та індивідуальними, офіційними і приватними – поетичними зібраннями китайською та японською мовами. Насамперед це пов'язано з тим, що до

знайомства з писемною культурою Китаю японці не мали власної системи письма й, отже, можливості фіксації та збереження інформації будь-якого штибу. Як результат, запозичення писемності, а разом із нею й найрізноманітніших надбань духовної культури Китаю мало декілька наслідків. По-перше, це уможливило запис і, таким чином, збереження аутентичної культурної, зокрема словесної, спадщини японців. По-друге, активно засвоювалися здобутки письменства сусідньої держави, а саме: тексти релігійні (сакральні) та світські (профанні), офіційні та приватні, канонічні та апокрифічні, колективні та індивідуальні тощо. По-третє, отримав поштовх і розвиток оригінальних літературних традицій (на початковому етапі – переважно за китайським штибом). Не викликає сумнівів, що перші укладені японцями літературні тексти, були синкретичними за змістом і наслідувальними за характером, навіть якщо вони не копіюють достеменно закордонні зразки.

Одним із головних і вельми прагматичних завдань укладання перших літературних пам'яток було заснування культурних, літературних, мистецьких тощо традицій і створення власних взірцевих текстів. Основною рушійною силою стало безумовне бажання засвідчити сусіднім державам цивілізованість і розвинутість країни Ямато шляхом демонстрації японською політичною і культурною елітою їхньої освіченості та навченості «китайській грамоті». Така політика була плановою, а діяльність розцінювалася як державна справа.

Перші поезії з'являються в ранніх літературних пам'ятках «Коджікі» або «Записи про діяння давнини» (『古事記』, 712), «Ніхон шьокі» чи «Аннали Японії» (『日本紀』, 720), «Ніхон рьокі» або «Записи про добрих і злих духів і дива, що сталися в країні Японії» (『日本霊異記』, повна назва 『日本国現報善悪霊異記』, 787-824) та «Фудокі» «Записи про звичаї земель» (『風土記』, VIII ст.); традиційно вони називаються «пісні записів і анналів» (記紀歌謠). Втім, історію японської пісні *waka* (япономовної поезії) традиційно починають відраховувати від першої япономовної поетичної антології «Манйошю» чи «Зібрання десяти тисяч поколінь» (『万葉集』, 859), в якій представлені вірші вже мають повноцільний «стиль пісні» (歌風). Серед японських фахівців стосовно поезій у «Коджікі» та «Ніхон шьокі», а також ранній буддійській літературі *сецува* існує декілька думок: одні фахівці вважають, що пісні ці з'явилися разом із текстами, інші – пісні існували й раніше та просто були використані під час укладання перших пам'яток [吉永登 1969, с.8]. Проте в цих текстах вони все ще «не являють собою самостійного носія смислу, незалежно від інших форм освоєння світу: поезія завжди вплетена в ритуал (багато пісень, як це видно з тексту збірок, складають частину ритуального дійства, що супроводжується танцями й музикою) й міцно зчеплена з прозовою оповіддю» [Мещеряков 1991, с. 45]. Таким чином, на цьому етапі сам об'єкт аналітичного осмислення – а, отже, й канонізації – можна вважати ще не до кінця оформленим. Виокремлення поезії як самостійного виду літературної творчості засвідчила поява перших суто поетичних збірань китайською та японською мовами у VIII ст. і заснування в IX ст. традиції укладання антологій (з їхнім подальшим офіційним визнанням на найвищому, державному рівні).

Насамперед вбачається також слушним побіжно розглянути поняття «вибране» (集), що традиційно має значення «збирати[ся]». Проте, як зазначає Кішігами Шіндзі,

«в літературі – слід зазначити, давній – воно означає “стос писанини, в якому записані вірші *ші* та письмена *бун*”». Також відомий і той факт, що в танському Китаї імператор Сюань-цзун, укладаючи бібліотеку *шіко*¹, розділив усі [тексти] на канони, історію, [вислови] мудреців і зібрання. Ці зібрання означають *вірші* [*ші*] та *письмена* [*бун*] і протиставляються конфуціанським канонам, історичним записам і висловам філософів. В Японії також у “Записках край узголів’я” доби Хейан зустрічається “вибране”, за приклад наводиться два чи три поетичних зібрання, зокрема “Коман шю” та “Кокін”. Певний час “Коман шю” називалася поетична збірка “Шінсен манйю шю”, яку приписують Сугавара-но Мічідзане. <...> “Манйю” за добу “Записок край узголів’я” вважалася імператорською антологією, тому й “Кокін” і “Госен”, усіх їх разом відносили до офіційних зібрань, а не приватних. Очевидно, що в японській літературі воно [шю. – О.Ю.] вживалося в такому самому значенні, як і в Китаї. Можливо, до “вибраного” належало те, що вибирали з найкращих віршів *ші* та текстів *бун*, тому й Сей шьонагон так серйозно поставилася до них <...> Вибране за імператорським наказом не просто мало значення “зібрати”, воно радше вказувало, що вміст творів усвідомлювався як вірші *ші* та письмена *бун* [岸上慎二 1969, с. 9-11]. Останні слова, враховуючи надзвичайно високий статус канонів, історичних записів і висловів мудреців, зазначав відповідно високий соціальний статус відібраних до «вибраного» (集) текстів. Отже, поетичні збірки китайських *канші* та японських пісень *вака* в такий спосіб набували характеристик вишуканої словесності *бун* і водночас ставали засвідченими як зразкові та офіційно визнаними на найвищому, державному рівні.

У класичних філологічних дослідженнях літературної спадщини середньовічної Японії поняттям *чюкусен-шю* (勅撰集 «вибране»; дослівно – «вибрані за наказом імператора [тексти]») традиційно позначаються антології та зібрання текстів *сен-шю* (撰集), укладених за наказом імператора (чи екс-імператора) та обов’язково схвалені ним. чи не вперше слово *сен-шю* з’являється у передмові до приватної антології «Шінсен манйю шю» чи «Нове зібрання десяти тисяч поколінь» (『新撰万葉集』, 893-913)², пізніше – в поетичному трактаті «Корай футей шьо» чи «Записи про давній поетичний стиль» (『古来風体抄』, 1197; вдруге укладений в 1201 р.) Фуджівара-но Тошінарі (1114-1204), укладача офіційної антології «Сендай вака шю» або «Зібрання японських пісень тисячі років» (『千載和歌集』, 1188).

Зібрання *чюкусен-шю* можна назвати практично ідеальними пам’ятками для розгляду поетичного канону в японській класичній літературі, оскільки вони укладалися за непорушними правилами, наслідуючи взірцеві поетичні твори, крім того, більшість із них містить передмови (іноді навіть дві: одна на початку, інша – в кінці), в яких укладачі разом із інформацією про мету і час створення зібрань, їх замовників і виконавців, висловлювали також погляди на поетичну творчість, а також критичні судження про сучасних авторів або ж оспівували поетів давнини. Суттєвим моментом виступає остаточний і принциповий, як доводить історія, завершальний етап ство-

¹ В Китаї доби Тан (618-907) бібліотека (書庫) розподілялася на чотири відділи: «канони» (經書), «історію» (史), «[вислови] мудреців» (子 або 諸子百家) та «зібрання віршів і текстів» (詩文集).

² 「更有人口尽以撰集」 (цит. за: 岸上慎二1969, с. 11).

рення збірки, а саме: схвалення її імператором або экс-імператором як безпосереднім замовником, офіційне представлення з подальшим поширенням (декламуванням, переписуванням, цитуванням, переспівани тощо) цих текстів між літераторами-інтелектуалами та звичайними шанувальниками поезії.

У «Великому словнику літератури японських пісень» [杉崎 1968, с. 704] *чьокусен-шо* називається скороченням від *чьокусен-вака-шо* (勅撰和歌集), тобто офіційних збірань японської поезії *вака* за наказом імператора, втім це поняття вживається і стосовно поетичних збірань китайських віршів *канші*, також «вибраним» називають і збірки поезій *рента* та *хайку* більш пізніх епох.

Вважається, що слово *чьокусен-шо* (коли йдеться про тексти, написані китайською мовою, може вживатися 勅撰漢詩文集 *чьокусен-бунтаку-шо*) виникло в «темний період національного становлення»³ (国風暗黒時代 *кокуфу анкоку джідай*) і відпочатку апелювало до китайської художньої традиції в Японії. Фактично цей період припадає на початок доби Хейан, коли енергійно засвоювалися та поширювалися серед аристократів материкові нововведення – релігійні вчення, писемність, науки та мистецтва. Це період активної діяльності перших «трьох пензлів» (*санніцу*) Японії: буддійського монаха Кукай (774-835), імператора Сага (785-842, роки правління – 809-823) та придворного сановника і видатного каліграфа Тачібана-но Хаянарі (782-842). У царині літератури класичний період *чьокусен-шо* тривав трохи більше ста років: від укладання однієї з трьох офіційних антологій китайських віршів «Рьоун-шо» (『凌雲集』, 814) до першої імператорської антології «Кокін вака шю» (『古今和歌集』, 905). Саме завдяки такому поширенню і розквіту в Японії китайської поезії (ширше – літератури та культури) цей проміжок часу також називають *канту-ока джідай* (漢風謳歌時代), тобто «співзвуччя [культурним/літературним] традиціям Китаю».

В історії японської літератури найвідомішими офіційними «імператорськими» зібраннями вважається двадцять одна антологія японської національної поезії *вака*: починаючи з «Кокін вака шю» Кі-но Цураюкі (866/872/-945) та закінчуючи «Шіншюку кокінвака шю» (『新続古今和歌集』, 1439); укладалися вони протягом 534 років і разом називаються «антологіями двадцяти однієї епохи» (*нідзюічі-дай-шо* 二十一代集). Період «імператорських» поетичних антологій *вака* тривав до 1439 року, а потім традиції «коротких пісень» були успадковані поезією *рента*. Як зазначає Степан Родін, «особливістю “державних” текстів, чи то поетичної антології чи історичної хроніки, стає їх спадковість відносно один одного, що випливає вже з їхніх назв, вони продовжують один одного хронологічно й композиційно. Факт “спадковості” часто зазначається упорядниками в передмові до текстів, а “державне замовлення” мар-

³ Саме поняття *кокуфу анкоку джідай* було запропоновано авторитетним японським дослідником Коджіма Норіюкі (1913-1998) та розвинуто ним у роботі «Література “темного” періоду національних традицій» (『国風暗黒時代の文学』, 1965). За його думкою, вже за добу Нара пісні, що увійшли до «Манйо шю», стали застарілими, а розвиток і активне поширення колами інтелектуалів отримала китаємовна література, зокрема поезія, хоча поступ япономовної поезії не переривавсь. Отже, саме з цих міркувань період отримав таку назву.

кується формальними особливостями попередніх вступів, представлених у вигляді доповіді чиновника, відповідального за укладання антології чи хроніки, государю» [Родин 2013, с. 128]. У випадку з поетичними антологіями можна додати ще одну таку «спадкову особливість», як «стиль пісні» *кафу*. Традиційно дослідники виділяють три періоди *танка* класичної епохи японського письменства: стиль «старих пісень», зібраних у «Манйошю», представлений у «Кокін вака шю» «новий стиль» та «новітній стиль» поезій «Шін кокін вака шю» (『新古今和歌集』, 1205).

На початку доби Камакура (1185-1333) виникло також поняття «антології трьох епох» *сандай-шю* (三代集) та «антології восьми епох» *хачідай-шю* (八代集). Першим словом називають три створені протягом ста років перші «імператорські» антології («Кокін вака шю», «Госен вака шю» та «Шюї вака шю»). Слово *хачідай-шю* використовують на позначення перших восьми антологій (від «Кокін вака шю» до «Шінкокін вака шю»), про що свідчить щоденник під назвою «Записи осяйного місяця» (『明月記』, 1180-1235) Фуджівара-но Тейка, а також поетологічний трактат «Записи вісьми хмар» (『八雲御抄』, прибл. 1221) імператора Джунтоку (1197-1242, роки правління – 1210-1221). Однак, у поетологічному трактаті Фуджівара-но Кійосуке (1104-1177) під назвою «Записи з торбини» (『袋草紙』, 1156-1159) розповідається про «антології трьох епох» ще до появи «Шюї вака шю» (тобто фактично йдеться про «Манйошю», «Кокін вака шю» та «Госен вака шю»). Очевидно, після укладення «Шюї вака шю» в 1007 р. поняття *сандай-шю* уже не включало «Манйошю», оскільки ця антологія відрізняється від поезії хейанської придворної аристократії стилем віршів, а тому «в традиції тривалості і наступництва імператорських антологій вона породжує відчуття відмінності, що й призвело до її вилучення з вибраного за імператорським наказом» [岸上慎二 1969, с. 23]. Відповідно, до *хачідай-шю* наступні тринадцять офіційних антологій із двадцяти однієї називаються «зібраннями тринадцяти епох» *джюсандай-шю*. Поза тим, поетичні збірки не тільки япономовної поезії оформлювалися в цикли, антології *каниші* також об'єднувалися. Наприклад, існує поняття *чьокусен-саниші-шю* (勅撰三詩集), яке означає три перші офіційні зібрання *каниші*: «Рьоун шю» або «Зібрання понадхмарних [поезій]», «Бунка шюрей шю» або «Зібрання добірних взірців літературного стилю» (『文華秀麗集』, 818) і «Кейкоку шю» або «Збірка [для] управління країною» (『經國集』, 827) раннього Хейан.

Суттєвим моментом японському дослідникам [杉崎 1968] видається і те, що з двадцяти однієї антології, що увібрали найкращі вірші золотої доби *вака*, лише вісім⁴

⁴ У статті «Імператорські антології японських пісень» у «Великому словнику японської пісні та літератури» (1968) Сугісакі називає вісім антологій: «Кокін вака шю» – «Зібрання давніх і сучасних японських пісень», «Госен вака шю» – «Пізніше зібрання японських пісень» (『後撰和歌集』, 951), «Гошюї вака шю» – «Пізніше зібрання ретельно відібраних японських пісень» (『後拾遺和歌集』, 1087), «Шінчьокусен вака шю» – «Нове імператорське зібрання японських пісень» (『新勅撰和歌集』, 1235), «Шін сендзай вака шю» – «Нове зібрання японських пісень тисячі років» (『新千載和歌集』, 1359), «Шіншюї вака шю» – «Нове зібрання ретельно відібраних японських пісень» (『新拾遺和歌集』, 1364), «Шінгошюї вака шю» – «Нове пізніше зібрання ретельно відібраних японських пісень» (『新後拾遺和歌集』, 1384), «Шіншюку кокін вака шю» – «Нове продовження зібрання давніх і сучасних японських пісень» (『新続古今和

були укладені безпосередньо за наказом імператорів, а решта – екс-імператорів. Однак офіційний статус, як довела практика, не був вирішальним фактором, оскільки за більше ніж п'ятьсот років історії укладання «імператорських» антологій відбулися всі можливі варіації. Антології укладалися за наказом однієї й тієї особи в різних статусах: антологія «Гошюї вака шю» була укладена в 1087 р. за наказом імператора Шіракава (1053-1129, роки правління – 1073-1087), а збірка «Кінйо вака шю» або «Збірка японських пісень золотих поколінь» (『金葉和歌集』) в 1126 р. Шіракава вже як екс-імператора. Під час правління одного імператора укладалося декілька збірок. Наприклад, під час правління імператора Гокогон (1338-1374, роки правління – 1352-1371) було укладено антологію «Шін сендзай вака шю» (1359) та «Шіншюї вака шю» (1364). Відхід від правління країною і державних справ ініціатора створення поетичної антології не перешкоджав її офіційному статусу: «Шьоку госен вака шю» або «Продовження пізнішого зібрання японських пісень» (『続後撰和歌集』, 1251) та «Шьоку кокін вака шю» або «Продовження зібрання давніх і сучасних японських пісень» (『続古今和歌集』, 1265) були укладені за наказом екс-імператора Госага (1220-1272, роки правління – 1252-1271).

Індивідуально або приватно укладені поетичні зібрання називаються *шісен-шю* (私撰集). Вони, відповідно, не вважаються офіційними текстами (зібраннями), однак беззаперечно є давнішими за «імператорські» поетичні антології. Відомо, що під час роботи над «Манйошю» були використані поезії з приватної «Збірки пісень діброви» (『類聚歌林』 «Рюйдзю карін», перша половина доби Нара) славного поета давнини Яманoue-но Окура (660-733). Так само приватні поетичні зібрання використовувалися при створенні антологій китайських поезій. І якщо атрибуція джерел у ранніх антологіях ускладнюється з різних причин, то пізніше укладачі прямо називали безпосередні джерела, як, наприклад, в передмові до антології «Гошюї вака шю» Фуджівара-но Мічітоші (1047-1099) разом із поетологічним трактатом видатного літератора доби Фуджівара-но Кінто (966-1041) «Вака кухон» або «Дев'ять властивостей японської пісні» (『和歌九品』, після 1009) назвав також його «Кінгьоку вака шю» або «Зібрання японських пісень як золотих дороговціностей» (『金玉和歌集』, 1007-1011) та «Шін-со хішьо» чи «Приховані записи внутрішніх покоїв» (『深窓秘抄』, прибіл. 1009).

Кі-но Цураюкі укладав «Шінсен вака шю» чи «Зібрання наново відібраних японських пісень» (『新撰和歌集』, 930-934) – так само як і Фуджівара-но Кійосуке (1104-1177) «Шьоку шіка вака шю» чи «Продовження зібрання квітів-слів японської пісні» (『続詞花和歌集』, 1165) – за наказом імператора, але через те, що безпосередні замовники сконали ще до того, як збірки були завершені та представлені, вони так і не набули статусу *чьокусен-шю*, а увійшли до історії японської літератури саме як приватні антології. Були також і випадки, коли сімейні антології не офіційно, але за наказом імператора набували статусу *чьокусен-шю*: «Нова збірка поколінь японських пісень» (『新葉和歌集』, 1381) Мунейоші шінно (1311-1385) була визнана такою імператором Гокамеяма (1350-1424). Можливо саме тому її також називають

歌集』, 1439), хоча насправді їх дев'ять, дев'ята – «Шьокугошюї вака шю» – «Продовження пізнішого зібрання ретельно відібраних японських пісень» (『続後拾遺和歌集』, 1326).

«калькованою» або «зробленою за подобою» офіційною антологією (準/准/勅撰和歌集), втім поняття準/准/勅撰 вживається винятково стосовно цієї поетичної збірки. «Через це, – констатує автор словникової статті про офіційні поетичні зібрання, – з невідомих міркувань окрім вищезазначених двадцяти однієї антології “укладених за наказом імператора зібрань” не існує» [杉崎 1968, с. 704].

Поняття сен-шю (撰集) вживається на противагу офіційним антологіям окремих родів *шіка-шю* (私家集), хоча останні цілком успішно використовувалися для укладання перших. Так називані сімейні зібрання, в які записувалися не лише поезії, але й виклади про них, розповіді професійних поетів тощо, почали з’являтися у великій кількості, особливо коли освіта стала доволі поширеним явищем серед придворної аристократії, причому не лише чоловіків, але й жінок. Усі ці збірки поволи ставали поетичною основою хейанських *моногатарі* чи прози того періоду ззагалі та перетворювалися на чудовий матеріал також і для офіційних антологій. Окрім поетичних творів і розповідей про них додавалися й критичні думки та зауваження щодо окремих віршів та поезії ззагалі. Останній факт дає підстави вважати це одним із джерел походження професійної літературної критики японської поезії на тлі поетологічних трактатів і теоретизованих передмов до поетичних зібрань.

Безумовно, і приватні поетичні антології, і сімейні поетичні збірки за офіційним статусом програють «імператорським», однак згодом вони – відповідно до мети укладання – увібрали такі три незмінні правила структурування офіційних антологій, як тематична рубрикація матеріалу, наслідування форми (вигляду) «імператорських» антологій і розташування поезій за авторами.

«Офіційні антології – це чітко означувана культура як державний акт, у якому також реалізується державна влада, як ланка офіційної політики та символ імператорського правління» [岸上慎二 1969, с. 13], тому й процес укладання антології супроводжувався різноманітними процедурами та правилами. Наприклад, задля справедливого відбору віршів стороннім не дозволялося входити до приміщення, де працювали укладачі, а сама антологія готувалася як секретний документ, на який покладали великі сподівання. Процес і робота визнавалися настільки важливими, а бажаючих потрапити до списку авторів було так багато, що навколо створення зібрання нерідко народжувалися легенди.

Процес укладання «імператорської» антології розпочинався насамперед із визначення місця, де її мали укладати. Так, як свідчить поетичне «Зібрання Цуранокі» (『貫之集』, 946), для «Кокін вака шю» були обрані «східні покої імператорського палацу», для «Госен вака шю» – жіноча резиденція внутрішніх покоїв імператорського палацу, а в палаці Нідзьо, як свідчить «Щоденник Мінамото-но Йенага» (『家長日記』), укладали «Шін кокін шю». Як видно, більшість антологій створювалися колективно в палаці або місці, де мешкав імператор, але якщо укладач був один, то обирався приватний маєток.

Після визначення місця імператор видавав наказ і обирав упорядників, причому якщо перші антології укладалися колективно, то починаючи з «Шюї вака шю»⁵ ця

⁵ Можливо через те, що «замовником» і «виконавцем» замовлення була одна й та сама людина – экс-імператор Кадзан (968-1008, роки правління 984-986).

справа доручалася комусь одному⁶: Фуджівара-но Мічітоші (1047-1099) відповідав за «Гошію вака шю», Мінамото-но Тошіюрі (1055-1129) – за «Кінйю шю», за «Шіка вака шю» – Фуджівара-но Акісуке (1090-1155) і т.д. Однак над «Шінкокін вака шю» (а згодом і над «Шьоку кокін вака шю») знову працювали колективи літераторів. З одного боку, це розподіляло відповідальність між учасниками процесу та забезпечувало неупередженість у відборі поезій, а з іншого – розмивало концептуальну цілісність зібрання, через що обов'язково призначався головний упорядник, який додавав до зібрання передмову (за фактом тільки дев'ять антологій супроводжуються передмовами, і тільки в п'яти з них передмова японською «дублюється» передмовою китайською мовою). Водночас, укладена колективно «Госен вака шю» не має передмови, а наприклад, одноосібно створені зібрання «Фуга вака шю» чи «Зібрання японських пісень у витонченому стилі» (『風雅和歌集』, 1349) та «Шіншюку кокін вака шю» містять передмови обома мовами. Отже, така варіативність кількості укладачів антології та відсутність/нааявність і кількість передмов свідчать про необов'язковість цього правила, з одного боку, а з іншого – маркують епохальність зібрання та перекладність його характеру: окрім «Фуга вака шю» всі чотири «...кокін вака шю» (власне «Кокін...», «Шін ...», «Шьоку ...» та «Шіншюку...») містять по дві передмови, причому якщо в перших двох передмова японською передуює китайській, то в останніх двох – навпаки.

Відбір матеріалу на наступному етапі був надзвичайно кропітким: до роботи залучалися і згодом складали корпус антології вірші, виголошені під час поетичних зібрань *какай* (歌会) і поетичних турнірів *утаавасе* (歌合せ), збірки «поезій зі встановленою кількістю віршів» (定数歌) (зокрема *хякушо* (百首) тощо), але основним джерелом залишалися приватні або сімейні поетичні зібрання. Якщо антологія створювалася однією людиною, то її наповнення майже цілковито відповідало прагненням і задумам укладача, втім у випадку колективної праці повторні зібрання, обговорення, взаємні поступки та заміни були неминучі. Іноді принцип відбору – як у випадку з «Шін кокін вака шю» – можна простежити в самому тексті: кожен вірш супроводжується зазначенням імені автора, що його відібрав.

Класифікація віршів у збірці чітко відповідає її структурі та рубрикам, за якими поезії розташовувалися в зібранні. Наприклад, тематичний сувій «Весна» в «Кокін вака шю», за спостереженнями професора Мацуда Такео, розподіляється на три весняні місяці (три перші місяці року), де в першому місяці 48 пісень присвячено темі початку весни (6), снігу (3), короткохвостій очеретянці (6), молодому листю (6),

⁶ Якщо одноосібний укладач антології йшов із життя, не завершивши справу, призначався новий укладач. Так сталося, наприклад, коли Нідзьо Тамефуджі (1275-1324) виборов у свого батька, Нідзьо Тамейо (1250-1338), укладача двох попередніх «імператорських» антологій («Шін госен вака шю» в 1303 та «Шьоку сендзай вака шю» в 1320) право укладати антологію «Шьоку гошію вака шю» (1326), але передчасно помер. Його справу продовжив і завершив Нідзьо Тамесада (1293-1360). При укладанні антології «Шін гошію вака шю» (завершена в 1384 р.) з такої самої причини Нідзьо Тамешіге (1325-1385) заступив Нідзьо Таметого (1341-1381), а Тонна (1278-1372) змінив Нідзьо Тамеакі (1295-1364) під час створення «Шін шю вака шю» (1364).

серпанку (1), зелені (2), вербі (2), птахам (2), поверненню диких гусей (2), сливі (17); всі 70 віршів другого місяця весни (року) присвячені цвітінню сакури, а серед 16 пісень третього місяця в двох оспівується гліцинія, в п'яти – квіти ямабукі, а в дев'яти – прихід весни, причому черговість віршів на однакову тему визначалася часовими змінами явищ у природі.

Траплялося й так, що за необхідності за якимись непередбаченими обставинами видалити якийсь вірш і замість нього вставити новий, доводилося переглядати весь корпус антології. По завершенню всіх підготовчих робіт створювався реєстр, зібрання переписувалося начисто, відповідальний укладач готував передмову (якщо така передбачалася), а потім увесь текст подавався на найвищий розгляд задля схвалення, яке, втім, не завжди давалося з першого разу (як, наприклад, у випадку з антологією «Кінйю шю», схваленою лише з третього разу). Після розгляду та ухвали антології в імператорському палаці влаштовувалося офіційне урочисте святкування, закінчення якого знаменувало й завершення роботи над зібранням. Записи про ці події обов'язково вносилися до офіційних історичних анналів.

Важливо відзначити, що навіть після всіх вищезазначених процедур і офіційного представлення антології не завжди отримували гаряче схвальні відгуки з боку професійних літераторів. Так, відразу ж після укладання «Гошю вака шю» в 1087 році з'явилося декілька критичних текстів, один із яких – «Недоліки «Гошю [вака шю]»» (『難後拾遺』), де прискіпливо розглядаються вірші та різні – також і позалітературні – факти навколо них. А у шостому сувої трактату «Записи колодазної жаби» (『井蛙抄』, 1360-1364) ченця Тонна розповідається, чому наплутали з назвою збірки, чому включено багато поезій військових і ченців із синтоїстського храму Сумійоші або пісень про багаття тощо. Таким чином, до антологій згодом міг «докладатися» критичний текст під назвою «Недоліки ...» – «Недоліки «Шьокугосен [вака шю]»» (『難続後撰』, 1251) камакурського поета Хамуро Міцутосі (1203-1276) чи «Недоліки «Сендзай [вака шю]»» (『難千載』). Іноді це стимулювало появу інших антологій: у додаток до антології «Зібрання квітів-слів японської пісні» (『詞花和歌集』, 1151) виникли «Записи про додаткову «Кокін вака шю»» (『拾遺古今抄』) Фуджівара-но Норінага (1109-?), а також приватна антологія Фуджівара-но Тамецуне (?-?) «Зібрання наступних поколінь» (『後葉和歌集』, 1155-1156), в якій розглядалися вади «Зібрання квітів-слів японської пісні». Отже, тенденція до осмислення нащадками і критичного ставлення до літературної – насамперед поетичної – спадщини та формування відповідної традиції спостерігається практично паралельно до процесу активного укладання антологій. Так само зростає й динаміка укладання офіційних антологій: до появи «Гошю вака шю» в 1087 проміжок між зібраннями був не менше 50 років (між третьою та четвертою – близько 80), але від початку XIII ст. стрімко скорочувався, зокрема між п'ятнадцятою та шістнадцятою він склав лише шість років.

Структура «імператорських» антологій від появи зразкового в усіх значеннях зібрання «Кокін вака шю» суттєво не мінялася: і тематична наповненість, і черговість тем лишалися майже незмінними. Прикметно, що в першій і класичній збірці «Кокін вака шю» двома «великими стовпами», за висловом Кішігами Шіндзі [岸上慎二 1969], стали «пісні чотирьох пор року» та «пісні кохання» *кой-но ута*, до яких

додалися «радощі» людського життя («вітальні пісні» *та-но ута*, де бажають довголіття і вітають із народженням) та протилежні до них елегії («пісні журби» *айшьо-но ута*), а також «пісні розлуки» *вакаре-но ута*, де розповідається про подорож зі столиці в провінцію, і просто «подорожні пісні» *табі-но ута*. В окремому сувої «Кокін вака шю» зібрані акровірші, решта – «різні пісні» *кусагуса-но ута* або *дзакка* (雜歌) на теми повсякденного життя людини та з різними поетичними формами; завершує антологію сувій традиційних поезій *он-ута* представників Відомства пісень Оута-до-коро (大歌所). Такий розподіл віршів за темою (змістом) і формою ліг в основу укладання подальших офіційних і приватних антологій, однак чіткого правила скільки і в якому співвідношенні одна до одної пісень на кожну з тем має бути, скільки сувоїв має містити антологія тощо не було (поза тим, із двадцяти однієї «імператорської» антології лише в двох антологіях сувоїв було не традиційно двадцять, а десять, і віршів у них також найменше: 648 в «Кінйі вака шю» і 411 в «Шіка вака шю»). Крім того, різні за стилем вірші та поезії Відомства пісень у наступних антологіях уже не з'являлися, натомість були замінені *рента*, традиційними після зібрання «Го шюй вака шю» «піснями небесних і земних богів» *шінгі-ка* (神祇歌) та «піснями буддійського вчення» *шяккьо-ка* (釈教歌). Надзвичайно важливо – й навіть принципово, – що частина «пісень чотирьох пор року», що відкриває антологію, а також «пісні кохання» в її центрі так і залишилися основою поетичних зібрань, причому відносно велика частина пісень про кохання, що належать до поезії почуттів і емоцій, обирає своїм об'єктом природу (вважається, що до цього спонукають краєвиди Японії, та вряд чи це може бути належним поясненням).

Список використаних джерел:

1. Мещеряков А.Н. Древняя Япония: культура и текст. – М.: Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1991. – 224 с.
2. Родин С.А. Личность в древней Японии // Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Москва, 2013. – 174 с.
3. 岸上慎二 選集概説 // 万葉集と勅撰和歌集、和歌文学講座4、第4巻、東京、暁印刷株式会社、1969. – С. 9-29.
4. 吉永登 和歌史・上代 // 和歌史・歌論史、和歌文学講座2、第2巻、東京、暁印刷株式会社、1969. – С. 8-32.
5. 杉崎 勅撰和歌集 // 和歌文学大辞典 伊藤嘉夫著 東京、明治書院、1968. – С. 704.

Ю.Осадча, к.филол.н., докторант

Институт литературы им. Т.Шевченко, НАНУ, Киев

ПОЭТИЧЕСКИЕ АНТОЛОГИИ КЛАССИЧЕСКОГО ПЕРИОДА: К ВОПРОСУ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИТЕРАТУРНОГО КАНОНА

В статье на примере поэтических антологий японских песен вака классической эпохи рассматриваются формальные литературные, внелитературные и паралитературные факторы и условия, при которых формировался литературный канон в средневековой Японии. В центре внимания официальные или так называемые императорские поэтические собрания,

составленные по приказу императора или экс-императора, их структурные элементы и процедура создания.

Ключевые слова: официальная поэтическая антология, японская поэзия, литературный канон.

Y.Osadcha, PhD, post-doc fellow

Taras Shevchenko Institute of Literature, NASU, Kyiv

COLLECTIONS OF JAPANESE POETRY OF CLASSIC PERIOD: THE PROBLEM OF LITERARY CANON'S FORMATION

The article reveals the formal literary, extra-literary and para-literary factors and conditions under which the literary canon was formed in medieval Japan. The main attention is focused on the official or so-called imperial collections of poetry, compiled at the behest of the Emperor or ex-Emperor, their structural elements, approaches and methods of composing.

Keywords: official collection of poetry, Japanese poetry, literary canon.

УДК 821.521

Е.Прасол, препод.

Днепропетровский национальный университет
имени Олеся Гончара, Днепропетровск

«ХРОНИКИ БОГИНИ» КИРИНО НАЦУО КАК НЕОМИФОЛОГИЧЕСКИЙ РОМАН

В статье прослеживаются художественные смыслы, которые рождает реконструкция известного японского мифа в произведении Кирино Нацуо «Хроники Богини» (2009). В центре анализа главные мифологемы традиционной японской культуры, которые «одомашниваются» ситуациями повседневной жизни. Изучается, как древняя мифология становится инструментом художественной организации текста и средством выражения неких «вечных» психологических начал.

Ключевые слова: Н.Кирино, неомиф, мифологема, современная японская литература.

Усиливающийся интерес писателей и художников к мифологическим мотивам и образам, ренессанс которых в XX в. подтверждает концепцию ученых о гуманитарно-созидательной составляющей постмодернистской культуры [Hassan 2003; Мелетинский 1995; Элиадэ 1996], свидетельствует о важности осмысления функциональной роли мифа в современной литературе. Е.Мелетинский в работе о мифопозитике подчеркивает, что термин «позитика мифотворчества» приобретает особое значение благодаря широкому использованию мифологических сюжетов в литературных произведениях XX века. Древняя мифология становится инструментом художественной организации текста и средством выражения «неких «вечных» психологических начал (любовь, страх, смерть) или стойких национальных культурных моделей» [Мелетинский 1995, с.10].

Такое обращение к мифу характерно не только для западной культуры и литературы: японская литература, которая в виду своего уникального развития на про-

тяжении XX века приобрела особый статус (о чем пишут такие исследователи, как Г. Чхартишвили, М. Нумано, С. Напьер и т.д.), представляет особый интерес в аспекте изучения семантики и поэтики модификаций известных японских мифологических сюжетов. Многие японские мифы повторяют темы, которые социопсихологически важны для всего человечества. В мифах закодированы надежды и страхи человека, которые представлены в культурно приемлемых формах, поэтому неудивительно, что некоторые мифы кажутся знакомыми западному культурному сознанию.

Являясь во многом синтезом двух культур (традиционной японской и западной), произведения современных японских писателей создают элементы как западных, так и исконно японских мифов. Так, в произведении Харуки Мураками «Хроники Заводной птицы» в центре поэтики – художественный синтез греческой классической мифологии (сюжеты об Орфее и Эвридике, а также о Тесее и Минотавре), и древнего японского мифа об Идзанаги и Идзанами. Последний миф – сердце японской культуры, и обращение к нему современных японских писателей не случайно.

В статье рассмотрены художественные смыслы, которые рождает литературная реконструкция известного японского мифа в произведении Кирино Нацуо «Хроники Богини» (女神記, 2009).

Кирино Нацуо (桐野 夏生, род. 7 октября 1951 в Канадзава, префектура Исикава) – псевдоним японской писательницы Марики Хасиока, которая является одной из ярких представителей писательниц японской детективной литературы.

Известно, что писательница начала свою творческую карьеру в 1984 году, написав несколько романов в романтическом жанре. Однако этот жанр не пользуется особой популярностью в Японии, поэтому Кирино предпочла сосредоточиться на психологии преступления. Наибольшую популярность ей принес роман «Аут» (アウト, 1997), завоевавший также и несколько престижных литературных премий. На русский язык переведены романы «Аут», «Гротеск», «Хроники Богини» и «Нежные щеки».

Все произведения писательницы глубоко психологичны и эмоционально насыщены. Сама Кирино отмечает, что ее творчество следует рассматривать как репрезентацию современной японской жизни в противоположность Харуки Мураками, которого писательница упрекает в «глобализме и интернациональности», подразумевая, что его книги больше направлены на зарубежного читателя.

В своих романах Кирино сосредотачивается на судьбах женщин современной Японии, в результате чего ее творчество часто воспринимается как «феминизм нуар» [Тап 2013]. Автор пишет в убедительной реалистической манере, что заставляет читателя ощутить себя «в шкуре этих самых женщин». Так, в основе сюжета популярного романа писательницы «Аут» четыре женщины, работающие в ночную смену на фабрике по производству бенто, помогают коллеге убить и избавиться от тела неверного мужа, после чего празднуют победу на деньги, выплаченные страховой компанией.

Та же тема подчиненного положения женщины в обществе формирует ядро неомифологического романа «Хроники Богини», в котором реконструируется миф о создании Японии – центральный в японской мифологии. В основе сюжета древнего мифа – превосходство мужчины над женщиной, превосходство, сохранившееся в Японии до недавнего времени. Шестнадцатилетняя Намима и ее старшая сестра Ка-

мику живут на острове в форме слезинки к юго-востоку от берегов Ямато. Как и другие героини Кирино, Намима мечтает вырваться за рамки иерархического общества, полного ограничений. В итоге ради любви и свободы она нарушает смертельные табу и сбегает с острова с возлюбленным, но он предает ее, и она оказывается в Царстве Мертвых, где и встречается с Богиней – Идзанами. Богиня предстает перед ней не только во всем своем божественном величии, она также показывает всю свою боль, гнев и тоску по жизни, которые совпадают с чувствами самой героини. Таким образом, миф выявляет свойственные Японии социально-психологические процессы.

В центре анализа главные мифологемы традиционной японской культуры, которые не просто переносятся в современный литературный контекст, а «одомашниваются» ситуациями повседневной жизни обыкновенного человека. Так, проводятся параллели между судьбой Богини и смертной женщины: последняя во многом повторяет то, что случилось в «божественном» сюжете. Повторы создают мифологическую цикличность описания жизни и ее трагизма, свойственного романам писательницы, а также очерчивают общечеловеческий архетип поведения.

Автор вводит несколько планов повествования, сталкивая мифологический сюжет с сюжетом «повседневности», показывая тяжесть и трагизм жизни людей и богов. Выделяются несколько планов повествования, которые при этом также дробятся. Так, на первом плане – жизнь Намимы, умершей от руки возлюбленного. Сюжет выстраивается как ее воспоминания о жизни на острове, ее смерть и существование в Царстве мертвых, а также возвращение в виде осы в мир живых, где она мстит своему бывшему мужу, смертельно жалея его. Ко второму плану можно отнести приведенное Намимой описание «истории» Богини, которая полностью совпадает с известным сюжетом о сотворении Японии, взятом из литературного памятника древней японской литературы – «Кодзики». Вводя миф в текст, писательница как бы отстраняет описание: девушка передает сюжет мифа как что-то новое и доселе неизвестное, о чем она сама только что узнала. Миф в романе – не общеизвестный факт, он становится частью жизни и смерти героини. Третий план повествует о судьбе Идзанаги, живущем в мире людей под именем Якинахико. По авторскому замыслу, в определенный момент он решает прекратить свое «божественное» (то есть вечное, бессмертное и неизменное) существование и стать человеком, прожить жизнь простого смертного и принять смерть, как когда-то приняла ее Идзанами. Таким образом, происходит наложение «повседневного» плана (жизнь девушки на острове) и мифологического (жизнеописание богини, возвращение из царства мертвых, жизнеописание бога среди живых). Попавшая в царство мертвых Намима становится своеобразным медиатором, соединяющим эти планы. Показательным становится и то, что она, служительница Идзанами, является матерью Яёи, девушки, с которой хочет состариться и умереть Идзанаги, Бог. Другим медиатором выступает и сам Идзанаги, ибо он, Бог, из рассказанного мифа, продолжает жить в той реальности, которую вынуждена была покинуть не только Идзанами, богиня, но и Намима, человек, и в какой-то момент также сам становится человеком.

Мифологическое сознание, основанное на архетипах, и определяющееся постоянными повторами и цикличностью, часто связывают с ритуализмом. Характерно,

что «повседневность» жизни на острове регламентирована строгими сводами ритуалов и табу, – так в ироническом ключе разворачивается сюжетная линия стойкого «следа» мифологичности сознания человека. Деконструкция принципа цикличности, повторяемости и, соответственно, ритуализма, проявлена в тексте в желании героини нарушить табу. Намима с детства противостоит системе, регламентирующей жизнь острова: она дружит с мальчиком из «проклятого» рода, она отдает ему запретную корзинку с остатками еды, которую недоедает ее сестра Камику, будущая жрица Света, она отказывается выполнять свои обязанности жрицы Тьмы, и когда приходит время, сбегает с Махито с острова. Но Намима – не единственная, кто пытается противостоять правилам. Ее сестра Камику (мико Света, то есть представитель закона на острове), будучи уже взрослой женщиной, великой жрицей, матерью и даже бабушкой, потеряв мужа и узнав о страшной тайне своего рода – рождении Яёи, которую всегда считала младшей сестрой Махито, решает покончить с собой – и чтобы, по законам острова вместе с ней не пришлось умирать Яёи (жрице Тьмы), она прыгает с обрыва (пока тело не найдут, ее нельзя считать погибшей). Сама Яёи, как и ее мать, Намима, также нарушает табу, и в день назначения ее на должность темной мико, служительницы мира мертвых, сбегает с острова вместе с заезжим гостем, которым оказывается не кто иной, как странствующий Идзанаги. Знаково, что все выступления против системы заканчиваются трагически: Намима гибнет от рук любимого мужа, план Камику не срабатывает, ее тело находят проезжие моряки и возвращают на остров. И лишь судьба Яёи остается неизвестной: Идзанами обещает ее не убивать, но взамен она берет жизнь Идзанаги, то есть, девушка остается совсем одна в незнакомом мире после побега с родного острова.

Важным композиционным принципом романа являются лейтмотивы. Так, лейтмотивом проходит тема женского начала как чего-то темного, грязного. Этот лейтмотив задается в приведенном мифе из «Кодзики», где после рождения Японии умирает именно богиня, что позволяет вписать японский миф в общемировой контекст – зачастую женское начало в мифологическом сознании неразрывно связано как с рождением, так и со смертью. Принцип Матери Земли, дающей жизнь, а также являющейся обителью мертвых, заложен и в образе Идзанами: «Какая ирония судьбы! Ежедневной заботой той, смысл жизни которой был рожать землю и детей, стало лишь умерщвлять людей» [Кирино 2011, с.131]. Этот мотив проявляется и при создании образа Намимы, которая является темным началом, и которая умирает вскоре после рождения ребенка. Это подчеркивает связь рождения и смерти с ролью женского начала: «После смерти из двух ценностей Идзанами досталась только «темная» часть. Земля, женщина, смерть, ночь, тьма, темное начало и скверна. Может быть, это и покажется дерзостью с моей стороны, но разве это не напоминало мою жизнь? Мне, которой на острове Морской змеи была уготовлена судьба «темного начала», которую посчитали за «скверну», были близки и понятны досада и гнев Идзанами» [Кирино 2011, с.132]. Автор вводит цикличность как поэтику повторов, проявленную на уровне текста, трансформируя свой роман в неомиф.

Эмоциональный фон произведения таков: гнев и тоска по жизни. Намима пишет о Богине, но ее судьба странным образом копирует мифологический сюжет. Как и

богиню, Намиму переполняет гнев, она не может забыть свою жизнь в мире людей. Она желает понять, почему ее предали, и, сама в том себе не признаваясь, стремится отомстить. Горечь двух женщин определяет важный лейтмотив произведения. Структура романа во многом напоминает ранние книги Кирино: женщина переживает предательство и должна пойти против того, что ее собственная семья и общество ожидает от нее.

Мифопоэтичность проявлена в романе Кирино на нескольких уровнях: в виде прямых цитат при пересказе известного сюжета, а также менее явных, но легко декодируемых аллюзий, одной из которых и выступает мифологема острова, занимающая центральное место в произведении. «Наш остров был удивительной формы: напоминал продолговатую слезинку» [Кирино 2011, с.7], отмечает героиня. Нетрудно догадаться, что речь идет о мифическом острове Оногородзима, первом, из созданных богами, месте, где боги впервые ступили на сушу. Помещая основной «человеческий», «повседневный» сюжет в такое мифопоэтическое пространство, автор дает понять о приближенности жизни на нем к жизни богов. Характерно, что жители острова никогда не слышали легенды о Идзанами и Идзанаги. К тому же география острова повторяет реальность богов: есть разделяющий знак между разными частями острова, местом жизни людей и кладбищем, «миром мертвых», а также запретной территорией.

Как указывает исследователь В.Кривонос, одним из свойств мифологического мышления является объяснение сущности объектов через историю их создания [Кривонос 2011]. Так, зная, как и кем был создан остров, можно предположить, что встреча на нем Идзанаги и Яёи, как и их взаимное чувство, неслучайны. Именно там, на острове Оногородзима по преданию Идзанами и Идзанаги, обойдя вокруг небесного столба, стали рожать других богов. В таком сюжетном ходе – поэтика повторений (цикличность времени, мотив Вечного Возвращения) и своеобразное (авторское) завершение цикла мифического существования Бога, возвращающегося на остров, с которого «все» и началось. (Где Бог «заново» влюбляется, смиряется с неминуемой для любого человеческого существа смертью, принимает свою – уже человеческую – судьбу).

Остров символизирует некое вневременное пространство: «Названия у острова не было. Мы по привычке звали его просто «остров» [Кирино 2011, с.11], что возводит остров в ранг архетипа, который выполняет и метафорические функции: остров – сама Япония, и его жители – японское общество, представленное со всеми своими проблемами в романе. Намима отмечает, что «на этом острове все предрешиено» [Кирино 2011, с.31]. В этих словах метафорически предстает Япония, которая живет по строгому своду правил и табу. «Наша судьба в том, чтобы жить на этом острове, и судьба острова зависит от нашей судьбы. Для этого мы все и рождены» [Кирино 2011, с.32]. При таком допущении (остров – метафора Японии) попытки героинь сбежать с острова – «в мир, где не подчиняются законам острова» – приобретают экзистенциальный смысл. Намима, нарушив запрет, испытывает не только страх, но и облегчение: «То, что я сделала, было ужасно, и страх обуял меня. Но вместе с тем я почувствовала облегчение от того, что нарушила запрет госпожи Микура, даже скорее запрет острова» [Кирино 2011, с.46].

В «Хрониках Богини» имплицитно заявлена мысль о том, что разница между мужчиной и женщиной больше, чем разница между богами и людьми. Можно говорить и о том, что в произведении Кирино миф дегероизируется и переосмысливается, когда судьба богини сводится к судьбе обычной женщины, а национальный колорит лишь подчеркивает мифопоэтическую природу романа.

В статье обращение писательницы к древней японской мифологии как источнику поэтической образности и рождение в тексте новых смыслов выявляется анализом высвечивающихся расхождений между художественными установками автора и «первоначальными мифологическими смыслами» [Мелетинский, 1995] архаических символов, акцент на которых неожиданно может оказаться художественно значимее, чем пародийная игра посмодернистского деконструирующего ума. И обращение автора к архетипам национальной картины мира неслучаен: ведь архетип, как указывается в работе В.Кривоноса, «воспринимается психологически, эмоционально, и потому не может быть отторгнут рационально» [Кривонос, 2011]. Именно поэтому мы и можем говорить о неомифологических процессах в противовес демифологизации и развенчиванию известных стереотипов, сложившихся в японской культуре. Неомифологический роман Кирино глубоко психологичен и оперирует архетипами как средством художественной выразительности. В сакрализации образов острова, подземного царства, моря, первых Богов проявляется теснейшая, неразрывная связь мифа с японской национальной картиной мира.

Список использованной литературы:

1. Hassan I. Beyond postmodernism: toward an aesthetic of truth / Ihab Hassan // *Beyond Postmodernism: Reassessments in Literature, Theory, and Culture*. – 2003. – P.199 – 212.
2. Napier Susan J. *The Fantastic in Modern Japanese Literature: The Subversion of Modernity* / Susan J. Napier. – London: Routledge, 1996. – 252 p.
3. Tan Twan Eng. An archetypal story of female oppression in the myth of Japan's creation [Электронный ресурс] / Twan Eng Tan // *The Guardian*. – 2013. – 27 February. – Режим доступа: <http://www.theguardian.com/books/2013/feb/27/goddess-chronicle-natsuo-kirino-review> (25.03.2014 p.).
4. Кирино Н. Хроники Богини / Нацуо Кирино. – М.: Эксмо, 2011. – 320 с.
5. Кривонос В. Смена культурных парадигм: миф или реальность? [Электронный ресурс] / Виталий Кривонос // *Літературна Дніпропетровщина*. – 2011. – 16 березня. – Режим доступа: <http://www.dniprolit.org.ua/archives/561> (25.03.2014 p.).
6. Мелетинский Е.М. Поэтика мифа / Е.М.Мелетинский. – 2-е изд.: М., 1995. – 407 с.
7. Нумано М. Граница японской литературы и ее сдвиги в мировом контексте [Электронный ресурс] / М.Нумано // *Иностранная литература*. – 2002. – №8. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/inostran/2002/8/numat.html> (25.03.2014 p.).
8. Чхартишвили Г. Но нет Востока и Запада нет (О новом андрогине в мировой литературе) [Электронный ресурс] / Г.Чхартишвили // *Иностранная литература*. – 1996. – №9. – Режим доступа: http://magazines.russ.ru/inostran/1996/9/vostoc_z.html (25.03.2014 p.).
9. Элиаде М. Аспекты мифа / М.Элиаде; [пер. с фр. В.Большакова]. – М.: «Инвест - ППП», СТ «ППП», 1996. – 240 с.

«ХРОНІКИ БОГИНИ» КІРІНО НАЦУО ЯК НЕОМІФОЛОГІЧНИЙ РОМАН

У статті простежуються художні смисли, які виявляє реконструкція відомого японського міфу в творі Кіріно Нацуо «Хроніки Богині» (2009). У центрі аналізу головні міфологеми традиційної японської культури, які «одомашнюються» ситуаціями повсякденного життя. Вивчається, як стародавня міфологія стає інструментом художньої організації тексту і засобом вираження «вічних» психологічних начал.

Ключові слова: Кіріно Нацуо, неоміф, міфологема, сучасна японська література

Ye. Prasol, lecturer

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University, Dnipropetrovsk

NATSUO KIRINO'S "THE GODESS CHRONICLE" AS A NEOMYTHOLOGICAL NOVEL

The article reveals the artistic meanings of the reconstruction of the famous Japanese myth in Natsuo Kirino's "The Goddess Chronicle" (2009). The major mythologemes of traditional Japanese culture "domesticated" by the situations of everyday life are in the center of the analysis. The article studies strong influences of the ancient mythology on the artistic organization of the text and how it expresses some "eternal" psychological principles.

Key words: Natsuo Kirino, neomyth, mythologeme, contemporary Japanese literature

УДК 821.521

О.Усенко, ст. викл.

Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара, Дніпропетровськ

НОВА ЛІТЕРАТУРА ЯПОНСЬКОЮ МОВОЮ: ХІДЕО ЛЕВІ

Статтю присвячено аналізу нового для японської літератури явища – творчості авторів-іноземців, що пишуть японською мовою. Хідео Леві – перший із таких письменників, його романи визначний літературне феномен, який привертає увагу читачів і як соціальний феномен водночас.

Ключові слова: Хідео Леві, письменники-іноземці, японська мова, ідентичність, гібридність.

Глобалізаційні процеси призвели до значних трансформацій національних літератур. В Європі, а потім і в інших частинах світу почали виходити на літературну арену письменники, які пишуть не лише рідною мовою, але й мовою нової батьківщини. Варто згадати ірландця С.Бекета або чеха М.Кундєру, які стали писати французькою, поляка Й.Конрада та росіянина В.Набокова, що прославились своїми англійськими творами. Попри відмінність мов і відсутність спорідненості традиційних культур на межі XIX-XX ст. з'явився перший японський письменник-іноземець

– американець *Лафкадіо Хірн* (*Lafcadio Hearn, 1850-1904*), що прийняв японське громадянство та обрав собі ім'я Якумо Койдзумі (八雲小泉), а згодом здобув популярність серед японських читачів завдяки творам у жанрі *кайдан* (怪談).

Наприкінці ХХ ст. іноземці, що пишуть художні твори японською, перестали бути винятком. Серед них – американець Хідео Леві, швейцарець Давід Зопетті, іранка Шірін Незаммафі, китайка Янг І (перша іноземка, яка отримала премію Акутагави – за роман *時が滲む朝* у 2008 році) та ін. Майже всі перелічені автори – професійні сходознавці, спеціалісти з японської філології, що довгий час навчалися у Японії, досліджували її культуру та літературу. Глибокі знання та всебічний досвід сприяли виникненню бажання безпосередньо звернутись саме до японського читача. Цей феномен видається надзвичайно важливим з погляду інтеграції Японії у світові процеси, адже письменники-іноземці, що досконало володіють японською, змушують переосмислити стереотипне уявлення про унікальність японської культури та надзвичайну складність мови, що домінували і в японському суспільстві повоєнного періоду, і в Орієнталістському дискурсі навколо Японії на Заході. Професор сучасної літератури Йоїчі Коморі стверджує: «Японці не могли уявити, що особа, яка не була вихована в Японії, могла написати роман японською. Свідомість японців є дуже націоналістичною щодо мовного питання. Однак твори Леві змусили японців розпочати переосмислення цих уявлень» [цит. за: Watanabe 1992].

Проблема місця письменників-іноземців в японській літературі та їх внеску є маловивченою, існують лише окремі роботи, що окреслюють коло питань, які потребують вирішення. На сьогодні немає навіть загальноновизнаного терміну для позначення письменників, які не є етнічними японцями, але обрали японську як мову своєю літературної творчості. Дослідник Джанг Лі наводить кілька варіантів, що використовуються у літературній критиці: *外国生まれ日本の作家* («японські письменники, що народились за кордоном»), *在日作家* («письменники, що перебувають в Японії»). Більш поширені такі терміни: *越境作家* («письменники, що перетинають кордони») та *日本語の作家* («япономовні письменники», яка, однак не є їх рідною мовою, оскільки для позначення японської як рідної мови використовують термін *国語*). Кожен із цих термінів не є досконалим і вичерпним, оскільки не включає у себе всього різноманіття життєвих ситуацій, що підштовхують іноземців до самоідентифікації з Японією, бажання донести свої ідеї до японських читачів та зробити внесок саме у японську культуру. На нашу думку, вартим уваги є термін *越境作家* – «письменники, що перетинають кордони». За гуманістичним звучанням його можна поставити поруч із такими визначеннями як «інтернаціональний письменник» або «транснаціональний письменник», адже всі вони вказують на бажання авторів вийти за межі дуальності *свого і чужого та перейти на новий рівень осмислення культурних процесів*.

В даному дослідженні використовується аналог поширеного в англomовно-му літературознавстві терміну «*new English literature*» або «*literature in English*» – «[нова] література японською мовою». Саме цей термін актуалізує ключову характеристику стилю письменників, що пишуть не-рідною мовою – «відчуття дистанціювання» від мови написання твору (距離感) та «дивне відчуття», яке виникає у

носіїв мови при прочитанні цього твору (違和感). Французький критик Жиль Делез у 1980 р. писав про те, що гарний літературний твір – це твір, написаний іноземною мовою; і письменники дійсно прагнуть відчуті певне «відчуження» від мови, якою творять. Так, Харукі Муракамі стверджує, що перш ніж писати, намагається «зчистити буденність мови», написати японською так, ніби вона не є його рідною. Певна дистанція між «першою» рідною мовою – японською та «другою» – англійською сприяла кристалізації особливостей авторського стилю британського письменника японського походження Кадзуо Ішігуро. Таким чином, дво- чи багатомовність є важливою складовою успіху визнаних письменників, оскільки є своєрідною призмою, яка фокусує їх погляд на актуальних проблемах, що не привертають увагу письменників-монолінгвів.

В центрі даного дослідження – Айан Хідео Леві (япон. リービ英雄) – перший з іноземців, який сміливо увійшов до японської літератури своїм дебютним романом «Кімната, де не чути зоряно-смугастого прапора» (星条旗の聞こえない部屋, 1992). Леві народився у Сполучених Штатах, його батько єврейського, а мати польського походження, і попри своє японське середнє ім'я, він не має японської крові. Батько Леві був дипломатом, тому хлопець з 12 років жив у Китаї, на Тайвані та у Гонконзі, а згодом – в Японії, яка стала для нього справжнім – і дуже особистим – відкриттям.

Спочатку Леві вивчав японську мову в університеті Васеда, потім здобув ступінь доктора наук у Принстоні, де викладав японську, пізніше – в Стенфордї. Важливо, що не лише в Америці, але і в Японії Леві сприйняли як справжнього фахівця з японської літератури: його, першого з іноземців запросили писати рецензії до серйозного літературознавчого журналу «Бундан» (文壇), тобто включили у престижне внутрішнє коло японської літературної критики. Леві також є довершеним перекладачем. Його основний здобуток – англомовний переклад «Манйошю» (万葉集), нагороджений у 1982 році престижною American Book Award.

У письменництві визнання Леві видається беззаперечним: він отримав премію Нома, спеціальну премію від Японської Фундації як один із перших американців, що пишуть японською, був номінований на премію Акутагави за роман «Тіананмен» (天安門, 1996). Напевно, найвизначніший і найбільш інтелектуальний письменник сучасної Японії, Ое Кендзабуро, відзначав унікальний стиль Леві та стверджував, що він – японський письменник. Так само визнав «японськість» Леві й інший значний письменник – Кенджі Накагава, який запросив американця «приєднатись [до японської літератури] і змагатися [з японськими письменниками]» [цит. за: Watanabe, 1992].

Сам письменник називає свою творчість «перемогою японської мови, яка домоглася того, що людина іншої культури схотіла на ній творчо самовисловлюватись» [Нумано 2003]. Як професійний перекладач і критик Леві долучився до дуже широкого контексту японської літератури різних періодів і стверджує, що його зачарувала мова, якою вони створені, тому що вона значно більше гетерогенна і багатша, ніж вважають прихильники «культурного пуризму» [Nakai 2005, 21]. На думку письменника, вже сама наявність ієрогліфів та двох абеток унеможливило монокультурність японської мови і робить її відкритою для синтезу культур.

Перекладів творів Леві небагато. Рідною – англійською – мовою його довгий час не перекладали через численні складні завдання, що поставали перед перекладачем: в романах Леві пише не чистою японською, він домішує також англійську та китайську мови, намагаючись відтворити світосприйняття навіть не бі-, а мультилінгвальної людини. Таким чином, звичайний двомовний перекладач, ймовірно, не зможе передати всі відтінки значень та унікальні особливості стилю письменника. Тому англomовний переклад Крістофера Скотта під назвою «A Room Where the Star-Spangled Banner Cannot Be Heard» з'явився лише в 2011 році. Існує переклад російською мовою заключної частини «Товариші» (仲間) дебютного роману письменника, зроблений Галиною Дуткіною в 2001р. Цей переклад увійшов до парної збірки «Він» і «Вона», на меті якої було показати нове обличчя японської літератури.

Літературознавчі дослідження творчості Хідео Леві також нечисленні. Поширеним можна назвати ставлення до нього як письменника «гібридного». Варто зазначити, що термін «гібридність» у цьому контексті використовується не як расовий, а як психоаналітичний (як в роботах Г.Бхабхи), і позначає письменників «мультикультурного походження». Такі письменники сприяють переоцінці літературних канонів та постановці під питання Євро-американської культурної гегемонії. Японські дослідниці Асако Накаї та Ецуко Аоянагі в своїх роботах ставлять його поруч із Мінае Мідзумура – американською японкою, яка створила перший двомовний роман, та Йоко Тавада – японкою, що успішно пише німецькою та планує долучитись і до англomовного письменництва.

Сам Леві на питання про категоризацію його творчості відповідає, що надає перевагу таким визначенням як «особа західного походження», «білий японець» або «новий японець» [Watanabe 1992], «日本語の表現者» [青柳 2001, с. 2]. Що стосується повсякденного життя, то Леві прагне називати себе просто “японцем”, так само як люди, що мешкають у Сполучених Штатах, називають себе американцями незалежно від етнічного походження.

Дебютний твір письменника – «Кімната, де не чути зоряно-смугастого прапору» – невеликий за обсягом напів-автобіографічний роман із трьох частин («Кімната...», «Листопад» і «Товариші»), що оповідає історію американського підлітка Бена Айзека, який тимчасово мешкає з батьком, що працює консулом в Йокогамі. Події відбуваються в 1960-х роках і описують пошуки героєм власної ідентичності. Як і багато інших «мультикультурних» письменників, Леві пише роман у традиційному японському жанрі шішьюсецу (私小説), адже саме цей жанр дає можливість залучити читача до найпотаємніших думок оповідача, а у випадку Леві – і передати унікальний сплав трьох мов, які знає письменник і на яких мислить його герой:

《かれが鞆を置いてソファに腰を掛けると、向かいの大きな肘掛け椅子に小学校四年生ほどしかない体を吸いこまれそうに弟が座り、かれの顔をまっすぐに見すえた。

「tomorrow？」

毎日、母の家に着いた夜、かれはこのような「会話」の相手にされた。

「tomorrow」とかれはあきらかに近い声で、弟に答えた。

「take the train？」

「yes, take the train」

「the train! the train!」 弟の顔には至福に近い表情が浮かんだ。

「take the train?」

「yes, take the train」

「let's go shopping」

「okay」 とかれは時差ぼけに加わった疲れに襲われて、それっきり、返事をしなくなった」 [цит. за: 笹沼俊暁 2011, с. 16-17].

Таке співіснування різних мов в одному творі важко визнати унікальним і навіть новим явищем в світовій літературі, проте особливістю авторського стилю саме Леві є те, що у творі домінує не-рідна для письменника мова, яка, однак, на думку самих японців, є не лише правильною, але й по-справжньому літературною. Відомий літературознавець Міцуйоші Нумано вважає, що стиль Леві суттєво відрізняється від граматики правильної, але неживої японської, якою зазвичай пишуть іноземці [Нумано 2003]. Питання стилю насправді дуже важливе у дослідженні творчості Леві, адже однією з центральних проблем є стилістична репрезентація лінгвістичних та культурних відмінностей.

На специфічне бачення Японії Беном вказують і особливості запису деяких назв, насамперед ключовий топонім роману Шіндзюку, який Леві записує хіраганою (しんじゅく) замість ієрогліфів (新宿). Так автор передає, що сприйняття Шіндзюку героєм відрізняється від звичного для носіїв японської мови.

А. Накаї відзначає, що одним із важливих аспектів «гібридного» письменства японською мовою є репрезентація «раси» візуальними образами, яких уникали в японській літературі протягом тривалого періоду. Такі образи відчуженого погляду на власне тіло знаходимо і в уривку з «Кімнати, де не чути зоряно-смугого прапору». Герой-оповідач часто звертає увагу на колір своєї шкіри, який видається йому зовсім не привабливим, і називає його «薄白い顔» [リービ 2004, с.110]. Порівняно зі звичними обличчями японців у Йокогамі, власне здається йому дуже недоладним: «ベンの顔は、青白い肉のかけらとかけらがうまく合わないで、完成しそこなった奇妙なジグソー・パズルに似ていた» [リービ 2004, с.19-20] і навіть чужим («外人の顔» [リービ2004, с. 09]).

Крім того, Бен часто підкреслює свою слабкість та немічність. Андо, студент-японець, у якого мешкає хлопець, значно кремезніший та сильніший за американця. Таке бачення деконструє поширений в період *сеню* візуальний стереотип, найяскравішим вираженням якого є знамените фото генерала МакАртура та імператора Хірохіто. Тут ролі змінюються: американець почуває себе маленьким у ще чужому, але дуже бажаному середовищі. Образ Бен навіть децю фемінізований, тобто бачення Леві кардинально відрізняється від традиційного. С.Аоянагі зазначає, що Бен зображується не як людина, яка опанувала японську мову, а як слабкий підліток, якого поглинуло японське мовне та культурне середовище [青柳 2001, с. 12].

Дебютний роман першого серйозного письменника-американця в японській літературі ставить багато задач перед дослідниками нових культурних і літературних процесів. В “Післяслові” до “Кімнати, де не чути зоряно-смугого прапору” Леві зізнається, що цю історію він міг написати лише японською. Які саме теми та пробле-

ми спонукають письменників із інших частин світу обирати японську, як стилістично виявляється слід рідної мови у творі, написаному іноземною, чи однаково конструюють образ Японії представники різних культур, котрі в своїй поезії та прозі звертаються насамперед до японського читача — ось деякі з проблем, вивчення яких допоможе зрозуміти специфіку глобалізаційних процесів у новітній японській літературі.

Список використаних джерел:

1. Li, Jjiang. What Border Are They Crossing? A Few Sociolinguistic Issues with Foreign-born Writers of Japanese. // 人文・自然研究 第5号 - P. 347-379.
2. Nakai, Asako. Hybridity and Contemporary Japanese-Language Literature. // Hitotsubashi Journal of Arts and Sciences 46. - 2005. - P. 19-29.
3. Watanabe, Teresa. Outsider Captures Soul of Japanese: Books: Berkeley-born Ian Hideo Levy has done the unthinkable: written a serious novel in his second language and won price for it [електронний ресурс] – режим доступу: http://articles.latimes.com/1992-11-19/news/vw-857_1_japanese-language.
4. 青柳悦子 (2001) 「複数性と文学一移植型く境界児」リービ英雄と水村実苗にみる文学の渴望」『言語文化論集』（筑波大学現代語・現代文化学系）第56号。 - 1 - 29 項.
5. 笹沼俊暁 (2011) 「リービ英雄における『台湾』」筑波大学比較・理論文学会文学研究論集 第29号。 - 1-14項.
6. リービ英雄 (2004) 「星条旗の聞こえない部屋」 講談社文芸文庫。 - 189項.
7. Леви, Хидэо. Товарищи. / Пер. Г.Дуткиной // ОН: Новая японская проза. [електронний ресурс] – режим доступу: <http://lib.rus.ec/b/436131/read>.
8. Нумано, Миёси. Не только самураи: Про женоподобных японских мужчин и немножко странную литературу. // ОН: Новая японская проза. [електронний ресурс] – режим доступу: <http://lib.rus.ec/b/436131/read>.

О.Усенко, ст. преп.

*Днепропетровский национальный университет
имени Олеся Гончара, Днепропетровск*

НОВАЯ ЛИТЕРАТУРА НА ЯПОНСКОМ ЯЗЫКЕ: ХИДЭО ЛЕВИ

Статья посвящена анализу нового для японской литературы явления – творчества авторов-иностранцев, которые пишут по-японски. Хидэо Леви – первый из таких писателей. Его романы являются значительным литературным явлением, а также привлекают внимание читателей как социальный феномен.

Ключевые слова: Хидэо Леви, писатели-иностранцы, японский язык, идентичность, гибридность.

O. Usenko, lecturer

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University, Dnipropetrovsk

NEW LITERATURE IN JAPANESE: HIDEO LEVY

The paper deals with the analysis of the works non-Japanese writers who choose to write in Japanese. Hideo Levy is the first of such authors, his novels are considered an important literary phenomenon and also draw attention as a new feature of Japanese society.

Key words: Hideo Levy, non-Japanese writers, Japanese language, identity, hybridity.

УДК 94-055.2(520)»1926-1989»

А. Гендзюровская, студ.

Харьковский национальный педагогический
университет имени Г.С. Сковороды, Харьков

ПОЛОЖЕНИЕ ЖЕНЩИНЫ В ЯПОНСКОМ ОБЩЕСТВЕ В ПЕРИОД СЁВА (1926-1989 гг.)

Статья посвящена особенностям гендерной политики в Японии в период Сёва. Автором рассмотрены отдельные аспекты истоков дискриминации женщин, также проанализировано влияние синтоизма и конфуцианских традиций на формирование отношений между мужчинами и женщинами в японском обществе в 20-х – 80-х годах XX века. Сделаны выводы о возвращении в Японии к «скрытому матриархату».

Ключевые слова: *гендер, дискриминация, синто, конфуцианство, период Сёва.*

Период правления императора Хирохито (1926-1989 гг.), вошедший в историю как «Просветленный мир» – время многочисленных и стремительных изменений. Это период, для которого характерны и возвращение к традициям, и стремление к прогрессу. Нынешняя Япония получила свой прогрессивный, и вместе с тем свой особенный традиционный облик именно благодаря периоду Сёва.

Специфика японского общества и теперь находит свое отражение во всех аспектах его развития, но, несмотря на это, Япония столкнулась с проблемами гендерного неравенства, ведь отношения между мужчинами и женщинами, складываясь в соответствии с доминирующим политическим укладом, привели к формированию типичной патриархальной модели. Именно поэтому одним из ключевых вопросов является преодоление гендерной дискриминации. Вопросы гендерного неравенства стали актуальными для многих аспектов жизни японцев, и на современном этапе в попытке преодолеть это барьер Япония выходит на качественно новый уровень.

Таким образом, общественная актуальность выбранной нами проблематики состоит в исследовании позитивного исторического опыта Японии по преодолению гендерного неравенства в социуме, поскольку гендерно-неравноправные отношения представителей обоих полов могут стать следствием многих социальных, экономических, политических и культурных проблем в современном обществе.

Для изучения вопроса о положении женщин были использованы исследования следующих авторов. Кейо Ивао Сумико в работе «Японская женщина: традиционный и современный образы» [Sumiko 1993] проводит глубокий анализ положения японских женщин в послевоенный период и на современном этапе, указывает на влиянии этих изменений на экономику и культуру страны, акцентируя внимание на произошедшей в 1980-х годах «незаметной женской революции», результатом которой

стало появление нового поколения японок. Монография американского социолога Мэри Брайтон «Женщина и экономическое чудо: гендер и трудовые отношения в послевоенной Японии» [Brinton 1993] посвящена влиянию гендерного фактора на уровень производства в Японии. Американский антрополог Лиза Дэлби в книге «Гейша» анализирует трансформацию повседневной жизни гейш, ее работа написана на результатах исследования, проведенного самим автором в период пребывания в Японии [Дэлби 2009]. Труды современных российских японисток, в частности А. Востоковой [Востокова 2005], Е.В. Молодяковой [Молодякова 1999] представляют интерес с точки зрения фундаментального обзора и анализа событий 20-х – 80-х годов XX века.

Среди общего количества источников, использованных для проведения нашего исследования, следует особо выделить мемуариистику, а именно воспоминания Минеко Ивасаки «Путешествие гейши» [Ивасаки 2009] и Кихару Накамуры «Исповедь гейши» [Накамура 2004], в которых описывается повседневная жизнь гейш в 1960-х – 1980-х годах на основе наблюдений самих авторов.

Новизна нашей работы состоит в комплексном рассмотрении социального статуса японских женщин периода Сёва, в то время как для исследований некоторых ученых характерным является дробление указанного периода на два сегмента: до американской оккупации и после. Также нами предпринята попытка проанализировать процесс взаимодействия мужчин и женщин и его влияние на экономические, политические и культурные процессы в Японии исследуемого периода. Особого внимания заслуживает авторская периодизация развития «гендерного вопроса» в период Сёва.

Задачами данной статьи являются анализ дискриминации японских женщин в различных аспектах общественной жизни в период Сёва, выделение особенностей гендерной политики, а также определение влияния синтоизма и конфуцианских традиций на формирование отношений между мужчинами и женщинами в японском обществе в 20-х – 80-х годах XX века.

Проблема равенства мужчин и женщин в Японии возникла в исторической и социологической науках как следствие активизации феминистических движений периода 1960-х годов. Главенствующее место в данном вопросе занимает проблема взаимодействия женского и мужского опыта как одного из главных компонентов организации общества.

Период «Просветленного мира» (1926-1989 гг.) – это период стремительных преобразований в японском обществе. Традиционная и закрытая Япония, открывшая свое лицо миру в период американской оккупации Д. Макарута (1945-1952 гг.), стала примером прогресса.

В рамках периода Сёва можно выделить несколько ключевых периодов, ознаменовавших значительные изменения в обществе:

- 1) 1920-е годы – период формирования понятия «работающая женщина»;
- 2) 1930-е годы – возвращение к традициям;
- 3) 1945-1952 годы – период американской оккупации;
- 4) 1950-е – 1960-е годы – период «экономического бума» и поиск женщинами новой роли в обществе;

5) 1970-е – 1980-е годы – поиск страной «новой экономической модели», период формирования нового поколения женщин, приход «скрытого матриархата».

1920-е годы стали периодом «восхищения» Японией Западом: в традиционную Японию приходит мода на джаз, короткие стрижки и, конечно же, западные прогрессивные идеи. Круг интересов японок, который до этого был сосредоточен на семье и быте, расширяется. Женщины заинтересованы в том, чтобы стать самостоятельными, подобно представительницам прекрасного пола США и Западной Европы [Дэлби 2009, с.85].

Среди характерных особенностей указанного периода стоит выделить попытки унификации жизненного уклада. В этот период возникает понятие «работающая женщина», которое характеризует японку как способную работать наравне с мужчиной. Вскоре «восхищение Западом» сменяется опасением, так как прогрессивные идеи Запада поставили под угрозу существование традиций Японии, поэтому вскоре либеральная и открытая политика японского правительства сменяется возвратом к традиционализму, возрождению национальной идеи.

В 1930-е годы большое распространение получила агитационная литература с призывами к японкам занять подобающее им место. Здесь следует упомянуть статьи Ивао Танка в 1935 году, где он говорит об истинном назначении женщин как центров «аккумуляции энергии» в семье и призывает их сохранять традиции и ценности, необходимые японскому обществу [Дэлби 2009, с.98]. Параллельно в том же 1935 году выходит сборник статей «Гейша ридер», в котором были размещены практические рекомендации по организации трудового процесса преимущественно для гейш, хотя следует указать на тот факт, что многие утверждения т.н. «трудового кодекса гейш» носили общий характер. Например, в эссе Хагивара Сакутаро, опубликованном в «Гейша ридер», говорится следующее: «Наши жены, поглощены кухней и детьми, разговариваем мы с ними все больше о домашних делах. Вне дома мужчине нужна другая собеседница, с которой можно поговорить о жизни, об искусстве...» [Дэлби 2009, с.95]. В этом утверждении мы можем наблюдать стремление автора вернуться к традиционному укладу жизни японского общества.

В период Второй мировой войны и американской оккупации в японском обществе происходят глубокие изменения, которые привели к трансформации типичной патриархальной модели, женщины получили больше путей для самореализации. Тем не менее, в японской семье сохраняется все та же типичная иерархия, несмотря на принятие новой, демократической Конституции, в 1950-е годы японская семья достаточно долго еще держится на традиции верховенства мужа над женой.

Параллельно с Конституцией 1947 года был пересмотрен и Гражданский кодекс Японии, в новом варианте которого женщина получает одинаковые юридические права с мужчинами. Значительно увеличивается роль женщины в семье, поднимается ее социальный статус, так как, согласно Гражданскому кодексу, женщина получает право сохранять за собой девичью фамилию и после вступления в брак [Молодякова 1999, с.165].

Период 1960-х годов в Японии можно назвать периодом расцвета и упадка, поскольку наряду с невиданным экономическим подъемом и расцветом культуры жен-

щины подвергаются трудовой дискриминации. Так, например, многим концернам удавалось привязать японок к самым низким ставкам, лишить надбавок за трудовой стаж, не осуществлять продвижения по карьерной лестнице. Так или иначе, но постепенно, даже через призму всех демократических прав и свобод, женщина занимает второстепенное положение в обществе.

Так продолжалось вплоть до 1985 г., до выхода в свет закона «О равных условиях труда». Но сам закон представлял собой скорее ряд рекомендаций, поскольку за нарушение закона никаких санкций не предполагалось [Подпалова 1976, с.98]. Впоследствии в 1980-х годах Страна Восходящего Солнца стала свидетельницей новых негативных тенденций, таких как снижение рождаемости, увеличение количества родов [Brinton 1993, p.174].

Негативные тенденции в японском обществе начали снижаться с внедрением общегосударственных программ по поддержке женского населения. Политика со стороны государства была направлена на сферу образования и производства. Со стороны же обычных японцев все еще устойчивым оставалось утверждение о том, что главный удел женщины – все-таки семья и очаг. Сами же японки, которые теперь не так рьяно стремились отстаивать свои права, сопротивляться не стали. «Великая стратегия токийских женщин», по мнению Юрико Кёске, заключающаяся в «перетягивании» лидерства, могла бы считаться совершенной, так как женщины нашли себя и в политике, и в образовании, более того, благодаря «бесшумной революции», заняли подобающее им место в семье, продиктованное историческим опытом [Sumiko 1993, p.200].

Таким образом, становление Японии как государства представляло собой длинный путь. Процесс становления женщины как равного мужчине представителя социума оказался еще более тернистым. Пройдя путь от хранительницы очага и японских традиций до активной участницы общественно-политической, социально-экономической и культурной жизни общества, нынешняя японка стоит наряду с мужчинами – политиками, предпринимателями, деятелями науки и культуры, ни в чем им не уступая.

Список использованных источников:

1. Востокова А. Страна Восходящего Солнца: от древности и до наших дней / А. Востокова. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2005. – 560 с.;
2. Дэлби Л. Гейши / Лиза Дэлби [пер. с англ. В. Симакова]. – СПб.: Афора, 2009. – 382 с.;
3. Ивасаки М. Путешествие гейши / Минекко Ивасаки [пер. с яп. Н. Саврюгиной]. – СПб.: Афора, 2009. – 215 с.;
4. Конституція Японії // Хрестоматія з історії держави та права зарубіжних країн. В 2-х т. Т. II. – К.: Ін Юре. – 1998. – С. 78-84;
5. Молодякова Е.В. Неординарная демократия в Японии / Е.В. Молодякова // Япония: мифы и реальность. – М.: Восточная литература РАН, 1999. – С.165-166;
6. Накамура К. Исповедь гейши/ Кихару Накамура. – М.: Эксмо, 2004. – 327 с.;
7. Подпалова Г.И. Женский труд в Японии / Г.И. Подпалова // Япония 1975 г. Ежегодник. – М: Армавир АГПУ, 1976. – С. 94-105;
8. Сумико И. Социальное влияние изменения стиля жизни, сознания и роли женщины в современном японском обществе / Ивао Сумико [электронный ресурс] – режим доступа к источнику: <http://www.japon.ru/?TextArchive&ID=102>;

9. Brinton M. Women and the economic miracle: gender and work in postwar Japan / Mary C. Brinton. – Los Angeles: University of California press, 1993. – 299 p.

10. Janie E. Japane Home of the sun / E. Janie. – San-Francisco, 1963. – 357 p.;

11. Sumiko I. The japanese woman: traditional image and changing reality / Iwao Sumiko. – New York: The free press, 1993. – 270 p.

О. Гендзюровська, студ.

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди, Харків

СТАНОВИЩЕ ЖІНКИ В ЯПОНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ В ПЕРІОД СЬОВА (1926-1989 РР.)

Стаття присвячена особливостям гендерної політики в Японії в період Сьова. Автором розглянуті окремі аспекти витоків дискримінації жінок, також проаналізований вплив синтоїзму і конфуціанських традицій на формування відносин між чоловіками і жінками в японському суспільстві в 20-х – 80-х роках ХХ століття. Зроблені висновки про повернення в Японії до «прихованого матриархату».

Ключові слова: гендер, дискримінація, синто, конфуціанство, період Сьова.

О. Gendzurowska

Kharkiv National pedagogical university
Named by G.S.Scovoroda, Kharkiv

POSITION OF WOMEN IN JAPANESE SOCIETY DURING THE SHOWA PERIOD (1926-1989)

Article concerns the peculiarities of gender policy in Japan during the Showa. The author considers some aspects of the origins of discrimination against women, also analyzed the influence of Shinto and Confucian traditions in the formation of relationships between men and women in Japanese society in the 20-80-ies of the XXth century. Conclusions about returning to Japan to “hidden matriarchy.”

Keywords: gender, discrimination, Shinto, Confucianism, Showa period.

УДК 94(520) «1603/1867»

Ю. Голубнича, студ.

Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ

СВІТАНОК ТА СУТІНКИ ДОБИ САКОКУ: СУТНІСТЬ СИСТЕМИ САМОІЗОЛЯЦІЇ

У статті аналізується сутність системи самоізоляції Японії, і зокрема процес мінімізації контактів країни з зовнішнім світом з метою забезпечення стабільності влади сьогунату, запобігання іноземним впливам, насамперед проникненню християнства та зарубіжного купецтва. Хронологічно період правління сьогунів з династії Токугава охоплює період XVII – перша пол. XVIII ст. Політика самоізоляції Японії є дискусійним аспектом у західній і російській історіографії, в Україні ця наукова проблема є малодослідженою. Існують різні погляди на те, який вплив мала дана політика на розвиток держави і у японській історіографії.

Ключові слова: Японія, сьогунат Токугава, сакоку, самоізоляція, Едо бакуфу.

Дослідницька проблема, що була порушена в даній статті, належить до числа найконтроверсійніших питань середньовічної історії Японії. Мета дослідження полягає у проведенні аналізу законотворчої діяльності сьогунів, покликаній встановити інституційний бар'єр проникненню будь-яких іноземних впливів у Японії. Було комплексно опрацьовано та проаналізовано історіографічний доробок японських, американських та російських вчених, завдяки чому стало можливим дійти до важливих узагальнень, які суттєво прояснюють внутрішній зміст політики «самоізоляції» Японії.

На межі XVI – XVII ст. Японія підтримувала зв'язки з шістнадцятьма країнами. У ті часи японські кораблі плавали не лише до берегів Східної та Південно-Східної Азії, а й у 1610 та 1613 рр. на перетнули Тихий океан, прямуючи до Нової Іспанії (так тоді називали Мексику). Міжусобні війни доби Сенгоку призвели до пожвавлення торгівлі між Японією та Португалією, адже головним імпортом була вогнепальна зброя. Крім того, португальські купці мали монополію на ввіз до Японії китайського шовку та тканин. Прямої торгівлі між Китаєм та Країною Сонця не було. Експортували португальці в більшості золото та срібло. Ще однією важливою сферою їх діяльності на Японських островах стало місіонерство – поширення християнства серед населення. Згодом на території країни почали з'являтися іспанці, які також ставили на меті повернення японців до християнства, та голландці і англійці, яких все ж більше цікавила торгівля. Перші голландські кораблі прибули до Японії у 1609 р., а англійці заснували свої факторії на острові Хірадо у 1613 р. [Лещенко 2010, с.225]

Перший об'єднувач Японії Ода Нобунага не приймав ніяких кроків задля обмеження діяльності європейців, а навпаки вбачав у них важливих імпортерів зброї та підтримку у боротьбі із непокірними буддійськими монахами.

Та поява на середину XVI ст. європейців у Японії не тільки сприяла розвитку морської торгівлі, а й мала вагомий вплив на загострення міжусобних війн. Оскільки ті феодала, що прихильно віднеслися до місіонерів і самі християнізувалися, а саме це стосується південних даймьо, отримували від них неабияку підтримку (військо, зброя та ін.), а це у свою чергу могло призвести до підкорення Японії європейськими колонізаторами.

Перші тенденції часткової ізоляції почали простежуватися ще за правління Тойотомі Хідейоші. У червні 1587 р. він заборонив приймати християнство великим феодалам та наказав усім місіонерам впродовж 20 днів покинути країну. Через десять років відбулась перша публічна страта 24 християн як *«приблизників ворожої секти»* [Искандеров 1984, с.188]. Робилися спроби контролювати торгівлю: зовнішня торгівля мала вестися без посередників та за спеціальним завіреним дозволом – червоною печаткою шюнджі.

Але вершини політика самоізоляції досягла зі створенням третього сьогунату Токугава. Перший сьогун Токугава Ієясу вбачав у християнстві велику загрозу для миру та спокою країни, а саме: підрив релігії синто і традиційних механізмів ідеологічного контролю влади над японським суспільством – місіонери активно втручалися у внутрішньополітичне життя, сприяючи розвитку сепаратистських тенденцій на півдні країни [Совастеев 2008, с.61]. Зваживши усі «за» і «проти», у 1612 р. Ієясу видав указ,

що поставив християнство поза законом, а у 1614 р. були заборонені усі іноземні релігії [Мак-Клейн 2011, с.80]. У морській торгівлі Ієясу зробив ставку на голландців та англійців, дозволивши останнім розмістити свою факторію на острові Хірадо і у м.Нагасакі.

Політика самоізоляції посилилась за часів правління Токугави Хідетада. Він прийняв закон, що дозволяв ведення зовнішньої торгівлі лише тим, хто був пов'язаний з домом Токугава. З 1624 по 1636 рр. було видано ряд указів, що обмежували зв'язки Японії з європейцями. У 1624 р. було заборонено в'їзд іспанців. Згідно з указом від лютого 1633 р. суворо заборонялося відправляти судна за кордон, не інакше як по спеціальним дозволам роджю. Також заборонялося повернення на батьківщину тих японців, які прожили за кордоном понад 5 років. У 1635 р. сьогунат видав третій ізоляціоністський указ, за яким кораблям китайців, голландців та інших іноземців дозволялося причалювати лише у Нагасакі. Вїзд японців закордон і вертання додому тих японців, які перебували закордоном, було заборонено. З 1636 р. у дію вступив наступний ізоляціоністський указ [Жуков 1998, с.437]. За даними указу португальці, які не були зайняті у торгівлі, разом із жінками і дітьми, включаючи етнічних японок і метисів, числом у 278 осіб були депортовані до Макао. Португальські купці та їх факторія була переведена з острова Хірадо до штучного острова Деджіми у Нагасакі.

Великим поштовхом для посилення тенденції штучної ізоляції стало Сімбарське християнське повстання у 1637–1638 рр. Після придушення повстання «кірістан» за підтримки голландської ескадри, сьогунат рядом указів остаточно «закрив» країну, намагаючись перекрити будь-яке іноземне втручання, розпочавши таким чином епоху Сакоку («країна на замку») [Гальперин 1963, с.78]. З 1639 р. усі торгові та дипломатичні зв'язки Японії з Португалією були розірвані. У 1640 р. із колонії Макао до м.Нагасакі прибуло португальське посольство. Від послів вимагали зречення християнської віри. Вони відповіли відмовою і, як наслідок, майже всіх було страчено на вогнищі – 61 чол. Ті, хто unikнули страти, були вислані назад до Макао з досить красномовним посланням від сьогуната Ієміцу, у якому говорилося: *«Повідомити жителів Макао, що японці не бажають отримувати, ні золота, ні срібла, ні будь-які подарунки чи вироби, – одним словом – абсолютно нічого від них. Ви ж свідки того, що я знищив навіть одяг тих, хто учора були страчені на вогнищі. Нехай чинять так само по відношенню до нас; якщо вони знайдуть привід, щоб вчинити так, ми не будемо перешкоджати їм. Нехай вони думають, що нас більше немає і ніколи у світі не було. Допоки сонце зігріває землю, нога жодного християнина не осмілиться ступити на землю Японії. І нехай всі знають, що хоч сам Король Філіп з Іспанії чи сам Бог християн або навіть великий Будда порушать цю заборону – вони поплатяться головою»* [Кеннан 1914, с.489-493].

У 1641р. Ієміцу прийняв указ, який дозволив вести торгівлю лише с голландцями та китайцями у порту Нагасакі, який знаходився під безпосереднім контролем бакуфу.

У першій половині XVII ст. цей крок з боку бакуфу можна вважати досить обдуманим, адже вигнання іноземців було однією з мір, котра сприяла стабілізації країни. Таким чином, влада монополізувала зовнішню торгівлю, тому доходи бакуфу від неї лише зросли.

Як наслідок, відсутність вільної торгівлі загальмувала активність японських купців і призвела до розвитку внутрішньої торгівлі. Вони створили особливий японський стиль управління, своєрідну етику ведення ділових справ, що виявилось досить ефективним навіть на новітньому етапі японської історії. Така ситуація у країні вела до розвитку суспільства за рахунок внутрішніх імпульсів.

Слід зазначити, що ізоляція була не абсолютною. Японський уряд відмовлявся приймати кораблі, купецькі делегації та посольства будь-яких країн Західного світу окрім Голландії. Контактною зоною з останньою визначалося Нагасакі, де голландцям було дозволено жити у резервації, але заборонялося подорожувати країною [Рубель 1997, с.171]. Хоча сьогунат встановлював торговельні обмеження для західних країн, він все ж таки підтримував торгівлю з сусідами : Китаєм, Кореєю, Рюкю та айнами. Китайці торгували з японцями через порт Нагасакі, корейці – через порт Цушіма-хану, рюкусі – через порти Сацума-хану, а айни – через порти Маедзакі-хану на острові Хаккайдо [Лещенко 2010, с.230].

В історіографії період сакоку трактують по різному. Американський історик Дж. Холл виокремлює такі причини «закриття» країни:

- намагання встановити внутрішньо-політичну стабільність;
- бажання володіти монополією в областях заморської торгівлі;
- страх перед християнством.

Також не слід забувати про страх перед колонізаторськими намірами Європи щодо Японії. Дані кроки з боку бакуфу зупинили просування ідей християнства, ізолювали суспільство від проникнення іноземної культури, ідеології, поглядів, які б могли спровокувати ще більше загострення міжусобних війн та призвести до підриву політичного стану Японії взагалі.

Проаналізувавши подальший економічний, культурний, науковий стан країни можна зробити висновки, що дана політика почала гальмувати розвиток держави і призвела до економічної кризи XVIII ст. Негативним наслідком самоізоляції стало те, що японська економіка замкнулась у клітці феодалної автаркії натурального і напівнатурального господарства [Власов 1991, с.54]. Японський абсолютизм на відміну від європейського не прискорював накопичення капіталу, а об'єктивно протидіяв цьому. Народ опинився відірваним від культурної спадщини передових країн Європи, від їх досягнень в області техніки та науки. Для епохи Едо характерний високий культурний розвиток, але культура починає ставати більш штучною [Голдобин 1970, с.447].

Більшість японських істориків подають досить негативні наслідки даної епохи для Країни Сонця, що сходить. Нітобе Інадзо, зазначає, що не маючи можливості черпати натхнення з-за моря, закриваючись від світу, японці були змушені шукати натхнення лише у своїй культурі, все більше і більше, роблячи її штучною, звертаючись до старих звичаїв, традицій. Таким чином, побутує думка, що «закриття» не сприяло збереженню самобутності нації, а навпаки скувало природний розвиток, не даючи можливості самостійно розвиватися та змушуючи занурюватись у свої роздуми і черпати натхнення раз за разом звертаючись до давно існуючих норм, традицій і звичаїв. Як зазначає Е. Феноллоза *«Японія опинилась ізольованим островом перед світом, що розвивався»* [Кірквуд 1988, с.80].

Видається обгрунтованою теза, що набула популярності у 1980-х роках про те, що запровадження жорстких обмежувальних заходів щодо іноземців було інспіровано тамтешньою голландською купецькою громадою, яка в такий спосіб намагалась позбутись своїх конкурентів як на Японських островах, так й в інших країнах Південно-Східної Азії. Протестантська Голландія прагнула торгової гегемонії у Східній Азії і перебувала у конфлікті з католицькими Іспанією і Португалією, які займали позиції лідерів у цьому регіоні. Тому голландці активно сприяли дискредитації іспанців і португальців в очах японської влади, виставляючи їх колонізаторами, а католицьке християнство – засобом для поневолення. Такими ж наклепами голландські купці намагалися позбутися конкурентів-японців, які активно торгували у Південно-Східній Азії, зображаючи їх потенційними проповідниками християнства, яке вони могли прийняти закордоном. Політичні інтриги Голландії підштовхнули японський сююгат до встановлення ізоляції країни, і принесли голландцям бажану монополію у японсько-європейській торгівлі. У наш час це питання залишається дискусійним, адже, у першій половині XVII ст. дана політика призвела до стабілізації у країні, але згодом вона почала гальмувати розвиток Японії.

Культуру Едо інколи називають «штучною», та не можна цілком погодитись з цією думкою. Навіть якщо японці були ізольовані від контакту зі світом і не могли черпати натхнення та нові віяння деінде, вони звертались саме до своїх звичаїв, своїх традицій і історії. Те, що вони по-новому осмислювали давню культуру, занурювались у свій внутрішній світ щоразу відображаючи все через нову призму бачення і створило саме цю неймовірну, не детерміновану іноземними впливами культуру. Тому не слід вважати Сакоку періодом застою.

Наслідком «самоізоляції» Японії стало тимчасове випадіння країни із світового культурно-цивілізаційного процесу, а також міжнародного розподілу праці, що обумовило економічне відставання Японії від розвинутих держав світу. Натомість Японія зуміла зберегти своє «я», вікові устої життя власного народу, традиційну культуру та побут, що й сьогодні вирізняє японську націю з поміж інших.

Список використаних джерел

1. Власов В. В. Япония: производственная инфраструктура / В. В. Власов. – М.: Наука, 1991. – 182 с.
2. Гальперин А. Л. Очерки социально-политической истории Японии в период позднего феодализма / Александр Львович Гальперин. – М.: Институт народов Азии (Академия наук СССР), 1963. – 197 с.
3. Голдобин А. М. История стран зарубежной Азии в средние века / А. М. Голдобин, Д. И. Гольдберг, И. П. Петрушевский. – М., 1970 г. – 640 с.
4. Искендеров А. А. Тоётоми Хидэёси / Ахмед Ахмедович Искендеров. – М.: Наука, 1984. – 447 с.
5. История Японии. С древнейших времен до 1868 г. / под. ред. А. Е. Жукова. – М.: Институт востоковедения РАН, 1998. – 659 с. – (Институт востоковедения; т. 1).
6. Кирквуд К. П. Ренессанс в Японии / Кеннет Портер Кирквуд. – М.: Наука, 1988. – 303 с.
7. Лещенко Н. Ф. Япония в эпоху Токугава / Нелли Федоровна Лещенко. – М.: Крафт+, 2010. – 352 с.

8. Мак-Клейн Дж. Л. Япония. От сегуната Токугавы – в XXI век / Джеймс Л. Мак-Клейн. – [пер. с англ. Красулина Е. А.]. – М.: Астрель, 2011. – 895 с.
9. Рубель В. А. Японська цивілізація : традиційне суспільство і державність / Вадим Анатолійович Рубель. – К.: Аквілон-Прес, 1997. – 256 с.
10. Совастеев В. В. Очерки – истории Японии. От Токугава Иэясу до Хасимото Рютаро / В. В. Совастеев. – Владивосток: Издательство Дальневосточного университета, 2008. – 296 с.
11. Kennan G. How Japan lost her chance in the Pacific / G. Kennan // The Outlook. – 1914. – June 27. – 556 p.

Ю.Голубничая

Киевский университет имени Бориса Гринченка, Киев

РАССВЕТ И ЗАКАТ ЭПОХИ САКОКУ: СУТЬ СИСТЕМЫ САМОИЗОЛЯЦИИ

В статье анализируется суть системы самоизоляции Японии, и в частности процесс минимизации контактов страны с внешним миром с целью обеспечения стабильности власти сёгуната, предотвращения иностранным влияниям, прежде всего проникновению христианства и зарубежного купечества. Хронологически период правления сёгунов из династии Токугава охватывает период XVII - первая пол. XVIII в. Политика самоизоляции Японии является дискуссионным аспектом в западной и российской историографии, в Украине эта научная проблема является малоисследованной. Существуют разные взгляды на то, какое влияние имела данная политика на развитие государства и в японской историографии.

Ключевые слова: Япония, сёгунат Токугава, сакоку, самоизоляция, Эдо бакуфу.

Y. Golubnycha

Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv

SUNRISE AND SUNSET OF ERA SAKOKU: THE ESSENCE OF SELF-ISOLATION SYSTEM

The essence of Japan's self-imposed isolation, and in particular the process of minimizing contact with the outside world in order to ensure the stability of the shogunate, prevent foreign influences, primarily the penetration of Christianity and foreign merchants has been analyzed in the article. Tokugawa shoguns covers the period XVII - the first half of the XVIII century. Japanese policy of isolation is controversial aspect of Western and Russian historiography, also this scientific problem is a little-studied in Ukraine. There are different views on what impact this had on the development of state policy and Japanese historiography.

Key words: Japan, the Tokugawa shogunate, sakoku, isolation, Edo bakufu.

УКРАЇНСЬКИЙ ВЕКТОР У ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ ЯПОНСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА І ПОЕТА ВАСИЛЯ ЯРОШЕНКА

Стаття присвячена аналізу інтеграції елементів української культури у літературній діяльності Василя Ярошенка під час його перебування і роботи в Японії. Звернено увагу на основні біографічні відомості літературного діяча.

Ключові слова: японсько-українські відносини, українська культура, кордоцентризм.

Василь Ярошенко – визнаний письменник і поет, музикант і поліглот. За національністю був росіянином, але мав і українське коріння, адже батько його був родом з України, а мати з-під Курська. Частина сучасної Курської області належить до історико-етнографічного регіону Слобожанщини. Тому Ярошенка можна вважати українцем тією ж мірою, що і росіянином. Його літературна діяльність найбільш визнана на Далекому Сході, особливо у Японії та Китаї.

Історіографія даного питання не дуже широка і представлена кількома фундаментальними біографічними працями, зокрема О.С. Харківського «Человек, увидевший мир» [Харьковский 1978], де викладено основні відомості біографії письменника та У. Лінс [Линс 1999], яка у своїй праці про переслідування есперанто багато уваги приділила постаті одного з найвидатніших есперантистів в історії цієї мови. Слід зазначити, що сам Ярошенко мав великий власний архів, який було знищено одразу після його смерті, і зараз багато вчених проводять пошуки по відновленню інформації, що належала перу Ярошенка.

Метою статті є дослідження впливу української культури на творчість і громадську діяльність Ярошенка під час його проживання в Японії, а також роль письменника як людини, що вперше познайомила японців з Україною.

Народився Василь Якович 12 січня 1890 року (31.12.1889 ст.ст.) в селі Обухівка Старооскольського повіту Курської губернії, в багатодітній сім'ї заможного селянина. Був третьою дитиною в сім'ї Якова та Євдокії Єрошенків.

Коли Василеві було чотири роки, він захворів на кір. Наслідком ускладнення стало запалення легенів і повна сліпота. В ранньому дитинстві у Василя виявили винятковий музичний слух, тому батьки навчали його музиці спершу вдома, а пізніше він був прийнятий до числа учнів школи-притулку Товариства піклування, виховання і навчання сліпих дітей в Москві. Добре грав на скрипці і гітарі.

Після закінчення школи Ярошенко – другий скрипаль в оркестрі сліпих московського ресторану «Якір». Зустріч з Ганною Шараповою стала доленосною для Ярошенка. Ганна Миколаївна була викладачем англійської мови, пропагандистом есперанто – мови міжнародного спілкування, створеної в 1887 році Л. Заменгофом, яка на початку XX століття набула широкого поширення. Вона й розповіла Василю про

те, що в передмісті Лондона – Норвуді існує Королівський коледж і Академія музики для незрячих, в якому він міг би вчитися далі. Незабаром Василь досконало опанував есперанто, а Шарапова підготувала його поїздки до Англії. За допомогою мови есперанто Ярошенко вивчив англійську мову та прожив у Туманному Альбіоні півроку [Харьковский 1978, с.37].

За деякими свідченнями, вже в Лондоні Василя Ярошенка почав притягати Схід. Він почав вивчати пали – мову священних книг буддизму. Ймовірно, вже тоді він вирішив відправитися до Японії. Для цього відразу ж після повернення додому Ярошенко готується до поїздки: вивчає японську мову, листується з есперантистами Японії, Кореї, Бірми. Мабуть, йому стало відомо про те, що сліпі в Японії користуються загальною повагою, так як здавна за ними закріплене монопольне право грати на кото і ям'ясені та практикувати масаж.

Навесні 1914 року Василь Ярошенко приїжджає до Японії за направленням Московського товариства есперантистів. Есперанто у той час зазнавало певної прогати у Західній Європі, але на Далекому Сході було сприйняте з позитивно [Линс 1999, с.166]. Однак, есперанто в цьому регіоні часто звинувачували у якості каналу зв'язку для радикалів, адже його часто використовували анархісти і сепаратисти.

Уже у квітні 1914 року Ярошенко прибув у порт Цуруга. Як вільний слухач Токійської школи сліпих Василь вивчав за своїм вибором чотири предмети – медицину, японську мову та літературу, психологію, музику, причому спеціально для нього був запрошений викладач масажу, а курс японської літератури йому читав професор, який говорив російською. Ярошенко освоював традиційний масаж і акупунктуру, гру на кото і шям'ясені. Він повинен був вивчити близько двохсот п'єс, які складають традиційний репертуар для шям'ясені, що передаються від вчителя до учня на слух, без знання нот. Тому кращими знавцями японської класичної музики завжди були і залишаються сліпі музиканти.

Уже в січні 1916 року в журналі «Кібо» («Мрія») була надрукована «Розповідь паперового ліхтарика» («Туотінноханасі»), створена Ярошенком японською мовою після вісімнадцяти місяців перебування в країні. Другий твір – «Дош іде» («Амегахугу») тоді ж був опублікований в журналі «Васедабунгаку» («Література університету Васеда»). Оповідання та казки Ярошенка регулярно публікувалися на сторінках японських журналів «Кайхо» («Визволення»), «Кайдзен» («Реконструкція»), «Варера» («Ми»), «Танемакухіто» («Сівач»), в газеті «Асахі» [Патлань].

Саме у цих творах криється український вектор у творчій діяльності Василя Ярошенка, адже у них автор привносив елементи кордоцентричної філософії, яка є характерною для українського народу. Ці перші казки безпосередньо відображали реальний світ, показували реальне життя. В них йдеться про любов до свободи, про внутрішні переживання героїв, про радості і печалі людей – традиційні мотиви для кордоцентричної (кордоцентризм є теорією тотожності людської і духовної реальності) української літератури. Коріння казок Василя Ярошенка слід шукати в українській літературі та філософії, де ідеалом виступають слабкі люди, які пережили біди і страждання [Бондарь 2007, с.70-71].

При цьому український вектор має дещо латентний характер, але саме ці твори стали першим знайомством японського народу з українським, його культурними особливостями. Враховуючи походження письменника, можна зробити висновок, що він був одним із основоположників якщо не міждержавних відносин, то, принаймні, заклав основу міжкультурних зв'язків.

З Японії починаються мандри Ярошенка Південно-східною Азією: Сіам (нинішній Таїланд), Бірма, Індія. Василь Якович вивчає мови, стан освіти і навчання незрячих в цих країнах, організовує школи сліпих, досліджує звичаї, фольклор, записує народні перекази і легенди. Всі свої нечисленні заощадження він витрачає на допомогу місцевим сліпим.

У Японії Василь Ярошенко прожив з перервами сім років – з 1914 по 1921 роки. Тут він сформувався як витончений письменник-символіст, поет, автор казок і сатиричних алегорій, громадський діяч.

Через Владивосток і Пекін Ярошенко вирушає в Гельсінкі на XIV Міжнародний конгрес есперантистів як делегат від Пекінської есперанто-ліги, потім знову повертається до Пекіна. Через рік на XV конгресі в Нюрнберзі за читання свого вірша «Пророцтво циганки» він отримує першу премію. Голова журі, угорський поет Кальман Калочаї зазначив, що нагороджується не тільки вірш, а й вся подвижницьке життя його автора.

У 1927 році Ярошенко зустрівся з одним зі своїх найближчих друзів – Акіта Уджяку, що приїхали в Москву в складі японської делегації, запрошеної на святкування десятиріччя Жовтневої революції. З Ярошенком зустрічалися й інші члени делегації – секретар Акіта Уджяку Наруміканджі, який залишився в Радянському Союзі на дев'ять років, Енекава Масао, Одзе Кейчі, Міямото Юріко, Йошіко Юаса. Зі своїми друзями Василь Якович подорожував країною та займався політичною діяльністю.

Протягом 1927 -1945 років Василь Якович знову активно подорожував Європою та Радянським Союзом. У 1951 році стан його здоров'я різко погіршився. Лікар, називаючи смертельний діагноз асистентові, і не підозрював, що його скромний пацієнт знає близько 20 європейських та східних мов (англійську, французьку, японську, тайську, бірманську, гінді, чукотську, туркменську, пушту, есперанто та ін.), в тому числі латинь, на якій і пролунав вирок – «sansesg». Ярошенко вирушив в останню свою поїздку – прощатися з рідними. Він відвідав Якутію, Карелію, Харків і Донбас. Він встиг ще сходити з мисливцем-провідником у якутську тайгу, але мрія – пройти пішки з собакою-поводирем від рідної Обухівки до Владивостока – так і не збулася [Першин 1991, с.43-46].

Земний шлях невтомного подвижника закінчився 23 грудня 1952 у рідній Обухівці. Він пішов з життя, всіма забутий, майже в злиднях. По собі залишив величезний архів, зібраний ним за часів мандрів іншими країнами, але який був знищений владою одразу після смерті письменника.

Нині твори Василя Ярошенка входять в програму японських шкіл, його ім'я згадується в японських енциклопедіях і довідниках, він – визнаний японський письменник. Якщо розглядати творчість Ярошенка через призму японсько-українських відносин, то він був першою людиною українського походження, який навіть прихованим

шляхом зробив надзвичайно багато для майбутніх дипломатичних стосунків між двома країнами. Саме Ярошенко став першим митцем, що познайомив Японію з Україною, зумів віднайти дещо спільне між народами, навіть, якщо й робив це несвідомо.

Список використаних джерел:

1. Бондарь А.И. Все о Японии / А.И. Бондарь. – Харьков.: Фолио, 2007. – с. 70-71;
2. Линс У. Опасный язык. Книга о преследованиях эсперанто / У. Линс. – М.: Импэто, 1999. – С. 166-199;
3. Патлань Ю. Жизнь и судьба ВасилияЕрошенко (к 50-летию со дня смерти) [електронний ресурс] – режим доступу до джерела: <http://ru-jp.org/patlan01.htm>;
4. Першин В. Вдоль и поперек реки времени / В. Першин // Импульс Ерошенко. – М.: ТПО «ТАМП», 1991.– С. 43-46;
5. Харьковский А.С. Человек, увидевший мир / А.С. Харьковский. – М.: Наука, 1978.– С. 37.

И. Денисенко, асп.

Харьковский национальный педагогический университет
имени Г.С. Сковороды, Харьков

УКРАИНСКИЙ ВЕКТОР В ЖИЗНИ И ТВОРЧЕСТВЕ ЯПОНСКОГО ПИСАТЕЛЯ И ПОЭТА ВАСИЛИЯ ЕРОШЕНКО

Статья посвящена анализу интеграцииэлементов украинской культурыв литературной деятельности Василия Ерошенково времяего пребывания и работыв Японии.Обращено внимание на основныебиографическиеданныелитературного деятеля.

Ключевые слова: японско-украинские отношения, украинскаякультура, кордоцентризм.

I. Denysenko, postgraduate

Kharkiv National Pedagogical University
named after G.S. Scovoroda, Kharkiv

UKRAINIAN VECTOR IN THE LIFE AND WORK OF JAPANESE WRITER AND POET VASYL YAROSHENKO

This article is devotedto the introduction of elements of Ukrainian culture in the literary work of VasylYaroshenko during his stay and work in Japan. Attention is paid to the basic biographical information of this literary creator.

Keywords: Japanese-Ukrainian relationships, Ukrainian culture, cordocentrism.

МОНГОЛО-ЯПОНСЬКІ ВІЙСЬКОВІ КОНФЛІКТИ XIII СТ.: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ

На основі письмових джерел – повідомлень японських, монгольських, корейських та китайських авторів XIII ст., аналізується проблема монголо-японських військових конфліктів того часу. Висвітлюється проблема причин та наслідків військових походів військ династії Юань (1271, 1284 рр.) на територію Японських островів.

Ключові слова: історія Японії, середньовічні джерела, монгольське вторгнення в Японію, історія Юань, середньовічний Схід.

Метою пропонованого дослідження є загальний огляд джерельної бази до історії військових конфліктів XIII ст. між Японською державою та монголо-китайською державою династії Юань в період між 1271-1284 рр. Слід підкреслити, що комплексне висвітлення джерел до питання монгольського вторгнення на територію Японських островів, дає ключ до розуміння цивілізаційних процесів, котрі проходили в XIII ст. на території держави Юань, котра охоплювала території сучасних Монголії, Китаю, Кореї, ряду країн Центральної та Південно-Східної Азії.

Відразу зауважимо, що джерельна база з даної проблематики є не надто обширною, а тому на наш погляд, її доцільно розглядати об'єднавши в декілька груп за територіальним походженням: монголо-китайські, корейські, японські та свідчення європейців, котрі перебували при дворі імператора в Пекіні.

Перша велика група історичних писемних джерел – монголо-китайські нарративні джерела. В цьому контексті слід зауважити, що в згаданий нами період території власне Монголії та Китаю входили до єдиної імперії Юань (1271-1368 рр.), а тому їх слід розглядати як єдиний нарративний комплекс. Вони не лише дають дослідникові обширний матеріал з історії китайського і монгольського народів, але значно доповнюють і уточнюють відомості про монголів і інших народів Центральної Азії, що містяться у персидських і арабських авторів. Крім того, лише в літературі на китайській мові ми знаходимо детальні дані про власне Монголії і пануванні монгольських завойовників в Китаї в пізнішу епоху починаючи приблизно з другої половини XIII ст. [Пен 2002, с. 130] У так званих «мусульманських», тобто персо- і арабомовних писемних джерелах детально висвітлені лише події, що відносяться до ранньої історії монголів або ті, що відбувалися в західних частинах монгольської імперії Юань. Цінність китайських джерел для вивчення історії Монголії і інших країн, що колись входили до складу імперії, заснованою Чингізханом, загальновизнана [Врубель 2002, 10-12].

При імператорі Хубілаї (1260-1294 рр.) вперше були створені історіографічні установи за китайським взірцем; стали систематично записуватися діяння правлячих імператорів, на основі яких пізніше складалися так звані «Правдиві записи» (кит. «Ші-лу»), котрі спершу склалися на монгольську (зі записом на уйгурській писем-

ності), а пізніше перекладалися на китайську мову [Rossabi 2009, р. 31]. У березні 1304 р., вже після смерті імператора Хубілая, були представлені «Ши-лу» про період правління Хубілая у 80 це (томах/книгах) на китайській мові і “Цзінь-шу Ші-цзу ші-лу цзе-вень” («Скорочені правдиві записи про Ші-цзу (Хубілая), написані золотом») в одній книзі (кит. «це») [Мункуев 1965].

Від періоду монгольського панування в Китаї збереглося досить значне число юридичних документів. Переважна частина їх об’єднана в збірки: «Та Юань шен-чжен го-чао дянъ-чжан», скорочено іменованій «Юань дянъ-чжан» (укр. «Встановлення [династії] Юань»), і «Тун-чжі тiao-ге» [Покотилів 1893, с. 10-14]. Точна дата складання «Юань дянъ-чжан» невідома. Але перша збірка включає документи, що відносяться до періоду 1260-1320 рр., а другий – документи, оприлюднені у 1321-1322 рр. [Мункуев 1965]. «Тун-чжі тiao-ге» і «Юань дянъ-чжан» включають найрізноманітніші матеріали – укази, розпорядження, судові і адміністративні рішення по різних питаннях, починаючи з правила про те, як різати вівцю по монгольському звичаю, закінчуючи указами, що відображають політику монгольських імператорів в Китаї та Кореї, юридичне і суспільне положення різних прошарків суспільства і ряд аспектів зовнішньої політики Юань, зокрема стосовно Японії.

Наступне джерело – «Го-чао вень-лей» (укр. «Зразки творів правлячої династії») – збірка автентичних творів періоду династії Юань різних жанрів, складена Су Тянь-цзюе (1294-1352 рр.) і опублікована в 1334 р. [Су 2002, с. 128-129]. Збірка містить окрім суто літературних творів того часу, ряд політичних документів, котрі відображають завойовницьку політику Юань на Далекому Сході.

Найбільш повну інформацію про причини, хід та наслідки військового вторгнення монгольських військ в Японію містить «Юань-ші». «Юань-ші» включає 210 розділів (кит. «цзюань») і складається з чотирьох великих частин: 1) «Бень-цзі» («Основні аннали», глави 1-47), 2) «Чжі» («Описи», глави 48-105), 3) «Бяо» («Генеалогічні таблиці», глави 106-113) і 4) «Ле-чжуань» («Біографії», глави 114-210) [Юань ши 2002, с. 133-138]. «Юань-ші» подає цікаві дані про юанських полководців та перебіг військових дій: *«Наньцзятай... володів стратегічним мисленням... Завдав поразки військам Сун при форсуванні Янцзи... Отримав титул «великого полководця» і пост даругачі (намісника провінції), брав участь у захопленні Тайваню... Отримав золоту тигрову пайцзу на пояс (особливу нагороду за військову доблесть). Брав участь у поході на Японію... Алахан, коли велика армія (монголів) оточила Сянян і Фаньчен, блокував ці міста з півдня. Фаньчен був зруйнований, а Сянян здався... Алахан брав участь в японському поході... Кудукас загинув в японському поході... Халунай (Каратай) брав участь у поході урядової армії (монголів) на Японію, але був зупинений уразаном і (ввірені під його командування) кораблі (змушені були) повернутися... Есудай отримав наказ брати участь у поході на Японію. Був нагороджений луком і стрілами, титулом «великого полководця з далекими задумами», посадою темника (за доблесть у японському поході)... Есудар командував сотнею бойових кораблів в Цзянхуай (межиріччя Хуанхе і Янцзи) і брав участь у поході на Японію, на схід. Повернувся з походу, зберігши війська і в нагороду за указом (імператора) отримав у володіння 100 дворів селян»* [Кадырбаев 2007, 163].

Другу велику групи писемних джерел з історії монгольського вторгнення в Японію, становлять власне японські нарративи. Серед численних японських писемних джерел з даної проблеми, на нашу думку, слід виділити наступні – «Сувій монгольського вторгнення» – («Моко сюрай йокотоба» / яп. 蒙古襲来絵詞) – два ілюстровані сувої, написані в стилі «емакімоно», між 1275-1293 рр., які зображають військові походи самурая Такедзакі Суенаги (яп. 竹崎 季長, 1246-1314 рр.) [Wade 2005]. Авторство сувою не встановлене, а оригінальний сувій XIII ст. зберігається у Музеї імператорських колекцій (Токійський Імператорський палац). Сувій уміщує ряд зображень битв японських та юаньських військ на суші та на морі.

Цінні відомості містить «Літопис Камакури» (яп. 鎌倉年代記) складений близько 1331 р., як коротка хронологія періоду сьогунату Мінамото. Оригінальний рукопис, відомий також як «Самурайський літопис» зберігається в бібліотеці м. Кіото [北条九代記 1990]. У літописі викладено короткі дані стосовно військової кампанії сьогуна Ходзьо Токімуне з оборони о. Кюсю.

Цікаві рефлексії на монгольське вторгнення містять і нарративне джерела пізнішого періоду – т.зв. «мемуарна література». Серед цього масиву джерел варто виділити щоденник Мороморі Накахари (яп. 師守記), написаний у 1374-1399 рр. Мороморі Накахара – чиновник імперського уряду, робив свої записи на полях і на зворотному боці календарних сторінок [Moromori 2011]. Його звіти по військових і соціальних питань залишаються найбільш повними джерелами відомостей для вивчення Японії кінця XIV століття, разом з тим автор звертався до різних епізодів з минулого Японії, в тому числі й до періоду монгольського вторгнення. Оригінал зберігається в Національній парламентській бібліотеці Японії.

Інформацію про передісторію монголо-японських військових конфліктів та події, котрі передували першому військовому вторгненню в Японію, містить «Записки» Каное Мотохіри (яп. 近衛 基平, 1246-1268 рр.) – знатного придворного періоду Камакура, сина кампаку (регента) Каное Канецуне [Conlan 2001, 156-158]. «Щоденні записки» подають деталі переговорних процесів між сіккенами (фактичними правителями з сьогунату) з клану Ходзьо та імператором Хубілаєм, а також доповнює ряд відомостей про наслідки дипломатичних посольств Юань.

Третя група писемних джерел з даної теми представлена корейськими нарративами. Характер суспільних відносин та історичні події періоду монгольського завоювання знайшли своє відображення у різноманітних пам'ятках писемної культури. Перш за все, це інформація уміщена у «Корйосі» – «Історії Корйо», котра була складена у 1451 р. на основі літописів та хронік періоду династії Корйо (918-1392). Зі збірника «Корйоса» на нашу думку цікавими є перш за все документи пов'язані з періодом монгольського панування в останній третині XIII ст.: «Лист короля Вон Чжона юаньському імператору Хубілаю в 1271 р.»; «Життєпис Пе Чун Сона»; «Петиція королю послана у 1277 р.»; «Життєпис Кім Бан Гйона»; ряд документів стосовно морських набігів японських піратів-вако та інші [Корйоса 1963, с. 98-118]. Комплекс цих документів дає уточнюючі дані про стан підготовки до першого морського походу монголів на територію Японії.

Також цікавими видаються повідомлення європейця Марко Поло уміщені у «Книзі про різноманіття світу». Уривок присвячений опису острова Сіпангу подає

загальний хід війни: *«Коли великому хану Хубілаю, що тепер царює, розповіли про ці багатства, через них захотів він заволодіти цим островом. Послав він сюди двох князів з безліччю судів, з кінним і пішим військом. Одного князя звали Абатай, а іншого – Вонсанічін, були вони й розумні, і хоробрі. Що ж вам сказати? Вийшли вони з Зайтона і Кінсі, пустилися в море, допливли до острова і висадилися на берег. Захопили вони багато рівнин та сіл, а міст і замків не встигли ще взяти, як сталося з ними ось яке нещастя; заздрість була поміж них, і один другому не хотів допомагати; подув раз сильний вітер з півночі, і стала тут говорити рать, що слід йти, не те всі судна розіб'ються; сіли на судна і вийшли в море, не пропливли і чотирьох миль, як прибило їх до невеликого острова; хто встиг висадитися, врятувався, а інші загинули тут же. Висадилося на острів близько тридцяти тисяч людей, та й ті думали, що загинули, і дуже тужили; самі піти не можуть, а вілілі судна йдуть на батьківщину. І пливли ті судна доти, поки не повернулися до себе. Залишило тих, що попливли, і повернемося до тих, хто залишився на острові і вважав себе захищеними»* [Поло 1997, с. 315-316]. В наступному розділі книги Марко Поло описує події захоплення військами Юань японського острова та м. Лорка (на сьогодні не ідентифікованого дослідниками).

Таким чином, здійснений загальний огляд джерельної бази стосовно монголо-японського військового конфлікту, засвідчив що існує низка монголо-китайських, японських та корейських писемних джерел. Найбільш широко військова кампанія кінця XIII ст. висвітлена в китайських нарративах – «Ші-лу», «Го-чао вень-лей» та «Юань-ші». «Історія династії Юань» найбільш повно інформує про розвиток дипломатичних відносин та передісторію конфлікту між імперією Юань та японською державою періоду Камакура. Доповнюють інформацію про перебіг військових дій на морі та Японських островах корейські джерела. Різноманітні японські нарративи – ілюстровані сувої, щоденники та хроніки допомагають ширше зрозуміти хід та наслідки військових дій на території сьогунату. Поглянути на сутність військового конфлікту допомагають також європейські писемні джерела – це передусім «Книга про різноманіття світу» ймовірного авторства Марко Поло.

Слід також відзначити й ступінь доступності багатьох джерел, більшість з котрих є опублікованими. Їх сукупне використання дає змогу «реконструювати» у подальших дослідженнях історію монгольського вторгнення в Японію, крізь призму сучасних підходів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Врубель В. Історія середньовічного Сходу [Текст] : тематична хрестоматія / В. А. Рубель. – 2-ге вид., – Київ : Либідь, 2002. – 623 с.
2. Джованни дель Плано Карпини. История монголов, Гильом де Рубрук. Путешествия в восточные страны, Книга Марко Поло. Пер. И.М. Минаева. – Москва : Мысль, 1997. – 380 с.
3. Кадырбаев А. Монгольские вторжения на японские острова в XIII веке (по материалам китайских династийных историй) / А.Ш. Кадырбаев // Общество и государство в Китае: XXXLII научная конференция: К 100-летию со дня рождения Л.И.Думана / Ин-т востоковедения; сост. и отв. ред. С.И.Блюмхен. – Москва : Вост. лит., 2007. – С. 61-70.
4. Корйоса. История Корё // Хрестоматия по истории средних веков. В трех томах. Под ред. С.Д. Сказкина. – Москва: Изд. социально-экономической истории, 1963. – С. 98-118.

5. Мункуев Н. Обзор основных китайских источников по истории Монголии и Китая XIII–XIV вв. / Н. Ц. Мункуев // Китайский источник о первых монгольских ханах. Надгробная надпись на могиле Елюй Чу-Цая. – Москва : Наука, 1965. – [Электронный ресурс] http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/China/XIII/1220-1240/Munkuev/obzor_ist.htm

6. Пен Дай. Хей-да ши-люе. Короткі відомості про чорних татар / Дай Пен, Тін Сюй // Історія середньовічного Сходу [Текст] : тематична хрестоматія / В. А. Рубель. – 2-ге вид., – Київ : Либідь, 2002. – 130-132.

7. Покотилов Д. История восточных монголовъ въ періодъ династїи Минъ. 1368-1634. – СПб. : Тип. Императорской Академии Наук, 1893. – 242 с.

8. Су Тяньдзюе. Го-чао вень-лей. Зразки творів правлячої династії / Тяньдзюе Су // Історія середньовічного Сходу [Текст] : тематична хрестоматія / В. А. Рубель. – 2-ге вид., – Київ : Либідь, 2002. – 128-129.

9. Юань ши. Історія династії Юань. // Історія середньовічного Сходу [Текст] : тематична хрестоматія / В. А. Рубель. – 2-ге вид., – Київ : Либідь, 2002. – С. 133-138

10. Conlan T. D., trans. In Little Need of Divine Intervention / Thomas D. Conlan. – Ithaca, NY : Cornell East Asia Program, 2001. – 320 p.

11. Moromori Nakahara. The Diary of Moromori [Electronically course] // <http://www.wdl.org/en/item/2936/view/1/1/>

12. Rossabi M. Khubilai Khan. His life and Times / Morris Rossabi. – University of California press, Berkeley-Los Angeles-London, 2009. – 352 p.

13. Wade G. The Ming Shi-lu as a source for Southeast Asian History / Geoff Wade [Electronically course] // <http://epress.nus.edu.sg/msl/MSL.pdf>

14. 「北条九代記」『改訂史籍集覧』第5冊「通記類」(近藤瓶城編)復刻版、京都、臨川書店、1990。– 761頁

С. Козловский, к.ист.н.

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, Львов

МОНГОЛО-ЯПОНСКИЕ ВОЕННЫЕ КОНФЛИКТЫ XIII В. : ОБЗОР ИСТОЧНИКОВОЙ БАЗЫ

На основании письменных источников – сообщений японских, монгольских, корейских и китайских авторов XIII в., анализируется проблема монголо-японских военных конфликтов того времени. Освещается проблема причин и последствий военных походов войск династии Юань (1271, 1284) на территорию Японских островов.

Ключевые слова: история Японии, средневековые источники, монгольское вторжение в Японию, история Юань, средневековый Восток.

S. Kozlovskyy, Ph.D.

Lviv National University of Ivan Franko, Lviv

MONGOL-JAPANESE MILITARY CONFLICT 13ST CENTURY: OVERVIEW SOURCE BASE

On the basis of written sources – reports of Japanese, Mongolian, Korean and Chinese authors 13st c., analyses the problem of the Mongol-Japanese military conflict at that time. The problem of the causes and consequences of military campaigns troops of the Yuan Dynasty (1271, 1284) on the territory of the Japanese islands.

Keywords: *history of Japan, medieval sources, the Mongol invasion of Japan, the history of the Yuan, Medieval East.*

УДК769.2(520) “17/19”

Н. Кузовлева, концертмейстер

Николаевский колледж
культуры и искусств, Николаев

ЯПОНСКАЯ ГРАВЮРА СЮНГА ЭПОХИ ЭДО: ОСОБЕННОСТИ ИЗГОТОВЛЕНИЯ И РАСПРОСТРАНЕНИЯ, ТЕМАТИКА, СПЕЦИФИКА СОВРЕМЕННОГО ВОСПРИЯТИЯ

Данная статья рассматривает историю возникновения и эволюцию аутентичного жанра Японской ксилографии – эротической гравюры Сюнга, которая пользовалась наибольшей популярностью в эпоху Эдо. Цель статьи показать значимость эротического искусства в гендерных взаимоотношениях японского общества, а так же проанализировать влияние Сюнга на современную Японскую культуру.

Ключевые слова: Япония, Эдо, сюнга, укиё-э, японская ксилография, йосивара, ойран, Ута-маро, Хокусай, Киёнага, эротика, аниме, хэнтай, яой

「春画」 Сюнга – эротическая гравюра укиё-э, разновидность японской ксилографии XVII – XIX вв. Наибольшую популярность жанр Сюнга достиг в эпоху Эдо благодаря легализации публичных домов Йосивара. Посредством изображения жанр Сюнга воспекает искусство любви и сексуальное удовольствие как нечто естественное, взаимное и прекрасное. Сочетание 「春画」 – «Сюнга» - в переводе с японского языка означает «весенние картинки». Иероглиф «весна» 「春」 в Японии являлся эвфемизмом для обозначения сексуальной сферы [Rowthorn Chris. , 2009].

Сюнга зарождается в Японии в эпоху Мураматти под влиянием иллюстраций из китайских медицинских пособий, но следует отметить, что традиция издания и популяризация эротических пособий для молодёжи существовала в Японии еще задолго до появления жанра Сюнга как такового. На протяжении IX-X веков среди японской аристократии пользовались популярностью так называемые «макура-э» – «постельные картинки» – изображения характерного эротического содержания. Данные картинки высоко ценились среди японской аристократии и нередко передавались по наследству. Благодаря этому часть из них дошла до нашего времени и оказалась доступна для изучения специалистами, которые из всего массива старинных эротических изданий выделяют «великие сексуальные панорамы» школы Тоса. Это нечто среднее между древней японской живописью ямато-э и средневековыми Сюнга [Куланов 2013, с.139]. Настоящий расцвет японской эротической гравюры начинается, когда на карте Эдо появляется Йосивара и проституция становится легальным, признанным бизнесом. Несмотря на то, что сёгунат официально запрещает производство и распространение гравюр эротического характера, Сюнга не теряет популярность, а даже

наоборот становится бестселлером. Нелегальная Сюнга распродается из-под полы на ура и пользуется успехом, как у мужчин, так и у женщин. Эра Мэйдзи (1868-1912) открывает Японию для всего мира и в результате погони за европейскими нормами морали Сюнга навсегда и бесповоротно становится табу в японском обществе. Всекие упоминания о «срамном» искусстве стираются, а сами работы становятся узниками музейных подвалов. Как не звучит парадоксально, но в тот момент, когда Япония пытается скрыть от глаз высоко нравственной христианской Европы «срамную» страничку в истории японского искусства, европейцы массово скупают Сюнга в качестве коллекционных образцов японской живописи школы укиё-э.

Нередко в процессе создания Сюнги участвовали художник, резчик и печатник. Сюнга рисовалась чернильными красками или печаталась посредством оттиска на бумаге или ткани. Для создания многоцветной гравюры вырезалось более 30 печатных форм.

По своей структуре Сюнга ни чем не отличается от обычных гравюр укиё-э: изображение занимает основную часть и сопровождается пояснительным текстом. Чаще всего Сюнга издавалась комплектом связанных между собой по смыслу гравюр (обычно из двенадцати листов) представляя, по сути, первый средневековый вариант столь популярных сегодня порнографических комиксов [Куланов 2013, с.136]. Центральными персонажами Сюнга гравюр, как правило, являются мужчина и женщина, но в ранний период эпохи Эдо встречаются изображения однополых партнеров, чаще всего мужчин (Гравюры школы Кано). Популярной темой изображения была жизнь кварталов Йосивара, где главными героинями действий выступали Ойран – высококлассные, дорогостоящие проститутки. Актёры театра Кабуки так же были популярной тематикой эротической гравюры. Дело в том, что центральной темой Сюнги являлась обычная, повседневная городская жизнь, существовавшая за пределами влияния общественной морали, регулируемой рамками законов конфуцианства. Всё, что происходило за закрытой дверью дома, являлось тайной собственностью этого дома. Гомосексуальные отношения существовали и не были чем-то сверхъестественным, поэтому нет ничего удивительного, что авторы укиё-э изображали гомосексуальные пары на гравюрах Сюнга – это всего лишь единичный сюжет из тысяч моментов городской жизни. Сегодня гомосексуальная тематика укиё-э трансформировалась в популярный, особенно среди женщин, жанр яой – изображение мужской однополый любви на страницах современной японской манги, а также в аниме.

Все персонажи Сюнга одеты – нагота японцев не возбуждала. [Окамото, ВВС, 13окт.2013]. В наготу не было ничего сексуального и привлекательного – в общественных купальнях мужчины и женщины мылись вместе, мужчины носили на бедрах только передник, а женщины были вовсе наги. Общественные туалеты строились лицом к дороге и не имели дверей. Европейского табу на обнаженное тело в японском обществе тех времен просто не существовало. Совсем другое дело одежда. Облачение героев даёт зрителю прочитать сюжет – к какому сословию относятся герои, что было до этого момента, и что будет после. Зритель в Японском искусстве является не пассивным, а активным элементом; зритель – это соучастник создания картины.

Еще одна особенность Сюнга – гениталии любовников изображены с анатомической точностью и сильно увеличены в размере. Причина: в обществе, где секс табуирован намного слабее, чем в Европе, обычный эротизм просто не срабатывает. Отношение к сексу в эпоху Эдо было достаточно свободным. В Японии существовал обычай обучать искусству любви: сексуальный опыт передавался от старших к младшим. Между вдовами или замужними женщинами и подростками происходил ритуальный диалог следующего содержания:

- У вас в саду хурма растёт?
- Растёт.
- А плоды-то есть?
- Есть.
- А сорвать можно?
- Пожалуйста.
- Ну, тогда и сорву.

Также в архаичной Японии среди деревенских жителей был в ходу обычай Ёбаи – ночные посещения мужчинами соседок [Окамото, ВВС, 13окт.2013]. Сами же японцы говорят, что этот обычай был не что иное, как изнасилование.

Особое внимание художники укиё-э уделяли мимике лица: лицо отображает душевное и физическое удовольствие, получаемое от сексуальной близости. Изображаемые сцены часто дополнялись диалогами любовников или своеобразными юмористическими анекдотами скабрёзного содержания. Довольно часто Сюнга ставила перед собой цель не возбудить, а рассмешить зрителя. Стоит отметить, что русско-японская война 1904-1905 гг. тоже нашла свое место в скабрёзных гравюрах Сюнга. Совсем недавно, с октября 2013 года по январь 2014 года, в Британском Музее прошла выставка под названием «Сюнга: Секс и наслаждение в Японском искусстве». На выставке были представлены образцы японской эротики – более 300 экспонатов, среди которых экспонировалась гравюра периода русско-японской войны 1904-1905 г. Тим Кларк, куратор выставки, анализирует и комментирует гравюру следующим образом: «Популярная культура ксилографии была мобилизована для поддержки национального духа в борьбе с русскими войсками. Представленный на выставке экземпляр, является примером антироссийской пропаганды. Было создано много версий данной гравюры – с текстом и без. Центральными фигурами выступают японский и русский солдаты, в левом углу на заднем плане изображены спасающиеся бегством русские войска. Сцена сопровождается двусмысленным диалогом центральных персонажей:

[Русский]: (надпись выполнена ромадзи и катаканой) ワタクシモヲシニソヲデス (Watakushi mo wo shini so wo desu) – «Мне кажется, что я скоро умру»

[Японский солдат]: スグトドメヲサシテヤロウ (Sugu todome wo sasite yarou) «Я скоро извергну последний выстрел»

[Русские]: ハヤクニゲロ (Hayaku nigero) «Быстрее, бежим!»

Гравюра изображает сексуальное насилие на поле сражения. В данном контексте японский солдат выступает могущественным победителем, диктующим условие потерпевшему поражение русскому. Так же сюжет показывает, что Россия больше не

является доминирующим государством – теперь Япония представляет новую силу в данном регионе» [Tim Clark et al 2013, p. 323 and cat. 108].

Таким образом, Сюнга играла важное значение в период русско-японской войны 1904-1905 гг. и являлась источником вдохновения и поддержки для японского населения в борьбе с российской агрессией.

Первоначально целью Сюнга являлось сексуальное образование молодых пар. Хотя Сюнга и создавалась мужчинами, и подавляющая клиентура была мужского пола, Сюнга считалась важным и ценным подарком на свадьбу женщине. Гравюре Сюнга придавался некий сакральный смысл – подаренная молодоженам гравюра должна была оберегать семейный очаг от несчастий и болезней, а так же привлечь к семье удачу, даровать плодородие и процветание. Так же гравюры Сюнга дарились воинам с целью вдохновить их на подвиги и принести удачу в бою. С возрастанием популярности гравюры среди горожан целью Сюнга становится привлечение потенциальной клиентуры к посещению места воспроизводимых событий – «весёлых кварталов» [Куланов 2013, с.136].

Авторами Сюнга, как правило, были представители школы укиё-э.

浮世絵 (укиё-э) переводится как «картины плывущего мира», где темой воспроизведения были сюжеты взятые из повседневной жизни; акцент ставился на изображение наслаждений и приятных моментов. Японская классическая гравюра укиё-э покорила Европу в середине XIX века. Свообразием и завершённостью стиля были очарованы Климт, Ван Гог, Моне и другие мэтры Старого Света. Каким же сюрпризом для европейской общественности стало наличие порноиллюстраций среди работ великих художников школы укиё-э! Как оказалось, работы укиё-э совсем не безобидны, как это могло показаться на первый взгляд. В недрах этого жанра скрывается целое направление, воспевающие интимную жизнь японского общества [Куланов 2013, с.136]. Говоря простым языком, взгляду европейца представилась классическая японская порнография. Тщательно скрываемый жанр Сюнга жил, процветал и даже являлся хорошим источником дохода для укиё-э художников.

Основоположником жанра Сюнга называют Моронобу Хисикава, хотя бы потому, что он является основателем школы укиё-э, а так как две трети его работ – это «весенние картинки», то и основателем жанра Сюнга по праву тоже считается он. В жанре Сюнга работали такие известные художники как Сугимура Дзихэй, Тории Киёнага, Китагава Утамаро, Кацусика Хokusай, Хосода Эйси, Каванабэ Кёсай. Современными последователями знаменитых Сюнгистов являются Тисио Саэки, Одри Кавасаки и многие другие. Огромное влияние на современную поп культуру Японии, в частности, на аниме, манга и хэнтай, оказал Кацусика Хokusай. Мало кто знает, что великий мастер Хokusай, написавший «36 видов горы Фудзи», работал в жанре Сюнга.

Так как Сюнга была под запретом, то у известных укиё-э авторов не было иного выбора, как подписывать эротические гравюры вымышленными именами. Следовательно, точное количество Сюнга гравюр, принадлежащих кисти выдающихся авторов, неизвестно.

Япония эпохи Эдо никоим образом не была раем для сексуальной активности: законы против супружеской измены были суровы и положение в обществе накладыва-

вало обязательство соблюдать моральный этикет с предельным почтением [Tim Clark, Artsy Editorial, New York, October 2013]. С одной стороны, религия синто не считала секс источником греха и признавала, что секс должен приносить взаимное удовольствие, с другой – общественная жизнь была сжата рамками конфуцианских законов. Тем не менее, строгие конфуцианские законы не могли обуздать жизнь, протекавшую за закрытыми дверями. «Кварталы наслаждений» – термин для сексуальной индустрии – сохраняли популярность, так как действовали в рамках закона, способствовали стабилизации экономики и считались привилегией богатых правящих классов. Таким образом, Сюнга существовала и процветала между двух миров: миром строгих конфуцианских догм, регулировавших жизнь общества, и миром личной свободы, предоставленной синто.

Сюнга была запрещена японским сёгунатом в 1722 г., но это не повлияло на производство и спрос на Сюнга среди японского общества. Будучи нелегальным искусством, Сюнга оставалась по-прежнему доступна в коммерческих библиотеках и книжных лавках. В XIX – XX вв. Сюнга была окончательно запрещена и цензурирована. Эротическая гравюра стала табу в японском обществе.

За время модернизации прошлого века и погони за европейскими ценностями, на современной японской эротике и секс индустрии стоит табу посильнее, чем в викторианской Англии. В современной Японии изображение неприкрытых мозаикой гениталий является преступлением и карается законом. Сегодня порноиндустрия и хэнтай вынуждены строго соблюдать закон о «мозаике половых органов». Комплимент мужчины в адрес женщины на рабочем месте может быть расценен как セクハラ (сэкухара) – сексуальное домогательство. Стоит отметить, что в современном японском обществе наблюдается тенденция возрастающего феминизма и стирание граней между полами. Начиная с 2000 года, в Японии появляется термин «плотоядные девочки» и «травоядные пальчики». Молодое поколение мужчин становится более женоподобным, в то время как женщины все больше и больше напоминают мужчин. Как и в культуре, так и в повседневной жизни формируется новый «пол» – андроген.

Что же касается личной жизни и развлечений – тут, как и во времена Эдо, цензуры нет.

Япония одна из немногих стран, где и по сей день празднуются фаллические праздники плодородия, уходящие корнями в архаическое прошлое. Это праздник префектуры Канагава – Канамара Мацури и праздник префектуры Айти – Хонэн Мацури.

Зародившийся в Эпоху Эдо праздник Эрегированного Фаллоса カナマラ祭り – Канамара Мацури празднуется и сегодня. Более того, этот праздник становится популярным среди иностранцев. Канамара Мацури – это древний праздник плодородия и урожая, который празднуется ежегодно в первое воскресенье апреля. Современный Канамара Мацури – масштабное, безумное, весёлое мероприятие, которое представляет собой синтез традиций Синто и современных элементов культуры.

Принимая во внимание Европу времени японского Эдо (XVII–XIX вв.), где Сюнга была бы расценена как порнография, так как христианство и ислам порицают секс и считают человеческое тело источником греха, Сюнга является аутентичным, бесценным, уникальным видом архаичного искусства Японии. Сюнга – красочное свидетельство существования свободномыслящего, высокоразвитого, смелого общества, каким являлась Япония эпохи Эдо.

Список использованных источников:

1. Александр Куланов. Обнаженная Япония/ Издательство «Ломоносов», 2013. – С.136 – 139с.
2. Юра Окамото. Японская эротика вчера и сегодня// BBC Русская Служба. – 3 октября 2013 [электронный ресурс] – режим доступа к источнику: http://www.bbc.co.uk/russian/society/2013/10/131003_japanese_erotica.shtml.
3. British Museum Mounts Exhibition of Sexually Explicit Japanese Shunga Art. Artlyst/Articles/Artnews. – 01 October 2013 [электронный ресурс] – режим доступа к источнику: <http://www.artlyst.com/articles/british-museum-mounts-exhibition-of-sexually-explicit-japanese-shunga-art>.
4. Hokusai Exposed: Master Works Exhibited Using Japanese Digital Technology. Artlyst/Articles/Artnews. – 26 October 2013 [электронный ресурс] – режим доступа к источнику: <http://www.artlyst.com/articles/hokusai-exposed-master-works-exhibited-using-japanese-digital-technology>.
5. Rowthorn Chris. Japan. – Lonley Planet, 2009.- С. 753. - 872с.
6. Sotheby's Exhibition of Japanese Erotic Prints Gets 18 Plus Rating. Artlyst/Articles/Artnews. – 15 July 2013 [электронный ресурс] – режим доступа к источнику: <http://www.artlyst.com/articles/sothebys-exhibition-of-japanese-erotic-prints-gets-18-plus-rating>.
7. Tim Clark. What is Shunga?// Artsy Editoinal, New York, NY, United States – October 2013 [электронный ресурс] – режим доступа к источнику: <https://artsy.net/post/editorial-what-is-shunga>.
8. Tim Clark/ The British Art Museum. Comments on Shunga Exhibition// Clark et al 2013 Cat.157 [электронный ресурс] – режим доступа к источнику: http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=3522033&partId=1&searchText=Shunga&page=2.

Н.Кузовлева, концертмейстер.

Миколаївський коледж культури і мистецтв,
Миколаїв

ЕРОТИЧНИЙ АСПЕКТ ЯПОНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: СЮНГА – ЯПОНСЬКА ЕРОТИЧНА ГРАВЮРА ЕПОХИ ЕДО. ЯПОНСЬКА ЕРОТИКА СЬГОДНІ

Статтю присвячено розгляду та дослідженню аутентичного жанру японської ксилографії – еротичної гравюри Сюнга, яка набула найбільшої популярності в епоху Едо. Мета статті розкрити вагомість еротичного мистецтва у гендерних взаємовідносинах японського суспільства та проаналізувати вплив Сюнга на сучасну японську культуру.

Ключові слова: Японія, Едо, сюнга, укійо-е, японська ксилографія, йошівару, ойран, Утамаро, Хокусай, Кійонага, еротика, аніме, хентай, яой

N.Kuzovleva, concertmaster.

Mykolaiv State College of Culture and Arts,
Mykolaiv

EROTIC ASPECT OF JAPANESE CULTURE: SHUNGA – JAPANESE WOODBLOCK PRINT ART OF EDO PERIOD. JAPANESE EROTICS TODAY

This article was created in a purpose to study and investigate authentic Japanese woodblock print art Shunga – erotic gravure, which gained its high popularity during Edo period. This article is meant to show the importance of erotic art in the gender relations of Japanese society during XVII-XIX centuries. Also it has an aim to find the influence and transformation of Shunga genre in the modern Japanese culture.

Key words: Japan, Edo, shunga, ukiyo-e, Japanese woodblock prints, yoshiwara, oiran, Utamaro, Hokusai, Kiyonaga, erotics, anime, hentai, yaoi

СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ ЯПОНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА МОВНИЙ ЕТИКЕТ

Статтю присвячено аналізу національно-культурних особливостей мовного етикету в японській мові. Розглянуто використання займенників та термінів спорідненості при спілкуванні японською мовою.

Ключові слова: культура поведінки, мовний етикет, соціальні відносини в Японії.

У японській мові багато слів містять найскладніші соціальні відтінки. Взаємини в Японії регламентуються численними умовностями й традиційними приписаннями. Більшою мірою це стосується безпосередніх контактів. Це веде до великої кількості некатегоричних форм висловлення й в остаточному підсумку до неконкретності. «У нас закладена звичка побоюватися чітких форм вираження», - говорить японський лінгвіст Е. Івабуті [Етикет...].

Мета статті – проаналізувати соціальні відносини японського суспільства та мовний етикет.

Національно-культурні особливості мовного етикету в японській мові розглядалися у працях таких науковців: Бацевіча Ф.С., Дибовського О.С., Жукової Ф.Є., Звягіна І.В., Комісарова К.Ю., Неверова С.В., Озерської О.Ю., Сухарева В.О., Формановської Н.І., Фролової О.П., Нітта Йосіо, Сіракава Хіраюкі, Іорі Ісао, Івабуті Ецу-таро та ін. Безперечно, вивченням японського мовного етикету активно займалися й займаються японські науковці, і однією з визначних праць на сучасному етапі вважається книга “Keigo Nyougen” Кабая Хіросі, Кавагучі Йосікадзу та Сакамото Мегумі [Kabaya, Kawaguchi, Sakamoto 1998].

Національно-культурна специфіка мовної поведінки позначається в тому, що стилістичні засоби, які мають «однойменне», стилістичне маркування, в різних культурах можуть бути пов’язані з нетотожними комунікативними ситуаціями, з різними стереотипами поведінки.

У залежності від специфіки культурних відмінностей у міжкультурній комунікації прийнято розрізняти колективістський та індивідуалістичний види культур. Колективістський вид культури розповсюджений переважно серед східних народів, у культурах яких головною цінністю є ототожнювання себе з колективом. Цей вид культури є домінуючим у Японії, Китаї, Росії і більшості африканських країн. Часто представники цих культур можуть використовувати займенник «ми», висловлюючи свою особисту думку.

Представники колективістських культур, японці часто забувають про свої особисті інтереси заради успішної міжособистісної взаємодії. Для японців існує поняття індивіда, в першу чергу, як частини цілої групи. Коли члени японської родини роз-

мовляють, то вони називають один з одного не на ім'я, а термінами, що вказують на положення конкретної людини в групі.

Японці ввічливі і стримані люди. Правила етикету для них дуже важливі, як і для інших народів світу. Японці не розраховують на те, що усі будуть дотримувати їхні звичаї, однак, якщо ви спробуєте слідувати японським манерам поведінки, вам будуть дуже вдячні. Японське прислів'я говорить: 「人の振りを見て自分の振りを直せ」 - “співвідносити свої вчинки з діями оточуючих” (букв.: “Дивись, як поведуться оточуючі, і виправляй свою поведінку”). В ньому виражено вроджена, здавна притаманна японцям тактовність, постійна думка про те, як ти виглядаєш в очах оточуючих, чи не доставляєш ти їм неприємності або незручності своєю поведінкою, манерами.

Для японської культури поведінки насамперед характерні норми *гірі* - це й зобов'язання, й ритуал його виконання, й обов'язок вдячності. В широкому сенсі *гірі* виявляється у відповідному спілкуванні вищого за рангом із нижчим, у контактах між рівними, у ритуалах спілкування між сусідами тощо.

У Японії всі вітання супроводжуються уклони, які є наочним проявом неписаних правил, що дають зрозуміти, хто вище за соціальним статусом. Знання цих правил є вкрай обов'язковим для людей, що вивчають мову й спілкуються нею.

Мовна поведінка японців цілком підпорядкована наданню максимальної уваги співрозмовнику, прояву чемності до нього, створення у нього гарного настрою [Неверов 1977, 322]

Японцям, на відміну від європейців, не вистачає почуття гумору й вони погано розуміють чужий. Звичайно, японці не показують і своїх почуттів. Але вони готові прийняти те, що має для них практичну цінність. У розмові вони намагаються у всьому погоджуватися зі співрозмовником. З точки зору японського мовного етикету все робиться так, щоб не зіпсувати настрої співрозмовників.

У мовному спілкуванні японець при звертанні виражає свою соціальну позицію:

1) старший за віком є вищим для молодшого. Японська мова кодифікує такі відмінності навіть у родині. Братів і сестер називають не за іменами, а за віком. (Наприклад, 兄さん - *нісан* - звертання до старшого брата);

2) учитель завжди вища особа, незалежно від його віку або інших обставин;

3) чоловік - вищий стосовно жінки, батько - у порівнянні з матір'ю. Жінка може бути й більш впливова в родині, але соціально вона стоїть нижче;

4) у лікарні пацієнт проявляє повагу до лікаря, батьки школярів - до викладача, у літаку стюардеса - до пасажирів, в університеті викладач - до професора, у ресторані службовці - до директора, у магазині продавці - до покупців і т.д;

5) в умовах фірми відносини за посадою особливо суворо регламентовані;

6) гість сприймається хазяїнами як вища особа. Це правило дотримується й персоналом готелю;

7) у школах, клубах або організаціях, де ранги зафіксовані, людина нижчого рангу нижче вклоняється колезі, що має більш високий ранг.

Крім соціальних відносин по рангах існують ще й інші взаємини між людьми, засновані на моральних, етичних, родинних та інших критеріях:

1) *онкей канкей* 恩恵関係”відносини, пов’язані із благодіянням, люб’язністю, милістю”. Це означає, що людина повинна бути особливо ввічливою з тим, кому зобов’язана чимось, хто зробив йому добро, гарну справу, виявивши люб’язність, допоміг у чомусь;

2) *сенко: канкей* 専行関係”відносини між *семпаями* (старшими) і *кохаями* (молодшими)». Ці відносини поширюються на службові відносини, членство в будь-якійсь організації, клубі і т.д.;

3. *рігай канкей* 利害関係”відносини взаємної зацікавленості”. Це відносини людей, що найчастіше складаються на діловій основі, наприклад, у сфері обслуговування. Сюди входять і різного роду партнерські відносини, а також відносини на паритетних засадах. Ці відносини відрізняються високим ступенем ввічливості. Однак слід зазначити, що в порівнянні із двома попередніми типами відносин, ці відносини можна характеризувати як формально ввічливі;

4. *дзьо:ге канкей* 上下関係”відносини між вищими й нижчими”. Японці завжди прагнуть довідатися, хто є співрозмовник. Тому за правилами японського етикету, починаючи укладання ділових відносин, вони зазвичай обмінюються візитними картками, де чітко позначений суспільний статус тієї або іншої особи. Без цього японцю важко почати спілкування. Якщо випадково людина була зарахована до іншої ієрархії, то слід якимось чином виправити помилку;

5. *сінсо канкей* 親疎関係”близькі й віддалені відносини”, точніше, “прості й формальні відносини”. Прикладом простих відносин можуть служити відносини зі шкільним товаришем, про якого все знаєш із дитинства. У цьому випадку мало хто думає про ввічливість. Відносини між сусідами по під’їзду вже більш формальні. Спілкування, як правило, обмежене вітаннями й уклонами. У цьому типі спілкувань присутня ввічливість [Фролова 1997,8].

У спілкуванні людей велике значення має те, як люди називають себе і як - інших. У японській мові в ролі звертань можуть виступати особові займенники й терміни спорідненості. Що стосується особових займенників, то в сучасній японській мові сфера їх використання зводиться до мінімуму. У мовному етикеті в родині більшою частиною використовуються терміни спорідненості, а на роботі люди називають одне одного за посадою або за прізвищем із суфіксом *сан* - *сан* «пан» або «пані». Наприклад, *田中さん*- Танака-сан.

Розглянемо деякі особливості особових займенників, інших звернень і термінів спорідненості, що використовуються японцями в мовному зверненні.

У розмові в діловій обстановці не прийнято говорити *аなた* - *аната* «Ви» по відношенню до вищої особи. Не можна вживати *аなた* - *аната* по відношенню до викладача, начальника. Так, до викладачів, начальників та інших вищих осіб ніколи не звертаються за іменем. При зверненні їх можна називати тільки за посадою. Наприклад: *教授-кьо:дзю* «професор», *部長-бутьо:* «начальник відділу» або з додаванням прізвища до посади. Викладач не може звертатися до учнів *生徒-сейто*, що значить «учні», він повинен звернутися до них *皆さん* - *мінасан* «добродії» або «колеги» (якщо у вищому навчальному закладі).

У мовному спілкуванні, звертаючись, японець виражає свою соціальну позицію стосовно співрозмовника: або підпорядкування, або перевагу. Це робиться за допомогою спеціальних префіксів, суфіксів, певних слів.

Раніше займенник «я» мав право вживати тільки імператор. Ще піввіку назад уживали 16 слів для позначення «Ви» і «ти». Зараз зберігається до десятка форм особових займенників другої особи однини при звертанні до дітей, учнів і т.д. По відношенню до родичів, які старші за віком або за положенням, також не можна користуватися особовими займенниками. А по відношенню до родичів, які молодші за віком цілком можна використовувати особові займенники. Родичів, які старші, звичайно, називають за ступенем спорідненості. Мати обов'язково треба називати お母さん - *окаа-сан*, дідуся - お祖父さん - *одзії-сан*. Молодших родичів не називають за ступенем спорідненості: молодшому братові не можна сказати 弟 - *ото:то*. Також не можна старших за віком родичів називати просто за іменем, коли молодших родичів - можна (в українській та російській мовах старших брата й сестру можна просто називати на ім'я). Коли молодший представляється старшому, то може назвати себе на ім'я, старший же у відношенні до молодшого назве свій родинний або інший суспільний статус. Наприклад, старший брат у розмові з молодшим може сказати про себе 兄さん - *ніі-сан*, а молодший не може сказати про себе 弟 - *ото:то*, він звичайно скаже 僕 - *боку* «я» (тільки для чоловіків).

При називанні себе й співрозмовників, «свого» і «чужого» для кожного з цих випадків у японській мові є по декілька варіантів. За даними японських джерел для поняття «батько» є дев'ять слів, для поняття «дружина» - одинадцять, для «сина» - сім, для «дочки» - дев'ять, для «чоловіка» - сім і т.д. Правила вживання всіх цих і ряду інших слів кореняться в соціальному оточенні й пов'язані з засадами суспільства.

Далі приведено деякі з найбільш уживаних прикладів, як називати себе й інших у плані родинних (таблиця 1), ділових відносин.

Таблиця 1.

«Своє-чуже» у родинних відносинах

Батько (свій)	父 - <i>тіті</i> , 老父 - <i>рофу</i> (старий), 親父 - <i>оядзі</i> , 父親 - <i>тітіоя</i> , 亡夫 - <i>бо:фу</i> (покійний батько)
Батько (чужий)	お父様 - <i>ото:сама</i> , お父上様 - <i>отітіуєсама</i> , ご尊父様 - <i>госомпусама</i> , 御先代様 - <i>госендайсама</i> (про покійного)
Мати (своя)	母 - <i>хаха</i> , 老母 - <i>ро:бо</i> (стара), 母親 - <i>хахаоя</i> , 亡母 - <i>бо:бо</i> (покійна мати)
Мати (чужа)	お母様 - <i>ока : сама</i> , お母上様 - <i>охахауєсама</i> , 御母堂 - <i>гободо:сама</i> (ваша вельмишановна матінка), 御賢母様 - <i>гокэнбосама</i> (ваша наймудріша матінка), 亡き母上様 - <i>накихахауєсама</i> (про покійну)
Батьки (свої)	両親 - <i>рьо:сін</i> , 父母 - <i>фубо</i> , 老父母 - <i>ро:фубо</i> , 二親 - <i>футаоя</i>
Батьки (чужі)	御両親様 - <i>горьосінсама</i> , 御父母様 - <i>гофубосама</i>
Батько чоловіка	父 - <i>тіті</i> , 義父 - <i>гіфу</i> (свекор), 舅 - <i>сю : то</i> (свекор), - 夫の父 <i>оттоно-тіті</i> (батько чоловіка)
Батько чоловіка (чужий)	お舅様 - <i>осю:тосама</i> , お父上様 - <i>отітіуєсама</i>

Мати чоловіка	母- хаха, 義母- гібо, 姑- сю:то (свекруха), 夫の母- отто-но хаха (мати чоловіка)
Мать мужа (о чужих)	お姑様-осю: тосама, お母上様- охахауесама, горейко 令堂 [reido:] почт.
Батько жінки	義父- гіфу, 岳父- такуфу, 妻の父- цумано-тими (батько жінки)
Батько жінки (чужий)	様岳父様- гогакуфусама
Мати жінки	義母- гібо, 妻の母- цумано-хаха (мати жінки)
Мати жінки (чужа)	御外母様- гогайбосама (застаріле)

Підводячи підсумки, визначимо основні риси японського мовного етикету. Система етикетних форм у мові японців відрізняється особливою складністю й відбиває соціальну структуру японського суспільства, в якому й дотепер присутні пережитки феодально-патріархальних відносин. Складність цього збільшується й тим, що соціальні відносини між членами суспільства передаються не тільки лексично, але й граматично. Більше того, це знаходить виявлення у структурі речень.

Таким чином, мовна поведінка японців повністю спрямована на те, щоб надати співрозмовникові максимальну увагу, проявити чемність до нього, створити у нього гарний настрій. Характерною національною рисою поведінки японців є помірність, небажання чимось виділитися або бути виключенням. Але разом з тим не можна сказати, що японцям не властиві людські слабкості, які мають абсолютно всі люди, незалежно від національності. Велику роль в японському етикеті грають уклони та основні привітання й вислови на знак подяки, вибачення чи прохання. Іноземцям японці пробачають їхні помилки у поведінці, але вони дуже вибагливі й суворі, коли співрозмовник-японець порушує «кодекс чемності».

Список використаних джерел:

1. Дыбовский А.С. Ритуал и игра. О некоторых особенностях речевой коммуникации в японском и русском этноязыковых коллективах [електронний ресурс] – режим доступу до джерела: <http://www.mith.ru/cgi-bin/yabb2/YaBB.pl?board=east;action=display;num=1172857335>
2. Неверов С.В. Особенности речевой и неречевой коммуникации японцев /С.В. Неверов // Национально-культурная специфика речевого поведения. – М.,1977. – С. 320 - 338;
3. Озерська О.Ю. Вербальний і невербальний аспекти японського мовного етикету (методичний посібник)/ Оксана Юріївна Озерська. – Х.: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2008. – 60 с.;
4. Сухарев В.А. Мы говорим на разных языках / Владимир Александрович Сухарев. – М.,1988. – 416 с.;
5. Фролова О. П. Японський речевой етикет (лингвистический аспект) / Ольга Павловна Фролова. – Новосибирск, 1997. – 44 с.
6. Kabaya H., Kawaguchi Y., Sakamoto M. Keigo Hyougen. Tokyo, 1998.
7. Комісаров К.Ю. Стилiстичні особливості сучасного японського мовленнєвого етикету// Східний Світ. – 2007. №3. – 80-85 С.
8. Етикет і сучасна культура спілкування. [електронний ресурс] – режим доступу до джерела: http://www.big-library.com.ua/book/17_Etiket_i_sychasna_kylytyra_spilkyvannya/1246_14_Etiket_Yaponii

А. Малахова, студ.
Харьковский национальный педагогический университет
имени Г.С. Сковороды, Харьков

СОЦИАЛЬНЫЕ ОТНОШЕНИЯ ЯПОНСКОГО ОБЩЕСТВА И РЕЧЕВОЙ ЭТИКЕТ

Статья посвящена анализу национально-культурных особенностей речевого этикета в японском языке. Рассмотрено использование местоимений и терминов родства при общении на японском языке.

Ключевые слова: культура поведения, речевой этикет, социальные отношения в Японии.

A. Malakhova, student
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv

SOCIAL RELATIONSHIPS OF THE JAPANESE SOCIETY AND SPEECH ETIQUETTE

The article is devoted to the analysis of national and cultural peculiarities of language etiquette in Japanese language. The use of pronouns and kinship terms of communication by mean of Japanese are analyzed.

Keywords: the culture of behavior and social relationships, language etiquette, social relations in Japan.

УДК [811.521+811.581] (09) (477.54)

Ю. Малахова, к.філол.н., доц.
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди, Харків

РОЗВИТОК СХОДОЗНАВСТВА У ХАРКОВІ З ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ. - ДО ПОЧАТКУ XX СТ.

У статті досліджено процес розвитку сходознавства у Харкові з першої половини XIX ст. до початку XX ст. та розглянуто творчу спадщину науковців, які заклали фундамент сходознавчих дисциплін в Україні.

Ключові слова: сходознавство, В. Шерцль, П. Савченко, А. Краснов, Харківський університет.

Подальший розвиток сходознавства в Україні передбачає знання історії, життя та детального опрацювання творчої спадщини науковців, які заклали фундамент сходознавчих дисциплін у нашій країні. Актуальність цієї теми засвідчує інтерес, який до неї проявляють українські науковці. Завдяки працям І. Бондаренка, Л. Матвєєвої, Ю. Кочубея, Е. Циганкової, В. Кіктенка, Д. Урсу, Ю. Завгороднього та багатьох інших за останні роки вдалося дослідити здобутки перших сходознавців. Мета цієї статті - проаналізувати процес розвитку сходознавства у Харкові у першій половині XIX ст. - до початку XX ст.

Неможливо точно визначити, коли в Україні вперше з'явилися відомості про Японію. Принаймні у XVIII ст. вони вже були. Так, у червні 1731 р. Єпіфаній Тихорський (пом. 2 липня 1731 р.) подарував бібліотеці Харківського колегіуму книгу перекладів різними мовами молитви «Отче наш», видану в Аугсбурзі. Там згадано також японську мову (Japānisa), хоча сам переклад відсутній [Ковалівський 1961, с.12]. У бібліотеці ректора того ж Харківського колегіуму Лаврентія Кордета (1720-1781) були книги з географії Японії [Ковалівський 1961, с.15].

Перші відомі спроби вивчати Японію, її мову та культуру в Україні датуються 1860-ми роками. Вони були розпочаті у Харківському університеті В. Шерцлем, П. Савченком та А. Красновим [Бондаренко 2010, с.345].

Відкриття кафедри порівняльного мовознавства створило широкі можливості для розвитку в університеті багатьох сходознавчих дисциплін, передусім санскритології, індології та іраністики. Але знайти відповідних фахівців для цієї структури виявилось дуже важко. Спроби залучити до кафедри відомого петербурзького орієнталіста К.А. Коссовича та підготувати для заміщення професорської посади О.А. Потебню не мали успіху. В результаті робота кафедри розпочалася лише з 1869 р., коли до неї було запрошено молодого сходознавця чеського походження В.І. Шерця.

Вікентій Шерць (1843-1906), чех за походженням, випускник Празького університету, відомий насамперед як санскритолог. Вивчав в Лондоні східні мови «індійську, санскрит, китайську і японську» [Петровський 1851, с.506].

Вікентій Шерць (1843-1906)

Андрій Краснов (1862-1914)

Китайську і японську мови він вивчав у видатного синолога того часу – Дж. Коммерса. В 1867 році він переїхав до Петербурга, де на єдиному в Європі факультеті східних мов вивчав санскрит та авестійську мову у К.А. Коссовича, і перську мову – у відомого російського орієнталіста А.К. Казем-Бека. [Историко-филологический..., с.231]. В.І. Шерць був одним із найвидатніших орієнталістів-філологів свого часу, справжнім поліглотом у галузі мов народів Азії та Африки (володів понад 30-ма

мовами). В своїй магістерській роботі він використав матеріал санскриту, ведійської, авестійської, перської, давньоєврейської, арабської, татарської, монгольської, японської, турецької, малайської, фінікійської, давньоєгипетської та африканських мов. У Харкові В.Шерцль викладав з 1869 р., а з 1870-1884 рр. очолював кафедру порівняльної граматики індоевропейських мов у Харківському університеті.

В Харкові він відразу ж розгорнув досить широку сходознавчу діяльність. В.І. Шерцль читав курси санскриту, історії літератури і культури народів Індостану, порівняльного індоевропейського мовознавства, знайомив студентів з іранськими та іншими східними й навіть африканськими мовами. Ним було написано та видано низку сходознавчих посібників і досліджень, серед яких – перша в Росії санскритська граMATика, фундаментальне дослідження з давньоіндійського синтаксису, важливі компаративно-філологічні, етнологічні та релігієзнавчі роботи. У цих працях В.І. Шерцль показав себе фахівцем не лише в санскритології та компаративістиці, але й в таких галузях, як іраністика, синологія, африканістика, історія східних релігій тощо.

Сходознавчі пізнання В.Шерцля нашли віддзеркалення і у всіх його працях з порівняльного мовознавства. Навіть у двотомній «Сравнительной грамматике славянских и других родственных языков» [Петровський, с.30] міститься значна кількість прикладів із самих різних мов Азії, Африки та Океанії. За допомогою їх вчений намагається виявити паралелі в засобах словотворення між слов'янськими, індоевропейськими і не індоевропейськими мовами. В цих роботах він проявляє виключне пізнання в самих різних азійських мовах – індійській, перській, арабській, турецькій, курдській, якутській, цейлонській, китайській, японській, корейській, айнській, тайській, тибетській, малайській тощо.

У своїй праці «Названия цветов и символическое значение их» (1884). Він досліджує назви кольорів у кольорів у різних мовах і приходять до висновку: «китайцы для означения синего и зеленого цветов употребляют общее слово **cing**, но уже в древние эпохи они выражали чистый зеленый цвет через слово **lok**. В языках неиндоевропейских народов смешивание зеленого и синего цветов происходит в громадных размерах: Китайцы, Японцы, Монгольцы, индокитайские племена, азиатские народы, полинезийцы, африканские племена, туземцы северной и южной Америки не отличаются в своих языках синего цвета от зеленого» [6].

Наприкінці 1872 року В. Шерцль направив до Міністерства прохання про дозвіл йому відрядження до Китаю та Японії для складання китайської та японської граматики та словників. 21 грудня міністр повідомив Шерцлю, про те, що не буде перешкоджати дозволу на відрядження через раду університету і пообіцяв сприяння в отримання необхідних коштів із державного казначейства. Отримавши таку підтримку, Шерцль звернувся до ради університету з проханням «ходотайствовать о разрешении командировки». Мотивирую свою просьбу, он указывал, что составление пособий по китайскому и японскому языкам, занимающим одно из первых мест среди языков Азии, как по развитию и значению говорящих на них народов, так и по богатству литературы крайне необходимо для компаративистики» [Протоколи...1873, с.51-52]. Він також звертав увагу і на практичне значення цього сходознавчого проекту – на

відміну від європейських країн, в Росії не існувало якісних китайських та японських граматик та словників, в той час, як «именно русские, ближайшие соседи Китая и Японии... более других нуждаются в пособиях, которые бы обеспечили изучение этих языков» [Протоколи... 1873, с.52-53]. Чтобы «поставить русскую литературу в этом отношении в независимость от западной» он мав намір скласти теоретичні та практичні посібники по цим мовам, які б включали в себе граматики, розмовні частини (діалоги), хрестоматії та словники. Для цього йому була потрібна допомога «туземців» - дворічному відрядженню до Китаю та річному до Японії [Протоколи... 1873, с.52-55]. Відправитися у відрядження він планував навесні 1874 року та розраховував отримати кошти на поїздку 12000 рублів в додаток до трьохрічного окладу. Факультет і Рада університету 24 січня 1883 року підтримала клопотання В. Шерця, але Міністерство, незважаючи на усі попередні запевнення, відхилила його, посилаючись на брак коштів. В результаті чого вчений лишився можливості скласти перші в Росії посібники з китайської та японської мов та розпочати їх викладання у Харкові.

Заслугою В. Шерця було те, що йому вдалося відродити викладання східних мов у Харківському університеті і поставити харківську орієнталістику на справжній науковий рівень. Проте в Харківському університеті вченому вдалося реалізувати далеко не всі свої задуми щодо розвитку сходознавства. Він планував, зокрема, запровадити викладання китайської та японської мов і вперше в Росії створити відповідні навчальні посібники. Для цього вченому потрібно було отримати відрядження до Китаю та Японії, на яке міністерство не виділило коштів. Така ж доля спіткала проект створення санскритського словника, який передбачав відрядження до Лондона. Але під час роботи в Харкові В.І. Шерць підготував кількох фахівців з індоєвропейської компаративістики, які вільно володіли східними мовами. Найбільш видатним його учнем був О.В. Попов, санскритологічні та компаративістські дослідження якого отримали дуже високу оцінку у фахівців. Однак він не мав змоги розвинути свій успіх, бо помер у молодому віці.

П. Савченко, член Товариства дослідників природи Харківського університету, перебував в Японії під час навколосвітньої подорожі, здійснену ним у 1876-1877 рр. на кліпері «Гайдамака». Він привіз до Харкова колекцію зразків японської фауни. У 1877 році П.Н. Савченко передав до Музею природи Харківського національного університету.

Етнографічний музей (заснований у 1902 р.) та міський музей також мали значні японські колекції [Ковалівський 1961, с.64-65]. Велику колекцію японських, китайських і корейських речей передав Харківському технічному товариству І.Гогунцов. пізніше вона була передана Харківському університету. Про це пише А.Н. Краснов в своїх статтях «Этнографическая коллекция г. Гогунцова в Харьковском университете [в географическом кабинете] (1910 рік) та та «Коллекция г. Гогунцова в географическом кабинете Харьковского университета (1911) [Історія... 2007, с.262].

Відомий географ і ботанік Андрій Краснов (1862-1914) був професором у Харківському університеті в 1889-1912 рр. Він присвятив Японії перший том своєї фундаментальної праці «Чайные округа субтропических областей Азии», опубліковані в Санкт-Петербурзі в 1897 р. Цікавість А. Краснова до Японії не обмежувалась ботанікою: у своїх подорожніх нотатках він приділив увагу японській культурі.

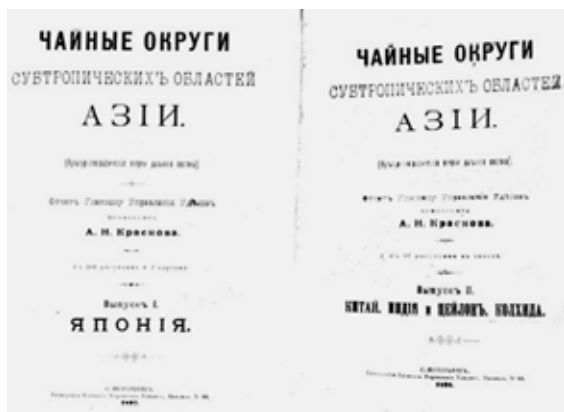
Андрій Миколайович Краснов народився 27 жовтня 1862 в Петербурзі в сім'ї військового. Вже в ранньому віці у нього виявилися любов до природи і пристрасть до подорожей, які зіграли дуже важливу роль в його подальшому житті. За словами академіка Вернадського вже в 4-5 класах гімназії він володів великим знанням навколишньої природи. Навчався він у класичній гімназії, де основна увага приділялася грецькій і латині. Андрій Миколайович, володіючи великими здібностями, досконало володів мертвими мовами (перекладав Вергілія, Овідія і Софокла не тільки в прозі, але й у віршах). Гімназію він закінчив із золотою медаллю. Потім він вступив на природниче// естественное відділення фізико-математичного факультету Петербурзького університету. По закінченні університету в 1885 р. Краснов здійснює експедицію в Прикаспійські степи, результати яких він викладає в статті «Геоботанічні дослідження в калмицьких степах». У 1886 р. він бере участь як ботанік у великій експедиції на Тянь-Шань і в тому ж році здає магістерський іспит. А в 1887 р. вирушає у відрядження за кордон для вдосконалення своїх знань, відвідує ряд західно-європейських країн, слухає лекції деяких учених. У 1888 р. Краснов повертається до Петербурга, а в березні 1889 захищає дисертацію, представлену на здобуття ступеня магістра ботаніки, «Досвід розвитку флори південної частини східного Тянь-Шаню». Ця дисертація є однією з найбільш видатних його робіт, містить в собі багато нових фактів, тонких спостережень і блискучих думок.

Після захисту дисертації він займає посаду завідуючого на кафедрі географії, яка відкрилася в Харківському університеті і восени 1889 переїжджає до Харкова. З неповних 30 років його наукової діяльності 23 року відносяться до харківського періоду.

Окрім вивчення Кавказу, вчений здійснював дослідження в Харківській і Полтавській губерніях, вивчаючи не тільки їх природу, а і опублікував наукові роботи «Об антропологических типах Харьковского уезда и г. Харькова», «Об антропологических исследованиях и измерениях в Харьковском и Валковском уезде». Але основним прагненням і науковим інтересом Краснова було вивчення тропічних країн, що призвело згодом до видатних практичних результатів. У квітні 1892 він захищає в Московському університеті дисертацію на ступінь доктора географії «Травянистые степи северного полушария». Будучи професором Харківського університету Андрій Миколайович здійснив за власні кошти у 1892 р. першу й останню велику подорож навколо Азії, метою якої є обстеження субтропічних культур, головним чином культури чаю. Об'їхавши Індію, Цейлон, південні схили Гімалаїв, провінцію Хубей в Китаї і чайні округи в Японії, він повертається до Росії через Гавайські острови і Мексику. Результати свого вивчення субтропічних культур Краснов виклав у капітальній двотомній праці «Чайные округи субтропических областей Азии» - вип. 1 «Япония», вип. 2 «Китай, Индия и Цейлон, Колхида». Див. мал. 1.

У книзі багато цікавих відомостей з географії цих країн, і в заключній главі дана порівняльна з ними характеристика природи нашого чорноморського узбережжя Закавказзя.

Це була остання велика подорож пізніше він здійснював ще нетривалі поїздки в літній час, а зиму проводив в Харкові. Див. фото 1.

А.Н.Краснов у харківській період своєї діяльності

У роботах «По островам Дальнего Востока (путевые очерки)» (1895) и «Из поездки на дальний восток Азии. Заметки о растительности Явы, Японии и Сахалина» (1894) Андрій Миколайович досліджує питання еволюції рослинного покриву помірних і арктичних широт. Див. мал.2.

ПО ОСТРОВАМЪ ДАЛЕКАГО ВОСТОКА.

Путевые очерки

А. Н. Краснова.

Изданіе редакціи «Несѣли».

Изданіе 1906 г.

С-ПЕТЕРБУРГЪ.

Типографія М. Меркушева, Пискаревск. в.

1906.

А.М. Краснов був не тільки великим вченим, але і популяризатором науки. У грудні 1903 р. опублікував у газеті «Південний край» статтю, присвячену японській зовнішній політиці - «Чи потрібна японцям Маньчжурія та Корея?». У 1906 р. він стає співробітником харківської газети «Південний край», в якій публікує численні статті на різноманітні теми (за період з 1906 по 1913 рр. він написав 90 статей).

За словами очевидця, Миколи Ізмайловича Дмитрієва географа, професора Харківського університету, який слухав його лекції, Краснов був чудовим лектором та володів блискучим літературним талантом. До цього у нього були виняткові природжені здібності: гучний і ясний голос, прекрасна дикція, плавна мова, виразна жестикуляція, надзвичайно яскраве образне подання матеріалу. Особливо захоплюючі були лекції, в яких він розповідав про свої подорожі, про природу і населення відвіданих ним країн. Він дуже охоче виступав з публічними лекціями в Харкові і завжди збирав велику аудиторію. Лекції він часто влаштовував на користь просвітніх установ Харкова. [1]

У 1911 році Краснов після вагань погодився на пропозиції видавця газети «Південний край» стати його редактором, проте вона принесла йому гірке розчарування через суперечки з цензурою і порушення проти нього судових процесів. Це сильно похитнуло його і без того погане здоров'я. Професійна робота також не могла повністю задовольнити вченого, тому що він не міг домогтися практичного здійснення своїх ідей, пов'язаних з акліматизацією субтропічних рослин у великих масштабах. Для цього він їде до Петербурга і подає керуючому землеустроєм і землеволодін-

ням записку, в якій викладає і обґрунтовує свій план устрою ботанічного саду на Батумському узбережжі. Записка була схвалена, і йому було доручено організувати Батумський ботанічний сад. Навесні 1912 р. він відмовляється від посади професора Харківського університету і редактора «Південного краю» та їде в Батумі, де вже до кінця 1914 закінчив будівництво ботанічного саду. Напружена робота сильно погіршила здоров'я вченого. У 1914 р. за приписом лікарів він їде лікуватися до Парижа, але незабаром повертається в зв'язку з війною. Повертаючись, він проїжджає Харків, де читає свою останню публічну лекцію. 19 грудня 1914 А.М. Краснов помер. Могила його за його передсмертним бажанням знаходиться в Батумському ботанічному саду.

Здобутки А.М. Краснова, на жаль, за життя не були оцінені сучасниками. Не всі поділяли його прогресивні погляди, не розуміли його глобального підходу до наукових проблем. Однак завдяки йому в Харкові виникає зацікавлення Японією. Відбуваються перші подорожі до цієї країни, зав'язують контакти, з'являються перші спроби японознавчих досліджень. Таким чином, у період 1863-1887 рр. розвиток орієнталістики у Харківському університеті суттєво стримували зовнішні, позанаукові фактори. Саме вони не дали можливості харківським вченим у повній мірі реалізувати свій сходознавчий потенціал. Але незважаючи на це наприкінці XIX – на початку XX ст. кафедра порівняльного мовознавства перетворилася на один із головних центрів вітчизняної університетської орієнталістики, а її вчені спромоглися зробити суттєвий внесок у вітчизняну та світову науку про Схід.

Список використаних джерел:

1. Выдающийся географ, профессор Харьковского университета А.Н. Краснов [електронний ресурс] – режим доступу до джерела: <http://korolenko.kharkov.com/kray/Dmitriev1.html>
2. Историко-филологический факультет Харьковского университета за 100 лет его существования (1805-1905) / [под ред. М.Г. Халанского, Д.И. Багаляя]. – Х.: Тип. Ун-та, 1908, – Ч.2: Библиографический словарь профессоров и преподавателей – 1908. – 390 с.
3. Історія Харківського університету (1804-2006): У 3 ч.: Сист. бібліогр. покажч. / Уклад.: М. Г. Швалб, В. Д. Прокопова, С. Б. Глибицька, М. М. Красиков, Р. А. Ставинська, О. О. Авксентьєва, М. П. Валюконіс, Р. Г. Найко; Наук. ред.: С. І. Посохов, О. О. Кучер; Ред.: О. С. Журавльова; Бібліогр. ред.: М. Г. Швалб, В. Д. Прокопова, С. Б. Глибицька, Ю. Ю. Полякова, О. С. Журавльова. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. – 770 с.
4. Ковалівський А. Вивчення Сходу в Харківському університеті та Харкові у XVIII - XX віках // Антологія літератур Сходу / Андрій Петрович Ковалівський. – Харків: Вид-во Харківського університету, 1961.- 452 с.
5. Мовні та літературні зв'язки з країнами Сходу – [колективна монографія] / за ред. Бондаренка І.П. Інститут сходознавства ім. А. Кримського НАН України. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 450 с.
6. О названиях цветов В.И. Шерцль [електронний ресурс] – режим доступу до джерела: <http://vrn-id.ru/filzaps842.htm>
7. Протоколы заседаний Совета Императорского Харьковского университета и приложения к ним. Х.: ХИУ, 1863-1873.
8. Ростислав Петровский А.П. Общественный и частный быт Древней Индии. –Харьков, тип. ХИУ, б.г. – 32 с.
9. Ростислав Петровский А.П. Ответ Современнику по поводу его рецензии на I вып. «Обозрение истории Древнего мира» // Москвитянин.- 1851.- № 23.- Кн.1.- С.504-513.

10. Чувпило Л. А. Востоковедение в Харьковском университете (1805-1917гг.) автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.02 „Всесвітня історія” / Чувпило Лидія Александровна ; Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. - Х., 2002. – 32 с.

Ю. Малахова, к.филол.н., доц.

Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди, Харків

В статті розглянуто процес розвитку вистудоведення в Харкові з першої половини XIX в. до початку XX в., проаналізовано творче спадщина вчених, заклали фундамент вистудоведчих дисциплін в Україні.

Ключові слова: вистудоведення, В. Шерцль, П. Савченко, А. Краснов, Харківський університет.

J. Malakhova, PhD in filology, associate professor

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv

The process of Oriental Studies development in Kharkiv from the first half of the XIXth – till the beginning of the XXth centuries is considered. The creative heritage of scholars who laid the foundation of Oriental disciplines in Ukraine is analyzed.

Keywords: Oriental Studies, V. Shertsyl, P.Savchenko, A. Krasnov, Kharkiv University.

УДК [379.8:008](477:521)

В. Найдёнова, студ.

Луганський Національний Університет
імені Тараса Шевченка, Луганськ

КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ ПАРАЛЛЕЛИ ПРАЗДНОВАНИЯ ШКОЛЬНЫХ ФЕСТИВАЛЕЙ ЯПОНИИ И УКРАИНЫ

В даній науковій статті дається описання святкування шкільних фестивалів Японії і України. Представлено порівняння особливостей проведення шкільних заходів, японського Культурного фестивалю і таких українських святків як: День Учителя, День Здоров'я і Маслениця. Знайдені схожості і відмінності.

Ключові слова: Японія, Україна, культура, школа, фестивалі.

На наш погляд, на сьогоднішній день питання культурологічного схожості західних і східних країн досить широко освітлені в науковій літературі і саме тому ми вважаємо актуальним розглядати в нашій статті питання схожості і відмінностей в проведенні культурних заходів в Японії і Україні. Дослідження даного питання веде до більш глибокого розуміння традицій і особливостей поведінки представників даних культур. В даній статті особливу увагу приділяється порівнянню таких заходів як японського культурного шкільного фестивалю і українських святків, таких як: День Учителя, День Здоров'я і Маслениця, що,

по нашему мнению, можно назвать довольно неисследованным вопросом, требующим более детального рассмотрения. На наш взгляд, именно в подобном исследовании заключается новизна данной статьи.

Японский культурный фестиваль является ежегодным мероприятием, который проводится во многих школах Японии, от детских садов до университетов, на которых ученики имеют возможность проявить свои достижения и таланты.

Согласно учебному плану принципов Министерства образования, культурные фестивали являются частью специальных мероприятий и определяются как события, целью которых является использование результатов повседневного обучения для повышения мотивации.

Традиционно, большинство школ проводят культурный фестиваль в День Культуры, который является национальным праздником и проводится 3 ноября. Обычно фестиваль принято проводить в субботу или воскресенье, иногда в течение двух этих дней.

Предполагается, что культурный фестиваль это веселое событие, но это также единственная возможность в году для учеников увидеть, какова жизнь в других школах. Он также предназначен для обогащения жизни людей путем создания социального взаимодействия и укрепления общинных связей.

Целью такого фестиваля, помимо развлечения, является привлечение новых учеников в школу. Фестивали такого типа, как правило, открыты для общественности, особенно в средних школах и университетах. Во время праздника школы могут посетить не только местные жители, но и туристы из других стран, которые по каким-то причинам оказываются в городе на момент проведения фестиваля. Родители также могут прийти посмотреть, какую работу выполнили их дети.

За организацию фестиваля отвечает студенческий совет. Он же распределяют работу между учениками каждого класса. Приготовлениями к празднику занимаются старшеклассники первого и второго года обучения. Старшеклассники третьего года обучения из-за подготовки к осенне-зимним экзаменам участия практически не принимают.

В первую очередь украшается школа. До этого каждый класс предлагает свой план украшения здания. После выбора лучшего варианта все приступают к работе.

В этот день стены школы становятся разноцветными. Воздушные шары и змеи украшают школу снаружи. Школа изнутри выглядит так же красочно. Неотъемлемой частью праздника является присутствие множества плакатов школьной тематики.

После того, как школа бы украшена, каждый класс начинает обсуждение своей программы выступления. Принять участие должны все классы, так как это является законом школы. Работа начинается с выбора руководящего состава. Затем методом голосования выбирается проект выступления. Далее его передают на рассмотрение студенческому совету для одобрения и получения денежных средств для осуществления подготовки. Приготовления начинаются только после одобрения проекта.

Ученики придумывают декорации и репетируют роли, часами шью костюмы, рисуют рекламные плакаты. Учащимся также разрешается ночевать в школе, чтобы у них было больше времени подготовиться.

Во время фестиваля выпадает отличная возможность для школьников продемонстрировать свои таланты.

«Почти все студенты в японских университетах помимо учебы занимаются каким-нибудь спортом либо увлекаются музыкой или искусством аранжировки цветов... Такие кружки в Японии есть не только в высших учебных заведениях, но и в школах» [Головина 2006, с.33]. Почти все ученики в японских школах помимо учебы занимаются каким-нибудь спортом либо увлекаются музыкой. При каждом учебном заведении обязательно присутствуют кружки различных направлений. Каждый класс или школьный клуб занимается подготовкой какой-либо развлекательной программы. Для этого классу выделяется определенное количество средств и пространство для реализации в пределах школы таких идей как создания кафе, театральной постановки, дома ужасов и прочего.

Обычно клубы придерживаются своей тематики. К примеру, ремесленный клуб может не только обучать всех желающих ремеслу, но и продавать свои поделки во время фестиваля, а музыкальный клуб может показать посетителям концерт и так далее.

На входе в школу выдают напечатанную разноцветную брошюрку, где после приветственных слов директора и президента студенческого совета, представлено описание мероприятий и аннотации к ним, карта школьных помещений и другая полезная информация.

На школьном дворе ставят прилавки, где готовят и продают еду.

Присутствие кафе на фестивале является обязательным и, зачастую, не в единственном экземпляре. Ученики стараются сделать его самым ярким и интересным, придумывается красочное меню, девушки переодеваются в костюмы горничных или персонажей из аниме.

Большим спросом на фестивале пользуется комната с предсказаниями, в которой посетителям за плотной шторой при свете горящей свечи раскрывают тайны судеб. Каждому предлагается выбор одного из видов гадания: по картам с иероглифами, предметам или рису.

Выступление класса иногда ограничивается только музыкальным номером, театральной постановкой или отчетом-рефератом об исследованиях какой-нибудь темы.

Заканчивается такой фестиваль обычно традиционным для Японии фейерверком, а иногда разжиганием костра.

Помимо культурного фестиваля также принято проводить школьный спортивный фестиваль, который проводится в субботу или воскресенье. Это событие происходит чаще всего осенью или весной. За несколько недель до мероприятия, ученики практикуют представление, которое они бы хотели показать своим родителям и друзьям. На фестивале каждый школьный клуб показывает свои способности, проходят как индивидуальные, так и групповые соревнования. Мероприятие проводится на школьном поле. По итогам выбирается класс-победитель, которому присуждают небольшой приз.

В Украине нет настолько масштабных школьных праздников, но есть очень схожие по идее с японским школьным фестивалем. Раз в год проводятся такие праздники как День Учителя, Масленица, День Здоровья и др.

День Учителя проводится 5 октября. Если дата припадает на выходной день, то праздник принято проводить заранее в пятницу. В этот день учителя принимают поздравления от своих воспитанников. Классная комната украшается красочными стенгазетами, а спустя несколько проведенных уроков, ученики устраивают концерт, посвященный учителям. Подготовка к данному мероприятию начинается со сценария, который утверждает завуч школы. Репетиции концерта происходят во время учебных занятий примерно за неделю до праздника. В мероприятии принимают участие небольшое количество учеников с пятых по одиннадцатые классы. Школьники репетируют в течение двух часов каждый учебный день, что занимает по времени около трех уроков, с которых их освобождает завуч.

На День Учителя, в начале дня, выступающие украшают актовый зал, в котором будет проходить концерт. Они прикрепляют к стенам воздушные шары и стенгазеты, нарисованные учениками. До начала мероприятия, школьники которые не принимают в нем участия, освобождаются от занятий. Посмотреть на концерт могут все желающие. Во время праздника выступающие поют песни, играют на музыкальных инструментах, рассказывают стихи, обыгрывают сценки. После концерта все расходятся по домам.

Как пишет О. Крючкова, «масленицу отмечают в конце февраля или первой половине марта месяца. Масленица – народный праздничный цикл, сохранившийся у славян с языческих времён» [Крючкова 2013, с.85-86]. Проведение праздника зависит от даты главного христианского праздника – Пасхи, или Воскресения Христова. По православным пасхалиям празднование Масленицы начинается за 56 дней до Пасхи. Сама Пасха празднуется в первый воскресный день после полнолуния, которое наступает в день весеннего равноденствия или после него. Сам праздник означает приход весны и конец зимы. В каждой школе по-разному проводят Масленицу. В одних школах в этот день уроки отменяются, в других празднование проводится после уроков. Ученики к этому празднику дома готовят национальное блюдо – блины с различными начинками и приносят в школу. Масленица проводится в спортивном зале, куда могут прийти все желающие. На этом мероприятии проводятся различные конкурсы среди учащихся средних и старших классов. Ученики рассказывают стихотворения, выбирают самые вкусные блины. Кроме этого представляются различные национальные танцевальные номера с соответствующими костюмами. Нередко можно увидеть на столах самовар с бубликами.

В книге О. Крючковой «Славянские обряды, заговоры и ворожба» сказано: «В древние времена празднование Масленицы было приурочено к весеннему равноденствию, которое у многих народов считается началом нового года или цикла. Ярким примером чего является сожжение мусора и чучела Масленицы как уничтожения старого года» [Крючкова 2013, с.85-86].

Также проводится соревнование между классами на самое оригинальное соломенное чучело, после чего его сжигают на спортивном поле и водят вокруг него хоромы. На этом праздник заканчивается.

Ежегодно, обычно в теплое время года, весной или осенью, в школе проводится День Здоровья. Каждый класс готовится к мероприятию по-разному. В этот день

проводится классный час, темой которого является здоровье. К этому дню ученики рисуют стенгазеты, проводят спортивные викторины, готовят сценки, которые и показывают на классном часу. В качестве поощрения ученикам выдаются призы за ответы на викторину или же иной вклад за участие. Очень часто классы с учителями выезжают загород и устраивают соревнования на природе. В основном группы отправляются в лесопосадку. Учащиеся разбиваются на команды для принятия участия в соревнованиях. Те ребята, которые по каким-то причинам не задействованы в состязаниях, готовят еду из продуктов, которые были приготовлены заранее для поездки. Затем проводится конкурс на самый красивый букет цветов. Учителя обязательно рассказывают ученикам, что они должны вести здоровый образ жизни. В этот день, большинство учеников узнают много интересных фактов, о которых не знали ранее.

Как видно, вышеперечисленные школьные праздники Украины перекликаются с культурным фестивалем Японии. Школьный фестиваль, который проводится в Японии очень масштабный праздник, который принято проводить несколько дней. В Украине же нет таких больших праздников на подобии культурного фестиваля, зато есть много других школьных мероприятий, которые проводятся в течение учебного года. Предложенные темы для праздников рассматриваются в японских школах студенческим советом, который впоследствии их и утверждает. В украинских школах, предложенные варианты рассматривает классный руководитель либо же завуч школы сам находит сценарии для предстоящего праздника. В украинских школах не выделяются деньги для оформления праздника или иных нужд, вследствие чего ученики занимаются подготовкой за свои деньги. Для праздников выделяется время для подготовки, для этого ученики освобождаются от занятий. Но если в Японии ученики освобождаются все без исключения на несколько дней, то в Украине школьники освобождаются от занятий только на несколько уроков, во время которых происходят репетиции.

Также хочется обратить внимание на то, что в японских школах принято принимать участие в фестивалях целым классом, в то время как в школах Украины только определенное количество учеников с каждого класса задействовано. Школьники Японии проводят репетиции самостоятельно, тогда как ученики украинских школ проводят их, в основном, под контролем классного руководителя или завуча. В обеих культурах принято украшать здание школы по праздникам поделками, изготовленными самими учениками; проводить концерты с выступлениями на сцене, где школьники поют, обыгрывают различные сценки, проводят различного рода конкурсы; готовить национальные блюда и проводить спортивные соревнования.

Кроме того, можно заметить открытость представителей обеих культур, что выражается в приглашении гостей на торжества.

В школах Японии присутствуют различные клубы, которых нет в школах Украины. Во время культурного фестиваля, ученики японских школ изготавливают разные поделки, готовят блюда национальной кухни, которые в следствии и продают. В украинских школах свои поделки и приготовленную пищу продавать не принято, ею могут обмениваться или просто делиться с окружающими. Завершается японский школьный фестиваль, в отличие от украинского, фейерверком.

Из выше сказанного можно сделать вывод, что, несмотря на территориальные, национальные и другие различия двух культур, по методике проведения школьные мероприятия обеих стран схожи. Они направлены на привлечение школьников к участию в торжестве, что не только улучшает их взаимоотношение между собой, но и служит развлекающим аспектом. Также поощряется работа в коллективе, присутствует проявление заинтересованности школьников в подготовке мероприятия. В обеих странах ученики с удовольствием занимаются подготовкой и проведением фестивалей, что не только повышает их интерес к новым увлечениям, но и позволяет развиваться творчески.

Список литературы:

1. Школьный фестиваль //Новости из Японии [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://news.leit.ru/archives/16966>.
2. В Японии состоялся школьный фестиваль [Электронный ресурс] Режим доступа: viewout.ru URL: http://viewout.ru/news/v_japonii_sostojalsja_shkolnyj_festival/2013-10-19-629.
3. Школьный фестиваль в Японии [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.japantoday.ru/novosti-yaponii/shkolnyy-festival-v-yaponii.html>
4. All in Japan //Cultural festival of Japanese schools [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.allinjapan.org/cultural-festival-of-japanese-schools/>
5. Крючкова О. Славянские обряды, заговоры и ворожба / Ольга Крючкова : Litres, 2013.- 220с.
6. Головина К. Япония: нестандартный путеводитель/ К.В. Головина, Е.В. Кожурина. — СПб.: КАРО, 2006.-177 с.

В. Найдьонова, студ.

Луганський Національний Університет
імені Тараса Шевченка, Луганськ

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ПАРАЛЕЛІ СВЯТКУВАННЯ ШКІЛЬНИХ ФЕСТИВАЛІВ ЯПОНІЇ ТА УКРАЇНИ

У даній науковій статті дається опис святкування шкільних фестивалів Японії та України. Представлено порівняння особливостей проведення шкільних заходів, японського Культурного фестивалю та таких українських свят як: День Вчителя, День Здоров'я і Масляна. Знайдено схожості та відмінності.

Ключові слова: Японія, Україна, культура, школа, фестивалі.

V. Naidyonova, student

Taras Shevchenko National University of Lugansk, Lugansk

CULTUROLOGICAL PARALLELS OF CELEBRATION OF JAPAN AND UKRAINE SCHOOL FESTIVALS

The celebration of school festivals in Japan and Ukraine is described in this scientific article. The features of school activities are compared, Japanese Cultural festival and such Ukrainian events as Teacher's Day, Health's Day and Maslenitsa. The similarities and differences are found.

Keywords: Japan, Ukraine, culture, school, festivals.

РОЛЬ ЯПОНІЇ У РОЗБУДОВІ АМЕРИКАНСЬКОЇ СИСТЕМИ ПРО (1998-2014 рр.)

Статтю присвячено дослідженню системи протиракетної оборони (ПРО) Японії. На основі Інтернет-публікацій, даних офіційної статистики та інтерв'ю представників влади, здійснюється аналіз сучасної оборонної доктрини держави, причин її появи та цілей.

Ключові слова: система ПРО, гонка озброєнь, КНДР, ядерні випробування, Patriot, Система-3.

Кінець XX – початок XXI ст. – це період, який характеризується глобальним зломом у психології людства. Як прості громадяни, так і політичні кола більшості країн світу прийшли до усвідомлення того, що єдиною запорукою успішного розвитку сучасної цивілізації є загальний мир та безпека. У цьому контексті набули абсолютно нового значення засоби, з допомогою яких світові лідери прагнуть забезпечити виконання даного завдання. Одним із таких «гарантів» стала американська програма протиракетної оборони (National Missile Defense – NMD), офіційним завданням якої є захист США та їхніх союзників від потенційного ракетного удару, з використанням як звичайних, так і атомних боеголовок. Проект, початок розробки якого датується ще 40-ми рр. XX ст., на даному етапі являє собою складну систему, із засобами радіолокації та ракетами-перехоплювачами малого, середнього і дальнього радіусу дії. І вже той факт, що станом на 2007 р. розгортання системи ПРО підтримало 15 країн світу, серед яких і Японія, красномовно свідчить про затребуваність гарантій колективної безпеки в умовах постійної ядерної загрози. На жаль, доводиться констатувати дуже незначне висвітлення даної сфери офіційною історичною наукою. Причин цьому є, щонайменше, дві. По-перше, тематика озброєнь є різноплановою, знаходячись на стику історії, політології, військової справи тощо. По-друге ж, для слуг Кліо властиво працювати із вже dokonаними фактами, коли можна чітко прослідкувати причинно-наслідкові зв'язки. У випадку ж із глобальною системою протиракетної оборони, поки неможливо робити будь-які остаточні висновки та прогнози. Ці моменти і визначили парадоксальну ситуацію із відображенням сучасної нам проблеми майже виключно в Інтернет-просторі та ЗМІ. Для розуміння масштабу браку інформації, варто згадати бодай той факт, що навіть у мемуарах 43-го президента США Джорджа Вокера Буша, ініціатора розбудови американської системи ПРО, дана тема просто не згадується [Буш, 2012]. Нечисленні аналітичні статті фахівців, присвячені системі ПРО, стосуються, насамперед, американсько-російських відносин, ігноруючи, при цьому, роль Японії. Виникає логічне питання: чому так сталося? Чому країна, яка офіційно відмовилась від війни, дозволила собі розмістити на власній території потенційно небезпечні військові об'єкти без засудження з боку світової спільноти? Адже, саме цей факт став предметом тривалих суперечок між Кремлем і Вашингтоном щодо союз-

ників останнього у Центрально-Східній Європі. Все це змушує задуматись не лише про справжні мотиви спекуляцій міжнародних гравців навколо системи ПРО, але й про ті гарантії безпеки, які вона надає. В умовах же чергового зростання напруги на міжнародній арені, вивчення досвіду Японії видається особливо актуальним.

Для початку, спробуємо визначити, які обставини зумовили активну підтримку офіційним Токіо курсу на розширення американської системи ПРО. Як вже зазначалося вище, після завершення Другої світової війни, держава ніколи не позиціонувала себе прихильницею силового розв'язання конфліктів. Уважне вивчення джерельної бази дає підстави вважати основною причиною перегляду даних позицій сусідство із Корейською Народно-Демократичною Республікою. Саме агресивна політика останньої стала найвагомим фактором, який задав новий курс японського уряду. Відправною точкою конфлікту став 1998 р., коли Пхеньян випробував ракету «Теп Хо Дон», радіус дії якої становить 2000 км. Перелетівши територію Японії, ракета впала у Тихий океан. Адекватно оцінивши рівень потенційної загрози з боку сусіда, керівництво Японії пішло на більш тісну співпрацю із Вашингтоном [«Новости России», 2002].

Небезпека стала ще більш реальною в 2005 р., коли уряд КНДР офіційно проголосив свій статус ядерної держави. Про правдивість цієї заяви свідчила і ціла серія підземних випробувань, влаштованих корейцями у 2005, 2006, 2009 та 2013 рр. Відтак, відверто агресивні зазіхання владної верхівки сусідньої держави зумовили симетричну відповідь японської сторони. Нею стала участь у розбудові ПРО [Плясункова, 2012].

Слід зауважити, що захисна стратегія є, загалом, нетиповою для міжнародних гравців. Для цього варто згадати не лише силове протистояння «капіталістичного» та «соціалістичного» блоків країн періоду «холодної війни», але й більш актуальне для сьогодення нарощування ядерного потенціалу державами-сусідами Індією та Пакистаном. Натомість, офіційна Японія однією з перших зрозуміла, що ядерна гонка озброєнь – безвихідний варіант для оборони країни, а також – величезна небезпека для миру і стабільності у регіоні та світі.

Токіо взяло на себе виготовлення складних елементів для американської ПРО та закупівлю протиракет типу “Aegis”, “Patriot” і “SM-3”. У липні 2007 р. Міністерство оборони Японії оголосило про свій намір створити повноцінну систему протиракетної оборони, для захисту від можливих посягань з боку КНДР і Китайської Народної Республіки. У тому ж році керівництво Японії, США та Австралії підписало договір про військовий союз, розпочавши трьохсторонні консультації щодо створення колективної системи протиракетної оборони в басейні Тихого океану.

Обґрунтованість та ефективність цих заходів найкраще продемонстрували події 2009 – початку 2014 рр. Ще навесні 2009 р. Пхеньян заговорив про плановий запуск супутника зв'язку на ракеті-носії великої дальності. Влада Японії, у відповідь, заявила про готовність збити ракету, у випадку її загрози території країни. Починаючи з того часу, подібні заяви стали практично традиційними для обох сторін.

У перші ж роки свого існування, потенціал місцевої ПРО почав вражати. Вона створювалась двокомпонентною, із наземним і морським ешелонами протиракетного

захисту. Завданням системи стало забезпечення ураження балістичних ракет малої і середньої дальності на середній та кінцевій ділянках траєкторії. Опираючись на досвід і підтримку Білого дому, Японія створила станом на початок 2009 р. наземний ешелон ПРО із 8 зенітних комплексів “Patriot” (дальність перехоплення балістичних цілей до 25 км на висоті до 15 км). Чотири цих ЗРК входять до складу 1-го окремого зенітно-ракетного дивізіону та розгорнуті на авіабазі Ірума (30 км на північний захід від Токіо). Решта, перебуваючи у підпорядкуванні навчального зенітно-ракетного дивізіону, розгорнуті на авіабазі Хамамцу.

Логічним наслідком систематичних випробувань та військових навчань КНДР стало подальше наростання оборонного потенціалу Японії. До середини 2010 р. кількість розгорнутих ЗРК “Patriot” була доведена до 16. Місцем розташування додаткових комплексів стала авіабаза Гіфу (у складі 4-го окремого зенітно-ракетного дивізіону) та авіабаза Касуга (у складі 2-го окремого зенітно-ракетного дивізіону). За розрахунками японських військових фахівців, ця мережа, у сукупності з морським ешеленом ПРО, є достатньою для протиракетного захисту основної частини території країни.

Що ж стосується морського елементу ПРО, то його ще на початковій стадії представляли два есмінці типу «Конго», обладнаних багатофункціональною системою управління зброєю «Іджіс» і протиракетами «Стандарт-3» моделі 1А (дальність перехоплення балістичних цілей – до 300 км на висотах 70-250 км). Ще два есмінці цього типу були введені в дію у 2009 та 2010 рр. Наступним кроком став етап модернізації інших японських есмінець типу «Атаго» для виконання завдань ПРО. Вони вже були оснащени більш досконалими протиракетами «Стандарт-3» моделі 2, дальність перехоплення цілей яких становить 1000 км на висотах 70-500 км. Розроблена спільно з американськими фахівцями, вона була випробувана ще в 2010-2011 рр., а прийняття на озброєння очікується у 2014-2015 рр. Ці факти, а також використання семи модернізованих під завдання ПРО радіолокаційних систем контролю повітряно-космічного простору держави типу J/FPS-3UG і чотирьох нових серії J/FPS-5, засвідчили готовність Токіо до ліквідації загрози будь-якого рівня складності.

З огляду ж на еволюцію ракетноносіїв, перспективним напрямом вважається використання японської космічної системи видової розвідки. Контроль над нею був покладений на секретаріат кабінету міністрів країни і літаки АВАКС Е-2С та Е-767. Це створило передумови для проектування японської космічної системи раннього попередження запусків ракет [Есин, 2009].

Що ж стосується системи бойового управління ПРО Японії, то перші термінали автоматизованої системи управління (АСУ) наземними силами і засобами ППО/ПРО JADGE (Japan Air Defense Ground Environment) були встановлені ще в березні 2007 р. на авіабазі Ірума в оперативному центрі управління Центрального авіаційного спрямування. Наступного року згаданими терміналами були забезпечені й оперативні центри управління Північного і Західного авіаційних напрямів (авіабази Місави і Касуга відповідно) та Південно-Західного змішаного авіакрила (авіабаза Наха). У центрі управління ППО бойового авіаційного командування ВПС Японії (авіабаза Футо) термінали почав працювати із січня 2009 р. Повністю ж випробування АСУ JADGE було завершено у березні 2010 р. Зрештою, в грудні 2007 р. на Тихоокеан-

ському полігоні США японський есмінець «Конго» вперше здійснив перехоплення протиракетною «Стандарт-3» моделі 1А американської балістичної ракети-мішені, що імітувала політ північнокорейської балістичної ракети середньої дальності типу «Нодон». Ця дата і стала визначальною в історії Сил Самооборони Японії, оскільки засвідчила їхню здатність оперативно реагувати на погрози та навчання потенційних агресорів [«Росбалт», 2012].

Таким чином, на початку нового тисячоліття військова доктрина країни зазнала суттєвих змін. І надалі дотримуючись неагресивної політики, Токіо, тим не менше, продемонструвало свою готовність до протидії будь-яким загрозам. Це стало посправжньому новим словом у військовій сфері. Не допускаючи завищених витрат на утримання армії, не піддаючись на спокусу створення ядерної зброї, а як наслідок – початку гонки озброєнь, Японія пішла принципово новим шляхом, у вигляді дестескалації конфлікту. Саме у цій позиції, підсиленій агресивними діями КНДР, і слід шукати причини відверто толерантного ставлення міжнародних гравців до дій Японії. Своїм прикладом держава продемонструвала всі переваги високотехнологічної оборонної стратегії, спрямованої, насамперед, на встановлення режиму колективної безпеки. Чи не найкращим свідченням ефективності цих заходів стали події першого кварталу 2014 р. На фоні російсько-української кризи, 17 березня 2014 р. Пхеньяном, активним союзником Російської Федерації, було запущено 25 ракет малого радіусу дії в бік Японського моря [Богдановский, 2014]. Та ця демонстрація сили абсолютно не завадила офіційному Токіо відкрито підтримати українську сторону. Поступово стає зрозуміло, що рішуча політика японського уряду і його готовність до нейтралізації зазіхань ворога є найкращими гарантами миру і безпеки не лише у тихоокеанському регіоні, але й у всьому світі. Запозичення досвіду цієї країни представниками світової спільноти видається зараз актуальним як ніколи. Адаптована під конкретні цілі, американська ідея ПРО набула в Японії абсолютно нового значення. Це, власне, один з перших елементів глобальної протиракетної оборони, який, перебуваючи у загальній системі, залишається цілком самодостатнім. Враховуючи ж події останнього часу, саме в національно орієнтованих оборонних проектах «японського» типу, проявляється потенціал, який здатний, в перспективі, не тільки усунути загрозу ядерної війни, але й перевести міждержавні відносини з позицій грубої сили в русло взаємної поваги та дипломатії.

Список використаних джерел:

1. Джордж В. Буш. Ключові рішення / Джордж В. Буш; [пер. з англ. Н. Гербіш]. – К. : Брайт Стар Паблішинг, 2012. – 512, [32] с. : фотогр. кольор.
2. Россия попытается убедить Японию не участвовать в региональной ПРО [Електронний ресурс] // Новости России — 3 марта 2001. — Режим доступу до джерела: <http://www.newsru.com/russia/03mar2001/nopro.html>.
3. Сбивать готовы! [Електронний ресурс] / Виктор Есин // Независимое военное обозрение — 3 апреля 2009. — Режим доступу до джерела: http://nvo.ng.ru/realty/2009-04-03/3_japan.html.
4. Спутник КНДР может быть оборудован системой дистанционного управления [Електронний ресурс] / Екатерина Плясункова // РИА Новости — 14 декабря 2012. — Режим доступу до джерела: <http://ria.ru/science/20121214/914747718.html>.

5. США призвали КНДР воздержаться от провокаций [Электронный ресурс] / Алексей Богдановский // РИА Новости — 17 марта 2014. — Режим доступа до джерела: <http://ria.ru/world/20140317/999748490.html>.

6. Япония укрепит ПРО, чтобы перехватить спутник КНДР [Электронный ресурс] // Росбалт — 21 марта 2012. — Режим доступа до джерела: <http://www.rosbalt.ru/main/2012/03/21/960050.html>.

Т. Олексин, аспирант

Национальный университет «Львовская политехника», Львов

РОЛЬ ЯПОНИИ В РАЗВИТИИ АМЕРИКАНСКОЙ СИСТЕМЫ ПРО (1998-2014 ГГ.)

Статья посвящена исследованию системы противоракетной обороны (ПРО) Японии. На основании Интернет-публикаций, данных официальной статистики и интервью представителей власти, совершается анализ современной оборонной доктрины государства, причин её появления и целей.

Ключевые слова: система ПРО, гонка вооружений, КНДР, ядерные испытания, Patriot, Система-3.

T. Oleksyn, postgraduate

Lviv Polytechnic National University, Lviv

JAPAN'S ROLE IN THE DEVELOPMENT OF THE U.S. MISSILE DEFENSE SYSTEM (1998-2014 YEARS)

The article investigates the missile defense system (NMD) of Japan. It is based on the Internet publications, official statistics and interviews government officials, to make performed analysis of the current defense doctrine of the state, the reasons and purpose for its appearance.

Key words: missile defense system, the arms race, the DPRK, nuclear tests, Patriot, System 3.

УДК 811.521

Iryna Petrychenko, 上級講師
キエフ国立言語大学

日本のプリントメディア –新聞を中心にした通時的分析

本稿は、日本のプリントメディア、特に新聞とは何か、歴史や現状を機能的側面から整理し、考察していく。

キーワード：明治維新、第二次世界大戦、高度成長・高度消費、インターネット。

日本で最初の近代的な日刊紙ができたのは、『横浜毎日新聞』が創刊された明治3年（1870年）12月のことである〔三瀬1998、p. 160〕。明治初期に新聞雑誌のほとんどは政治主張を掲げた言論メディアであることを誇り、漢語で埋まった知識人向けの大新聞に対し、『読売新聞』等の、庶民向けに総ふりがなを付した小新聞も刊行され、新聞が千から一万程度の発行部数のマスメディアに成長していった。明治20年代に入ると『国民新聞』のように政党政派から距離を置いた独

立系新聞が誕生し、また『郵便報知新聞』のように企業経営を重視し政論紙から大衆的な報道中心の新聞へと転換する大新聞が現れた。一方、『朝日新聞』をはじめとする小新聞の側でも、社説など政治経済の記事を取り入れ報道の迅速に努めるなど、大小新聞は相互に接近し中新聞化する変化が起きた〔土屋1998、p. 7〕。また、読者サービスとして一日に何回も号外が発行・配達され、その号外発行合戦が高じて新聞の夕刊が誕生したと思われる〔清水・他2009、p. 112〕。日清戦争、日露戦争及び第一次世界大戦時を通じて、新聞の発行部数の伸びが一層著しくなる。たとえば、当時の最有力紙の一つである『大阪朝日新聞』の一日あたりの発行部数をみると、明治21年（1888年）には3万部台であったのが、明治31年（1898年）には約10万部、明治41年（1908年）約15万部、大正7年（1918年）約34万部、昭和3年（1928年）約92万部と跳ね上がっていた〔土屋1998、p. 7〕。

昭和6年（1931年）満州事変により中国へ日本の軍事進出が開始されたが、しばらくの間、新聞界は順調に発展し続けていた。しかし、昭和13年（1938年）に国家総動員法が公布され「非常時」が宣言されると、新聞紙供給制限が実施され、一頁広告の廃止、紙面の削減による段数制限が始められた〔土屋1998、p. 12〕。さらに昭和17年（1942年）政府は言論を容易に検閲するため新聞の統合整理も実施し、原則、県の新聞を1つにまとめ（現在の大分合同新聞はその名残りを題号に残している）、全国紙を5つに制限した〔清水・他2009、p. 113〕。結果的に終戦時には二頁立ての新聞紙面に広告数件という状況であったが、連合軍占領下で用紙割り当てを受けながら、新聞は頁数を回復したり復刊する既存新聞に加え、新興紙等が急増した〔土屋1998、p. 13〕。一方、戦後になって、日本の新聞は政府や軍部に協力しながら戦争を賛美したことを深く反省し同じ過ちを繰り返さないことを誓い〔奥村2009、p. 181〕、安保闘争では国会での強行採決に反対し岸首相の退陣をせまった。その後、『産経新聞』が経営危機に見合わせ新社長の下、右旋回になり、昭和50年代（1980年代）に入れば『読売新聞』も急速に右傾化していった。そのため、全国新聞で「朝日・毎日」対「読売・産経」の対立が目立つようになった。しかし、平成（1990年代）には新聞媒体の危機が深刻になり、さらにインターネットの普及によってマスメディアのあり方が変わりつつあるなかで、平成10年代（2000年代）からは有力紙の『読売新聞』と『朝日新聞』は総合に接近しはじめ、『日経新聞』が加わって三社連合ができた。「読売、日経が朝日寄りになったのではなく、朝日が読売、日経寄りになったのではないか」〔奥村2009、p. 182〕という指摘もあるが、『朝日新聞』のすべての報道や社説が右旋回していないようである。

日本の新聞社は『徳島新聞』と『名古屋タイムズ』を除いて、すべて株式会社という企業形態をとっている〔奥村2009、p. 4〕が、株式を公開（上場）していないため、財務内容などを公表する必要がなく、外部からはもちろん、社内でも会社の実態を把握しがたい。それは主に、新聞社の売上高、すなわち発行部数に関する疑問の余地となる。そもそも、発行部数を公表することは、掲載広告の取引合理化と公正をはかる目的で、電通が音頭をとり、ABC懇談会として昭和27年（1952年）に発足させ、昭和30年（1955年）に日本ABC協会と改称し、昭和37年（1962年）ようやく加盟新聞社の70社に対する第一回公査が行われた〔土屋1998、p. 19〕。しかし、事実上、ABC公査は、新聞社が何部を印刷し販売店に搬入したかを反映しているが、運び込まれた新聞のうち、何部が残紙とならず実際

に読者の手に届くかは未知のままである（「残紙」問題の詳細や理由に関し、[河内2007、p. 57-71]）。

一方、新聞発行部数の数値が正当であっても問題があるとしても、いわゆる「新聞危機」の様子が充分窺える。「夕刊のみ」は昭和60年（1985年）以来、「朝夕刊セット」や「1世帯当たり」の部数は平成2年（1990年）以来、下落の傾向にある[統計2011、p. 333]。それは「若者が新聞を読まなくなり、新聞をとる家庭が減って」[奥村2009、p. 207]という理由以外は、日本人のライフスタイルそのもの（特に、夜の過ごし方）が変化したことも考えられる。後者の副次的証明は、平成20年（2008年）以降の世界金融恐慌にもかかわらず、「朝刊のみ」の新聞発行部数や「1部当たり人口」が徐々にやや上昇しつつ、発行部数の「総数」も平成12年（2000年）をピークに横這い傾向にあることである[統計2011、p. 333]。さらに、平成23年（2011年）の東日本大震災とそれに伴う原子力発電所事故でメディアとの接触し方が影響を受けたが、同年5月に公表された調査結果によると重要度が増したメディア・情報源では新聞が1位（86.2%）であり、4割近くの被験者が新聞にはテレビやインターネットにない情報が掲載されていることを改めて認識したというデータがある[企業と広告2011、p. 33]。

日本の新聞協会によると、新聞メディアの特徴的な機能は、報道・評論・教育・娯楽・広告の5つである。報道機能は、ニュースの第一報を即座に伝える「速報性」、調査報道やインサイドストーリーの発掘に重点を置きニュースを様々な角度から報道する「詳報性」、ニュースを社会等の文脈に位置づける「解説性」に分類できる。評論機能としては、紙面構成や社説などを通じて新聞社独自の価値判断を提示し世論形成に取り組む「エディトリアル性」、投書欄や署名記事を通じて多様な意見交換の場を提供し幅広い意見を紹介する「フォーラム性」が挙げられる。教育機能は、社会生活上の基本知識を提示することを目的にし、娯楽機能は、クイズや漫画、小説のような「娯楽素材の提供」、映画やテレビ番組案内、レジャーガイドのように他のメディアや直接行動による娯楽の情報を提供する「娯楽の案内情報」である[三瀬1998、p. 165]。

言語学的に見れば、新聞は日本語の文章として多少特殊な部分がある：(a) 文の長さがやや長く、(b) 漢語の連続が多く、(c) 事実だけを伝える傾向が強い。ため、センテンスの骨格となる名詞や動詞が多く、修飾成分の形容詞等が少数である。その原因は、限られた紙面に多くの情報を詰め込もうとする、凝縮的な文章が主流であるとされている[伊藤2002、p. 41]。

総合的に、新聞社の業務内容を見れば、編集、制作、営業（販売・広告）、管理の各部門が設置されているところが多い。編集部門は記者や通信社のニュース取材を記事にし、制作部門は編集部門や広告局からの記事・広告の割りつけ、印刷、配送をする。管理部門は文字通り、総合管理を行い、営業部門のうち、販売局は購読者の獲得や専売店対応を担当し、広告局は広告主別・業種別・広告会社別に対応しながら、広告集稿のための媒体資料や販売促進企画も作成する[小宮山1998、p. 103]。

新聞の分類は、基準によって3つのパターンが可能である。

(1) 発行形態を基に、「朝刊単独紙」「夕刊単独紙」「朝夕刊セット紙」に分けられる[三瀬1998、p. 164]。全国紙を例に、朝刊は40頁、夕刊は20頁前後の場合が多い[Kawanishi 2003、p. 27]。

(2) 紙面内容を軸に、「一般紙」「英字紙」「スポーツ・レジャー紙」「専門紙・業界紙」「政党・団体・宗教法人の機関紙」などに分けられる〔三瀬1998、p. 164；坂巻2010、p. 112〕。

(3) 配布範囲によっては、「全国紙」「ブロック紙」「地方紙」に分けられる。全国紙は、『朝日新聞』、『産経新聞』、『日経新聞』、『毎日新聞』、『読売新聞』（五十音順）の5紙であり、日本各地で配布され、発行部数も多く、『読売新聞』を筆頭に5紙で日本の新聞総発行部数の半数以上を占める〔三瀬1998、p. 165〕。「ブロック紙」は、複数県もしくは一般の県以上の配布地域を持つ新聞であり、『北海道新聞』、『中日新聞（東京新聞）』、『西日本新聞』を指す。「地方紙」とは、いわゆる県紙と一定地域の郷土紙から構成され、数も多く、滋賀県を除く各県で発行し、一県に複数紙が発行される場合がある〔坂巻2010、p. 112〕。ブロック紙と地方紙は、全国紙より発行部数が少ないが、配布地域においては普及率が高く、影響力も大きいと思われる。

一方、プリントメディア全般の特徴で、新聞の内的特性としても挙げられているものがある。(1) 随意性（時間的な非拘束性）：いつでも気が向くときに触れることができ、読むことができる。しかも、ほとんどの新聞が宅配されているため、入手に労力が不要である；(2) 可搬性（空間的な非拘束性）：どこにでも持ち運びができ、読む場所を拘束しない；(3) 簡便性：スイッチ等を操作するような手続きが不要であり、即座に読み始めることができる。中断や再度の読み直しも容易に可能である；(4) 一覧性：紙面全体を眺めることができ、読みたい部分を即座に探し出すことができる；(5) 記録・保存性：紙面そのものが保存可能であり、必要に応じて部分的な切り抜きによる情報ファイリングも可能である；(6) 経済性：メディア側の調べによると、購読料金に対する情報量の多さを考慮すれば、一字当たりのコストが安いようである〔坂巻2010、p. 112-113〕。

あいにく、本稿は紙面の制約により新聞以外のプリントメディアの詳細を省かざるを得なかったが、その分析等を今後の課題としていきたい。

参考文献：

1. 伊藤雅光. 計量言語学入門 / 伊藤雅光. 一東京：大修館書店, 2002. -285 p.
2. 奥村宏. 徹底検証日本の五大新聞 / 奥村宏. 一東京：七つ森書館, 2009. -221 p.
3. 河内孝. 新聞社：破綻したビジネスモデル / 河内孝. 一東京：新潮社, 2007. -220 p.
4. Kawanishi Y. Another Look at Organizational Principles in Written Japanese : A Study of Cognitive and Discourse Perspective on Newspaper Columns / Y. Kawanishi. - Los Angeles : University of California, 2003. -200 p.
5. 企業と広告 → 活性化へ向けてデータ整備進む：全国紙5紙が共同調査を開始 // 企業と広告. -2011. -No. 433. -P. 30-34.
6. 小宮山恵三郎. 広告業界のシステム // 現代広告学を学ぶ人のために / [小宮山恵三郎, 土屋礼子, 三瀬元康, 他]; 山本武利編. 一東京：世界思想社, 1998. -P. 97-119.
7. 坂巻善生. プリントメディア活用の論理 // 2011基礎から学べる広告の総合講座 / [小林保彦, 関沢英彦, 篠田真宏, 他]; 日経広告研究所編. 一東京：日本経済新聞出版社, 2010. -P. 111-128.
8. 清水英夫, 他. 新版マス・コミュニケーション概論 / [清水英夫, 林伸郎, 武市英雄, 山田健太]. 一東京：学陽書房, 2009. -260 p.
9. 土屋礼子. 日本広告史概説 // 現代広告学を学ぶ人のために / [小宮山恵三郎, 土屋礼子, 三瀬元康, 他]; 山本武利編. 一東京：世界思想社, 1998. -P. 2-21.

1 0. 統計 → 日本の統計2011年版/[総務省統計研修所の編集]. —東京：総務省統計局, 2011. —376 p.

1 1. 三瀬元康. 新聞と広告 // 現代広告学を学ぶ人のために / [小宮山恵三郎, 土屋礼子, 三瀬元康, 他]; 山本武利編. —東京：世界思想社, 1998. —P. 160–181.

I. Петриченко, ст.викладач

Київський національний лінгвістичний університет, Київ

ЯПОНСЬКІ ДРУКОВАНІ МЕДІА:

ДІАХРОНІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ПРИКЛАДІ ГАЗЕТ

Статтю присвячено діахронічному аналізу японських друкованих засобів масового інформування, а особливо – газетам.

Ключові слова: реставрація Мейджі, Друга світова війна, епоха масового споживання, інтернет.

I. Petrychenko, superior lecturer

Kyiv National Linguistic University, Kyiv

JAPANESE PRINTED MEDIAS: DIACHRONIC CHARACTERISTICS BASED ON NEWSPAPERS

The article gives diachronic characteristics of the Japanese printed media especially pointing on the newspapers.

Key words: Meiji restoration, the Second World War, the mass consuming period, internet.

УДК 070 “2011/2014”

Є. Прокуда, студ.,

Харківський національний університет
імені В.Н.Каразіна, Харків

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА ПІД ЧАС ВЕЛИКОГО ПІВДЕННО-ЯПОНСЬКОГО (ТОХОКУСЬКОГО) ЗЕМЛЕТРУСУ 2011

Стаття присвячена аналізу ефективності роботи соціальних мереж як нових медіа під час Великого південно-японського (Тохокуського) землетрусу на матеріалах трьох найбільш мереж Японії: Твіттеру, Фейсбуку та Міксі.

Ключові слова: соціальні медіа, Твітер, Фейсбук, засоби зв'язку, нові і традиційні медіа, мобільний додаток.

Соціальні медіа – важливий засіб комунікації, кількість звернень до якого збільшується в часи природних або антропогенних катастроф. Підвищена потреба суспільства до інформації змушує його шукати нові шляхи комунікації, способи зв'язку із навколишнім світом. Доступність нових медіа, оперативність та мобільність роблять їх одним з найкорисніших та найбільш використовуваних засобів зв'язку. Тим більше, що іноді вони залишаються єдиними медіа, що продовжують функціонувати.

ти. Досвід Японії у використанні соціальних мереж під час Великого Тохокуського землетрусу може служити підтвердженням ефективності та результативності цього виду медіа, доказом необхідності подальшого розвитку новітніх засобів зв'язку, які можуть служити потужним інструментом у боротьбі з природними та антропогенними лихами.

Передісторія

Вперше соціальні мережі як засіб передачі важливої та оперативної інформації проявили себе під час серії терактів у лондонському метро 7 липня 2005 року. Свідки пригоди знімали кадри на камери мобільних телефонів катастрофи і за допомогою функції sms надсилали їх друзям та знайомим, що мали доступ до Інтернету. Останні викладали отримані знімки на сайтах Вікіпедія та Флікр, одного з перших Web 2.0. сервісів. За даними редакції BBC у такий спосіб їм було надіслано більше 1 тисячі фотографій та 20 відеозаписів. Така реакція на подію була першим проявом «громадянської журналістики», що стала можливою завдяки появі соціальних мереж. [Brett D.M. Pearly, R. Shaw, Y. Takeuchi, 2012, с. 5]

Через рік після винайдення Твіттера, у жовтні 2007 року, у Південній Каліфорнії масштабна пожежа спалила близько 400 тисяч акрів землі та півтори тисячі будинків. Першими повідомлення про лихо розмістили у Твітері два мешканці Сан Дієго. Вони ж у режимі реального часу розміщували інформацію, отриману через радіо та телебачення щодо плану евакуації, місця зустрічі, пунктів із доступними для постраждалих запасами речей першої необхідності.

У січні 2010 столиця Гаїті Порт-о-Пренс постраждала від масштабного землетрусу, потужністю 7.0 балів. Коли катастрофа сталася, активісти із негромадської організації Ушакіді створили подібну до 911 службу допомоги, подібної до якої раніше у Гаїті не існувало. На номер 4636 гаїтяни вислали повідомлення з запитом про допомогу та інформаційні повідомлення, які отримувала команда із 12 тисяч перекладачів із 49 країн, зібрана за посередництвом Фейсбуку. Кожен з них отримав близько 40 тисяч повідомлень, на переклад кожного з яких вони витрачали від 5 до 10 секунд. [Brett D.M. Pearly, R. Shaw, Y. Takeuchi, 2012, с. 5]

У Японії під час потрібної катастрофи 11 березня 2011 року соціальні мережі відіграли не менш важливу роль.

11 березня 2011 року о 14:46 за місцевим часом потужна хвиля підводного землетрусу потужністю 9.0 магнітуд за шкалою Ріхтера прокотилася по Тихоокеанському узбережжю Тохоку південно-східного регіону Японії.

Твітер.

Першим на трагедію відреагував Твітер, найпопулярніша соціальна мережа в Японії. Вона нараховує близько 35 мільйонів користувачів, що робить країну Вранішнього сонця третьою у світі за популярністю цієї соцмережі після США та Бразилії. [L. Apple, 2013, с. 29]

Вже о 16.03 у Твітері користувачем зі східної Японії було створено перший хештег #j-j-helpme. Швидко ретвітнутий, він став поштовхом для початку відправлення тематичних повідомлень. Пізніше у мережі з'явилися й інші хештеги з більш вузьким значенням. Найбільш популярними були #anpi (для пошуку людей), #hinan

(інформація про евакуацію) та #jishin (інформація про землетрус). [L. Appley, 2013, с. 29-30]

За даними дослідження Адама Акара та Юя Муракі, всі повідомлення, надіслані у Твіттері мешканцями постраждалих та прилеглих до них територій можна розділити на три групи:

- 1) Попередження,
- 2) Запити про допомогу,
- 3) Інформація про навколишнє середовище та самих себе. [A. Acar, Y. Muraki, 2011, с. 396]

В той час як повідомлення з інших районів, крім вище зазначених, надходили повідомлення з характером підтримки і співчуття.

12 березня компанія Твіттер Японія (@twj) створила блог із зазначенням усіх найбільш живих хеш-тегів за різними запитом та приєднаними до них гіперпосиланнями на офіційні інформаційні ресурси. [L. Appley, 2013, с. 30] Пізніше аналогічна інформація була опублікована на мобільній сторінці веб-сайту (<https://twitter.com/earthquake>). [Brett D.M. Pearly, R. Shaw, Y. Takeuchi, 2012, с. 7] Це також мало отримало позитивний відгук, адже у Японії 2011 року кількість власників смартфонів зі встановленим на них додатком Твіттер була невеликою. В той час як користувачів мобільних телефонів без додатку, але з інтернет-підключенням, що забезпечував доступ до сайту, було набагато більше (майже 91% населення). [Brett D.M. Pearly, R. Shaw, Y. Takeuchi, 2012, с. 5]

За допомогою Твіттеру діалог із населенням вела влада країни. Через чотири дні після землетрусу уряд Японії створив власний аккаунт під іменем @Kantei_Saigai, що означає «Кабінет головного міністра, катастрофа». [L. Appley, 2013, с. 30] У Твіттері розміщували важливу інформацію стосовно заходів безпеки, евакуацію, продовольчих запасів та пунктів допомоги постраждалим, дані пошукових та операцій порятунку людей. За декілька днів сторінка нараховувала близько 200 тисяч фоловерів. Найпопулярнішим твітом перших днів катастрофи була заява Головного секретаря, опублікована на сторінці 15 березня:

«Ми маємо гостру необхідність у газіві, бензині та нафті у постраждалих регіонах, але маємо достатньо запасів у інших регіонах країни. Будь ласка, утримайтеся від паніки, скуповування товарів та запасів» [L. Appley, 2013, с. 30]

Японська електроенергетична компанія ТЕРСО, власник атомної електростанції у місті Фукусіма, через шість днів після трагедії також створила Твіттер-аккаунт @OfficialTERCO. Кожні шість годин кількість його наслідувачів збільшувалася приблизно на 117 тисяч чоловік. [L. Appley, 2013, с. 30] Але для представників компанії такий хід мав і негативні наслідки. Повідомлення щодо евакуаційних зон, запобіжних заходів, інструкції та правила поведінки у небезпечних радіаційних зонах, які постійно змінювалися, викликали обурення. Дехто почав звинувачувати керівництво електростанції у приховуванні правдивої інформації.

У дні катастрофи Твіттер слугував чи не єдиним джерелом інформації для деяких традиційних медіа. Зруйнована інфраструктура, відсутність електрики та перебої у роботі комунікаційних служб унеможливили отримання будь-якої інформації звичай-

ним шляхом, через інформаційні агентства та прес-служби. Місцева газета «Кахоку Сімпо» (河北新報) у Сендаї використовувала Твітер для отримання, з одного боку, і, з іншого, передачі місцевим мешканцям важливих повідомлень, тим самим даючи постраждалим зрозуміти, що про них дбають.

«Ми запитали себе, що можемо вдіяти, як допомогти? І вирішили користуватися соціальними мережами. Це було справжнім експериментом для нас». [Interview: Hideya Terashima, 2014]

Головним недоліком Твітеру, що яскраво проявив себе під час катастрофи, стала неможливість перевірити інформацію на достовірність. В часи кризи засоби комунікації використовують не лише для передачі життєво важливої інформації, але і для поширення пліток. Відрізнити правду від вимислу у таких випадках практично неможливо. Працівники благодійної організації Червоного Хреста у Японії (JRC) під час катастрофи слідували за інформаційними стрічками Твітеру на предмет закликів про допомогу. Вони відзначають, що нерідкими були випадки, коли після прибуття на місце, де ніби то потребували допомоги виявлялося, що повідомлення було просто ретвітнуто, або старим, опублікованим близько тижня назад [L. Appley, 2013, с. 33].

Фейсбук. Міксі.

Другою соціальною мережею, що впевнено набирає обертів в Японії, є Фейсбук. У 2013 році він нараховував близько 17 млн користувачів. [L. Appley, 2013, с. 31] Якщо Твітер зіграв першочергову роль у колективному спілкуванні, передачі важливих повідомлень широким верствам населення, то Фейсбук виявився більш корисним у міжособистісному спілкуванні. Його суттєвою перевагою є, що поновлення статусу чи то нові завантажені файли користувача бачать лише близькі йому люди, з ким він спілкується найчастіше. Це означає, якщо хтось пише «Я в порядку», то, вірогідно, повідомлення не загубиться у загальному інформаційному потоці і найближчі люди його прочитають. [L. Appley, 2013, с. 31]

Мунео Каїго, професор факультету Гуманітарних наук університету Цукуба, очевидець подій 2011-го, у своєму дослідженні «Використання соціальних медіа під час катастроф та соціальний капітал: Твітер і Великий південно-японський землетрус» відзначає:

«11.03.2011, 18:00. Інтернет на моєму смартфоні знову запрацював і оскільки мій комп'ютер був пошкоджений землетрусом і не функціональним, смартфон став моїм головним засобом комунікації. [...] Впевнившись у тому, що Інтернет дійсно працює, я почав відправляти повідомлення своїм близьким та змінювати статус у Фейсбук. У відповідь отримав купу повідомлень із запитаннями де я і що зі мною. Після цього за допомогою Скайпу мені вдалося поспілкуватися з матір'ю, з якою через переважання телефонних ліній я не міг зв'язатися раніше». [Kaigo Muneo, 2012, с. 21]

Ще однією заслугою Фейсбуку був зв'язок із зовнішнім світом. Трагедія Японії викликала потужну реакцію людей з усього світу, бажання допомогти. Кабінет прем'єр-міністра протягом 12 днів землетрусу регулярно розміщував у мережі Фейсбук офіційні прес-релізи перекладені англійською мовою про стан речей та втрати в країні.

Внесок японської соціальної мережі Міксі також не може бути залишений поза увагою. У Тохоку, найбільш постраждалому від землетрусу регіоні, навіть при обмеженому доступі до Інтернету люди могли з легкістю могли логінитися і надсилати приватні повідомлення. Адміністрація Міксі оперативно відреагувала на катастрофу. 16 березня було створено мобільний додаток для сайту, що дозволяв користувачам бачити дату і час, коли їх друзі останній раз заходили в мережу, і з цього робити висновки, чи в безпеці вони. [L. Appley, 2013, с. 31]

Соціальні мережі служили платформою для підтримки розвитку соціальних рухів, направлених на боротьбу з наслідками катастрофи. Наприклад, операція Яшіма або Яшіма Сакусен (ヤシマ作戦). Он-лайн кампанія, розпочата користувачами Інтернету, була спрямована на збереження електроенергії, якої після аварії на Фукусімі критично не вистачало. У Твіттері було творено відповідний хеш-тег «#yashimasakusen110312», у Фейсбуці та Міксі – тематичні групи. Або Операція Уешіма або Уешіма Сакусен (ウエシマ作戦), покликана спинити людей масово скуповувати товари першої необхідності.

Висновки.

Під час Великого південно-японського землетрусу нові медіа, такі як Твітер, Фейсбук і Міксі, служили життєво важливими засобами комунікації. Вони були використані для передачі найбільш значущої інформації: розташування безпечних зон, та порядок евакуаційних дій, дані про втрати і збитки, наявність служб допомоги інвалідам, волонтерських організацій, фанд-райзингу а також моральної підтримки людей.

Якість роботи Твіттеру під час великої катастрофи підтвердило його статус як одного з найкращих засобів донесення важливої інформації до широкого загалу. Через нього японська влада та представники електроенергетичної компанії ТЕРСО, власниці електростанції у місті Фукусіма, вели діалог з населенням країни, повідомляли про хід рятувальних операцій, наслідки аварій, відповідали на найважливіші питання людей. Активне залучення соціальної мережі у процеси ліквідації наслідків аварії допомогли виявити і негативні сторони в роботі системи. Однією з головних проблем роботи Твіттера була велика кількість неправдивої та застарілої інформації, яку в умовах загальної паніки та розгубленості, важко було відрізнити від правди. Цей досвід показав власникам Твіттеру, як можна вдосконалити роботу системи.

В цей самий час Фейсбук виконував власну функцію: підтримував міжособистісне спілкування між людьми. За допомогою цієї мережі, другою за популярністю у Японії, люди виходили на зв'язок зі своїми рідними та близькими, повідомляли про свій власний стан та місцезнаходження.

Активність влади та представників компаній, населення країни у соціальних мережах перетворило їх на одне з найголовніших джерел отримання офіційної та оперативної інформації «з перших вуст». Контент Твіттеру та Фейсбуку часто слугував матеріалом для створення статей і сюжетів традиційних медіа. Крім того, соцмережі служили платформами для реалізації соціальних он-лайн кампаній, спрямованих на подолання наслідків трагедії, таких як Операція Уешіма та Яшіма.

Соціальні медіа є потужним медіа, які, хоча в чомусь і поступаються традиційним, але в чомусь і перевершують їх. Подальший розвиток новітніх засобів комуні-

кації з урахуванням їх сильних та слабких сторін, виявлених під час Великого землетрусу, допоможуть перетворити їх на ще більш потужний та ефективний інструмент у процесах подолання наслідків природних та антропогенних катастроф.

Список використаних джерел:

1. Brett D.M. Pearly, Shaw R., Takeuchi Y. // Utilization of Social Media in the East Japan Earthquake and Tsunami and its Effectiveness / Brett D.M. Pearly, R. Shaw, Y. Takeuchi // Journal of Natural Disaster Science. – 2012. – Vol. 34, № 1. – с.3-18.
2. Appley L. Connecting the last mile: The role of communications in the Great East Japan Earthquake [Електронний ресурс] / L Appley // Internews Europe Report. – 2013. – 56 с. – Режим доступу до звіту: <http://www.internews.eu/News/Japanreport/>
3. Acar A, Muraki Y. Twitter for Crisis Communication: Lessons Learnt from Japan's Tsunami Disaster / A. Acar, Y. Muraki // International Journal of Web Based Communities. – 2011. – Vol. 7, № 3. – с.392-402
4. Muneo Kaigo. Social Media Usage during Disasters and Social Capital: Twitter and the Great East Japan Earthquake / Kaigo Muneo // Keio Communication Review. – 2012. – № 34. – с.19-35
5. Path to recovery three years on 311 [Електронний ресурс] / Interview: Hydeya Teroshima // NHM World – 2014. – Режим доступу до статті: http://www3.nhk.or.jp/nhkworld/newsline/path_to_recovery/i2014030301.html

Е.Прокуда, студ.,

Харьковский национальный университет
имени В.Н.Каразина, Харьков

РОЛЬ СОЦИАЛЬНЫХ МЕДИА ВО ВРЕМЯ ВЕЛИКОГО ЯПОНСКОГО (ТОХОКУЙСКОГО) ЗЕМЛЕТРЯСЕНИЯ

Статья посвящена анализу эффективности работы социальных сетей как новых медиа во время Великого японского (Тохокуйского) землетрясения. На материалах трех наибольших социальных сетей Японии: Твиттера, Фейсбука и Микси.

Ключевые слова: социальные медиа, Твиттер, Фейсбук, средства связи, новые и традиционные медиа, мобильное приложение.

Yeseniiia Prokuda, stud.,

V.N.Karazin Kharkiv National University,
Kharkiv

THE MEANING OF SOCIAL MEDIA DURING THE GREAT EAST EARTHQUAKE

The article is aimed to analyze the efficiency of the social media work during the Great East Japan Earthquake based on the materials of three biggest social media of Japan, Twitter, Facebook and Mixi.

Key words: social media, Twitter, Facebook, communication facilities, new and traditional media, mobile application.

ГРАВЮРА УТАГАВА КУНІСАДИ «ВІРШ БУДДІЙСЬКОГО СВЯЩЕНИКА СОСЕЯ» ІЗ КОЛЕКЦІЇ МУЗЕЮ МИСТЕЦТВ ІМЕНІ БОГДАНА ТА ВАРВАРИ ХАНЕНКІВ

В інвентарній та науковій документації Музею мистецтв ім. Богдана та Варвари Ханенків, гравюра Утагава Кунісади «Вірші священника Сосея» має такі дані: назва «Вірші священника Сосея», серія «Наслідування 36 поетам» (1852). При атрибутуванні даного твору була надана нова інформація: ксилографія Утагава Кунісади «Вірш буддистського священника Сосея, актор Мацумото Кошіро V у ролі Ісікава Гомона із п'єси «Герб павлонії та брама храму», серія «Порівняння 36 віршів із поетичних антологій» (жовтень, 1852).

Ключові слова: колекціонування, укійо-е, якушія-е.

Проблематика даного дослідження полягає у тому, щоб заповнити існуючі фактологічні прогалини у дослідницькій картині художнього мистецтва Японії на основі колекції Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенко (Київ-Україна). На прикладі конкретної ксилографії Утагава Кунісади (1786-1865) «Вірш священника Сосея», серія «Наслідування 36 поетам» (1852).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що надаються нові атрибутивні дані гравюри Утагава Кунісади «Вірш священника Сосея».

Серед численних визначних пам'яток західного і східного мистецтва, що зберігаються в Музеї мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків (Київ), головне місце займає добірка творів японських майстрів. Дана ксилографія знаходиться в колекції Музею мистецтв і в інвентарній та науковій документації Музею має наступні дані: ксилографія Утагава Кунісади (1786-1865) «Вірш священника Сосея», серія «Наслідування 36 поетам» (1852).

З жовтня до грудня включно 1852р., у видавництві «Ісекане»¹, що розташовано було в районі Ніхонбасі, в Едо (тогочасний Токіо), здійснювався випуск гравюр серії «Порівняння 36 віршів із поетичних антологій» художника Утагани Кунісади. Серія складається із тридцяти семи ксилографій. На всіх гравюрах крім однієї зображенні погрудні портрети у фас, в три чверті або у профіль акторів театру *кабукі* (*окубі-е*² – «великі голови») у певній ролі. А один аркуш із короткими відомостями про кожну із

¹ Видавництво «Ісекане» належало Ісею Канекічі 「伊勢屋 兼吉」 (зафіксовані роки роботи 1840-1875). Він був і видавцем та друкарем, також був членом Гільдії видавців ілюстрованих книг та гравюр [Marks 2010, с. 294].

² Після реформ *Темпо* (1830-1844), коли дещо послабили дію цензури, набули поширення дані портрети. Для цих гравюр притаманні були риси орнаментальної декоративності. У створенні візерунка на поверхні листа брали участь не тільки грим і багатий орнамент тканин (обладунків, зброї), а й орнаментально зображене волосся і навіть стилізовані лінії брів, повік і зав'язані при-мхливим бантиком смужка губ.

гравюр (даний аркушу в колекції Ханенків відсутній). Образи акторів відрізняються винятковою виразністю. Їх стрій, (вбрання) грим, зачіска, зображення другого плану, фону гравюри передані з безліччю барвистих подробиць. Для розкриття образу актора художник доповнює аркуш одним віршем вибраним із поетичних антологій відомих 36 безсмертних поетів та зображеннями другого плану, фону на гравюрі.

Мал.1 Гравюра Утагава Кунісади «Вірш священника Сосея»

Назва серії розміщена у червоному картуші, у верхній частині ксилографії 「見立三十六歌撰之内」 «Порівняння 36 віршів із поетичних антологій». Далі слідує квадратний картуш світлих тонів, з віршем, у даному випадку рядки належать буддійському священнику Сосею³, а саме 「見わたせば 柳さくらを こきませて 都そ春の にしきなりける」⁴. Наступний картуш, знову, червоних тонів з ім'ям персонажа, якого грає зображений актор *кабуки* 「石川 五右エ門」 «Ішікава Гоемон» із п'єси «Герб павлонії та брама храму». Із даних двох картушів слідує

³ Сосей або Сосей-хосі, чернець Сосей, священник Сосей, мирське ім'я – Есіміне Харутосі (素性 素性 法師, 816-910) – японський поет і буддійський священник храму Урін-ін. Писав у жанрі *вака*. Увійшов до числа 36 безсмертних поетів.

⁴ Даний вірш із антології «Кокінвакасю» (№56)

Сосей-хосі

(склав, милуючись столицею в квітучих вишнях)

«Не зводжу погляду!

Змішались кольори

Плакучих верб

І білосніжних вишень -

Весни вбрання столиця одягла»

(пер. І.Бондаренко)) [Бондаренко 2006, с.132].

«Виджу издалека

Цветы бело-розовой вишни

Вместе с зеленью ив

Разукрасили всю столицу драгоценною парчой»

(пер. А.Долин) [Долин 2005, с.33].

робоча назва гравюри – «Вірш буддійського священика Сосея, роль Ішікава Їомон із п'єси «Герб павлонії та брама храму». Крім того, на гравюрі є підпис художника – 「豊国画」 Тойокуні (*ta*) (малюнок Тойокуні), зображена в печатці Тошідама⁵. Також, є три цензорські печатки. Дві – з ініціалами 「濱」 «Хама» – Хама Якей та 「馬込」 «Маґомі» – Маґомі Кангея та одна – із датою: 「子九」 «щур 9» – жовтень, 1852р.⁶ Є печатка з ініціалами видавця – 「吉伊勢兼」 «Кічі Ісея Кане» та різьбяр – 「彫竹」 «Хорі»⁷.

Глядач схвилюваний не тільки художньою красою гравюри – він заінтригований всім строєм образу і кожною його деталлю. Цензорські печатки, яка їх роль та значення? Хто цей актор і що за роль він виконує, з якої п'єси? Як вірш у картушу співвідноситься із зображенням персонажем?

На полях гравюр є три цензорські печатки. Їх поява пов'язана із законами спрямованими проти розкоші, виданими протягом періоду *Едо* (1603-1867). Вони були однією з можливих сфер контролю над населення, створені та реалізовані *сьоґунатом* (самурайський уряд, який очолює *сьоґун* – найвищий військовий чин у домодерній Японії). Цензорські печатки, які використовувалися з 1790-1876рр. умовно можна розділити на п'ять періодів⁸, в яких відображена зміна форми печатки (квадратні, круглі, овальні та інші), хоча це може бути застосовано тільки до знайомих гравюр. Також були цензорські печатки, які мали спеціальні форми, наприклад печатки шанувальників гравюри.

Для визначення дати, нас буде цікавити третій період 1842-1852рр. Укази, реформи *Темпо*, що стосувалися гравюри були видані в основному у 1841-1844рр., хоча деякі з них, діяли до 1876р., тобто на початку періоду Мейдзі (1868-1912). Були накладені жорсткі обмеження на техніку виконання ксилографії: заборонялося виконувати більше семи дощок при використанні поліхромного друку; не дозволявся випуск серій, які мали більш ніж три аркуші; випуск великих форматів гравюри. Заборона поширювалася на жанри *біджін-га* («красива постать» гравюри із зображенням вродливих мешканок із «веселих кварталів»), *якушя-е* (ксилографії з акторами театру *кабукі*) – використовувати великий формат дощок для цих видів гравюр; заборонялося писати ім'я актора, красуні. Тому, художники писали їх сценічні псевдоніми на час дії цих реформ [Сердюк 1990, с.150]. Укази, були особливо обтяжливі для друкарів. У Едо, увійшли в дію з січня 1842р., в Осаці, з липня, того ж року, вони включали заборону на друк гравюр театральної теми та зображення красунь. Таким чином, була

⁵ Тосідама – це новорічний подарунок для дітей, як правило в грошовому еквіваленті в конверті, але раніше гроші замотували в тканину і виходив маленький подарунок. Ця аллюзія стала образом для друку художників школи Утагава, зокрема, її використовував Утагава Кунісада.

⁶ Для детальнішого ознайомлення про цензорські печатки та як визначати точно дату на гравюрі можна звернутися до статті: РудневаВ. Гравюра Утагава Кунісади «Село Кусимура в провінції Кавати» из коллекции Б.И.Ханенко [Руднева 2013, с.301-313].

⁷ Цей різьбяр був відомий, як Йокікава Хорітаке 「横川 彫武」, також мав інші імена Йокікава Такедзіро.

⁸ Перший етап 1790-1803рр., наступний період 1804-1841рр., третій – 1842-1852рр., четвертий – 1853-1858рр. і п'ятий – 1872-1876рр. [Self 1987, с.126-163].

призупинена майже вся друкована продукція в Осаці приблизно до травня 1847р., Едо почастило більше, ніж Осаці, оскільки художники уникали зображувати акторів і красунь, і створювали гравюри в інших жанрах, працювали як ілюстратори книг [Thompson 1991, с.41].

У 1842р. система була реформована, введені групи цензорів *нануші*, які розглядали гравюри в цей період. Вони мали круглі печатки із своїм ім'ям. У цей період з 1842р. до 1846р., використовувалася овальна печатка з зодіакальним китайським календарем, а також печатку з написом «*аратаме*» («розглянуто»). З 1847р. до 1852р. ставляться печатки *нануші*, а поруч печатка «*аратаме*». З 1852р. до 1853р. ставилися дві іменні цензорські печатки, а також ще одна печатка з датою: роком і місяцем із використанням китайського зодіакального календаря [Self 1987, с.150-152].

Отже, на полях гравюр є три цензорські печатки. Два відтиски з ініціалами цензорів та один – із датою, де у верхній частині писали рік, а внизу місяць. Для даної гравюри це буде: рік «шюра» (1816, 1828, 1840, 1852, 1864pp.) та «9» місяць. Тут слід пам'ятати, що номер місяця було записано в системі літочислення з використанням місячно-сонячного календаря, тому за західним стилем – це жовтень. Отже, ми дізналися місяць. Для того, щоб визначити рік, звернемося до круглих печаток. Це цензорські відбитки з ініціалами перевіряючих, а саме: Хама Яхей і Маґомі Кангейя [Self 1987, с.127], як зазначалось вище. Дані відтиски використовувались з 1849-1853pp., що дає нам можливість звзити пошук до 1852р. Отже дата зображеної гравюри: жовтень 1852р.

Звернемося до постаті актора на гравюрі. За даними Британського музею⁹, щодо цієї ксилографії, зображений актор Мацумото Кошіро IX (нар. 19.08.1942), але це не може бути він. Також, подається ще ім'я актора Ішікава Данжуро VII (1791-1859), але це також не він (далі буде пояснено).

Зображений актор Муцумото Кошіро V (1764-1838) у ролі Ішікава Гомон (за даними Бостонського музею мистецтв¹⁰ та Музею мистецтв, при університеті Васеда)¹¹ із п'єси «Герб павлонії та брама храму». Мацумото Кошіро V був одним із великих акторів *кабукі* періодів *Бунка* (1804-1817), *Бунсей* (1818-1829) та *Темпо* (1830-1843). Як відзначає Самуель Лейтер, Мацумото Кошіро V мав два дефекти на лиці: великий ніс «гачком» та розташовані близько до носа очі [Leiter 1997, с.127]. Художники очоche зображували його недоліки, тому цього актора с поміж інших легше впізнати. Як можна бачити з даної гравюри, обличчя актора зображене саме з такими недоліками (для більш наглядного порівняння надамо

⁹ The British Museum : Poem by Sosei Hoshi. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1444593&partId=1.

¹⁰ MFA collections : Poem by Kisen H?shi. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mfa.org/collections/object/poem-by-kisen-h-shi-actor-matsumoto-k-shir-v-as-ishikawa-goemon-from-the-series-comparisons-for-thirty-six-selected-poems-mitate-sanj-rokkasen-no-uchi-476656>.

¹¹ 演劇博物館デジタル・アーカイブ・コレクション 豊国〈3〉「見立三十六歌撰之内」
「石川 五右エ門」<5> 松本 幸四郎 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://enpaku.waseda.ac.jp/db/enpakuinishik/results-big.php?shiryu_no=401-0273.

для розгляду декілька фрагментів із гравюр Утагава Кунісади, який зображував актора Мацумото Кошіро V).

Мал.2 Актор Мацумото Кошіро V у ролі Фудзівари-но Сіхей із пси «Секрети каліграфії роду Сугавара» (1834р.)

Мал.3 Актор Мацумото Кошіро V (*сіні-е*)¹²

П'єса «Герб павлонії та золоті ворота» була написана безпосередньо для театру *кабукі* драматургом Намікі Гохеєм I та поставлена у 1778р. в Осаці у театрі Кодо-но Шібай. Пізніше цю п'єсу зіграли в Едо, в театрі Ішімура під іншою назвою «Герб павлонії та брама храму» [Leiter 1997, с.327].

П'єса «Герб павлонії та брама храму» оповідає глядачу, як головний персонаж Ішікава Гоємон¹³ вчинив невдалий замах біля храму Нанзенджі¹⁴ на Машібу Хісаші

¹² *Сіні-е* – меморіальний портрет.

¹³ Ісікава Гоємон (1558-1594) був історичною постаттю, розбійником. Він намагався вбити Тойотомі Хідейосі (1536-1598), але зазнав невдачі і був засуджений до смертної кари – зваренню в кип'ячому котлі масла. Цікаво зазначити, що є вид ванни, який має назву *гоємон буро* – ванна Гоємона. Постать Ісікави Гоємона знайшла своє відображення у театральних постановках *кабукі* та *дзьорурі* (ляльковий театр). Найвідоміша п'єса *кабукі* «Герб павлонії та брама храму».

¹⁴ Храм Нанзенджі, розташований у підніжжі східних пагорбів Кіото. Це головний храм буддистської школи Рінзай Нанзенджі та один із найважливіших храмів дзен буддизму в Японії.

(Тойотомі Хідейоші), оскільки за наказом Хісаші було страчено батька Гомона. У п'єсі Гомон постає, як позитивний персонаж, сміливий та відважний. Постановки *кабукі* ставились «народом для народу», тому на сцені героєм міг стати той, хто протистояв чи відстоював свої переконання, в реальному житті, захищаючи свою чи близьких тобі людей честь. Тому у п'єсі присутній «happy end» – головний персонаж після замаху на *сьогуна* не поплатився за це життям, а навпаки Машіба Хісаші, поважає і тому наказує відправити його додому, в Китай.

Поза, яка зображена на даній гравюрі мала своє місце, коли Гомон стоячи на балконі другого ярусу головних воріт Санмон¹⁵ храму Нанзенджі впізнає в паломнику Машібу Хісаші і швидко кидає кинджал на нього, але Хісаші парирує атаку.

Художник у цій гравюрі, як і у всій серії використовує принцип *mimame* 見立 («порівняння»). Як відмічає В.Г. Воронова, «мова японської гравюри близька до поезії, а образність має коріння з театром» [Воронова 1987, с.438]. Для гравюри характерний спосіб не прямого, а опосередкованого зображення, свого роду подвійна експозиція, те, що в японській естетиці позначається терміном *mimame*. Порівнюючи, художник поєднує в одному аркуші сцени із різних епох. Обличчя акторів подібне до масок, пози (*mie*) і жести умовні, але, тим не менш, можна говорити про характерні риси *niŋao*¹⁶ 「似顔」 (образ, портрет) через що, портрети були «впізнанні» для японців. Хоча, кожна художня школа створювала свої, так би мовити, добірки *niŋao* акторів. У гравюрі, як і в театрі, миттєве поєднується з вічним, сьогодення межує з минулим та майбутнім. Тому на цій гравюрі ми можемо побачити актора зображеного у ролі Ішікава Гомона, тим самим художник використовує принцип *mimame*.

Даний символізм, зображуваного персонажа з віршем Кі-но Цураюкі, набуває багатоплановості, створює простір, де сучасність зникається із старовиною, більш того вірш з класичної антології міг викликати нові асоціації, набути таким чином новий контекст. Тому дана гравюра з портретом і віршованим твором, набуває психологічних рис, розкриваючи внутрішній світ персонажа.

При атрибутуванні даного твору була надана нова інформація: ксилографія Утагава Кунісади «Вірш буддійського священика Сосея, зображений актор Мацумото Кошіро V у ролі Ішікава Гомона із п'єси «Герб павлонії та брама храму», серія «Порівняння 36 віршів із поетичних антологій» (жовтень, 1852).

Вище був відзначений інтерес київського колекціонера Б.І.Ханенко до експонатів східного мистецтва. Одним з майстрів в його колекції японської кольорової гравюри представлений Утагава Кунісада. Художник працював у різних жанрах, вміло

¹⁵ Головні ворота Санмон храму Нанзенджі відносять до найбільших воріт в Кіото, їх висота сягає 22 метрів, з балкону другого ярусу воріт відкривається чудовий краєвид на Кіото. Вони були знищені пожежею в 1628р. та майже відразу відбудовані. Цікаво відмітити, що ворота були побудовані після смерті Ісікава Гомона.

¹⁶ В основі давньої манери зображення акторів, що отримала назву *niŋao*, лежить той же самий принцип – схематична схожість намальованого актора із прототипом. І ось ці відмінні фізіономічні особливості повинні бути у художників однієї школи, повторюватися від гравюри до гравюри. Оскільки, як зазначалось вище, учень копіював малюнки вчителя, для того щоб потім навчитися створювати у «своєї» манері.

використовував досягнення своїх попередників і сучасників, об'єднав у гравюрі пейзаж з героями театру і фольклору. Кунісада, як і інші художники періоду Едо, орієнтувався на попит покупців, замовлення видавців, тому гравюри *укійо-е* були явищем соціального характеру. І разом з тим, мистецтво *укійо-е* насичене мотивами глибокого споріднення із синто, буддизмом, конфуціанством. Воно пронизане тією частиною морального життя японців, що займає «ключове місце» в мистецтві країни, свідомості майстрів, яке через єдність релігійних знань, вірувань, традицій відбивається в житті і діянні людей. Завдяки Богдану Івановичу Ханенко, київський Музей мистецтв знайомить глядачів із творчістю майстрів японської кольорової кісилографії, серед яких гідне місце займають гравюри Утагава Кунісади.

Список використаних джерел:

1. Збірка старих та нових японських пісень поетична антологія (905-913) / Кокін-вака-сю (Кокінсю) ; [пер. з японської та передмова І. Бондаренко]. — Київ : Київ, 2006. — 1278 с.
2. Воронова Б. Г. Японская гравюра 17-19 вв. / Б.Г. Воронова / Б. Г. Воронова // Очерки по истории и технике гравюры. — 1987. — Вип. 11. — С.433-492.
3. Кокин-вакасю / Собрание старых и новых песен Японии ; [пер. с японского и предисловие А. Долин]. — Москва : Радуга, 1995. — 299 с.
4. Масакацу Г. Японский театр кабуки / Гундзи Масакацу. — Москва : Прогресс, 1963. — 230 с.
5. Руднева В. Гравюра Утагава Кунисады «Село Кусумура в провинции Кавати» из коллекции Б. И. Ханенко / Вера Руднева // Сборник V конференции молодых японоведов. Japan Report, (Москва, 12-13 декабря 2013 г.) / Отд. япон. культуры «Japan Foundation» ВГБИЛ, отделение востоковедов НИУ ВШЭ, Российская ассоц. японоведов. — Москва : Наталис, 2014. — С.301-313.
6. Сердюк Е. А. Японская театральная гравюра XVII–XIX вв. / Е. А. Сердюк. — Москва : Искусство, 1990. — 156 с.
7. Leiter S. New Kabuki Encyclopedia / S. Leiter, J. Yamamoto. — Westport, 1997. — 823 p.
8. Marks A. Artists, publishers and masterworks 1680-1900 / Andreas Marks. — Tokyo-Rutland-Vermont-Singapore : Tuttle publishing, 2010. — 340 p.
9. Self J. Japanese art signatures: a handbook and practical guide / J. Self, H. Nobuko. — Rutland: Tuttle, 1987. — 399 p.
10. Strange E.F. The color prints of Hiroshige / E.F. Strange. — London: CASSELL & COMPANY, LIMITED, 1925. — 210 p.
11. Thompson S. Undercurrents in the Floating World: Censorship and Japanese Prints / S. Thompson, H. Harootunian. — New York : The Asia Society Galleries, 1991. — 104 p.
12. 演劇博物館デジタル・アーカイブ・コレクション 豊国 〈3〉 「見立三十六歌撰之内」 「石川 五右エ門」 <S> 松本 幸四郎 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://enpaku.waseda.ac.jp/db/enpakunishik/results-big.php?shiryo_no=401-0273
13. MFA collections : Poem by Kisen H?shi. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mfa.org/collections/object/poem-by-kisen-h-shi-actor-matsumoto-k-shir-v-as-ishikawa-goemon-from-the-series-comparisons-for-thirty-six-selected-poems-mitate-sanj-rokkasen-no-uchi-476656>
14. The British Museum : Poem by Sosei Hoshi. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1444593&partId=1

**ГРАВЮРА УТАГАВА КУНИСАДЫ
«СТИХОТВОРЕНИЕ БУДДИЙСКОГО СВЯЩЕННИКА СОСЕЯ» ИЗ КОЛЛЕКЦИИ
МУЗЕЯ ИСКУССТВ ИМЕНИ БОГДАНА И ВАРВАРЫ ХАНЕНКО**

В инвентарной и научной документации Музея искусств им. Богдана и Варвары Ханенко, гравюра Утагава Кунисады «Стихотворение священника Сосея» имеет следующие данные: название «Стихотворение священника Сосея», серия «Подражание 36 поэтам» (1852). При атрибутировании данного произведения была предоставлена новая информация: ксилография Утагава Кунисады «Стихотворение буддийского священника Сосея, актер Мацумото Коширо^V в роли Исиава Гоммона из пьесы «Герб павлонии и ворота храма», серия «Сравнение 36 стихотворений из поэтических антологий» (октябрь, 1852).

Ключевые слова: коллекционирование, *укиё-э*, *якуса-э*.

V. Rudneva, student

National University «Kyiv-Mohyla Academy», Kyiv

**THE PRINT UTAGAWA KUNISADA
«POEM BY SOSEI-HOSHI» FROM THE COLLECTION OF
THE MUSEUM OF ART OF BOGDAN AND VARVARA KHANENKO**

In the inventory and scientific documentation of the Museum of Art's Bogdan and Varvara Khanenko, engraving Utagawa Kunisady «Poem priest Sosei» has the following data: name «Poem priest Sosei», a series of «Imitation of 36 poets» (1852). When attribution of this work was provided by new information: woodcut Utagawa Kunisady «Poem Buddhist priest Kisen, actor Matsumoto K?shir?V as Ishikawa Goemon the play of «The Temple Gate and the Paulownia Crest», the series «Comparisons of 36 poems from the poetry anthologies» (November, 1852).

Key words: collecting, *ukiyo-e*, *yakusya-e*.

УДК 655.424(519.3)

І. Срібняк, д-р іст. наук, проф.,

Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ

**РОЗВИТОК КОРЕЙСЬКИХ ЗМІ В УМОВАХ ЯПОНСЬКОЇ
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ПРИСУТНОСТІ
(1905-1945 РР.)**

У статті аналізується процес виникнення перших періодичних видань сучасного типу в Кореї, реконструйовано основні тенденції розвитку газетної періодики в умовах японської військово-політичної присутності у 1905-1945 рр., розглянуто обмежувальні заходи щодо корейських газет, до яких вдавалась місцева японська адміністрація.

Ключові слова: газета, періодика, редактор, видавець, журналістика, преса, засоби масової інформації.

Поява періодичних видань сучасного типу в Кореї була обумовлена розвитком друкарської машинної техніки в світі, окремі зразки якої все частіше завозилися на півострів, а також важливими суспільно-політичними зрушеннями у самій країні. У 1883 р. група політиків-реформаторів прояпонської орієнтації *Кехвандан* з числа найвищих урядовців започаткувала в Сеулі видання газети «Хансон сунбо», яка друкувалась китайською мовою і виходила тричі на місяць. На її шпальтах уміщувалися як урядові постанови, так і новини політичного та економічного життя Кореї, а також зарубіжних країн; як основне її завдання було визначене поширення знань серед народу.

Після невдалої спроби державного перевороту, яка була здійснена цим угрупованням у 1884 р., до влади прийшла група консервативних політиків, які орієнтувалися на Китай. Оскільки газета «Хансон сунбо» була рупором поглядів реформаторів, її видання негайно припинили, а редакційне приміщення було спалене. Тим не менш через кілька років уряд відновив її видання як тижневика «Хансон чубо», статті в якому друкувалися китайською ієрогліфікою та хангілем. Після ліквідації видавничого відділу, який займався друком цієї газети, щотижневик припинив своє існування [Республіка Корея, 2001, с.110-111].

У 1896 р. один з лідерів руху за незалежність Кореї Со Чже Пхіль заснував першу корейську газету сучасного типу «*Тонніп сінмун*» («Незалежна газета»). Вона виходила тричі на тиждень накладом 300 примірників на чотирьох малоформатних сторінках, перші три з яких друкувалися корейською (з використанням фонетичного алфавіту хангіль), а остання четверта – англійською мовою. Перше число газети вийшло 7 квітня 1896 р. Газета відкрила свої регіональні філії в кількох корейських містах (у т.ч. в Ічхоні, Сувоні, Канхві, Пхачжу, Пхеньяні) [Срібняк, 2007-2008, с.165].

На квітень 1898 р. припадає заснування першої в Кореї щоденної газети «*Меіль сінмун*», редактором якої став Лі Син Ман. Попри те, що редакція газети містилася у непристосованому для цього приміщенні – магазині гуртової торгівлі рисом – редакція і журналісти не втрачали оптимізму, друкуючи свої матеріали корейською мовою. Вони висунули гасло модернізації країни, яке вважали нагальним для справи незалежності країни. «*Меіль сінмун*» проіснувала лише один рік, припинивши своє існування через фінансові труднощі.

На зламі XIX-XX ст. Росія, Англія, США, Китай і Японія намагалися посилити свій вплив у Кореї, що негативно позначалося на політичній та економічній ситуації в країні. Зрештою, саме Японії вдалось міцно закріпитись на Корейському півострові, взявши Корею під свій протекторат. З початком російсько-японської війни (1904-1905 рр.) за вказівкою Токіо в усіх сеульських газетах було запроваджено попередню цензуру. Але попри всі обмеження воєнного часу в 1904 р. в столиці засновується нова щотижнева газета «*Техан меіль сінбо*». Аби мати можливість обходити цензурні «рогатки», встановлені японською владою, її головним редактором був призначений Ернст Т. Бетелл – спеціальний кореспондент лондонської «*Дейлі ньюс*» у Сеулі. Цей крок засновників газети виявився досить вдалим – японці деякий час не втручалися у редакційну політику часопису (справа в тім, що ще у 1902 р. Японія підписала з Великобританією військову угоду, відтак переслідування британського підданого могло призвести до ускладнень між двома країнами – *авт.*) [Срібняк, 2009, с.27].

Невдовзі японська окупаційна влада встановила й інші антидемократичні обмеження, які мали на меті унеможливити виявлення корейцями будь-яких форм громадської непокори. Після встановлення протекторату над Кореєю Токіо забезпечило собі практично необмежений контроль за діями корейського уряду. «Техан меіль сінбо» та інші корейські газети намагалися привернути увагу світової громадськості до ситуації в Кореї, що була позначена фактичною втратою урядом цієї країни значної частини суверенних справ. Тривало й подальше обмеження свободи преси, японська влада вдалась до судового переслідування Бетелла та його колег із журналістського «цеху». Вже у 1905 р. очолювана ним газета була закрита, а ще за два роки окупаційна влада прийняла закон про пресу, відповідно до якого корейські часописи втрачали право навіть на мінімальну критику дій Токіо. Після прямої анексії Кореї Японією (1910 р.) виробничі потужності «Техан меіль сінбо» взагалі були продані японським підприємцям.

Наступне десятиліття можна назвати «чорним періодом» для корейської журналістики. У цей час могли видаватися лише газети, підконтрольні японському уряду. Вочевидь – іноземна присутність гальмувала розвиток національної журналістики в Кореї, разом з тим патріотично налаштовані корейці започаткували за кордоном видання цілої низки незалежних газет: «Конніп сінмун» і «Сінхан мінбо» (обидві – Сан-Франциско), «Сіса сінбо» і «Купміндо» (обидві – Гонолулу), «Тедан конбо» і «Хечжо сінмун» (обидві видавалися в Росії) [Республіка Корея, 2001, с.110-111].

У Кореї в цей час видавалось 30 газет (16 – виходили щоденно, 4 – три рази на тиждень, 6 – щотижнево, 4 – щомісячно), проте всі вони належали японцям. Лише єдина газета «Меіль сінбо» (офіціоз японського генерал-губернатора) – видавалась корейською мовою, решта друкувалася японською. Але попри всі спроби колоніальної адміністрації нав'язати корейцям чужі цінності та ідеали, в країні набирала обертів національно-визвольна боротьба (т.зв. *Першобезрезневий рух*).

У зв'язку з цим офіційний Токіо був змушений шукати різні способи нейтралізації антияпонських настроїв у країні, зокрема вдався до часткової лібералізації закону про пресу[Хюнен 2012, вып.2]. Завдяки цьому (але насамперед через активізацію визвольного руху) 5 березня 1920 р. у Кореї була заснована газета «Чосон ільбо», а 1 квітня того ж року – «Тона ільбо», які сьогодні залишаються двома найстарішими виданнями з числа існуючих нині газет. Ці два приватні видання проводили обережну редакційну політику та поступово здобули певний вплив на формування суспільних настроїв у країні.

«Тона ільбо» вперше в історії країни вдалась до використання ротативних машин (1921 р.) та організувала клуб газетярів «Муменхве». У 1924 р. «Чосон ільбо» першою випустила ранковий та вечірній випуски, а також вперше в історії корейської преси запровадила сторінку гумору. Плідна діяльність журналістів цих та інших корейських газет уможливила проведення у Сеулі першого з'їзду газетярів Кореї (1925 р.), в якому взяли участь близько 700 делегатів з усіх куточків країни.

Така журналістська активність підштовхнула японську адміністрацію до запровадження обмежувальних заходів щодо корейської преси вже починаючи з 1926 р. Найчастіше застосованою з поміж них стала тимчасова заборона продажу популярних

корейських газет («Тона ільбо», «Чосон ільбо» та ін.), а також конфіскація їх накладів (понад 1,7 млн. примірників у 1927 р., більше 820 тис. у 1928 р., близько 760 тис. у 1929 р.) та заборона друку (чотири рази впродовж 1926-1940 рр.).

Натомість ті газетні видання, які декларували свою лояльність японській владі («Сіде ільбо», з 1924 р.; «Джунуе ільбо», з 1926 р.; «Джунан ільбо» з 1931 р.) почувалися цілком комфортно, не маючи жодних проблем з розповсюдженням своїх накладів [Хюнен 2012, вып.2]. Але у 1940 р. видання всіх корейських газет взагалі було припинене на невизначений час, а після початку війни зі США контроль японської влади на медійному полі Кореї став тотальним.

Перемога союзників у вересні 1945 р. над Японією поклала кінець Другій світовій війні, принісши Кореї довгоочікувану незалежність. Уже через кілька тижнів з моменту появи на півострові американських військ у Кореї виходило 68 газет різного політичного спрямування. Тривав й розвиток інформаційного сектору корейських медіа: у вересні 1945 р. співробітники-корейці інформагенції «Домей», яку до цього контролювали японці, створили першу національну інформаційну агенцію «Хебан Тхонсін» («Вільна преса»). Того ж місяця виникла ще одна корейська агенція – «Чосон Тхонсін», а на основі корейських відділень агенції «Домей» у Сеулі та Пусані – агенція «Кукче Тхонсін» [Срібняк 2011, с.128].

Ці та інші заходи дозволили нормалізувати ситуацію на медійному полі Кореї, і хоча країна переживала складні суспільно-політичні трансформації, на півострові продовжували залишатися американські війська – країна поступово поверталася до мирного життя. І хоча за кілька років територія Кореї перетворилася на суцільне поле бою між армія Півдня і Півночі, підтримуваних відповідно США і СРСР та Китаєм, тим не менш корейська національна журналістика продовжувала розвиватись й в цих драматичних умовах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Республіка Корея. Цифри і факти. – Сеул: Корейська служба інформації Державного інформаційного агентства, 2001. – 215 с.
2. Срібняк І.В. Періодика країн Далекого Сходу: становлення, особливості розвитку, сучасний стан (XVIII – початок XXI ст.) // Українська орієнталістика: Зб. наук. праць викл. та студ. Ін-ту східних мов Київ. нац. лінгв. ун-ту і Нац. ун-ту «Києво-Могилянська Академія» / Гол. ред. І.В.Срібняк. – К., 2007-2008. – Вип.2-3. – С.160-175.
3. Срібняк І.В. Становление и развитие периодики в Корею (конец XIX – 90-е гг. XX ст.) // Мугунхва: периодическое издание Корейского культурного центра. – К., 2009. – № 7 (март-май). – С.25-30.
4. Хюнен Чо. Основные этапы развития системы печатных СМИ Республики Корея // Ме-диаскоп: электронный научный журнал Факультета журналистики МГУ им. М.В.Ломоносова. – Москва, 2012. – Вып. № 2. (www.mediascope.ru/node/1036)
5. Срібняк І.В. Зарубіжні мас-медіа: виникнення, особливості функціонування, основні тенденції розвитку (XVII-XX ст.). Навч. посібник / І.Срібняк, М.Палієнко. – К. : НДЦО ім. О.Пріцака НаУКМА. – 2011. – 152 с.

И. Срибняк, д-р филол. наук
Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев

**РАЗВИТИЕ КОРЕЙСКИХ СМИ В УСЛОВИЯХ ЯПОНСКОГО
ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРИСУТСТВИЯ
(1905-1945 ГГ.)**

В статье анализируется процесс появления первых периодических изданий современного типа в Корее, реконструированы основные тенденции развития газетной периодики в условиях японского военно-политического присутствия в 1905-1945 гг., рассмотрены ограничительные меры относительно корейских газет, которые использовала местная японская администрация.

Ключевые слова: газета, периодика, редактор, издатель, журналистика, пресса, средства массовой информации.

I. Sribnyak
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv

**THE DEVELOPMENT OF THE KOREAN MEDIA IN CONDITIONS
OF THE JAPANESE MILITARY AND POLITICAL PRESENCE
(1905-1945)**

The process of the creation first modern type of periodicals in Korea has been analyzed in the article. The main trends of newspaper periodicals in conditions of the Japanese military and political presence in 1905-1945 has been reconstructed by the author. Considered restrictive measures on Korean newspaper, which resorted Japanese local administration.

Key words: newspaper, periodical, editor, publisher, journalism, press, media.

ЗМІСТ

ЯПОНСЬКА ЛІНГВІСТИКА ТА ПЕРЕКЛАД

Батюк І.

ЛІНГВО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ВЖИВАННЯМ
ДІАЛЕКТІВ У ЯПОНСЬКИХ КЛАСИЧНИХ ТЕКСТАХ 3

Головко К.

СПЕЦИФІКА ЗАСТОСУВАННЯ КУЛЬТУРНО-СЕМАНТИЧНОГО
ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ДОСЛІДЖЕННЯ
“УКРАЇНСЬКО-НІППОНСЬКОГО СЛОВНИКА
А. ДІБРОВИ І В. ОДИНЦЯ” 8

Горошкевич О.

ПРОБЛЕМИ ВІДБОРУ ТА СЕМАНТИЧНОГО ОПИСУ МОВНОГО
МАТЕРІАЛУ ПРИ УКЛАДАННІ СЛОВНИКА СОМАТИЧНОЇ
БФРАЗЕОЛОГІЇ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ. 13

Егава Х.

ロシア語訳三島由紀夫『わが友ヒトラー』における男性語表現 20

Кобелянська О.

ЛЕКСИЧНІ ПОВТОРИ ТА ОНОМАТОПИ-РЕДУПЛІКАТИ В МОВІ
ЯПОНСЬКОЇ КЛАСИЧНОЇ ПОЕЗІЇ VIII–XX СТ. 27

Козирєв Є.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЄВАНГЕЛІЯ ЯПОНСЬКОЮ МОВОЮ 37

Кормуш О.

親の子にたいする愛情表現の諸特性にかんする考察 —
日本とウクライナの比較をとおして— 44

Костевич Н.

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ, УКРАЇНСЬКИХ ТА ЯПОНСЬКИХ
ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОЧУТТІВ
КОХАННЯ ТА ЛЮБОВІ 52

Кравець К.

АКТУАЛІЗАЦІЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ ФОНЕТИЧНОГО РІВНЯ В
ЯПОНСЬКОМУ РЕКЛАМНОМУ ТЕКСТІ У СФЕРІ КОСМЕТОЛОГІЇ 58

Куліш О.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЗАГОЛОВКІВ ЕКОНОМІЧНИХ
СТАТЕЙ (НА ПРИКЛАДІ ЯПОНСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ) 62

Лепендіна І.

ФУНКЦІОНУВАННЯ КОЛОРИСТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ
В ПЕРЕКЛАДАХ ВІРШІВ СЕРГІЯ ЄСЕНІНА АНГЛІЙСЬКОЮ
ТА ЯПОНСЬКОЮ МОВАМИ. 67

Норенко О.	НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ЕМОТИВНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ В ЯПОНСЬКІЙ МОВІ	72
Пирогов В.	НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ЕМОТИВНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ В ЯПОНСЬКІЙ МОВІ	76
Подниколенко Ю.	СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ОНОМАТОПОЭТИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ (НА ПРИМЕРЕ ЯПОНСКОГО И УКРАИНСКОГО ЯЗЫКОВ) . . .	82
Рижков А.	СУФІКСАЦІЯ ТА ПЕРЕКЛАД ЯПОНСЬКИХ ТЕРМІНІВ-ДЕРИВАТІВ ГАЛУЗІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНСЬКОЮ	87
Федоришин М.	A CONFIGURATIVE MODEL OF LINGUISTIC COMMUNICATION: IMPLICIT VS. EXPLICIT PREDICATION	93
Федотова Ю.	БЕЗІМЕННА НОМІНАЦІЯ ЖІНОЧИХ ПЕРСОНАЖІВ У «ПОВІСТІ ПРО ПРИНЦА ҐЕНДЖІ» МУРАСАКІ ШКІБУ	98
Філонова В.	ВИРАЖЕННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В МІФОЛОГІЧНО-РЕЛІГІЙНІЙ ЛЕКСИЦІ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ	102
Заморська Ю.	ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНА ТА ПРАГМАКОМУНІКАТИВНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МОВЧАННЯ НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ Я. КАВАБАТА	107

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ

Локшина Ю.	ВИКОРИСТАННЯ ВЕБІНАРІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ	115
Медведів А.	ЯК КРАЩЕ ВИВЧАТИ ІЄРОГЛІФИ, ЯКІ ВЖИВАЮТЬСЯ В ЯПОНСЬКИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ?	120
Омельченко Т., Хоменко Ю.	ВИКОРИСТАННЯ ANDROID-ПРОГРАМ У ЯКОСТІ ДОПОМІЖНИХ МАТЕРІАЛІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ . . .	126
Оояма Д.	日本語学習場面における学習者たちの 「わからない言葉を調べない」ふるまいに対する積極的な評価— 「学習者たちの学び合い」に関するエスノメソドロギー的研究— 日本語学習, エスノメソドロギー, 相互行為分析, わからない言葉 . . .	132

Плескач Т.	
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АДАПТИРОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ	
ПРИ ИЗУЧЕНИИ ЯПОНСКОГО ЯЗЫКА НА НАЧАЛЬНОМ ЭТАПЕ	137
Собакар В.	
ЗНАЧУЩІ ІГРИ: ВИВЧЕННЯ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ	
ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕОРІЇ ІГОР	141

ЯПОНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Біляніна Т.	
ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ	
ЯПОНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ:	
ФЕМІНІСТИЧНИЙ АСПЕКТ	149
Бортнік Н.	
ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ «ЗАПИСОК В УЗГОЛІВ'Ї»	
СЕЙ ШЬОНАГОН	154
Букрієнко А.	
ДАДАЇЗМ В ЯПОНІЇ: МІЖ ФУТУРИЗМОМ ТА МОДЕРНІЗМОМ	158
Букрієнко Д.	
СИМВОЛІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ПОДОРОЖІ ГЕРОЯ	
У ЯПОНСЬКИХ ЧАРІВНИХ КАЗКАХ (НА ПРИКЛАДІ КАЗКИ	
«МОМОТАРО»)	162
Витичак У.	
СТАНОВЛЕННЯ ПОЕТИКИ ВАКА	166
Довготелес Д.	
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗМУ В ЯПОНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ	
НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ НАЦУМЕ СОСЕКІ «СЕРЦЕ»	171
Зеленцова В.	
КОНЦЕПЦІЯ ИСКУССТВА В МАЛОЙ ПРОЗЕ АКУТАГАВА	
РЮНОСКЭ И ТАНИДЗАКИ ДЗЮНЪИТИРО	176
Корчук Т.	
ЖАНР ЕСЕ В ЯПОНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ	182
Кузьменко Ю.	
ІСТОРИЗМ ТА ВИМИСЕЛ У ПРОЗІ ТАНІДЗАКІ ДЖЮН'ІЧІРО	187
Левницька О.	
ФІЛОСОФІЯ ПРИМИРЕННЯ: ЕТИЧНІ ТА ЕСТЕТИЧНІ ПОГЛЯДИ	
МОРІ ОГАЙ В ПЕРІОД НАПИСАННЯ ІСТОРИЧНИХ ПОВІСТЕЙ	193
Мурашевич К.	
ОСОБЛИВОСТІ РАНЬОГО СИМВОЛІЗМУ У КИТАЙСЬКІЙ	
ТА ЯПОНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ПОЧ. ХХ СТ.	198

Осадча Ю.

- ПОЕТИЧНІ АНТОЛОГІЇ КЛАСИЧНОЇ ДОБИ:
ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО КАНОНУ 203

Прасол Е.

- «ХРОНИКИ БОГИНИ» КИРИНО НАЦУО
КАК НЕОМИФОЛОГИЧЕСКИЙ РОМАН 213

Усенко О.

- НОВА ЛІТЕРАТУРА ЯПОНСЬКОЮ МОВОЮ: ХІДЕО ЛЕВІ 219

ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВСТВО ЯПОНІЇ

Гендзюровская А.

- ПОЛОЖЕНИЕ ЖЕНЩИНЫ В ЯПОНСКОМ ОБЩЕСТВЕ
В ПЕРИОД СЁВА (1926-1989 ГГ.) 225

Голубнича Ю.

- СВІТАНОК ТА СУТІНКИ ДОБИ САКОКУ:
СУТІНІСТЬ СИСТЕМИ САМОІЗОЛЯЦІЇ 229

Денисенко І.

- УКРАЇНСЬКИЙ ВЕКТОР У ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ
ЯПОНСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА І ПОЕТА ВАСИЛЯ ЯРОШЕНКА 235

Козловський С.

- МОНГОЛО-ЯПОНСЬКІ ВІЙСЬКОВІ КОНФЛІКТИ ХІІІ СТ.:
ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ. 239

Кузовлева Н.

- ЯПОНСКАЯ ГРАВЮРА СЮНГА ЭПОХИ ЭДО:
ОСОБЕННОСТИ ИЗГОТОВЛЕНИЯ И РАСПРОСТРАНЕНИЯ,
ТЕМАТИКА, СПЕЦИФИКА СОВРЕМЕННОГО ВОСПРИЯТИЯ. 244

Малахова А.

- СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ ЯПОНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
ТА МОВНИЙ ЕТИКЕТ 250

Малахова Ю.

- РОЗВИТОК СХОДОЗНАВСТВА У ХАРКОВІ З ПЕРШОЇ
ПОЛОВИНИ ХІХ СТ. - ДО ПОЧАТКУ ХХ СТ. 255

Найдёнова В.

- КУЛЬТОРОЛОГИЧЕСКИЕ ПАРАЛЛЕЛИ ПРАЗДНОВАНИЯ
ШКОЛЬНЫХ ФЕСТИВАЛЕЙ ЯПОНИИ И УКРАИНЫ 263

Олексин Т.

- РОЛЬ ЯПОНІЇ У РОЗБУДОВІ АМЕРИКАНСЬКОЇ СИСТЕМИ
ПРО (1998-2014 РР.). 269

Петриченко І.

- 日本のプリントメディア ―新聞を中心にした通時的分析..... 273

Прокуда Є.	
РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА ПІД ЧАС ВЕЛИКОГО ПІВДЕННО-ЯПОНСЬКОГО (ТОХОКУСЬКОГО) ЗЕМЛЕТРУСУ 2011	277
Руднєва В.	
ГРАВЮРА УТАґАВА КУНІСАДИ «ВІРШ БУДДІЙСЬКОГО СВЯЩЕНИКА СОСЕЯ» ІЗ КОЛЕКЦІЇ МУЗЕЯ МИСТЕЦТВ ІМЕНІ БОГДАНА ТА ВАРВАРИ ХАНЕНКІВ	283
Срібняк І.	
РОЗВИТОК КОРЕЙСЬКИХ ЗМІ В УМОВАХ ЯПОНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ПРИСУТНОСТІ (1905-1945 РР.).....	290